

МЕЃУНАРОДЕН ЦЕНТАР ЗА СЛАВЈАНСКА ПРОСВЕТА - СВЕТИ НИКОЛЕ

«МЕЃУНАРОДЕН ДИЈАЛОГ: ИСТОК - ЗАПАД»
(ПРАВО И ПОЛИТИКОЛОГИЈА)

СПИСАНИЕ
на научни трудови

**СЕДМА МЕЃУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА
МЕЃУНАРОДЕН СЛАВЈАНСКИ УНИВЕРЗИТЕТ
„ГАВРИЛО РОМАНОВИЧ ДЕРЖАВИН“**

Година III

Број 2

Април 2016

- СВЕТИ НИКОЛЕ, Р. МАКЕДОНИЈА -
- 2016 -

Издавач: Меѓународен Центар за Славјанска Просвета - Свети Николе

За издавачот: Доц. д-р Јордан Ѓорчев, директор

Наслов: «МЕЃУНАРОДЕН ДИЈАЛОГ: ИСТОК - ЗАПАД» (ПРАВО И ПОЛИТИКОЛОГИЈА)

Организационен одбор:

Претседател: Доц. д-р Јордан Ѓорчев

Заменик претседател: Проф. д-р Владислав М. Јурјев

Член: м-р Борче Серафимовски

Уредувачки одбор:

Проф. д-р Душан Николовски – Р. Македонија

Доц. д-р Александар Илиевски – Р. Македонија

Проф. д-р Мирослав Крстиќ – Р. Србија

Проф. д-р Здравко Гаргаров – Р. Бугарија

Доц. д-р Хаџиб Салкич – Р. Босна и Херцеговина

Д-р Татјана Осадчаја – Русија

Технички раководител: Михаела Ѓорчева

Технички секретар на конференцијата: Милена Спасовска

Уредник: Доц. д-р Јордан Ѓорчев

Компјутерска обработка и дизајн: Благој Митев

ISSN (принт) 1857-9299

ISSN (онлајн) 1857-9302

Адреса на комисијата: ул. Маршал Тито 77, Свети Николе, Р. Македонија

Контакт телефон: +389 (0)32 440 330

Организациониот одбор им се заблагодарува на сите учесници за соработката!

Напомена:

Организациониот одбор на Седмата меѓународна научна конференција «МЕЃУНАРОДЕН ДИЈАЛОГ: ИСТОК-ЗАПАД» не одговара за можните повреди на авторските права на научните трудови објавени во списанието. Целосната одговорност за оригиналноста, автентичноста и лекторирањето на научните трудови објавени во списанието е на самите автори на трудовите.

Печати: Печатница БУБАМАРА-ХИТ, Свети Николе

Тираж: 100

МЕЃУНАРОДЕН ДИЈАЛОГ

ИСТОК - ЗАПАД

(ПРАВО И ПОЛИТИКОЛОГИЈА)

СОДРЖИНА

<i>м-р Ерика Пешкоска</i> ЗА ИЛИ ПРОТИВ ПРИСУТНОСТА НА ЕУТАНАЗИЈАТА ВО МАКЕДОНСКОТО ЗАКОНОДАВСТВО	1
<i>М-р Харис Муминовик</i> ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ НА ФИНАНСИСКИТЕ ПАЗАРИ ВО ГЛОБАЛНАТА ЕКОНОМИЈА	7
<i>проф. д.п.н. Тодор Галунов</i> ИЗБОРИТЕ ЗА ВЕЛИКО НАРОДНО СЪБРАНИЕ В БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ 1946 Г. И КОМПЕНСАЦИОННИТЕ МЕХАНИЗМИ ЗА МАЛКИТЕ ПАРТИИ	13
<i>М-р Сања Томиќ</i> ОРГАНИЗИРАН КРИМИНАЛИТЕТ СО ПОСЕБЕН ОСВРТ КОН ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ	19
<i>М-р Сања Томиќ</i> СЕКСУАЛНА ЗЛОУПОТРЕБА ВРЗ МАЖИТЕ	25
<i>Д-р Никола Дацев</i> ЗАКОНСКА УРЕДЕНОСТ НА ПРАВОТО НА РАБОТНИКОТ НА ТАТКОВСКО ОТСУСТВО ВО НЕКОЛКУ ПОСТСОЦИЈАЛИСТИЧКИ ЗЕМЈИ	31
<i>Доц. д-р Биљана Петревска</i> ПОТРЕБНИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА ПРАВНАТА РАМКА НА МАКЕДОНИЈА НА ПАТОТ КОН ЕУ	37
<i>Марија Величкова</i> ПОЛОЖБАТА НА ОСУДЕНИТЕ ЛИЦА ВО КАЗНЕНО- ПОПРАВНИТЕ УСТАНОВИ	41
<i>Јагода Митревска</i> УЛОГАТА НА ПОЛИТИЧКИТЕ ПАРТИИ ОД ЗАПАДЕН БАЛКАН ВО ПОЛИТИЧКИТЕ-ДЕМОКРАТСКИ ПРОЦЕСИ, НИВНО ЧЛЕНСТВО ВО ЕУ И ПРЕДИЗВИЦИТЕ ОД ГЕОПОЛИТИКАТА	47
<i>Мчедлова Е.М.</i> МЕЖДУНАРОДНЫЙ ДИАЛОГ В ОБЛАСТИ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА, ТОЛЕРАНТНОСТИ И РЕЛИГИИ	53
<i>д-р Златко Кузманов</i> ТРАНСНАЦИОНАЛНИОТ ОРГАНИЗИРАН КРИМИНАЛ И ТЕРОРИЗМОТ	59
<i>Тони Ѓоргиев, Гоце Стоиловски</i> ВЛИЈАНИЕТО НА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА ВРЗ БЕЗБЕДНОСТА ПРЕКУ НАЦИОНАЛНИОТ ИДЕНТИТЕТ	67

<i>Тони Ѓоргиев, Гоце Стоиловски</i> ЗАШТИТА НА ПРАВАТА ВО ПОСТАПКАТА ЗА ИЗДАВАЊЕ НА ИНТЕГРИРАНА ЕКОЛОШКА ДОЗВОЛА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	71
<i>Доц. д-р Тони Петрески, Доц.д-р Игор Ѓорески</i> СУДИР НА ГЕОСТРАТЕГИСКИТЕ ИНТЕРЕСИ НА БАЛКАНОТ	77
<i>Баранова Татјана</i> СУДЕБНОЕ ПРЕДСТАВИТЕЛСТВО ПО ГРАЖДАНСКИМ ДЕЛАМ	83
<i>М-р Елена Златева, Доц.Д-р.Љубиша Стефаноски,</i> ПОВРЕДА НА АВТОРСКОТО ПРАВО ПРЕКУ ИНТЕРНЕТ ПИРАТЕРИЈА	89
<i>проф. д-р. Димитар Гелев</i> МЕНАЏЕРСКИТЕ ДОГОВОРИ И ДОГОВОРИТЕ ЗА РАБОТА	95
<i>Мимоза Бакиевска¹, Аце Бакиевски²</i> ДЕВСТВЕНОСТА КАЈ ЖЕНАТА И НАСИЛСТВОТО	103
<i>PhD. Candidate Петар Бакиевски</i> АДВОКАТОТ ВО ГРАЃАНСКОТО ПРАВО НА COMMON LAW СИСТЕМОТ	109
<i>Д-р Љубиша Стефаноски, доцент¹ м-р Јасна Бољат, докторант²</i> АВТОРСКО ПРАВНА ЗАШТИТА НА АУДИОЗВИЗУЕЛНОТО (ФИЛМСКО) ДЕЛО – ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИЦИ	115
<i>Кошеляева Карина Андреевна</i> ОПЫТ ЗАЩИТЫ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ ПРАВ В СЕТИ ИНТЕРНЕТ В РОССИИ И ЗА РУБЕЖОМ	121
<i>Маркосян Армине Араикувна</i> ОСОБЕННОСТИ ПОВЕДЕНИЯ АДВОКАТА В СУДЕБНОМ ПРОЦЕССЕ	127
<i>Ali Pajaziti*, Ylber Sela**, Jasmina Trajkoska***</i> CRITICAL DIVERSITY: BUILDING INTERCULTURALISM 15 YEARS AFTER A CONFLICT	135
<i>Ред. Проф. Д-р Јосиф Талевски¹ М-р Катерина Василевска²</i> РАЗВОДИТЕ ПРОБЛЕМ НА СОВРЕМЕНОТО ОПШТЕСТВО	143
<i>Рыбакова Светлана Викторовна¹, Савина Анна Владимировна²</i> ПРОБЛЕМАТИКА МЕТОДА ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПУБЛИЧНЫХ ФИНАНСОВ	149
<i>Трофимов В.В., Лисицина А.Н.</i> РАЗВИТИЕ ЭКСТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ НАЧАЛ И КОЛЛИЗИОННЫЕ НОРМЫ В МЕХАНИЗМЕ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ОТНОШЕНИЙ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ: ОПЫТ ТЕОРЕТИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ	155
<i>Е.А. Порова, V.A. Shouniaeva,</i> МИГРАЦИЯ: УГОЛОВНО-ПРАВОВЫЕ И КРИМИНОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ	159

<i>Коптелова Алёна Сергеевна¹</i> ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИЗУЧЕНИЯ ФЕНОМЕНА ПОЛИТИЧЕСКОГО МИФА.	165
<i>М-р Орде Ѓорѓиоски¹</i> ЗАКОНОТ ЗА ФИНАНСИСКА ДИСЦИПЛИНА И СОСТОЈБИТЕ СО ПЛАЌАЊЕТО НА ПОБАРУВАЊАТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	169
<i>м-р Марија Гроздановска</i> ЕТИКАТА И СПОГОДУВАЊЕТО ВО КАЗНЕНАТА ПОСТАПКА	175
<i>Gjoko A. Strezovski, Ph.D.</i> НЕОПХОДНИ ПРАКТИЧНИ И ЗАКОНСКИ МЕРКИ ЗА ИНТЕНЗИВИРАЊЕ НА ПРЕВЕНТИВНИТЕ АКТИВНОСТИ ЗА ЗАШТИТА НА СРЕДНОШКОЛСКАТА ПОПУЛАЦИЈА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ОД ЗЛОУПОТРЕБАТА НА ДРОГА	183
<i>Мартин Савевски¹, Љупчо Савевски²</i> ГРАЃАНСКО ПРАВО И АРБИТРАЖЕН ПРОЦЕС	191
<i>Јорданка Галева</i> ВЛИЈАНИЕТО НА ОХРИДСКИОТ РАМКОВЕН ДОГОВОР ВРЗ ПРАВНАТА РЕГУЛАТИВА И ПРАКСА ЗА ВРАБОТУВАЊЕ	197
<i>Jakov Proroković,</i> STUDENTS' GENERAL IDEOLOGICAL ORIENTATIONS IN CROATIA AND BOSNIA AND HERZEGOVINA	203
<i>Assoc. Prof. Valentin Vasilev, Ph.D., Assoc. Prof. Ivan Efremovski, Ph.D.</i> УПРАВЛЕНИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ И ОРГАНИЗАЦИОННОТО ДОВЕРИЕ	207
<i>Chief Assist. Prof. Gergana Kresnaliyska, PhD</i> <i>Assoc. Prof. Ivan Efremovski, Ph.D.</i> СТРАТЕГИЧЕСКО УПРАВЛЕНИЕ В ПУБЛИЧНАТА СФЕРА И ОРГАНИЗАЦИОННАТА КУЛТУРА	213
¹ Асс.М-р Елена Златева, ² Доц. Д-р Александар Илиевски, ³ Доц. Д-р. Иван Ефремовски ПРИЧИНИТЕ И ФЕНОМЕНОТ НА ПЕРЕЊЕ ПАРИ	219
<i>Доц.д-р Васко Стамевски, Доц.д-р Елизабета Стамевска</i> ВОНИНСТИТУЦИОНАЛНИ МЕХАНИЗМИ ЗА НАДЗОР И КОНТРОЛА ВРЗ СПРОВЕДУВАЊЕТО НА ЗАКОНИТЕ – НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ	223
<i>Доц.д-р Васко Стамевски, Доц.д-р Даниел Павловски</i> КОНЦЕПТОТ „ПРАВДА ЗА ДЕЦАТА“ ВО СПРАВУВАЊЕ СО ПОЈАВАТА НА ДЕТСКО ПРЕСТАПНИШТВО	229
<i>М-р Сашко Милев, Д-р Анета Станчевска</i> КАРАКТЕРИСТИКИ НА ПРЕКРШОЧНАТА ПОСТАПКА ПРЕД ПРЕКРШОЧНИТЕ ОРГАНИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО ЗАКОНИТЕ ЗА ПРЕКРШОЦИТЕ ОД 2006 И 2015 ГОДИНА	235

<i>Проф. д-р Трајко Витанов</i> ИНДИЦИИТЕ КАКО ДОКАЗНО СРЕДСТВО ВО КАЗНЕНАТА ПОСТАПКА	241
<i>Силвия Павлова Николова¹, Красимира Светославова Лалева²</i> РАЗВИТИЕТО, УВРЕЖДАНЕТО И БЕДНОСТТА В СЪВРЕМЕННИЯ СВЯТ: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ	247
<i>Д-р Билјана Нацковска - Вељковиќ</i> МЕЃУНАРОДНАТА СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА ВО ГЛОБАЛНИОТ СИСТЕМ	253

ОБЛАСТ

**ПРАВО И
ПОЛИТИКОЛОГИЈА**

343.61:179.7]:340.13(497.7)

м-р Ерика Пешкоска
МСУ-„ Гаврило Романович-Державин„- Битола
erica_peshkoska@yahoo.com

ЗА ИЛИ ПРОТИВ ПРИСУТНОСТА НА ЕУТАНАЗИЈАТА ВО МАКЕДОНСКОТО ЗАКОНОДАВСТВО

FOR OR AGAINST EUTHANASIA IN THE PRESENCE OF MA- CEDONIAN LEGISLATION

Резиме: Еутаназијата е убиство од милосрдие, која е присутна кај неизлечивите болесни луѓе, и овозможува да биде ставен крајот на секое мачење, кое зад себе провлекува многу прашања, анализи, дискусии, дебати. Еутаназијата може да биде дефинирана како позитивно дело, но и може да биде оценета како негативна постапка. Со оглед на се почесто поставуваните прашања, анализи и дискусии околу легализацијата на еутаназијата во Македонското законодавство, во овој труд се произнесени аргументите, за тоа дали еутаназијата треба да биде легализирана како постапка и чин, и од кои причини истата не смее да биде легализирана и присутна во македонското законодавство.

Клучни зборови: Еутаназија, За или Против, Аргументи за еутаназија

Abstract: Euthanasia is murder of mercy, which is present incurable disease in people, and to be on the end of each torture, which runs behind many questions, analyzes, discussions and debates. Euthanasia can be defined as a positive act, and may be assessed as negative procedure. Given the frequently asked questions, analyzes and discussions about the legalization of euthanasia in the Macedonian legislation in this paper are handed arguments on whether euthanasia should be legalized as a procedure and act, and for what reason it should not be legalized and present in the Macedonian legislation.

Keywords: Euthanasia, For or Against, Reasoning for Euthanasia

Еутаназија е убиство од милосрдија, која е присутна кај неизлечивите болесни луѓе, и овозможува да биде ставен крајот на секое мачење. Но да напоменеме дека еутаназијата во суштина претставува убиство од милосрдие, кое зад себе провлекува многу прашања, анализи, дискусии, дебати. Еутаназијата може да биде дефинирана како позитивно дело, но и може да биде оценета како негативна постапка. Пред да се одреди да биде извршена еутаназијата треба да бидат исполнети одредени услови.

Постојат неколку видови на Еутаназија како што се :

Вољена Еутаназија - Овој вид на еутаназија е кога самата особа-личност која боледува од одредена тешка болест, посакува да му биде извршена еутаназија, и смета дека неговиот живот би немал смисла, и тоа поради тешките дијагнози, наодот за болеста и слично. Овој вид на еутаназија, од страна на повеќе научници во одредени случаи е дефиниран и како „Патолошка еутаназија“, поради што не би било својствено да се побара убиство, кое би го згаснал човечкиот живот. Од правен аспект исто така да биде извршен овој вид на еутаназија, потребно е да бидат исполнети услови како што се :

А) Да се изврши увид во комплетната документација, за каков вид на болест се работи

Б) Дали постои основ да биде извршена вољената еутаназија

В) Дали со извршување на еутаназијата би имало последици

Г) Дали лицето кое бара да му биде извршена еутаназијата, тоа го бара слободно врз своја воља, без присилба од никого....

Невољена Еутаназија - Овој вид на еутаназија, е кога особата не е способна сама да одлучи дали сака или не да и биде извршена еутаназијата. Но многу е важно кај невољената еутаназија да биде дефинирана слободата на воља на самата личност, или доколку не е во состојба да одлучи сама за себе си, да биде одлучено од страна на старателите или друго лице кое има право врз личноста, која сака-треба да биде извршена еутаназијата.

Пасивна еутаназија – која претставува стопирање на давање на лекарства, кои се неопходни за одржување на пациентот во живот.

Активна еутаназија – таа е контроверзна и претставува употреба на смртоносни супстанции, како што се вбригување на смртоносна инјекција, се со цел да се изврши убиството.

Еутаназија против нечија воља, кога вољата на особата не се зема во предвид- Кај овој вид на еутаназија треба да се направи разлика помеѓу еутаназија и т.н. „асиститрано“, самоубиство.

Според ова еутаназијата претставува акт на прекинување нечиј живот од страна на доктор-(кој ја одредил дијагнозата, го дефинирал наодот на болеста, кој ја следи целата здравствена состојба...). а асиститрано самоубиство е кога лекарот обезбедува средство, со кое лицето само ќе изврши еутаназија-самоубиство. Со ширењето и проповедта на Христијанството, начинот на убиство-самоубиство, Еутаназија, бил строго забранет, од аспект дека само поради Божјата воља доаѓаме на овој свет, и поради неговата воља заминуваме од овој свет на другиот свет.

ДОЗВОЛЕНА ИЛИ ЗАБРАНЕТА ЕУТАНАЗИЈА ?!

Оние кои се во корист на еутаназија тврдат дека цивилизираното општество треба да им овозможи на луѓето да умрат достоинствено и без болка, и треба да

им овозможат на другите да им помогне да го сторат тоа , ако тие не можат да управуваат со самите нив. Тие велат дека нашите тела се нашите сопствени, а нам треба да ни биде дозволено да го направиме она што сакаме со нив. Погрешно е да се направи некој живее подолго отколку што сака. Всушност правењето луѓето да живеат кога тие не сакаат ги крши нивните лични слободи и човековите права. Неморално е , велат да се принудат луѓето да продолжат да живеат во страдање и болка. Тие додаваат дека како самоубиство не е кривично дело , исто и еутаназијата не треба да биде кривично дело.

Религиозни противници на еутаназијата веруваат дека животот е даден од Бога , а само Бог треба да одлучи кога да се стави крај на тоа. Други противници стравуваат дека ако еутаназијата беше направена легална, законите кои го регулираат тоа ќе бидат злоупотребени, а луѓето ќе бидат убиени, оние кои навистина не сакаат да умрат.

Аргументи врз основа на правата

- » луѓето имаат експлицитно право да умрат
- » посебно право за да умре не е неопходно, бидејќи другите наши човековите права го подразбираат правото да умре
- » смртта е приватна работа и доколку не постои повреда на други, државата и други луѓе немаат право да се мешаат (либерален аргумент)

Практични аргументи

- » можно е да се регулира еутаназијата
- » смртта е приватна работа и доколку не постои повреда на други, на државата и други луѓе немаат право да се мешаат (либерален аргумент)
- » овозможувањето на луѓето да умрат може да ги ослободи малку здравствените ресурси (ова е можеен аргумент, но нема власт сериозно да се предложи)
- » еутаназијата се случува во секој случај (утилитарен аргумент)

Филозофски аргументи

- » Еутаназијата го задоволува критериумот дека моралните правила мора да бидат универзални
- » Еутаназијата се случува во секој случај (утилитарен аргумент)

Дали смртта е лоша работа?

Регулирање на еутаназијата

Оние кои се во корист на еутаназијата мислат дека не постои причина зошто еутаназијата не може да се контролира со соодветна регулатива, но тие признаваат дека некои проблеми ќе останат. На пример, тоа ќе биде тешко да се справи со луѓе кои сакаат да се имплементира еутаназија за себични причини или вршат притисок на ранливи пациенти во умирање. Но притоа треба да се нагласи дека тоа е поразлично од позиција со било кое кривично дело. Законот ја забранува кражбата, но тоа не ги спречува лоши луѓе да крадат.

Современиот свет ја преживеаа шокантната промоција на хомосексуалноста, промоцијата на еднополови бракови и хируршката промена на полот, и тоа како хумани вредности, како апел за прифаќање на различноста а не како разлика туку само како поинаква даденост на појавите во светот околу нас. Значи ако во законски рамки е срушен стереотипот на од памти век утврдената социјална, правна, етичка, религиозна прагма на светот, затоа што еутаназијата се доживува како стигматизирање на лекарите како „џелати,“ , ако тие конзилирано утврдиле дека болниот нема среќни очекувања за изцелување, ако тоа е автономна одлука на болниот или на неговите блиски доколку тој не е свесен. Исто така треба

да се напомене дека можноста и придобивката за превземање на органи за трансплатација од болниот кои можат да спасат многу други животи. Да се даде согласност за пресадување на орган значи да на одреден начин, се овозможи и живот на пациент. Притоа еутаназијата не го негира човековото достоинство зошто токму со нејзината примена битието не е сведено на обичен умирачки објект или заменлива единица, туку е автономен објект во чии раце стои можноста за хамлетовската одлука ДА СЕ БИДЕ ИЛИ НЕ.

Современото време не соочува со потребата да се прифатат нови концепции на биоетиката и биомедицината кои се насочени кон дополнување на „ХИПОКРАТОВИТЕ“, начела т.е. кон афирмирање на идејата дека еутаназијата во себе содржи и хумана димензија и дека таа треба правно да се регулира во секоја една држава за да не дојде до нејзина злоупотреба. Во одреден број на држави во светот како што се: Холандија, Јапонија, Орегон, Финска и други, извршено е легализирање на еутаназијата и тоа под класичната дефиниција на „ЕУТАНАЗИЈАТА- како лесно и благо умирање, гаснење на живот, без смртни болки, ублажување на смртта со давање на наркотични средства на болниот,“.

Во Парламентот на Европската заедница потврдено е и неприкосновено правото на живот, но исто така и неприкосновеното право на смрт и правото на човекот да одлучува самиот за себе. Делегацијата на Република Македонија во Март, 2006 година, го поддржала Извештајот на Советот на Европа, во кој се „бара,“ убиството од милост да не биде дефинирано како кривично дело.

Кога веќе се постави прашањето дали сте за Еутаназија, за да дојдеме до еден разумен заклучок мошне е потребно да се постави и прашањето т.е. да се произнесат и аргументите од која причина би биле против еутаназијата.

Аргументите и доказите кои ќе бидат произнесени се во поглед на тоа од која причина би биле против еутаназијата:

Еутаназија ја слабее почитта на општеството за значењето на животот.

Прифаќањето еутаназија прифаќа дека некои животи (оние на лицата со хендикеп, или болен) се помалку вредни од другите.

Доброволна еутаназија претставува еден вид на т.н. лизгава патека која води кон присилна еутаназија и убиството на луѓето кои се сметаат дека се непожелни.

Еутаназијата не може да биде во најдобар интерес на лицето.

Еутаназијата влијае на правата на другите луѓе, а не само оние на пациентот.

Покрај овие изнесени аргументи, ставови докази, постојат и таканаречени практични т.е. неизбежни факти кои морат да бидат земени во предвид

Соодветната палијативна нега ја прави еутаназијата непотребна.

Не постои начин на правилно регулирање на еутаназијата.

Дозволувајќи ја еутаназијата ќе дојде до помалку грижење за тешко болните.

Дозволувајќи ја еутаназијата се поткопува посветеноста на лекарите и медицинските сестри за спасување животи.

Еутаназијата може да стане ефективен начин за лекување на смртно болните.

Дозволувајќи ја еутаназијата ќе се обесхрабри потрагата по нови лекови и третмани за тешко болните.

Еутаназијата ја поткопува мотивацијата за да се обезбеди добра грижа за умирање, и добра болка.

Еутаназија дава преголема моќ на лекарите.

Еутаназијата ги изложува ранливи луѓе на притисок да се стави крај на

нивните животи.

Морален притисок врз постари роднини од себични семејства.

Морален притисок да се ослободат медицинските ресурси.

Пациенти кои се напуштени од страна на нивните семејства може да чувствуваат дека еутаназијата е единствено решение...

КОНСУЛТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

1. Никола Тупанчевски, Александра Деаноска- Трендафилова, Драгана Кипријановска -2011- “Медицинско казнено право”- 2-ри Август ,Штип.
2. Владо Камбовски, Никола Тупанчевски, 2011,“Казнено право –општ дел”,четврто изменето и дополнително издание, Скопје.
3. Цаца Николовска М., 2009, Европската конвенција за човекови права-меѓународна и национална правна норма на полето на заштита на човековите слободи и права.
4. Марсија Луис, Карол Тампаро, „Медицинско Право, Етика и Биоетика“ –за здравствени професионалци, Академски печат, Скопје.
5. Greer S.2006, -The European Convention on Human Rights, Cambridge University press.

М-р Харис Муминовик
 УКИМ Правен Факултет „Јустинијан Први“ – Скопје
 Школа за докторски студии, grof_muminovic@yahoo.com

ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ НА ФИНАНСИСКИТЕ ПАЗАРИ ВО ГЛОБАЛНАТА ЕКОНОМИЈА

GOALS AND OBJECTIVES OF FINANCIAL MARKETS IN THE GLOBAL ECONOMY

Апстракт: Глобализацијата создаде меѓузависност меѓу националните економии и ги поврза во мрежа на економски, социјални и политички врски. Желбата за профит како главен двигател на капиталот, создаде светски пазар во кој што се елиминирани царините и квотите, а и еврото стана заедничка валута на најголемиот дел европски земји, при што се донесоа меѓународни законски регулативи, се востановија меѓународни стандарди во повеќе економски гранки и се заврши имплементирање на новите законски норми.

Клучни зборови: финансиска глобализација, трговски мрежи, финансиски анализи, банкарски кредитни производи.

Abstract: Globalization created interdependence between national economies and linked in a network of economic, social and political ties. The desire for profit as the main driver of capital, create a world market in which they are eliminated tariffs and quotas, and the euro became the common currency of most European countries, as adopted international legal regulations been established, international standards in several economic branches implemetiranje complete the new legal norms.

Key words: financial globalization, trade networks, financial analysis, bank credit products.

Глобализацијата создаде меѓузависност меѓу националните економии и ги поврза во мрежа на економски, социјални и политички врски. Желбата за профит како главен двигател на капиталот, создаде светски пазар во кој што се елиминирани царините и квотите, а и еврото стана заедничка валута на најголемиот дел европски земји, при што се донесоа меѓународни законски регулативи, се востановија меѓународни стандарди во повеќе економски гранки и се изврши имплементирање на новите законски норми. Глобализацијата како процес започна во 19 век поврзувајќи ги Европа и Северна Америка, а својот интензитет го постигна во последните децении од 20 век. Една од причините што ја забрза глобализацијата е високата институционализација што се манифестираше со фактот што ММФ, Светската банка и Банката за меѓународни порамнување се обединија преку одлуките да ги зголемат своите овластувања за да регулираат одделни прашања од доменот на финансиите. Друга битна причина што доведе до финансиско обединување на Европа беше лансирањето на единствената валута ЕВРО на 1 јануари 1999 година. Постојаниот развој на технологијата и науката само го утврди и го засили глобалниот развој на финансиските пазари. Електронската

комуникација, денес им овозможува на инвеститорите и посредниците да можат да пренесуваат и извршуваат финансиски операции за неколку секунди, и тоа насекаде во светот. Слободната циркулација на пари, капитал, хартии од вредност и девизи од еден национален пазар во друг доведе до интернационализирање односно глобализација на финансикиот пазар. Вчудоневидена од севкупната вредност на трансакциите, чии износи одамна надминаа повеќе трилиони долари дневно, финансиската јавност започнува да ги анализира и научно истражува ефектите од глобализацијата. Глобализацијата на економскиот свет му обезбеди многу придобивки и тоа:

- » компаниите денес имаат можност своите производи и услуги да ги продаваат низ целиот свет. Платните системи, банките, царинските системи се прилагодени и отворени за соработка. Деретулацијата само го поттикнува слободниот пазар;
- » многу компании со глобализацијата извршија селење на својот капитал од една во друга земја поради даночните и други погодности, поевтината работна сила и сл. Инвестирајќи во ваквите земји тие добиваат поголем приход, а трошоците значително им се намалени;
- » големите компании сега имаат можност да извршат диверзификација на изворите на финансирање. Така доколку ја изгубиле довербата кај инвеститорите на домашниот пазар или ако го изгубиле интересот од страна на инвеститорите на овој начин тие многу лесно можат да дојдат до свеж капитал;
- » брзата и подобра комуникација, што е резултат на развиената информациска технологија овозможува да се развие е-купувањето и е-продажбата што го спојуваат светот во една голема продавница;
- » брзиот и сигурен транспорт, инфраструктурата на патиштата, развиената сообраќајна мрежа итн. на луѓето и производите им овозможува пристап до сите купопродажни места во светот;
- » создавањето на Европската унија, укинувањето на царините и квотите, унифицирањето на дел од даночните обврски сл., овозможуваат поголема стабилност и сигурност на финансиските пазарите, воопшто. Сите овие и многу други придобивки го изградија глобалниот економски систем. Сепак, новиот систем се уште е непознат за во целост да се анализираат и проценат сите придобивки, но и неговите негативни страни.

Глобализацијата, како процес, и покрај тоа што е многу ново и се уште недоволно истражувано поле на дејствување, брзо според својот галопирачки развој, ја покажа и својата темна страна. Имено, пустошот што го остави кризата од 2008 година на финансиските пазари, но и воопшто на целата економија во светот се уште не е расчистен. Се започнува по банкротот на инвестициската банка Bear Stearns во март 2008 година што ја придвижи лавината. Имено, од септември до октомври 2008 година хартиите од вредност на светските берзи доживеа голем пад, па поради тоа државата мораше да интервенира како во САД, така и во земјите од Европа. Потоа слични акции за финансиска помош се извршија и од страна на централните банки во Австралија, Сингапур, Канада и Јапонија. На 29 септември кризниот бран предизвика пад на Dow Jones industrials индексот за повеќе од 776 поени за неколку минути. По овој удар кредитните пазари се повеќе го замрзнаа својот кредитен потенцијал. Така каматите пораснаа и речиси беше невозможно да се позајми капитал од некоја банка. Во тој контекст компаниите беа принудени

да плаќаат двојно повисоки каматни стапки или да пласираат обврзници со исто така двојно повисока камата. Но и покрај добрите знаци за стабилизација, сепак овој раст предизвика хистерична продажба на финансиските пазари во глобалната финансиска заедница. Лошите извештаи на светските берзи и нивниот пад од 10 % ги наведе првите луѓе на централните банки да изнајдат начин како да се соочат со веројатно “најголемата финансиска криза од овој вид во човечката историја”. Глобализацијата исто така и покрај зголемувањето на вкупното светско богатство, допринесе во зголемувањето на нееднаквоста помеѓу земјите и во самите нив. Најчесто се укажува на јазот помеѓу богатиот север (САД, Канада, Јапонија, Австралија, повеќе европски земји и дел од Азија) и сиромашниот југ (тн. земји од Третиот свет). Богатите држави успеа користејќи ги добрите стартни позиции и разбирајќи ги глобалните процеси да ги искористат на најдобар начин и да ги заземат 10 водечките места.

Осумдесеттите години на 20 век се години на либерализација на финансиските пазари. Сите финансиски моќни земји, но и одделни земји во развој во овој период влегоа во процесот на либерализација. Меѓутоа, процесот на либерализација не значи и не постоење на регулација. Регулацијата во овој период и натаму постои, дури е и уште построга. Меѓутоа, евидентно е дека се срушија бариерите поставени пред странските инвеститори. Всушност, земјите сега го променија односот кон странските инвестиотри и исти законски решеније користат и тие и домашните инвеститори. Така, регулацијата спонтано се премести од националните рамки во поставување меѓународни стандарди и усвојување на меѓународна законска регулатива. Финансиските пазари и сите учесници на овој начин започнуваат рамноправно да конкурираат на светскиот финансиски пазар. Но со глобализацијата на пазарот и создавањето на Европската унија се јави опасност од евентуален банкрот на банките, предизвикан главно од растот на евравалутниот пазар. Големото учество на меѓубанкарските депозити во вкупниот пласман на евравалутата не само што носеше опасност од банкротити туку можеше да ја вовлече секоја земја во многу поголема криза, при што би бил заразен најзиниот банкарскиот систем. Согладувајќи го овој проблем гувернерите на 11 централни банки го создадоа т.н. Базелскиот комитет во 1974 година. Имено, во швајцарскиот град Базел беше основана Банката за меѓународно порамнување (Bank of International Settlements-BIS). Задача на овој Комитет е да ја унапредува координацијата при надзорот што го спроведуваат националните власти во доменот на меѓународното банкарство. 13 Базелскиот комитет и денес е најзначајниот форум за координација помеѓу институциите што го регулираат банкарскиот сектор во различни земји. Во 1988 година Базелскиот комитет ја донесе спогодбата Базел I чија цел е да се постигне воедначување на капиталот на банките, земајќи ги во предвид ризиците од работењето. Во 1997 год. е донесен документот “Основни принципи на ефективниот надзор на банките”, што содржи 25 принципи што се неопходни за целосен надзор на банките. Овие стандарди се ревидирани во 2006 година, а Базелскиот комитет и ММФ ги надгледуваат нивните спроведувањата на истите. Финансиските иновации во банкарството и ширењето на секјуритизацијата, како и динамичниот развој на пазарот на деривати, ја отежнува контролата на вкупните финансиски текови. Поради бројните критики на Basel I и промените во банкарското окружување Базелскиот комитет донесе нова спогодба, Basel II. Во основата на оваа спогодба се врши надзор на работењето на банкарскиот сектор и негова регулација. Растот

на небанкарскиот меѓународен финансиски сектор, исто така е извор на нови проблеми за регулаторните тела. Слично како и банкротството на определената банка и банкротството на одделна осигурителна куќа тоа може да предизвика нарушување во домашното стопанство, а и штети од пошироки размери. Токму поради ова е потребна меѓународна координација за да се усогласат механизмите на супервизија на овие институции.

Информциската технологија е еден од клучните интензивирачки фактори во процесот на забрзувањето на глобализацијата. Информациската револуција е најголемата движечка сила на новата глобална економија. Единствениот медиум – интернетот овозможува сите купувачи и продавачи да истражуваат, евалуираат, купуваат, продаваат и тоа од големи растојанија. Интернетот ја трансформира и глобализира трговијата создавајќи сосема нови начини на трансакции меѓу понудата и побарувачката, управувањето со инпутот и аутпутот, рекламирањето, регрутирањето работна сила и слично. Новите медиуми – веб страниците, електронските пошти, инстант – пораките, електронските огласни табли, вебинарите (семинари преку интернет) создаваат еден глобален систем, што им овозможува на луѓето со заеднички интереси да се најдат едни со други, да резменуваат информации, да остваруваат соработка и да склучуваат партнерства. Овој информциски бум овозможи финансиските пазари да влезат во една сосема нова развојна фаза. Како зачеток во формирањето на виртуелната берза беше појавата формирањето на NASDAQ во 1971 година. На овој начин се избегна физичкото присуство на понудата и побарувачката на паркетот на берзите. Покрај тоа, преку интернетот се спротивставуваат побарувачката и понудата, а тоа резултира со објективно формирање на цената на хартиите од вредност, брзо извршување на налозите, но и брза финансиска анализа, обработка на податоците и полесно донесување на инвестициски одлуки. Друг битен момент во развојот на технологијата е и едноставениот, односно многу евтин пристап до сателитските комуникации. На овој начин преносот на информациите е моментален, па цените и другите битни информации за тргувањето стануваат достапни на целиот свет во дел од секундата. Притоа е елиминирана големата временска разлика во комуникацијата, што претходно постоеше како лимитирачки фактор. Исто така, сега се достапни и финансиските телевизиски канали кои што, како специјализирани сателитски компјутерски финансиски сервиси, со своите специфични услуги го покриваат целиот свет. На овој начин информираноста за настаните, случувањата на берзите и анализите се достапни до секој потенцијален инвеститор. Исто така, инвеститорите преку интернет можат да ги следат сите берзански индекси, берзанските трансакции, проспектите, годишните извештаи и сл.

Глобализацијата создаде меѓузависност меѓу националните економии и доведоа до интернационализација на националните финансиски пазари. Осумдесеттите години на 20 век се години на либерализација на финансиските пазари. Процесот на либерализација не значи и не постоење на регулација. Всушност регулацијата спонтано се премести од националните рамки во поставување меѓународни стандарди и усвојување на меѓународна законска регулатива. Финансиските пазари и сите учесници на овој начин започнуваат рамноправно да конкурираат на светскиот финансиски пазар. Во современи услови на стопанисување, глобализација и интернационализација на економските активности во светот, меѓународните финансиски пазари се двигатели и еден од најважните фактори за функционирање на меѓународните финансиски односи.

Овие пазари овозможуваат: мобилност и либерализација на движењето на капиталот во меѓународни размери, појава на нови финансиски инструменти, унапредување, стандардизација и унифицирање на технологијата во извршување на нивните активности, имплементација на финансиските иновации, единствена меѓународна релација во извршувањето на начинот на плаќање, проширување на банкарските мрежи низ целиот свет и дерегулација на прописите со кои се уредува банкарското работење. Финансиските институции се основните механизми преку кој се одвиваат активностите на пазарот на капитал. Овие институции посредуваат меѓу сопствениците и корисниците на финансиските средства, односно ги соединуваат понудата и побарувачката на едно место и со тоа ја зголемуваат ефикасноста на пазарот. Нивна заедничка карактеристика е финансиско посредување коешто ги има следниве предности: флексибилност на финансиските инструменти, диверзификација на ризикот за инвеститорите преку држење портфолио на финансиски инструменти, вредносна трансформација на средствата, ефикасно користење на информациите од пазарот на капитал и помали финансиски трошоци за извршените трансакции преку користење на економијата на обемот и економијата на разновидноста. Овие институции се групирани во следниве групи: класични, традиционални (банки, штедилници, кредитни задруги), институциски инвеститори (осигурителни друштва, пензиски фондови, финансиски компании), колективни инвеститори (инвестициски компании, заемни фондови) и брокерско-дилерски институции, берзански посредници.

КОНСУЛТИРАНА ЛИТЕРАТУРА:

1. Fabozzi F.F. Modigliani I M.G.Ferri , Foundations of Financial Markets and Institutions, Prentice-hall International Editions, 2004
2. Dalton J.M., How The Stock Market Works Institute of Finance, New York 2003
3. Investment Company Institute, 2013, ICI Fact Book
4. Vasiljević Branko, Osnovi finansiskog tržišta, Dijamont Hard, Beograd, 2008
5. Rose F.F. Modigliani I M.G.Ferri, Foundations of Financial Markets and Institutions, Prentice-Hall Int.London 2004
6. Sellon G.H.Jr, Changes in Financial Intermediations, The Role of Pensions and Mutual Funds, FRB of Kansas City, 2010

проф. д.п.н. Тодор Галунов
Galunov Todor
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, България.

ИЗБОРИТЕ ЗА ВЕЛИКО НАРОДНО СЪБРАНИЕ В БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ 1946 Г. И КОМПЕНСАЦИОННИТЕ МЕХАНИЗМИ ЗА МАЛКИТЕ ПАРТИИ

(ELECTIONS FOR THE GRAND NATIONAL ASSEMBLY IN BULGARIA IN 1946 AND THE COMPENSATION MECHA- NISMS FOR SMALLER PARTIES)

(Резюме)

През 1946 г. в България се провеждат избори за 6 Велико народно събрание. Независимо от политическия терор на БРП (к), приложената изборна система представлява интерес от гледна точка на компенсиране на малките партии в рамките на коалиционните споразумения. Идеята е да се намали загубата на гласове за тях и така да бъдат подтикнати да играят коалиционно с по „старшия“ партньор БРП (к). Системата дава ефект като създава по-голяма математическа справедливост при вътрешно-коалиционното разпределение на мандатите. Експериментът остава без аналог в изборната практика на България.

Ключови думи: избори, партии, пропорционална, парламент, компенсиране, листи.

(Summary)

In 1946 in Bulgaria holds elections for 6 Grand National Assembly. Regardless of the political terror of BRP (k) applied electoral system is of interest in terms of compensating the smaller parties in the coalition agreements. The idea is to reduce the loss of votes for them and thus be encouraged to play a coalition with "senior" partner BRP (k). The system gives effect by creating more mathematical justice in inter-coalition distribution of mandates. The experiment remains unmatched in electoral practice in Bulgaria.

Keywords: election parties, proportional, parliament, compensation, lists.

През 1946 г. в Царство България се планират избори, които да излъчат Велико народно събрание, което да промени формата на държавно управление. Независимо от големия терор на правителството на ОФ приложената тогава изборна система има своето теоретично и практическо значение. Идеята е да се създадат механизми на компенсация за малките партии, които по традиция губят много гласове при различните изборни системи. Вотът се планира да се проведе по пропорционалната система. По нов начин в българската изборна практика се регламентират предизборните коалиции и начинът на гласуване за тях. Коалициите могат да регистрират на общи листи, в които да участват всички партии и кандидатите посочени от тях. Листите се регистрират в Областния съд

в района на който е съответната изборна колегия. За тях може да се гласува с два варианта на изборни бюлетини, в зависимост от предизборното им споразумение.

В първия вариант бюлетините са бели. В тях кандидатите се подреждат групирано по партии, а самите групи се подреждат една до друга хоризонтално по реда, указан в заявлението, с което е поставена листата. Над отделната група кандидати се поставя името на партията, от която представляват. Това са така наречените „общи“ бюлетини. Вижда се, че в тях се отразява една особена предизборна коалиционна формула, при която гражданите гласуват за единната бюлетина, но имат ясна представа за партиите, които я съставят. В този случай листата е твърда и номерирана. Броят на мандатите се определя от броя на гласовете, а отделните кандидати получават места съобразно поредния си номер в листата.

Доста по-сложен е вторият вариант на изборни бюлетини. При него отново има коалиционна листа, която е регистрирана в Областния съд, но всяка партия изготвя своя бюлетина със своя партиен цвят. В бюлетината партията може да запише своите кандидати на първо място, а за останалите да спазва реда на заявленията им за участие във вота. Гражданите гласуват с отделните бюлетини на партията, на която симпатизират. При отчитането на резултатите обаче сумата от гласовете от отделните партийни бюлетини се събира с тази на другите коалиционни партии. Полученият общ брой гласове става основата за разпределяне на мандатите в изборната колегия. Така се създава една доста сложна система на гласуване и отчитане на резултатите, която няма аналог в българската изборна практика през годините.

Първичното разпределение на мандатите става по колегии. Следва обаче вторично разпределение което е най-важната част на реформата. Извършва се централно преразпределение на мандатите за партиите, които имат общи коалиционни листи, но участват с различни бюлетини. Предвидените места са 18¹. Така в коалицията се прави допълнително вътрешно преразпределение на завоюваните от нея мандати. По принцип идеята на тази операция се изразява в необходимостта в парламента да бъдат включени лидери на по-малки партии, които в изборните колегии не успяват да получат мандати.

Първият елемент от алгоритъма за централно преразпределение е сумирането на гласовете от бюлетините на партиите от коалиционната листа в национален мащаб и спечелените въз основа на тях мандати от партиите в колегии. Пример:

<i>Партия</i>	<i>Гласове</i>	<i>Мандати</i>	<i>Цена на мандата</i>
А	1 400 000	165	$1\,400\,000 : 165 = 8485$
Б	1 075 000	120	$1\,075\,000 : 120 = 8958$
В	525 000	38	$525\,000 : 38 = 13816$
Г	250 000	10	$250\,000 : 10 = 25000$
Д	60 000	0	60 000

От таблицата се вижда, че съобразно получените гласове и спечелените мандати големите партии в коалицията са в изключително изгодно положение.

¹ Принципът не е прокаран последователно. В Горноджумайска област мандатите се разпределят в рамките на областта. Спазва една наложена вече политическа традиция от 20 – те години на 20 век за този район.

Регионалната система на изчислявање на резултатите е исклучително в техен интерес. Това нај-јасно проличава од цената на мандатот, која се добива како разделим број на гласовите на бројот на мандатите. Големите партии печелат со многу ниска средна вредност за един мандат. Примерно партија А печели един мандат средно со 8485 гласа, а на партија „Д“ 60 000 гласа се покажуваат недостаточни дори за един мандат. Диспропорцијата идва од спецификата на регионалните распределенија, кои во малките колегии како правило даваат исклучително надмощие на големите партии. Там малките формации собираат гласове, кои не им стигат за мандат или стигат за малку број мандати. Така многу од гласовите им се „губат“. Сега след агрегирањето им на национално ниво те вече ќе са во состојба да допринесат на партијата за спечелувањето на какви мандати. Философијата на централното распределение отчита тези факти и дава дополнителните мандати на партиите со нај-висока средна цена на мандат. Така на практика прераспределението започва од давање на мандати за малките партии, а големите често не добиваат дополнителни мандати. Всушност целата оваа система е реверанс на големите кон малките формации. Конкретниот начин на прераспределение се извршува по системот на Томас Хер или познат още како метод Хамилтон, при кој остаточните мандати се распределуваат пропорционално на нај-големите средни вредности². Во случај подреждаме числата на добиените гласове на партиите едно до друго и ги делим на бројот на добиените од нив мандати, но зголемен со единица. Където се получи нај-големо число значи там е нај-големата средна вредност на гласовите, која треба да даде првиот дополнителен мандат. След тоа разделяме бројот на гласовите само на оваа партија, која е добила мандат, но зголемен со още един, тъй като тя вече има дополнителен мандат. Сравняваме новото число на партијата со останалите числа. Където се получи нај-големото число там отива и вториот дополнителен мандат. Сега делим числото на партијата, која току що е добила мандат и го сравняваме со останалите. Така процедираме докато раздадем всички 18 мандата. Ето и примерната таблица:

А	Б	В	Г	Д
1400000(165)	1075000(120)	525000 (38)	250000 (10)	60 000 (0)
8485 (166)	8 958 (121)	13816 (39)	22 727 (11)	60 000 (1)
		13125 (40)	20 833 (12)	30 000 (2)
		12821 (41)	19 230 (13)	20 000 (3)
		12548 (42)	17 857 (14)	15 000 (4)
			16 666 (15)	
			15 625 (16)	
			14 705 (17)	
			13 888 (18)	
			13 157 (19)	
			12 500 (20)	

Подчертаните числа во схемата покажуваат поредноста на дополнителните мандати за соодветните партии. Партии „А“ и „Б“ не добиваат дополнителни

мандати, тъй като средните им числа (съответно 8485 и 8958) на евентуалните допълнителни мандати са много ниски. Така двете най-големи партии остават без мандати от централната листа. Партия „В“ получава 4 допълнителни мандата, партия „Г“ – 10, а партия „Д“ – 4 допълнителни мандата. Преразпределението прави разпределението на мандатите малко по-справедливо, което се вижда и от таблицата по-долу:

Партия	Гласове	Мандати	Цена на мандата
А	1 400000	165	$1\,400\,000 : 165 = 8485$
Б	1 075000	120	$1\,075\,000 : 120 = 8958$
В	525000	42	$525\,000 : 42 = 12548$
Г	250000	20	$250\,000 : 20 = 12500$
Д	60000	4	$60\,000 : 4 = 15000$

Двете големи партии запазват изгодите на избирателната система, но дават „нещо“ и на малките. Цената на един мандат за първата партия е почти два пъти „по-ниска“ от тази за партия „Д“.

В изборите за ВНС през 1946 г. се формират три основни политически центъра, които влизат в предизборна битка: 1) Първият и най-голям център е ОФ. В него участват: БРП (к), БЗНС, БРСДП, НС „Звено“ и РП; 2) Опозиционен блок (Федерация на селския и градския труд), състоящ се от БЗНС – Никола Петков и Българска работническа социалдемократическа партия (обединена) – БРСДП - (об). ; 3) Демократическа партия (ДП). Първият блок участва с обща листа, но различни партийни бюлетини, опозиционният блок участва с единна листа. С отделна листа участва и ДП.

Кампанията е съпроводена с насилия над опозицията. Реалната власт е в ръцете на БРП (к), която най-вече чрез Министерството на вътрешните работи успяват да репресираща голяма част от инакомислещите и да насява страх в обществото³. В крайна сметка се получават следните изборни резултати (в различните източници има известни разминавания в данните):

Партия	Гласове	%	Мандати	Цена	Диспропорция
Отечествен фронт	2 981 179	70, 10	366 = 78, %	8145	+ 8, %
Опозиционен блок	1 205 530	28, 5	101 = 21, 2%	11936	- 6, 3%
Демократическа партия	22 884		0		
Невалидни	42 957				

От таблицата се вижда, че при първото изчисление системата действа изключително в интерес на партията, която печели изборите. В случая ОФ постига много по-ниска цена на мандата в сравнение с опозицията и „законово открадва“ + 8, % изкуствено политическо влияние. Опозицията пък е „ограбена“ с - 6, 3 %. Всичко това е на финала, а преди това са фалшификациите, насилията на ОФ в

3 Огнянов, Л. Държавно-политическата система на България 1944-1948. С. 2006, с. 118-136.

изборната битка. При нормален вот резултатите биха били доста по-различни, но в ущърб на ОФ. Диспропорцијата на национално ниво може да се избегне ако централните партийни листи бяха приложени не само за вътрешно-коалиционните преразпределения, но и за преразпределяне между отделните формации, реални конкуренти в изборната битка⁴. Без приложението на централни партийни листи изборната система и начина на провеждането на вота доведоха до сериозен диспропорционален ефект и дадоха нереална представа за политическото влияние на отделните формации. Най-оштетена се оказва ДП. Нейният изборен резултат математически отговаря на два мандата. Без преразпределението обаче, тя няма как да ги получи.

В рамките на общата ОФ листа при второто разпределение нещата изглеждат така:

Партия	Гласове	Проценти	Мандати	Цена	Диспропорция
БРП (к)	2260407	75, 2 %	276=79, 6%	8 190	+ 3, 6 %
БЗНС	562 114	18, 5 %	63 = 18, 0%	8 922	- 0, 5 %
БРСДП	79 511	2, 6 %	5 = 2, 5 %	15 902	- 0, 1 %
НС „Звено“	70 358	2, 6 %	2 = 0, 54 %	35 179	- 0, 18 %
Радикална партия	8 789	0, 9 %	0 = 0 %	8789	- 0, 9 %
Общо	2 981 179		346		

Същността на методиката при това вторично разпределение бе разгледана по-горе – прави се таблица, в която към завоюваните мандати се прибавя фиктивно по един и полученото число се дели на броя на гласовете. Формацијата с нај-голямо число получава првиот от тези 18 мандата. Процедурата се повторја 18 пати до раздавање на всички депутатски места. Таблицата на преразпределението изглежда така:

БРП (к)	БЗНС	БРСДП	НС „Звено“	РП
2260407 (276)	562 114 (63)	79 511 (5)	70 358 (2)	8 789 (0)
8 160 (277)	8 783 (64)	13 251 (6)	23 453 (3)	8 789 (1)
8 131 (278)	8 648 (65)	11 359 (7)	17 590 (4)	
	8 517 (66)	9 939 (8)	14 072 (5)	
	8 390 (67)	8 835 (9)	11 726 (6)	
	8 266 (68)		10 051 (7)	
			8 795 (8)	

В конкретната изборна ситуација основната идеја големите партии в коалиционната листа „да дадат“ дополнителни мандати на по-малките напълно се приложи. БРП (к) требваше да се примири, че поради факта, че тя печели мандати в коалицијата с ниска цена в отделните региони, сега ще треба да „подари“ чрез централното преразпределение „утешителни“ мандати на коалиционните си

⁴ Стенографски дневници на ВНС. С.1 1947, с. 295 и сл.

партньори. Местата, на брой 18, се разпределиха в рамките на ОФ по следния начин: БРП (к) -2; НС „Звено“ – 6 мандата; БЗНС – 5; БРСДП – 4; РП – 1⁵. След като тези мандати се добавят към разпределените в изборните колегии се получават следните крайни резултати:

Партия	Гласове	Проценти	Мандати	Цена	Диспропорция
БРП (к)	2 260 407	75, 2 %	278=76, 7%	8 131	+ 0, 5 %
БЗНС	562 114	18, 5 %	68=18, 8%	8 266	- 0, 7 %
БРСДП	79 511	2, 6 %	9 = 2, 7 %	8 835	- 0, 9 %
НС „Звено“	70 358	2, 6 %	8 = 2, 9 %	8 795	- 0, 17 %
Радикална партия	8 789	0, 9 %	1 = 0, 7 %	8 789	- 0, 2 %
Общо	2 981 179		364		

Експериментът с централното преразпределение на мандатите доведе до значително намаляване на диспропорционалният ефект на системата. То се оказа спасително за елитите на коалиционните партньори на БРП (к). Особено това важи за НС „Звено“, което в изборите в колегиите не успя да вкара в ОНС дори премиера К. Георгиев. Сега той влиза в състава на депутатите чрез допълнителното преразпределение на национално ниво. Без този механизъм РП нямаше да получи дори и единствения си мандат. Начинът на получаването му е показателен за действието на системата. След установяването, че РП има един мандат се търси колегията, която може да го даде. Законът е ясен – това трябва да е колегията с най-много гласове за партията. В случая това е Кърджалийска избирателна колегия, където РП има най-много гласове - 928. Там обаче цялата листа на партията се отказва от депутатски мандат и той се прехвърля в следващата колегия където партията има най-много гласове. Това се оказва Софийска селска колегия, където са спечелени 622 гласа. Така водачът на листата там Пенчо Костурков успява да стане депутат. При липса на централно разпределение със събраните гласове мандатът би бил невъзможен.

Данните показват, че преразпределението в рамките на общата листа, но с различни бюлетини, дава ефект. В рамките на коалицията мандатите са разпределени математически относително справедливо по отношение на коалиралите се партии. Системата се приложи еднократно – само през 1946 г. В следващите десетилетия България тръгна по друг политически път, в който нямаше и минимална доза политически плурализъм.

5 Драголюбов, П. Изборните борби и работата на БКП в Народното събрание. Известия на Института по история на БКП, С., 1965, с. 253.

343.9.02:343.431

М-р Сања Томиќ
 Универзитет Св.Кирил и Методиј, Скопје
 Правен факултет „Јустинијан Први“ Скопје
 Насока казнено право

M-r Sanja Tomikj
 Ss. Cyril and Methodius University in Skopje
 „Iustinianus Primus“ Faculty of Law in Skopje
 Department of criminal law

ОРГАНИЗИРАН КРИМИНАЛИТЕТ СО ПОСЕБЕН ОСВРТ КОН ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ

ORGANISED CRIME WITH PARTICULAR REFERENCE TO HUMAN TRAFFICKING

Апстракт: Трговијата со луѓе е криминалитет со историска димензија. Иако, поголем дел од државите го елиминираа ропството уште одамна, тоа денес, повторно е фрагмент на болниот морал, што го деморализира современото општество. Ропството е рудимент на трговијата со луѓе, а поимот „трговија со луѓе“ еуфемизам, што се користи за да се намали или прикрие овој прилично комплексен епохален проблем. Истражувањето во трудот навлегува во комплексната материја на криминалитетот трговија со луѓе, експлицитно разработувајќи ги прашањата: Колкав е степенот на вклученоста на организирани криминални групи во „бизнисот“ трговија со луѓе и дали трговијата со луѓе е форма на криминална организација?

Клучни зборови: трговија со луѓе, организиран криминалитет, транснационален организиран криминалитет, организирани криминални мрежи.

Abstract: Human trafficking is a crime with historical dimension. Even though most of the countries abolished slavery long time ago, it still, nowadays, is a fragment of the ill moral which demoralize modern society. Slavery is a rudiment of human trafficking, and the term "human trafficking" its euphemism, used to reduce or conceal this quite complex epochal problem. The research in the article includes the complex matter of human trafficking explicitly elaborating the following questions: What is the involvement of organised criminal groups in the „business“ human trafficking and is the human trafficking a form of criminal organization?

Key words: human trafficking, organized crime, transnational organized crime, organized criminal networks.

ВОВЕД

Константната експанзија на трговијата со луѓе додаде нова анаморфотична димензија во глобализираната ера. Интерпретирајќи ги „практичните потреби“, со подобрување на меѓународните транспортни инфраструктури, намалената гранична контрола, електронскиот трансфер на пари и инстат - комуникациите, глобализацијата се претвори во „јавачот на апокалипсата“, кој изврши тотална инфестација на планетата. По неа, светот повеќе не е поделен на географски линии, туку е експонат на една нова социјална архитектура, што го дели човештвото на маргинализирани и сиромашни, пресекува територијални и културни граници и го ресолвира модерното општество на нејзини победници и губитници. Врз нејзиниот асперитет, пролиферираат поларизирани зони на богатство и сиромаштија, кои ја генерираат фрагментацијата на светскиот поредок, што меѓу другото е експресија на транснационалните организирани криминални мрежи.

ФЕНОМЕНОТ ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ

Трговијата со луѓе е добро позната офанзива и продорна манифестација на многубројни фактори што предизвикуваат фрикција во современото општество. Нејзиното молскавично седиментирање ширум целиот глобус, остави сервилна стигма врз милиони поединци, особено жени и деца од помалку развиените држави, чии продавања, измами и принуди на некаков вид експлоатација зацртаа моноцентричност во современiot свет.

Според податоците од Извештајот на Меѓународната организација на трудот (International Labor Organization) издаден во 2012 година, се проценува дека бројот на жртви принудени на трудова експлоатација, вклучувајќи ја и присилната сексуална експлоатација на глобално ниво изнесува 20.900.000 милиони, со дополнителна проценка дека 5,5 милиони од овие жртви се деца. Согласно профилот на жртвите на трговија со луѓе на глобално ниво, 59% се жени, 17% се девојки, 14% се мажи и 10% се момчиња.

Имено, трговијата со луѓе претставува најпрофитабилен незаконски извор на приход, веднаш по трговијата со дрога и трговијата со оружје. Со светска популација од 27 милиони робови, Кевин Бали (Cavin Bales) во својот труд Луѓе за еднократна употреба: Ново ропство во глобалната економија, проценува дека вкупниот годишен профит, генериран од овој криминалитет изнесува 13 милијарди долари. Генерално, трговијата со луѓе се смета за злосторнички потфат со низок ризик. Согласно статистиката на повеќето држави, бројката на приведени сторители за трговија со луѓе е релативно ниска, а казната за сторените дела инклинира кон законскиот минимум и обично е мала во споредба со остварениот износ на добивка, *animus iniurandi* и степенот на штетата што го предизвикуваат на нивните жртви.

Оттука, се наметнува прашањето, колкава е вклученоста на ораганизираните криминални групи во „бизнисот“ трговија со луѓе и дали таа е форма на криминална организација?

Со оглед дека станува збор за глобален феномен, кој опфаќа повеќе облици во извршување на делото, најдобар начин да се сфати комплексноста на трговијата со луѓе е да се разгледува како трансакциска мрежа. Јазлите на мрежата го претставуваат нервниот систем, чии улогите треба да се исполнат за трговијата да

може да се случи. Овој модел е трипартитен, односно е составен од три елементи:

Потребни улоги: Елементи на трговија со луѓе, што мора да се присутни. Поконкретно, тие се: вработување, транспорт и експлоатација на жртвите.

Помошни улоги: Елементи кои може и не мора да бидат присутни. Така на пример, некои организирани криминални групи, честопати, имаат потреба од експерти за фалсификување на документи потребни за измама или перење пари. Една од поважните карактеристики на трговијата со луѓе е што речиси секогаш своите делувања ги камуфлира во перење пари. Конечно, најважна карактеристика, во овој дел е вмрежувањето во општеството преку корупција и искористување на етаблирани деловни конекции, како на пример владини службеници или бизнис лидери, со цел да се спречат дополнителни правни компликации.

Трансакции: Струи што ги поврзуваат јазлите на мрежата. На пример, еден може да го претставува регрутирањето на жртвите во една држава, друг нивното транспорт и поробување во втората држава, како три улоги (регрутирање, транспорт и експлоатација).

Шкулич во својот труд - Организирани криминалитет – појам и кривичнопроцесни аспекти, наведува дека сите организирани криминални групи се одликуваат со одредени карактеристики. Нивната примарна цел е остварување профит, а нивните криминални активности се базираат на хиерархиски принцип и професионална основа. Хиерархиската структурираност диктира прецизна оперативност и поделба на трудот, така што патот кон остварување на нивните цели е дисперзиран на многубројни абוזивни улоги.

Повеќе од очигледно е дека трговијата со луѓе е криминална активност на организирани криминални мрежи, иако, во праксата постојат докази дека со неа се занимаваат и поединци кои не се членови на организирани криминални мрежи. Омnipотентните транснационални организирани криминални организации се најактивни во процесот на трговија со луѓе и располагаат со голем број ресурси со кои ги управуваат големите трговски мрежи, додека другите помали криминални групи претпочитаат да го користат т.н претприемачки модел на трговија. Консеквентно на тоа, се воспоставуваат истражни мерки, само кон големите транснационални организирани криминални мрежи или кон малите организирани криминални групи, без воопшто да се обрне внимание на значително пропуштените количини на трговија со луѓе, извршени од стана на хибридни организирани криминални мрежи. Особено важно е ситуационата свест за видовите на организирани криминални групи и начините на кои тие ја вршат трговијата со луѓе да не се пикне под тепихот на естаблишментот, затоа што тоа е услов за креирање на ефикасни политики и програми против трговијата со луѓе.

ЗАКЛУЧОК:

Организираниот криминалитет и трговијата со луѓе се две страни на истиот медал. Нивното влијание врз секој сегмент од општеството, претставува важен ризик фактор што се заканува на демократскиот поредок на модерната ера.

Досегашните напори за борба против трговијата со луѓе, како форма на организираниот криминалитет, се навистина вредни за почит, но, диверзната структурираност на организираните криминални групи, нивната прецизна оперативност со тенденција за поголема иновативност и софистицираност, транснационалниот карактер, сериозната детерминираност во извршување на трговијата со луѓе и немилосрдната желба за профит по секоја цена, се само дел од карактеристиките на организираните криминални групи, кои ја поставуваат потребата од квалитетна јуриспруденција и легислатива.

Поради таа цел, овој труд конвергира неколку препораки:

Првенствено, светот треба да превземе глобални мерки за решавање на економската уназаденост и социјалното отуѓување, како фактори кои предизвикуваат конверзија на луѓето во стока. Општествата треба да признаат дека нивните ставови се лакунозни и да ја осудат експлоатацијата на луѓето како неморален акт што го конвулзира современиот свет, аналогно на начинот на кој тоа го сторија со историското ропство британските аболиционисти Wiliam Wilberforce и Tomas Clarckson. Владите се доволно моќни да го променат начинот на работа на глобалните пазари и да им помогнат на земјите да го катализираат нивниот развој. Со тоа ќе се намали побарувачката како главен фактор во трговијата и миграциите и ќе се гравитира ефект со кој мигрантите повеќе нема да се „влечат“ во богатите држави.

Потребна е формализирана меѓународна структура што ќе обезбеди ефективна соработка и координација на глобалните мерки против организираниот криминал и трговијата со луѓе. Иако, постојат многубројни меѓународни организации вклучени во борбата против нив, нивните напори, многупати, не се доволно координирани. Поради недостатокот од единствен центар што ќе обезбеди хоризонтални и вертикални врски помеѓу нив, останува неможност овие напори да се конвертираат во плодни. Предлог, таков координативен центар да биде Меѓуагенциската координативна група против трговијата со луѓе, формирана од страна на Генералното собрание на Обединетите нации. Оваа група беше основана поради таа цел, но, за жал, оттогаш е маргинална.

Интересна е идејата на Република Белорусија за глобалното партнерство против трговијата со луѓе, презентирана на шеесетгодишнината од седницата на Генералното собрание на Обединетите нации. Виена форумот против трговијата со луѓе што се одржа во 2008 година, парцијално го обликуваше глобалното партнерство и како неформална и флексибилна структура го постави првиот пионерски чекор во решавање на предизвикот. На овој форум се истакнува успехот во борбата против трговијата со луѓе, кој лежи во здружувањето на сите позитивни актери во светот, вклучувајќи ги владите, граѓанското општество, меѓународните организации и приватниот сектор. Оваа иницијатива заслужува шанса, бидејќи може да стане катализатор за намалување на трговијата со луѓе во целиот свет и елеватор што ќе го подигне ова прашање на највисоко ниво на политичките приоритети.

Со оглед на тоа дека диверзноста на актерите бара истражување на

значителни капитални и човечки ресурси, потребно е на истражувачите и професионалците кои ја обработуваат оваа област да им се дозволи пристап до дополнителни ресурси. Освен тоа, постои потреба од организирање на основни и напредни специјализирани обуки за организацијата на трговијата со луѓе. Во нив треба да се вклучат методи за препознавање на ситуациите, во кои е евидентна вклученоста на организираниот криминалитет.

Иако, веќе постојат квалитетни истражувања за трговијата со луѓе, потребни се повеќе информации за видовите на организирани криминални мрежи. Компаративните истражувања, можат да дадат придонес во поглед на тоа како организираните криминални мрежи оперираат во различни држави и како е најдобро тие да се идентификуваат. Истовремено, ваквите истражувања ќе овозможат квалитетна опсервација за начинот на кој овие групи еволуираат во пресрет на закните што доаѓаат со новите закони и со новите истражни капацитети. На крајот, ќе можат да се обезбедат проценки на различни истражни техники, бидејќи само преку конструктивен меѓународен одговор, може да се биде чекор понапред од организираните криминални групи.

Останува светот да биде што е можно поподготвен и да реагира пропорционално на магнитудата на ваквите општествени закани.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА:

1. Bales, Kevin. Disposable People: New Slavery in the Global Economy. Berkeley, Calif: University of California Press, 1999.
2. International Labor Organization, ILO 2012 Global estimate of Forced Labor: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_norm/@declaration/documents/publication/wcms_181953.pdf
3. Radovic, Nenad, Zoran Djurdjevic and Velibor Lalic. Trafficking in Human beings as Criminal activity of Organized Criminal Groups. Banja Luka: Defendology Centar for Security and Criminological Research, 36. Достапно на: <http://www.defendologija-banjaluka.com/images/casopis/engleski/29-30/07%20Radovic,%20Djurdjevic,%20Lalic.pdf>
4. Шкулић, Милан. Организовани криминалитет – појам или кривичнопроцесни аспекти. Београд: Досије, 2003.

343.541-055.1

М-р Сања Томиќ
 Универзитет Св.Кирил и Методиј, Скопје
 Правен факултет „Јустинијан Први“ Скопје
 Насока казнено право

M-r Sanja Tomikj
 Ss. Cyril and Methodius University in Skopje
 „Iustinianus Primus“ Faculty of Law in Skopje
 Department of criminal law

СЕКСУАЛНА ЗЛОУПОТРЕБА ВРЗ МАЖИТЕ

SEXUAL ABUSE AGAINST MEN

Апстракт: Релативно малиот број академски истражувања за сексуалната злоупотреба врз мажите и воопшто непроблематизирањето на овој феномен од страна на меѓународното право, организациите, медиумите и другите институции придонесува за постојана ескалација на „темната бројка“ и практична невидливост на овој криминалитет. Трудот го експлицира постоењето на сексуална злоупотреба врз мажите и претставува индикација за сериозноста и латентноста на овој проблем низ кој пенетрира доминацијата и моќта на сексуалните агресори.

Клучни зборови: сексуална злоупотреба врз мажите, сексуална виктимизација, сексуални агресори, бариери.

Abstract: The relatively small number of academic research on topic sexual abuse against men and the general unaddressing to this phenomenon by international law, organizations, media and other institutions, contributes in constant escalation of the „dark figure“ and practical invisibility of this crime. The article explicates the existence of sexual abuse against men and it represents indication of the seriousness and latency of this problem through which penetrates the dominance and power of sexual aggressors.

Key words: sexual abuse against men, sexual victimization, sexual aggressors, barriers.

ВОВЕД

Ако културата е од витално значење за човековото битие, тогаш некои културни обрасци очигледно се деструктивна експресија на вредностите и ставовите во општеството. Ако здравата сексуалност се карактеризира со љубов, топло и реципрочно задоволување на заедничка акција, сексуалната злоупотреба може да се дефинира како полов однос без согласност низ кој пенетрира доминација и моќ.

Во комплексниот систем на доминација и моќ, сексуалната злоупотреба е метафора за „креативноста“ на другиот. Метонимија за употреба на политичка моќ. Бариера и врска меѓу жртвата и сторителот и предизвик за доминантното разбирање на виктимизацијата, која ја проблематизира машката сексуалност.

Имено, конципирањето на општествената заедница за мажите како сексуални агресори е заслужно за релативно малиот број истражувања за машката сексуална виктимизација. Тоа не значи дека таа не постои, туку дека голем дел од преваленцата и инциденцата на овој феномен остануваат неоткриени. Поради тие причини од особено значење и неопходност е да се препознае сексуалната злоупотреба врз мажите, а со цел адекватен одговор на нивните желби и потреби.

1. ФЕНОМЕНОТ СЕКСУАЛНАТА ЗЛОУПОТРЕБА ВРЗ МАЖИТЕ

Сексуалната злоупотреба врз мажите е деструктивна појава со историска димензија, што го следи општеството како негова патологија низ целиот негов развој. Од историски аспект, сексуалната злоупотреба врз мажите е позната во античките времиња. Нејзиното присуство во грчката митологија вклучувало киднапирања и сексуални злоупотреби врз мажите од страна на други мажи и богови. Сексуалната злоупотреба врз поразениот непријател се сметало како посебно право на победничкиот војник и сигнал на тоталитетот на пораз. Тие што ќе ја изгубеле својата машкост, повеќе никогаш не можеле да бидат воин или владетел.

Во современото општество, сексуалната злоупотреба врз мажите како експресија на доминација и моќ, создава амбиент на насилство со карактеристики на патолошка појава, која пред се претставува атак врз личниот и социјалниот идентитет на жртвата. Освен негативните состојби како пост – трауматски стрес и психолошки последици, во кои се вклучени интензивни чувства на срам, вина, лутина, анксиозност и емоционална десензибилизација, сексуалната злоупотреба врз мажите акумулира и низа други последици, како сексуална дисфункција, оштетување на репродуктивна способност, апсцеси, општи болки и раскинување на ректумот, сексуално преносливи болести, вклучувајќи ХИВ/СИДА, како и губење на свеста.

Иако, во истражувањата перзистира популарната перцепција дека поголема е веројатноста жените да бидат жртви на силување, отколку мажите, тие иако се мал, сепак се броен процент на жртви. Така, во Велика Британија во периодот помеѓу 2009 година до 2012 година, 79.000 жртви на годишно ниво, пријавиле силување – 69.000 жени и 9.000 мажи. Истражувањата на САД наведуваат дека 15,2% од вкупниот број жртви на силување се мажи. Центарот за контрола на болести и превенција и Националниот институт за правда (Centers for Disease Control and Prevention and the National Institute of Justice) пак, открива дека во САД,

92.700 возрасни мажи доживеале присилен сексуален контакт, а 3% од вкупната бројка - 2.780.000 американски мажи доживеале обид за силување или довршено силување во текот на нивниот живот. Бирото за правда и државна статистика за жртви од криминал (The Bureau of Justice Statistics' National Crime Victimization), покажуваат дека во 11% од сите сексуални напади, жртвите биле мажи.

Според истражувачките резултати, официјалната статистика дава само дел од вкупниот број на сексуалната злоупотреба врз мажите и не може да се смета за дефинитивна. Впрочем, како и со сите полови напади „темната бројка“ е голема, имајќи ги предвид хиперсензитивноста на сексуалната злоупотреба врз жртвите и големиот број бариери што го оневозможуваат пријавувањето на овој феномен и остварувањето на правдата.

1.1 Непријавување на сексуалната злоупотреба врз мажите

Непроблематизирањето на сексуалната злоупотреба врз мажите и нејзиното практично избегнување во истражувањата, меѓудругото, е консеквенција на непријавувањето на сексуалната виктимизација. Истовремено, чувството на страв, вина и екстремната општествена стигма врз жртвите, како и бројните заблуди проследени со ставовите дека „вистинскиот“ маж не може да биде силуван придонесоа за ескалација на темната бројка и невозможност за егзактно одредување на големината на овој феномен. Имено, важна улога играат и општествените конструкции за мажественоста, особено кога сексуалната злоупотреба претставува закана за машкиот индентитет како „силен, мажествен или хетеросексуален“. Тие во голем дел ја ресолвираат веројатноста за непријавувањето, сметајќи го за некомпатибилно верувањето дека мажите можат да бидат жртви на сексуална злоупотреба.

Покрај општествените конструкции за овој феномен, криминализацијата на хомосексуалноста во дури 85 држави во светот претставува уште една значајна бариера за непријавување на сексуалната злоупотреба врз мажите. Легислативата на Романија е еклатантен пример за криминализацијата на хомосексуалните односи. Имено, кога некој човек во Романија пријавил дека бил сексуално злоупотребен од други двајца мажи, обвинителството ја отфрлило пријавата со образложение дека тој е хомосексуалец и дека тоа што му се случило самиот го барал. Жртвата била осудена на 18 месеци затвор, откако претходно била обвинета за консензуална хомосексуална активност.

Без разлика што не постојат факти кои имплицитно би значеле дека само хомосексуалците се жртви или извршители на сексуална злоупотреба, таквата фреквенција и строгост на законите во Романија и во другите држави во светот, покрај екстирпирање на можноста за пријава на сексуалната виктимизација на мажите, создава и неспособност за согледување на сериозноста на овој феномен.

1.2 Непрепознавање на сексуалната злоупотреба врз мажите

Непријавувањето на сексуалната злоупотреба од страна на мажите, во голема мера придонесува за непрепознавањето на овој феномен од страна на меѓународното право, меѓународните организации, медиумите и другите институции. Иако, постоечките истражувања нотираат дека целокупниот неуспех во оваа област е консеквенција на феминистичките движења, кои

со нивните доследни напори сексуалната виктимизација да се прикаже како секојдневно искуство на жените, не дозволија да остане простор за било каква опсервација врз машката виктимизација, трудот не се осврнува кон критикување, ниту кон елаборација на овие движења. Без разлика што конструкцијата на традиционалната сексуална злоупотреба врз жените на феминистичките движења ја занемарува сексуалната злоупотреба врз мажите, не треба да се негира важноста на феминистичките движења, со цел да се подигне важноста на овој друг феномен. Меѓутоа, треба да се каже дека тие во голем дел ја минираа машката виктимизација во меѓународните документи, иако, скоро сите истражувања за оваа проблематика забележуваат дека меѓународниот закон ја препознава машката виктимизација.

Имено, меѓународните документи кои се однесуваат на сексуалната злоупотреба, се навистина вредни за почит, меѓутоа, дефинициите и целокупната содржина во нив се уште имплицираат претпоставка дека сексуалната злоупотреба е феномен што се однесува само на жени, девојки и деца. Дури и полово – неутралните меѓународните документи, како на пример Конвенцијата против тортура и друго нехумано или понижувачко постапување или казнување (Convention Against Torture and Other Cruel Inhuman or Degrading Treatment or Punishment), Меѓународниот пакт за граѓански и политички права (International Covenant on Civil and Political Rights) и Римскиот Статут на Меѓународниот Кривичен Суд (Rome Statute of the International Criminal Court), експлицитно не ги опфаќаат мажите како жртви на сексуална злоупотреба, туку, можеби како уште една форма на тортура.

Општо познат факт е дека и меѓународните организации не го препознаваат присуството на овој феномен. Оттука, во голема мера е нејасно и потребно истражувањата понатаму да посочат, дали тоа е така поради родовите конструкции за машкоста и женственоста или поради нивната политичка природа, со оглед на финансиските средства што ги добиваат од Владите и од приватниот сектор.

Последни, но не помалку значајни за препознавањето на сексуалната злоупотреба се медиумите. Тие исто така, недоволно известуваат за оваа проблематика. Така на пример, кога Комисијата на експерти на Обединетите нации (U.N. Commission of Experts) во Хрватска, откри дека илјадници мажи биле сексуално злоупотребени, тоа било објавено само во шест новинарски написи, додека во сите други е дискутирано само за сексуалната злоупотреба врз жените. Нивниот фокус само кон невообичаени случаи за непознати сексуални злоупотреби на јавни места придонесува воопшто да не се препознава овој феномен од страна на јавноста. Уште повеќе, нивното незнаење и неинформираност за оваа проблематика, постојано создава погрешни општествени перцепции, дека сексуалната злоупотреба врз мажите е всушност, хомосексуално силување, што во голема мера придонесува за зачувување на стереотипите за сексуалната злоупотреба врз мажите.

Непријавувањето и препознавањето на сексуалната злоупотреба врз мажите имплицира нужна потреба за нејзино понатамошно опсервирање и истражување од страна на институциите и научните работници, а со цел достоинствено обезбедување информации за мажите – жртви на сексуална злоупотреба.

ЗАКЛУЧОК:

Сексуалната злоупотреба врз мажите е деструктивна појава со субверзивен импакт врз жртвите и целокупното општество. Иако, во постоечките истражувања се тврди дека поголем дел од жртвите на сексуална злоупотреба се жени, таквите податоци не можат со сигурност да се потврдат, се додека не се обезбедат егзактни и темелни податоци за сексуалната злоупотреба врз мажите.

Иако не постои магична формула за подобрување на системот на правдата, сепак, потребно е да се направат поместувања во оваа област. Државите треба да ја согледаат сериозноста на проблемот и да ја координираат соработката меѓу институциите, со цел да се спречи непријавувањето на жртвите и непрепознавањето на овој феномен од страна на пошироката јавност. Тоа дотолку повеќе што доближувањето на оваа категорија жртви до системот на правдата е од клучно значење за намалување на темната бројка на овој криминалитет и правилно адресирање на потребите на претходно замолчените жртви, без оглед на нивниот пол и сексуална ориентација.

Користена литература:

1. Convention Against Torture and Other Cruel Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. 10 December 1984. Достапно на: <<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CAT.aspx>>
2. Graham, Ruth. Male Rape and the Carefull Construction of Male Victim. UK: Sage publication, 2009. Достапно на: <<http://www.uk.sagepub.com/cross/files/Chapter7-Article2.pdf>>
3. Groth, A.Nicholas, B.A, Birnbaum. Men Who Rape: The Psychology of the Offender. New York: Plenum, 1979.
4. International Covenant on Civil and Political Rights. 19 December 1966. Достапно на: <<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20999/volume-999-I-14668-English.pdf>>
5. Javaid, Aliraza. Male Rape: The „Invisible“ Male. Why is it that male rape victims are less focused on than their female counterparts by criminology, state agencies and the media?. Internert Journal of Criminology, ISSN 2045 6743 (Online), 2014.
6. Johansson, Warren. „Radicalism Rape of Males.“ RACHA. Достапно на: <<http://www.williamapercy.com/wiki/images/Rape.pdf>>
7. Melanson, Kerr S.Paula. Belief in male rape myths: A test of two competinc theories. Diss. Kingston, Ontario, Canada: Queens'University, 1998. Достапно на: <http://www.collectionscanada.gc.ca/obj/s4/f2/dsk2/tape15/PQDD_0003/NQ31935.pdf>
8. Mitchell,Damon et al. eds. „Attributions of Victim Responsibility, Pleasure, and Trauma in Male Rape“. The Journal of Sex Research, Vol.36 (1999).
9. Rauhala, Emily. „Rape as a Weapon of War: Men Suffers Too“. Time. 3 August (2011). Достапно на: <<http://world.time.com/2011/08/03/rape-as-a-weapon-of-war-men-suffer-too>>
10. Rennison, Callie Marie, Rand, Michael R. Criminal Victimization. Washington, DC: United States Department of Justice, Bureau of Justice Statistics, NCJ 199994, 2002.
11. Rome Statut of the International Criminal Court. 1 July 2002. Достапно на:<http://www.icc-cpi.int/nr/rdonlyres/ea9aeff7-5752-4f84-be94-0a655eb30e16/0/rome_statute_english.pdf>
12. Zebley, Julia. „Un rights council passes first gay resolution.“ Jurist, 17 June 2011. Достапно на: <<http://jurist.org/paperchase/2011/06/un-rights-council-passes-first-gay-rights-resolution.php>>

331.322.5-055.2:340./3(4-11)

Д-р Никола Дацев

„Меѓународен Балкански Универзитет“ – Скопје, dacevn@yahoo.com

ЗАКОНСКА УРЕДНОСТ НА ПРАВОТО НА РАБОТНИКОТ НА ТАТКОВСКО ОТСУСТВО ВО НЕКОЛКУ ПОСТСОЦИЈАЛИСТИЧКИ ЗЕМЈИ

LEGAL ARRANGEMENT OF THE RIGHT OF THE EMPLOYEE TO PATERNITY LEAVE IN SEVERAL POST-SOCIALIST COUNTRIES

Резиме: Татковското отсуство од работа обично е кратко отсуство кое таткото го зема веднаш по раѓањето на детето за да помогне во грижата околу детето и мајката. Постојат значајни разлики во начинот на законското регулирање на ова прашање во повеќето земји во светот. Целта на овој труд е да се изврши анализа на законската легислатива која го уредува ова прашање во постсоцијалистичките земји, да се изврши компаративна анализа со развиените земји и да се утврдат придобивките на деловните организации кои го регулираат ова право на поинаков начин, сè со цел да се изнајдат законски решенија за посоодветно регулирање на оваа проблематика.

Клучни зборови: татковско отсуство, деловни организации, постсоцијалистички земји

Abstract: Paternity leave from work usually is a brief absence that fathers take immediately after the birth of their child to help in the care for the child and the mother. There are significant differences in the legal regulation of this issue in the most countries in the world. The purpose of this paper is to analyze the legislative that regulates this issue in the post-socialist countries, to perform comparative analysis with the developed countries and to identify the benefits for the business organizations that regulate this right in a different way, everything in order to find legal solutions for more appropriate regulation of this issue.

Keywords: paternity leave, business organizations, post-socialist countries

Потребата од слободни денови за мажите работници на кои ќе им се роди дете е несомнена. Затоа и одредбите за татковско отсуство се сè почести во законодавствата на земјите и ги отсликуваат новите развиени погледи на татковството. Само за споредба, според податоците на Меѓународната организација на трудот (МОТ), во 1994 година, законска регулираност на оваа тематика постоеше во 40 од 141 земји за кои се достапни податоци во МОТ, додека во 2013 година, во 79 од вкупно 167 земји постоеше законска легислатива со која се регулира татковското отсуство. Сепак, едно од суштинските прашања е дали деловните организации имаат законска обврска да им овозможат на мажите работници платено отсуство од работа кога ќе им се роди дете? Да, со тоа што вкупно 71 од 79 земји наметнаа законска обврска отсуството да се плаќа од страна на работодавачите, нагласувајќи го трендот на поголема вклученост на татковците околу раѓањето на детето¹.

Треба да се истакне дека тука не станува збор за искористување на законското право на породилно отсуство за мажите, односно да останат дома по раѓање на детето, а сопругата да се врати на работа. Тука говориме за можноста мажот да добие платено отсуство од работа по раѓање на детето за подолг временски период.

Разликите во законското уредување на ова прашање, особено во поглед на времетраењето на татковското отсуство, како и во поглед на тоа чија е обврската за покривање на трошоците за плати за работниците кои го користат ова право, постојат како во постсоцијалистичките земји, така и во другите земји во светот.

Случаите и траењето на отсуството од работа на работникот за кое има право на надоместок на плата во Република Македонија се определени во Законот за работни односи: (1) Работникот има право на платен одмор заради лични и семејни околности (за склучување на брак, раѓање на дете (само за таткото) и/или смрт на близок роднина), до седум работни дена. (2) Деновите на платениот одмор од ставот (1) на овој член се утврдуваат со колективен договор и по сите основи од ставот (1) на овој член не може да изнесуваат повеќе од седум работни дена².

Во Општиот колективен договор за приватниот сектор од областа на стопанството на РМ предвидено е дека работникот има право на платен одмор од 2 дена за раѓање или посвојување дете³.

Во Србија вработените имаат право на отсуство од работа со надоместок на плата (платено отсуство) во вкупно траење до 5 работни дена во текот на календарската година, во случај на склучување на брак, породување на сопругата, тешка болест на член на потесното семејство и во други случаи утврдени со општ акт и договор за работа. Времетраењето на платеното отсуство од ставот 1 на овој член се утврдува со општ акт и договор за работа⁴.

1 Addati, L.; Cassirer, N.; Gilchrist, K. (2014), Maternity and paternity at work: Law and practice across the world, Geneva: International labour organization, p. 51

2 Член 146, став 1 и 2 од Законот за работни односи на РМ (Сл. весник на РМ, бр. 62/2005)

3 Член 42 од Општиот колективен договор за приватниот сектор од областа на стопанството (Сл. весник на РМ, бр. 88/2009)

4 Član 77, stav 1 i 2, Zakon o izmenama i dopunama zakona o radu Republike Srbije, "Službeni glasnik RS" br.

Тоа што е вредно да се напомене е дека во Србија наместо да се зголемува бројот на денови за платено отсуство од работа тој број се намалува, од 7 на 5 работни дена, со измените на Законот за работа од 2013 година.

Во Босна и Херцеговина работникот има право на отсуство од работа со надоместок на плата до седум работни дена во една календарска година-платено отсуство во случај на: склучување на брак, породување на сопругата, тешка болест и смрт на член на потесното семејство, односно домаќинство, во склоп со колективен договор, правилник за работа и договор за работа⁵.

Во Хрватска во текот на календарската година работникот има право на ослободување од работните обврски со надоместок на плата (платено отсуство) за важни лични потреби, а особено во врска со склучување на брак, раѓање на дете, тешка болест или смрт на член на потесното семејство. Работникот има право на отсуство од ставот 1 на овој член во вкупно траење од седум работни дена во годината, ако тоа поинаку не е уредено со колективен договор, правилник за работа или договор за работа.⁶

Иако сличен е начинот на уредување на прашањето за татковското отсуство во Македонија, Србија, Босна и Хрватска, сепак постои една значајна разлика. Во Хрватска постои можност со колективен договор, правилник за работа или договор за работа, бројот на денови за платено татковско отсуство да се зголеми во зависност од волјата на работодавачот, па така постојат компании кои на своите вработени им нудат 10 или 15 денови татковско отсуство. Таква законска можност во Македонија, Србија и Босна не постои.

Интересно е како е решено ова прашање во Словенија. Платеното татковско отсуство изнесува 90 дена (15 дена се земаат пред детето да наполни 6 месеци, а останатите денови се користат додека детето не наполни 3 години).

Времетраењето на татковското отсуство се разликува и помеѓу развиените земји па така, во Италија само 1 ден изнесува платеното татковско отсуство, во Холандија, Луксембург и Грција изнесува 2 дена, во Унгарија и Романија 5 дена, во Естонија и Белгија 10 дена, во Франција 11 дена, во Данска и Велика Британија 14 дена, во Бугарија и Шпанија 15 дена, во Португалија 20 дена, од кои првите 10 дена се задолжителни, во Финска дури 54 дена платено татковско отсуство. Во речиси сите земји кои нудат татковско отсуство, татковците може да изберат дали да го искористат правото. Само во неколку земји татковското отсуство е задолжително.

Во некои земји татковското отсуство може да се искористи во определен период по раѓањето на детето, на пример во период од 2 месеци за татковско отсуство до 15 дена, каков што е примерот со Словенија.

Во однос на тоа кој ја има обврската за покривање на трошоците за плати за татковско отсуство чиј износ во повеќето европски земји е 100% од платата на работникот, од 79 земји кои го овозможуваат правото на платено татковско отсуство, во 46 земји (58%), оваа обврска ја исполнува работодавачот, социјалните

32/13.

⁵ Član 53, stav 1, Zakon o radu Federacije BiH, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, br. 62/15

⁶ Član 86, stav 1 i 2, Zakon o radu Republike Hrvatske, Narodne novine br. 93/14.

осигурителни системи или јавни фондови во само 22 земји (28 проценти), пред сè во развиените економии (15 од 24 земји), а комбинирани системи за исполнување на обврската за плаќање на татковското отсуство постојат само во три земји. Како и во случајот со породилното отсуство, покривањето на ризикот преку социјалното осигурување или јавните фондови може да помогне во надминувањето на потенцијалната дискриминација или ставање во понеповолна положба на мажите со семејни обврски на работното место и може да ја зголеми стапката на користење на правото на татковско отсуство од страна на мажите. Заштитата на законското право на платено татковско отсуство со националното законодавство сигнализира дека општеството ја вреднува грижата на жените и мажите и ќе помогне во унапредување на родовата еднаквост⁷.

Што се однесува до САД и Русија, за нив заедничко е тоа што не постои задолжително платено татковско отсуство за раѓање на дете.

Американскиот Закон за семејно и медицинско отсуство од 1993 година, ги обврзува компаниите со повеќе од 50 вработени да овозможат 12 недели неплатено отсуство за новите родители. Само 14% од компаниите нудат платено отсуство и тоа го прават по слободен избор бидејќи не постои закон што ги обврзува на такво нешто⁸.

Зголемувањето на платеното татковско отсуство од работа, особено во оние земји каде тоа изнесува само неколку дена, како што е случајот во повеќето постсоцијалистички земји, со исклучок на Словенија, не само што ќе придонесе за поголема мотивираност, ефикасност и продуктивност на работниците во извршувањето на работните задачи, туку и деловната организација ќе може да ги задржи работниците на долг рок, а придобивките за деловната организација апсолутно ќе ги надминат краткорочните трошоци. Платеното отсуство е важен начин да се сигнализира до вработените дека деловната организација инвестира во нив. На тој начин тие чувствуваат дека нивната деловна организација е посветена на нив на долг рок, дека нивната среќа и благосостојба е приоритет во однос на профитот на краток рок. На долг рок оваа политика ќе биде позитивна не само за работниците туку и за деловните организации во целина.

Затоа, сметам дека потребно е да се извршат измени на законите кои го уредуваат прашањето на татковското отсуство во постсоцијалистичките земји, особено на Законот за работни односи во Македонија и законите за работа во Србија и Босна и Херцеговина, па до одреден степен и во Хрватска, во насока на издвојување на категоријата на татковско отсуство од другите категории (склучување на брак, тешка болест и сл.) во посебна одредба, утврдување на минимален број на денови за платено татковско отсуство кои што работодавачите ќе бидат обврзани да им ги дадат на своите работници, а со колективен договор, правилник за работа или договор за работа да може само да се зголеми времетраењето на платеното татковско отсуство, а не и да се намали, како што постои можност во хрватскиот Закон за работа.

7 Addati, L.; Cassirer, N.; Gilchrist, K., *Maternity and paternity at work: Law and practice across the world*, pp. 52-57

8 Wage and Hour Division (WHD), (1993), *Family and Medical Leave Act*, U.S. Department of Labor

Бидејќи постои можност некои работодавачи да не можат да го поднесат финансискиот товар на подолготрајно платено татковско отсуство, треба да се разгледа и можноста за измени и на законите за здравствено осигурување во постсоцијалистичките земји, во насока на префрлање на обврската на исполнување од работодавачот на социјалното здравствено осигурување, па дури и да се разгледа и идејата за приватно осигурување на татковското отсуство, односно трошоците за татковско отсуство да ги покрива некое осигурително друштво.

На крајот, може да се заклучи дека кога повеќе работници би имале можност да земат подолго платено отсуство од работа поради татковство, поголема е веројатност дека тие ќе изберат да останат на пазарот на трудот, а платеното татковско и родителско отсуство е поврзано со повисока стапка на вработеност во економиите во целиот свет. Од друга страна, со овој начин на поправилен третман на работниците ќе се овозможи поголема родова еднаквост во домот и на работното место. Зголемувањето на времетраењето на платеното татковско отсуство не само што ќе им помогне на татковците да можат да поминуваат повеќе време со своите деца и да придонесат многу повеќе во развојот на детето, туку би им било од голема помош и на нивните семејства во целина.

КОНСУЛТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

1. Addati, L.; Cassirer, N.; Gilchrist, K. (2014), Maternity and paternity at work: Law and practice across the world, Geneva: International Labour Organization
2. Huerta, M. (2013), „Fathers’ leave, fathers’ involvement and child development: Are they related? Evidence from Four OECD Countries”, in OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 140
3. International Labour Conference, (2009), Resolution concerning “Gender equality at the heart of decent work”, 98th Session, Geneva
4. Закон за работни односи на Република Македонија (Сл. весник на РМ, бр. 62/2005)
5. Општ колективен договор за приватниот сектор од областа на стопанството (Сл. весник на РМ, бр. 88/2009)
6. Wage and Hour Division (WHD), (1993), Family and Medical Leave Act , U.S. Department of Labor
7. Zakon o izmenama i dopunama zakona o radu Republike Srbije, "Službeni glasnik RS" br. 32/13
8. Zakon o radu Federacije BiH, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, br. 62/15
9. Zakon o radu Republike Hrvatske, Narodne novine br. 93/14

330.34:340.13(497.7)

Доц. д-р Биљана Петревска
 Правен факултет Јустинијан Први – УКИМ, Скопје,
 petrevskabiljana@yahoo.com

ПОТРЕБНИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА ПРАВНАТА РАМКА НА МАКЕДОНИЈА НА ПАТОТ КОН ЕУ

NECESSARY CHARACTERISTICS OF THE LEGAL FRAMEWORK OF MACEDONIA ON THE ROAD TO EU

Резиме: Континуираниот процес на унапредување на регулативата, односно на правната рамка на една земја, вклучително и на Република Македонија, претставува основа за економски раст и развој. Со оглед на фактот дека Македонија претендира да стане земја членка на Европската Унија, таа ќе мора да го усогласи своето законодавство со правната рамка на ЕУ. Оттаму, целта на овој труд е да укаже на потребните карактеристики на правната рамка, поточно на економската регулатива во Република Македонија.

Клучни зборови: закони, правила, прописи, регулатива, економска регулатива.

Abstract: The continuous process of improvement of the regulation or the legal framework of a country, including the Republic of Macedonia, is the foundation for economic growth and development. The fact that Macedonia aspires to become a member state of the European Union, it will have to align its legislation with the legal framework of the EU. Therefore this paper will align the necessary characteristics required of the legal framework, or more specifically of the economic regulation in the Republic of Macedonia.

Keywords: laws, rules, regulations, regulation, economic regulation.

Правната рамка на секоја земја, вклучително и на Република Македонија мора континуирано да се реформира со цел да се хармонизира со законодавството на Европската Унија¹.

Најзначајната карактеристика на правната рамка, потточно на економската регулатива е потребата таа да биде јасна, се со цел да се намалат трансакциските трошоци. Правната рамка треба да биде и комплементарна, што во денешна смисла на зборот би значело дека е неопходна апроксимација на законодавството и почитување на директивите на Европската Унија². Следна потребна карактеристика на правната рамка е потребата таа да се гради на долг рок, пришто е битно да се знаат и проблемите кои секоја регулаторна реформа треба да ги пресретне.

Правната рамка мора да биде и ефикасна, потточно користи од носењето на одреден закон, правило или пропис, мора да биде поголема од трошокот односно цената на оваа регулатива³. Неопходно е економската регулатива да биде и адаптивна, односно прилагодлива на промените во деловното опкружување. Таа треба да се гради имајќи во предвид дека процесот на регулаторната реформа во една земја е под силно влијание на одделни индивидуи и групи, од што произлегува и следната карактеристика која треба да ја поседува правната рамка на Република Македонија, а тоа е мултиполарноста.

Интегралниот пристап на регулаторната рамка значи дека правната рамка треба да се гради земајќи ги во предвид и посакуваните, но и несаканите ефекти, потточно можностите, но и ограничувањата, пришто во себе мора да ги инкорпорира интересите и на потрошувачите, и на бизнисот, но и на регулаторните агенции во земјата.

Правната рамка не треба да биде дефинирана и регулирана само на едно ниво (на пример: централно или локално), туку таа треба да биде мултидимензионална во поглед на нивоата на формулирање и имплементирање на регулативата⁴. Сепак, правната рамка на една земја не смее да биде буквален препис на правната рамка од некои други држави. Таа треба да биде интернационално хармонизирана, но мора да ги почитува и разликите меѓу националните економии⁵.

Покрај наведените карактеристики на правната рамка, потточно на економската регулатива, при креирањето на правната рамка на современиот пазарен економски систем мора да се почитуваат и одредени правила и прописи⁶. Имено постои широко распространето мислење дека најдобри регулаторни системи се оние кои создаваат малку, а не премногу закони. Постоенето на огромен број на закони има негативен ефект од аспект на нивното непочитување од страна на граѓаните.

1 European Commission (2014), The Former Yugoslav Republic of Macedonia Progress Report, October 2014., стр.5-15.

2 Juha Raitio (2003), The Principle of Legal Certainty in EC Law, Springer, стр.125-130.

3 National Economic Reform Programme (2015), Republic of Macedonia, January 2015., стр. 1-97.

4 Nupur Chowdhury (2014), European Regulation of Medical Devices and Pharmaceuticals – regulate expectations of legal certainty, Springer, стр.25-42.

5 Тодорова С., Узунов В. (2008), Применета Економика, УКИМ, Скопје, стр.158-169.

6 Braithwaite J (2002), Rules and principles: a theory of legal certainty, Aust J Legal Philos 27, стр. 47–82.

Добар и успешно развиен економски регулаторен систем претставува прв предуслов за динамизирање на економските активности и за постигнување на економски развој на секоја држава, при што мора да постои и добра правна рамка. Тука станува збор за тоа дека законите, еднакво како и целокупната регулаторна рамка, треба да бидат во согласност со начелните морални општествени норми кои се универзални по својот карактер⁷.

Конечно, се подразбира и само по себе, дека почитувањето на законитоста, претставува неизбежен составен дел на доброто владеење во секоја држава⁸. Кога се говори во економски контекст, пак, почитувањето на законитоста во прв ред значи спроведување на законите на еден целосно еднообразен начин, без никакво (или ничие) фаворизирање или дискриминирање. Тоа, всушност, претставува практична имплементација на обезбедување на недискриминаторско деловно опкружување, или создавање на еднакви шанси за сите субјекти кои се учесници на пазарот во една држава. Во економски контекст, почитувањето на законитоста ги опфаќа пред сè: заштитата на сопственичките и договорните права, почитувањето на сопственичките и договорните обврски, заштитата на човековите права, внимателност во јавните расходи и отстранувањето на корупцијата⁹.

Од сето погоре наведено, можеме да заклучиме дека правната рамка, потточно економската регулатива, како и нејзиното реформирање, претставуваат јавно (заедничко) добро, и оттаму неопходно е да се изгради стабилна и квалитетна правна рамка во Република Македонија на патот кон Европската Унија.

7 Suchman MC, Edelman LB (1996), Legal rational myths: the new institutionalism and the law and society tradition, Law Soc Inq 21, стр. 903–941.

8 Компаративна анализа на извештаите на Европската Комисија 2012-2015, Фондација Отворено Општество – Македонија, Македонски центар за европско образование, Ноември 2015, стр.32-59.

9 Известување од Комисијата до Европскиот Парламент, Советот, Европскиот Економско-Социјален Комитет и Комитетот на региони (2015), Превод на стратегијата за проширување на ЕУ, Собрание на Република Македонија, 2015, стр.1-57.

КОНСУЛТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

1. Braithwaite J (2002), Rules and principles: a theory of legal certainty, Aust J Legal Philos 27, стр. 47–82.
2. European Commission (2014), The Former Yugoslav Republic of Macedonia Progress Report, October 2014., стр.5-15.
3. Известување од Комисијата до Европскиот Парламент, Советот, Европскиот Економско-Социјален Комитет и Комитетот на региони (2015), Превод на стратегијата за проширување на ЕУ, Собрание на Република Македонија, 2015, стр.1-57.
4. Juha Raitio (2003), The Principle of Legal Certainty in EC Law, Springer, стр.125-130.
5. Компаративна анализа на извештаите на Европската Комисија 2012-2015, Фондација Отворено Општество – Македонија, Македонски центар за европско образование, Ноември 2015, стр.32-59.
6. National Economic Reform Programme (2015), Republic of Macedonia, January 2015., стр. 1-97.
7. Nupur Chowdhury (2014), European Regulation of Medical Devices and Pharmaceuticals – regulate expectations of legal certainty, Springer, стр.25-42.
8. Suchman MC, Edelman LB (1996), Legal rational myths: the new institutionalism and the law and society tradition, Law Soc Inq 21, стр. 903–941.
9. Тодорова С., Узунов В. (2008), Применета Економика, УКИМ, Скопје, стр.158-169.

Марија Величкова
marija.velickova@yahoo.com

343.81/.82(497.7)

ПОЛОЖБАТА НА ОСУДЕНИТЕ ЛИЦА ВО КАЗНЕНО-ПОПРАВНИТЕ УСТАНОВИ

POSITION OF INMATES IN PENITENTIARIES

Резиме: Казната затвор е една од најчесто применуваната санкција која се појавува во сите соврмени општества во различни облици и форми. Таа се појавува како резултат на хуманизација на смртната казна која била доминантна подолг временски период. Заради заштита на основното и највредното право на човекот-правото на живот и со подигање на свеста на државните законодавства, постепено се напушти изрекувањето на смртната казна и истата се замени со ограничување на слободата на движење т.е со изрекување на казна затвор која во 21-от век ја достигна својата кулминација. Државите формираа соврмени пенетенцијарни установи за извршување на оваа казна кои сеуште се усовршуваат.

Клучни зборови: осудени лица, казна затвор, казнено-поправни установи, ресоцијализација, превенција

Abstract: Imprisonment is one of the often practiced sanction that appears in all sovrmni societies in different shapes and forms. It occurs as a result of humanization of the death penalty which was dominant long periods. For protection of the main and most valuable human right-the right to life and to raise awareness of state legislatures, gradually abandon the imposition of the death penalty and replace it with a restriction of freedom of movement, ie by imposing a sentence that 21 -from century reached its climax. States formed sovrmni penetencijarni institutions to carry out this sentence yet perfected.

Key words: inmates, prison, correctional institutions, resocialization, prevention

изрекување на казната затвор осуденото лице се изолира од надворешниот свет во посебна установа за извршување за времетраење утврдено со правосилна судска пресуда. Целта на казнувањето е ресоцијализација на осудените лица и прифаќање на законските норми по издржувањето на казната, а воедо и превентивно вијание врз потенцијалните и идните сторители на кривични дела. На овој начин државата „се заканува“ на идните сторители и им дава до знаење дека постои начин за спречување и сузбивање на криминалитетот.

Положбата на осудените лица во различни установи е индеферентна. Во зависност од тоа дали Установата е од затворен, полуотворен и отворен вид осудените лица примаат соодветни третмани. Сепак согласно Законот за извршување на санкции постојат основни норми кои Установите треба да ги исполнат.

Установите во кои се извршува казната затвор, во согласност со организационата поставеност, структурата и режимот кој владее во истата има обврска да овозможи остварување на таа цел. На овој начин се става акцент на репресивната природа на казната, која се изразува преку изолација во една вештачки создадена и неприродна средина со ограничување на слободата на движење.

Во секој случај и при извршување на една од најтешките, а најчесто применуваните санкции секогаш треба да се имаат предвид и да не се прекршуваат основните начела и тоа: хуманост, ресоцијализација, индивидуализација на третманот, а воедно и правилна адаптација во општеството по издржување на казната.

Со донесување на Законот за извршување на санкции во текот на 2006 година е направена значителна промена во извршното законодавство во Република Македонија. Законот доби позитивни критики и од страна на Европската Унија бидејќи истиот и се менуваше согласно барањата на истата. Тој на еден начин претставува имплементација на европските барања за почитување на основните човекови слободи и права на осудените лица.

Со новиот Закон за извршување на санкции се забрануваше секаков вид на мачење на затворениците и друг вид на нечовечко и понижувачко однесување. Со цел спречување на тортура и мачење со новиот Закон се формираа и тела кои вршат контрола во Казнено-поправните установи и Воспитно-поправните установи.

Истовремено Законот, успеа да го уреди финансирањето на Казнено-поправните установи, но најбитно беше детерминирана положбата на осудените лица. Законот предвидува почитување на човековата личност и достоинство, зачувување на нивното телесно и душевно здравје, гаранција на моралниот и психофизичкиот интегритет на личноста.

Со измените на Законот во 2010 година, се зајакнаа капацитетите на затворскиот персонал. За затворскиот персонал се организираа посебен вид на обуки и проверка на нивното знаење, нивната стручност и можноста за справување на осудените лица. За да се постигнат овие цели се донесоа и голем број на подзаконски акти.

Еден од позначајните акти кои беше донесен е Стратегијата за ресоцијализација и социјална адаптација на осудените лица кои извршуваат казна затвор. Стратегијата има за цел преземање на системски мерки и активности од областа на едукацијата на вработените лица за полесно спроведување на

пеналниот и постпеналниот третман, како и зајакнување на соработката меѓу секторскиот персонал и осудените лица. За сето ова се имплементира во пракса е изработен Акционен план со помош на кој се извршени промени и се донесени: Упатство за постапување со осудени лица при прием, Стандардизирани образец-план на казна, Стандардизирани обрасци за проценка на ризикот на осудените лица и изготвување на Планот на казната.

Проценката на ризик е нов инструмент кој помага на вработените во приемното одделение да извршат прогноза на ризикот на осуденото лице. Со добиените резултати се одредува типот на казната и методот на третман кој ќе се применува врз осуденото лице.

За сите овие промени заслуга имаат препораките и извештаите на Европската Унија, а сите подзаконки акти се донесени во посредство со Канцеларијата на Набљудувачката мисија на ОБСЕ.

Од сето наведено се заклучува дека Република Македонија има преземено многу мерки за заштита на осудените лица кои издржуваат казна затвор во Казнено-поправните установи во Р.Македонија. Со донесување на новиот закон и неговите измени во целост се детерминира и положбата на осудените лица. Така во целост е конкретизиран нивниот престој, правата и обврските кон Установата, начинот на исхрана и нјзината енергетска вредност, укажување на здравствена заштита, посети, регулирање на истите, примање на пратки, тежината на пратите.

Освен ова донесен е и правилник за користење на погодности за оние кои не го прекршуваат редот и дисциплината во Установата. Погодностите се изразени во користење на викенд надвор од установата, подолго трааење на посетата, примање пратка со поголема тежина, телефонски разговор без надзор итн.

Меѓутоа, во теоријата не се направени продлабочени истражувања во однос на положбата на осудените лица во Казнено-поправната установа, со што би се дала една продлабочена и ефикасна анализа која би била во целост точна и која ќе укажува на проблемите со кои се соочуваат осудените лица од моментот на затворањето па се до излегување на слобода.

Под поимот казнени установи се подразбираат институции во кои се извршува казната затвор. Сите овие установи претставуваат систем што ги опфаќа архитектонските решенија за самата установа, организацијата на установата, воведените правила и режимот на функционирање, персоналот на затворските установи, правилата и нормите со кои се реализира работата на персоналот и организацијата на времето на осудените лица. Извршувањето на казната затвор (лишување од слобода) со текот на времето добиваше голем број на критики, па следствено на тоа се трансформираа неколку видови на системи на извршување на овој вид на казна, се додека да биде постигната основната цел-правилна ресоцијализација на осудените лица. Поради ова се појавија повеќе пенитенцијарни системи кои имаат различно функционирање и различен степен на организација: поблаг, построг, најстрог, вклучувајќи ги и правилата за постапување со осудените лица зависно од степенот на кривичната одговорност, видот на казната затвор, нејзиното времетраење и суштински елементи на репресивност.

Појавата на овие пенитенцијарни системи игра клучна улога во минатото, а се со цел да се запознае историската димензија на развојот на пенолошките институции.

Современата наука која се занимава со изучување на пенитенцијарните системи, ја изучува проблематиката и расправа за проблемите сврзани со казнено-

поправните установи, нивното функционирање, правниот режим, организацијата на кадрите, положбата на осудените лица, осуденичката заедница и други проблеми кои се поврзани со основната цел на казнувањето-ресосоцијализација на осудените лица преку извршување на казната затвор.

Земајќи ја предвид историската димензија на настанувањето и развојот на пенитенцијарните системи, може да се забележи дека со извршување на казната затвор (лишување од слобода), општеството и научната мисла почнуваат да се занимаваат сериозно, да се бараат можности за намалување на криминалитетот во општествата и сузбивање на истиот. Со цел да се постигне оваа цел, сериозно започна да се размислува за создавање на системи за извршување на оваа казна.

Казната затвор (лишување од слобода) има свои репресивни елементи кои со текот на годините се покажале доста неефикасни и имале свои негативни страни, па поради тоа се појавиле нови идеи за создавање на ефикасно пенитенцијарни системи.

Во период кога смртната казна или телесното казнување на сторителите на кривични дела биле доминантни казни во општествата, казната затвор (лишување од слобода) се покажала со големи предности, бидејќи на тој начин се занемариле овие две свирепи казни. Бидејќи казната затвор се појавила како добра алтернатива, па следствено на тоа на самиот почеток не се размислувало за суштината на казната и проблемите кои ги создава истата, туку главно се размислува за создавање на објекти (установи) во кои ќе се извршува истата, во кои ќе се сместуваат и изолираат осудените лица, се со една цел: општеството да се заштити од овие лица и од нивната криминална активност.

Примената на казната не ги постигна очекуваните резултати, во однос на сузбивање и намалување на криминалитетот. Негативните ефекти се согледуваат во зголемување на криминалитетот и рецидивизмот.

Втората негативност е резултат на неразработени системи и установи на извршувањена казната затвор. Установите имаа ретрибутивна моќ, а извршувањето на казната затвор беше препуштено на управниците и на затворскиот персонал во чие постапување со осудените лица не изостануваше присилата, свирепоста, строгоста и ретрибутивноста кои на моменти се покажуваше како многу потешка, посвирепа и понеподнослива од некои претходни казни.

Во овие системи недостигаа хуманост и благост кои беа составни елементи при нејзиното воведување во кривичните законодавства на државите. Интересно е да се спомене заедничкото извршување на казната која се одвивала во многу лоши, нехигиенски услови, без основна класификација на осудените лица. Поради ова затворите стануваат места на разврат, нечистотијс и места каде што се шират заразни болести.

Порастот на рецидивизмот укажува на фактот дека во нив се шири т.н криминална зараза, а казнено-поправните установи полека стануваат школи на криминалци.

КОНСУЛТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

1. Арнаудовски д-р Љупчо и Груевска-Дракулевски д-р Александра „Пенологија“ Скопје 2013 година
2. Арнаудовски д-р Љупчо „Пенологија“ наука за извршување на кривичните санкции, Правен Факултет „Јустинијан“ Скопје 1998 година
3. Арнаудовски, Љ и Чачева, В „Затвореничко општество“ , Институт за социолошки и политичко-правни истражувања, Скопје 2000 година
4. Бејл, Т, Европска политика (компаративен вовед), Академски печат, Скопје, 2009
5. Балаџиев, Д, Вовед во правото (книга прва), Графос, Куманово, 2006 од стр. 299 – 304
6. Бужаровска Гордана „ Алтернативи на затворот Студентски збор 2003
7. Вард, А, Судска ревизија и правата на приватните лица во правото на ЕУ, Просветно дело, Скопје, 2009
8. Грир, С, Европска Конвенција за човекови права, Просветно дело АД Скопје, 2009

Јагода Митревска

329:321.7(497-15)

УЛОГАТА НА ПОЛИТИЧКИТЕ ПАРТИИ ОД ЗАПАДЕН БАЛКАН ВО ПОЛИТИЧКИТЕ-ДЕМОКРАТСКИ ПРОЦЕСИ, НИВНО ЧЛЕНСТВО ВО ЕУ И ПРЕДИЗВИЦИТЕ ОД ГЕОПОЛИТИКАТА

(теоретско- аналитички осврт)

THE ROLE OF THE POLITICAL PARTIES FROM WESTERN BALKAN INTO THE POLITICAL DEMOCRATIC PROCESSES, THEIR EU MEMBERSHIP AND GEOPOLITICAL CHALLENGES

(theoretical - analytical review)

Апстракт: Политичките процеси во една држава се значајни за стабилно функционирање на општеството. Клучната игра ја играат политичките партии кои се на власт или се борат да ја освојат власта. Политичките партии од Западен Балкан кои со процесот на трансформација се сметаат за млади партии кои чекорат во плуралистичката демократија имаат голем предизвик и одговорност во применувањето на одлуки како во внатрешената така и надворешната политика и геополитика. Долгото чекање на овие земји пред портите на ЕУ, ги доведува до внатрешна нестабилност, идеолошка, етничка и религиозна поделеност со што се предизвикани политички кризи. Денес демократијата во улогата на политичките партии се соочува со форми на позитивни и негативни политички процеси во одбрана на демократските постулати: слобода, правда, еднаквост.

Клучни зборови: Политички партии, Западен Балкан, политички кризи, трансформација, демократија, геополитика, ЕУ, бегалска криза.

Abstract: The political processes in a country are important for the stable functioning of society. Crucial game is played by the political parties in power or struggle to win power. Political parties in the Western Balkans that the process of transformation are considered young parties walk in pluralistic democracy have a great challenge and responsibility in the implementation of decisions like internal and foreign policy and geopolitics. Long waiting for these countries at the gates of the EU, leading to internal instability, ideological, ethnic and religious divisions which caused political crisis. Today the democracy in the role of political parties is facing forms of positive and negative political processes in defense of democratic tenets: freedom, justice, equality.

Key words: Political parties, Western Balkans, political crises, transformation, democracy, geopolitics, EU, refugee crisis.

Политиката е процес низ кој се организира заедничкиот живот во едно општество. Политичките елити ја имаат главната ролја во политичките процеси и нивната флексибилност во развојот на општеството и државните институции. Во услови на демократија секој граѓанин може да учествува во тој процес преку слободно пристапување до информации во врска со политичките прашања, преку отворено изразување на своите мислења во врска со јавни прашања преку градење на очекувања, предлози или барања без страв од угнетување, преку гласање на избори, ангажман во граѓанските организации или политичките партии. На ваков начин демократијата преставува “влада на народот, од народ за народот” да се повикаме на познатите зборови на Абрахам Линколн претседател на САД (1861-1865 год.). Политичките партии од екс- Југославија или Западен Балкан кои денес дел од нив се членки на Европската Унија, останатите кандидати за членство во нејзе се обидуваат да ја исполнат трансформацијата од еднoпартиски систем во повекепартискиот демократски процес. За целосно да се исполнат барањата на владата која е “на народот, од народ и за народот” политичките елити мора да се придржуваат до принципите : слобода, правда, еднаквост, солидарност за да можат да ја водат политичката организација во едно демократско општество. На политиката и се потребни институции кои собираат предлози за организација на општеството и кои потоа ги преставуваат, дискутираат, одлучуваат по нив и ги спроведуваат. Парламентите и владите кои вообичаено се потпираат на политичките партии, преставуваат најважни институции на политиката во една држава. Политичките партии не само што се борат да учествуваат во формирање на политичкото мнение, туку и се стремат да учествуваат во претставување на луѓето во парламент. Политичкиот придонес на партиите како и нивните политички “тежини” се тесно поврзани со изборите, Волјата на гласачите е од исклучителна важност. Карактеристично за партиите е нивниот “боречки дух” нивната подготвеност за политичка акција и политичка конфронтација и нивна аспирација кон задржување на владеачката моќ. Партиите во опозицијата може да играат важна функција во еден демократски систем како “куче чувар” на владината политика и како политичка алтернатива за во иднина и е од суштинско значење за функционирање на демократијата. Од партиите се очекува да даваат свое гледање на внатрешната и надворешната политика, економската и социјалната политика, младинската и граѓанската политика. Политичкиот процес на партиите се разбира мора да имаат слобода при создавањето на партиите не смее да помине со политички пречки со отфрлање на демократскиот устав на земјата, како што беше случајот во некои земји, а и сеуште е така во дел од земји кои се трансформираа во политичкиот систем. Самата разновидност на партиите доаѓа како резултат на признавањето на плуралистичката демократија. Францускиот филозоф Жан Жак Русо ја создаде визијата која во теоријата ја негира легитимноста на конфликтите и се противи на демократијата како идентитет на владата, овој концепт не ја прифаќа плуралноста на партиите. Тие се сметаат за нелегитимни затоа што би довеле до изопачување на “заедничката волја” со своето посебно однесување, овој концепт е карактеристичен за тоталитарното, авторитарско владеење од страна на владеачката елита која ги инструментализира државните институции со клиентелистичка политика спротивно на “слободната волја”. Ваквиот принцип на владеачките елити го разледувал и филозофот Аристотел уште во градењето на градовите “држави” за најдобриот начин на владеење во демократијата: владеење на многумина- демократија т.е. демосот сепак се јавува корумпиран облик на владеење

кој е специфичен кај владеачките елити кои ја злоупотребуваат моќта на државните институции во општеството. И денес во современата теорија за демократијата има појава на партократијата во партиите каде демократијата е загрозена во самата партија а потоа и во институциите на државата. За жал владеачката моќ ја газии демократијата. Оваа теорија е позната од претседателот на Кина Мао Це Тунг (претседател на Кина 1954-1959 год.) "Партијата тоа е државата" која е присутна во плуралистичката демократија и денес во 21 век, на глобализација. Забележлива е во земји кои се со трансформациски процес на политичкиот систем кои се со млади демократски плурализам каде политичката моќ и сила се злоупотребува како антипод на постулатите на демократските процеси.

Во модерните опшества процесот на градење на демократско-политичко мислење е значаен процес: масовните медиуми, опшествените организации, здруженија, граѓански иницијативи, религиозни заедници, електронски комуникации преку интернет. Преку следење на работата на партиите, восприемање и оценување за аргументите во текот на политичката дебата, изборните програми, граѓаните може политички да се ориентираат за партиите. Неможе да има демократија без политички партии и покрај сите слабости наспроти предизвиците со кои партиите мора да се соочат, едно останува сигурно без партии демократијата неможе да функционира. Во демократијата сеуште е најважна е врската помеѓу државата и општеството. Конрад Аденауер (прв канцелар на СР.Германија 1949-1961) ќе изјави: "Секоја политичка партија постои во корист на народот, а не за своја корист". Политичките партии мора да се соочуваат со оваа одговорност, меѓутоа често се случува и обратна форма низ историјата на владеење на партиите. Николо Макијавели се изразил со тезата- "Целта ги оправдува средствата". Денес демократијата преку политичките партии се соочува со форми на позитивни и негативни политички процеси во одбрана на зачувување на слободата на говорот, праведност, мир, право на избор.

ПОЛИТИЧКИТЕ ПАРТИИ ОД ЗАПАДЕН БАЛКАН ВО НАДВОРЕШНА ПОЛИТИКА И ПРОЦЕСОТ НА ГЕОПОЛИТИКА.

Политичките процеси во земјите од Западен Балкан во текот на година дена 2015-2016 се сложнуваат со новите геополитички состојби во светот, предизвикани од големиот бран на миграции од Блискиот исток кој е соочен со воени конфликти и ствара бегалска криза која е префлена на територијата на цела Европа. Владеачките политички елити во Србија и Македонија се ставени во тежок политички процес со што ја зголемува опасноста од дестабилизација на регионот, а воедно соочени со процесот на долгото чекање на западниот регион за влез во Европската Унија. Германскиот министер за надворешни работи, Франк Валтер Штајмаер (28 Август 2015 год, мета.мк новинска агенција) ваквата состојба ја потврдува, "Земјите од Западен Балкан нетреба да се остават сами во решавање на бегалската криза". Големата бегалска криза која започна како "Арапска пролет" е дополнителен факт за сликата која денес ја гледаме на европските граници со бодликави жици, потсетуваат на најмрачните декади во Европа.

Дополнително политичките процеси и политичките партии во Србија, Македонија, Црна Гора, Босна и Херцеговина и Косово се наоѓаат во конфликтен судир на политички интереси во изборните системи помеѓу левите и десните идеолошки политички партии воедно и етничките партии во регионот, за

освојување на власта. Борбата против корупцијата, се почестиот криминал, етничката нетрпеливост со појавата на тероризмот кој е присутен во Босна и Херцеговина, Косово ги усложнува политичките процеси со недемократски појави во регионот и меѓусебна идеолошка политичка борба помеѓу партиите што ја зголемуваат нестабилноста во регионот. Улогата на политичките партии е сведена на судир помеѓу “демократи” и “автократи” а и едните и другите се залагаат декларативно за евроинтеграции. Во регионот по однос надворешната политика има нерешени спорови помеѓу Србија и Косово во спорни прашања за барањата на Србите за автономија во северно Косово или Прешевска долина. Билатералниот спор помеѓу Македонија и Грција за спорот со името Македонија кое трае две децении, прави поделеност помеѓу партиите во Македонија а и зачленост за прием на Македонија во Европската Унија. Отука се поставува и прашањето? Дали и поделената Европа на геополитички план помеѓу САД и Русија го става регионот на судир на интереси помеѓу Западот и Истокот. Владеачките политички елити на Македонија и Србија беа единствените земји кои не воведоа економско ембарго према Русија за разлика од останатите земји од Европа. Исто така фактот за минувањето на гасоводот од Русија кон Европа “Турски тек” кои би минувал низ Балканските земји, ги става во поделеност политичките партии во геополитичките процеси. Сите овие политички состојби го прават Западен Балкан со кривка благосостојба на општествата, економска-политичка криза, со бран на бегалци од Блискиот Исток кој може да ги загрози границите на овие земји, верски конфликти и дестабилизација на регионот.

Предизвиците на политичките партии во регионот е од голема одговорност во политичките процеси, нивната улога е значајна во водењето на дијалог, консензус, како помеѓу себе во внатрешната политика така и во надворешната политика во креирање на демократските и геополитичките движења и состојби во светот. Демократската транзиција не е ниту линеарен ниту рамномерен процес. Успоните и падовите во развојот на демократијата се поврзани како на интерно така и со екстремни фактори кои влијаат на одредено општество кое се наоѓа во процесот на демократската транзиција и консолидација. Република Македонија не е исклучок од овие правила. Политичките кризи во периодот од 2014- 2016 год., се предизвикани од идеолошка природа со повремена меѓурелигиска, етничка тензија што може да се констатира за незрелост во политичкиот систем, со што земјата се наоѓа во втора голема политичка криза ,после меѓуетничкиот конфликт во 2001 год. Сето ова прави застој на евроатланските интеграции(интервју на Претседателот Иванов за весникот “Газета Виброча” МИА септември 2015 год.)”Политичките кризи се резултат на тоа што не влегуваме во ЕУ и НАТО”.

Во процесот на предизвиканите политички кризи кои денес се интензивираат на Балканот, улогата за разврска на тензиите кои се поголеми од идеолошки карактер е во соработката на политичките партии кои како политичари треба да покажат државнички елементи и функции за зачувување на мирот и стабилно општество.

РЕЗИМЕ:

Земјите од Западен Балкан се наоѓаат пред големите предизвици на геополитичките случувања во светот и водечките сили САД, Европа, Евроазискиот сојуз предводен од Руската Федерација. Европската Унија се наоѓа пред голем предизвик на одлуки од големиот бран на бегалската криза од Блискиот Исток т.е. Сирија, Ирак и останатите земји кои се наоѓаат во воени конфликти предизвикани од терористички организација. Македонија во ситуацијата на бегалската криза успешно се соочува со голем бран на бегалци кои се наоѓаат на самата граница од Европа- Грција. Може да се констатира дека ,Македонија ја штити безбедноста на Европа од првата европска граница, за влез на бегалците во централните земји. Србија и Македонија кои не се земји членки на ЕУ, ја бранат стабилноста на регионот, дополнително се наоѓаат и во политички сложени процеси.

ЛИТЕРАТУРА:

1. В.Хофмајстер/ К,Грабов(Конрад Аденауер- Р.М) “Политичките партии и нивните функции” стр.122, (12,13,) – Скопје, 2013 год.
2. Ф.Валтер,Штајмаер(германски министер за надворешни работи) изјава на 28 август,2015. Новинска агенција Мета.мк.
3. Ѓ. Иванов (претседател на Р. М.) – интервју за весникот “Газета Виброча” новинска агенција МИА- 2015год.

Мчедлова Е.М.

341.231.14:2-673.5

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ДИАЛОГ В ОБЛАСТИ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА, ТОЛЕРАНТНОСТИ И РЕЛИГИИ

INTERNATIONAL DIALOGUE IN A DOMAIN OF HUMAN RIGHTS, TOLERANCE AND RELIGION

Аннотация: в статье анализируется ситуация с правами человека, толерантностью, другими социально-политическими вопросами в стране и на международном уровне, показывается насколько они важны на современном этапе. Определенное место заняла сфера религии, поскольку здесь происходит пересмотр ценностей и даже социальных учений отдельных церквей, которые адаптируются к нынешнему положению вещей. Причина тому – активизировавшиеся миграционные процессы, локальные войны и гонения христиан на Ближнем Востоке и т.д. Международный, межконфессиональный диалог ведется с целью установления мира, единения людей.

Ключевые слова: права человека, толерантность, международно-правовые документы, религия и религиозность, нравственность, достоинство личности, воспитание, международный и межконфессиональный диалог.

Abstract: In article analyzes the situation with human rights, tolerance, other socio-political problems in the country and international level; shows, how they are important today. Certain place occupied by religion, because here go the transformation of values and of social theories of separate churches too, which adapt to present situation. Cause of this – active migration processing, local wars and persecution of Christians on Neighbour East etc. International, interconfessional dialogue has the but – installation of peace, unity among peoples.

Key words: human rights, tolerance, international juridical documents, religion and religiosity, morality, dignity of person, education, international and interconfessional dialogue

В основе различных международно-правовых документов лежит утверждение ценности личности и реализация ее достоинства, отсюда – связь с нравственностью и толерантностью. Права и свободы неразрывно связаны с обязанностями и ответственностью человека. Личность, реализуя свои интересы, должна соотносить их с интересами ближнего, семьи, местной общины, народа, всего человечества. Более того, существуют ценности, которые стоят в ряду не ниже прав человека – это вера, нравственность, святыни, Отечество. И общество, и государство, и закон должны их защитить, не допуская экстремальных ситуаций. РПЦ, в частности, стремится к диалогу с людьми различных вер и подходов к правам человека, отмечающих их место в иерархии ценностей. Сегодня такой диалог и сотрудничество помогут избежать конфликтов цивилизаций, достичь сочетания на планете разнообразных мировоззрений, культур, политико-правовых систем. От успешного решения поставленных задач зависит будущее планеты. Одновременно с этим, парадигма современности может привести к европоцентризму, пропагандирующему религиозную «эволюцию», серьезно ограничивающую любую социально-политическую трансформацию в странах, где она насаждается.

Сегодня наблюдается тесная взаимосвязь религиозной сферы в обществах и общественной же категории прав человека, базирующихся на нормах религиозной и вообще морали. Показательно, что случившийся за последние годы всплеск религиозности повлек за собой очередную волну миграции, отдельных национальных движений, носящих религиозный окрас. Подобное свидетельствует о том, что нынешняя религиозная действительность имеет тенденцию приспосабливаться к современным формам социального и политического участия и, кроме того, напрямую связана с всемирным движением за права человека. В России похожая ситуация. Здесь растет религиозность, меняется ее подлинная суть. По результатам полномасштабного исследования религиозности населения России, две трети опрошенных (точнее, 66%) – верующие (по самоидентификации), среди которых превалирующее большинство – православные (почти 85%). При этом большая часть – невоцерковленные (т.е., практически не посещают моленные дома, не молятся, или молятся какими-то своими молитвами, не исповедуются и не причащаются, не соблюдают постов, не читают священных книг и т.д., т.е. практически не участвуют в религиозной жизни, в общины почти не собираются). Они более предрасположены к светской, мирской жизни, так как: во-первых, их прельщают человеческие взаимоотношения, патриотизм, стабильность, нравственность, толерантность и уважение, хорошие поступки, адекватное социальное поведение, принесение пользы обществу, труд, культура, здоровье, процесс обучения, семейные отношения, накопление материальных благ (что свидетельствует о невозможности отказа от материальной составляющей); во-вторых, они, по преимуществу, не против введения в образовательную программу азов православной культуры, но все же на факультативной основе, т.е. налицо тенденция к светскому образованию; в-третьих, их немалый интерес к общественной, государственной, в частности, политической жизни, к властным структурам. Таковых – 69%. То есть, несмотря на ряд пертурбаций, религиозность (но не воцерковленность, остающаяся на уровне 10-12%) в России растет, хотя и незначительными темпами. Вероятные причины: влияние социальных, политических и экономических условий, т.е. объективной ситуации, сложившейся сегодня в стране; средство утешения от

видимой безысходности; рост влияния всего церковного или религиозного; дань моде.

Концепция прав человека и толерантности не допускает никаких серьезных ограничений, в частности, в религиозной сфере не допускает особого статуса церквей, которые считаются «традиционными». Как заявляется в одном из текущих документов Совета Европы, «свобода религии не должна узко интерпретироваться государством, как, например, свобода только для традиционных религий. Новые религии или религиозные меньшинства имеют право на такую же защиту». В отчете Совету Европы его Директора по правам человека подчеркивается: «Защита права на свободу религии не ограничивается широко распространенными и признанными в мире религиями, но также применяется и к редким и практически неизвестным верованиям. Религия, таким образом, понимается в широком смысле». Однако, несмотря на многочисленные заявления о недопустимости ограничений в данной сфере, они практикуются довольно часто.

Большое значение для формирования как бы единой концепции прав человека и толерантности имеет воспитание и образование, которое дается с целью поднятия самооценки личности, формирования гражданина, мирного соседствования разных народов, разных национальностей, людей разной веры и разных политических и других убеждений. Следуя важному принципу концентрации на развитии социальной и культурной компетентности личности, стратегия и тактика воспитания должна быть обязательно направлена на помощь ребенку, подростку, молодому человеку в освоении социокультурного опыта и свободном самоопределении в социальном окружении. В дошкольный период личность только становится, но тогда уже закладываются предпосылки гражданских качеств, формируется понимание ребенка других людей и уважение к ним, независимо от их социального происхождения, расовой и национальной принадлежности, языка, пола, вероисповедания. Велика роль родителей, если они сами обладают соответствующим знаниями и навыками. Начиная со школьной скамьи, накопление знаний у детей становится осознанным. Более того, они уже получают опыт, пусть небольшой, ненасильственного урегулирования конфликтов и взаимного уважения друг друга.

Ознакомление с более абстрактными понятиями, которые подразумевают, скажем, философскую подоплеку, может осуществляться уже на уровне средней школы, при изучении истории, географии, социальных наук, морали, языков, литературы, текущих событий, экономики. Предназначение дошкольного и школьного образования состоит не только в обретении определенной суммы знаний, но и в развитии базовых способностей личности, ее социальных и культурных навыков, основ экологически целесообразного поведения, здорового образа жизни. Инновационным ресурсом развития системы образования является в том числе современное философское, гуманитарное, социально-научное знание.

Знания и навыки, которыми обладает человек, определенные социальные группы, слои населения, не исключено, отражают социальные явления и процессы; люди получают их на протяжении личной и общественной жизни, а также в ходе профессиональной деятельности. Значение их определяется существующими социальными условиями – всеобщими, связанными с характером общественных отношений, социальной структурой, общей культурой, степенью образованности,

даже религиозностью населения; и специфическими, связанными с развитостью демократических институтов общества, обеспеченностью прав и свобод граждан, включая свободу слова и мнений, получения и передачи информации, совести и т.д. По мере развития общества, в связи с изменениями экономических, социальных, политических, технических и других целей, расширяются сферы деятельности, появляются все новые задачи, требующие своего решения; течение времени ведет к возрастанию степени компетентности и глубины высказываний, отсюда – специфическая гражданская позиция, а порой и действия. Без массового участия граждан, их активной позиции, как нам кажется, невозможно дальнейшее продвижение в области всякого вида знания и умения.

Не говоря уже о светских раутах, многие религиозные конфессии современного толка стремятся в целом к диалогу, обновляя и порой пересматривая религиозные положения, представляющие ценность и ценности передающие. В духе сегодняшних реалий они считают необходимым пересмотреть свои социальные учения, которые не находят свое воплощение в том виде, в котором они создавались, формировались, и сегодня представляют собой определенную ступень развития как самого религиозного знания, так и всего общества. Неизвестно, что ждет Россию и другие аналогичные страны в религиозной сфере – разобщение ли, консолидация либо радикализация, либо что-нибудь еще, но вполне вероятно, в теоретической части будет использована всеобщая концепция прав человека (защита прав и свобод, толерантность, нравственность, достоинство личности, ответственность, диалог за мир и единение и др.).

Теоретическое осмысление программных положений, содержащихся в отечественных и международных правовых документах, возводит проблемы прав человека на должный уровень, повышая степень их решаемости. Неизменно актуальным является то, что государство, сообразуясь с международно-правовыми нормами и собственной конституцией, гарантирует равенство прав и свобод человека независимо от пола, расы, национальности, языка, происхождения, имущественного и должностного положения, места жительства, отношения к религии, убеждений, принадлежности к общественным объединениям, а также других обстоятельств. Нормативно права и свободы человека могут ограничиваться только федеральным законом и только в той мере, в какой это необходимо в целях защиты основ конституционного строя, нравственности, здоровья, прав и законных интересов других лиц, обеспечения обороны страны и безопасности государства. Принципиально новым является и то, что Российская Федерация в настоящее время выступает за обеспечение общечеловеческих норм и ценностей, с использованием новых форм и методов международной защиты прав человека. Следует особо отметить, что этому вопросу стали уделять значительное внимание и Государственная Дума, и Совет Федерации, и Президент РФ, и еще ряд структур, занимающихся ведением правовых дел.

Следует подчеркнуть, что парадигма прав человека все активнее поддерживается общественностью, обсуждается на представительных общественных форумах. Так, например, она стала центральной на X Юбилейном (состоявшемся 4-6 апреля 2006 г.), и последующих Всемирных Русских Народных Соборах, выразившейся в ряде резолюций и, главным образом, в Декларации о правах и достоинстве человека. В частности, в Соборном Слове была высказана мысль о том, что «сегодня мы должны делать все зависящее для защиты прав тех, кто страдает от унижения и несправедливости. Прежде всего, это касается

нынешних и потенциальных жертв терроризма, экстремизма и агрессивного национализма, тех людей, чьи религиозные и национальные чувства подвергаются оскорблению...". Это полностью относится к событиям на Ближнем Востоке. Для народов важнейшими в XXI веке станут не только вопросы научно-технического, экономического и социального развития, но и касающиеся духовной сферы. Вероятно, успешное решение практических проблем будет во многом зависеть от того, насколько они впишутся в параметры отечественной цивилизации. Кроме того, важной стороной миссии России становится инициирование и активное проведение диалога конфессий, культур и цивилизаций, что обозначит место и роль страны в мировом сообществе.

Яркий пример тому – состоявшаяся 13 февраля 2016 г. на Кубе, в Гаване встреча патриарха Московского и всея Руси Кирилла и Папы Римского Франциска, итогом которой стало совместное заявление (декларация о мире). Содержание предполагает ведение диалогов на международном уровне в защиту мирного сосуществования народов, и не только христиан, подвергающихся гонениям на Ближнем Востоке, но и всех людей «доброй воли», независимо от их конфессиональной принадлежности. В декларации ставится также вопрос об урегулировании конфликтов на Украине, в Сирии и Ираке. Таким образом, религиозные деятели проявляют интерес не только и не столько в сфере своей компетентности, сколько в общей гражданской ситуации в различных странах, что напрямую ведет к выработке единства мнений, совместных идей и современных принципов толерантности, защиты прав человека, диалога и сотрудничества в мировой политике.

д-р Златко Кузманов

zas3mak@yahoo.com

Министерство за одбрана на Република Македонија

ТРАНСНАЦИОНАЛНИОТ ОРГАНИЗИРАН КРИМИНАЛ И ТЕРОРИЗМОТ

TRANSNATIONAL ORGANIZED CRIME AND TERRORISM

Резиме: Феноменот на организираниот криминал и тероризмот како многу сериозни закани се повеќе го привлекува вниманието на националните влади, меѓународните организации и на јавноста воопшто. Голем број на истражувачи, научници и институции се обидуваат аргументирано да објаснат дали постои поврзаност помеѓу тероризмот и организираниот криминал, а доколку постои, во кој обем и на кои нивоа се остварува. Меѓутоа, досегашните истражувања немаат дадено конечен одговор на оваа дилема.

Криминалните и терористичките организации работат на зголемување на нивната заштита, ги интензивираат нивните врски со разни државни органи, економски, политички и финансиски субјекти, со медиумите и други релевантни фактори. За развој на овие сложени и општествено опасни криминални активности погодуваат и динамичните политички и економски промени во последните дваесетина години. Но исто така и етиолошките фактори, како што се војните, вооружените конфликти, блокадите, санкциите, инфлацијата, нелегалната економија, економската и финансиската криза и друго.

Клучни зборови: организиран криминал, тероризам, можна поврзаност, методи, мотиви.

Abstract: The phenomenon of organized crime and terrorism as very serious threats are increasingly drawing the attention of national governments, international organizations and the public in general. A number of researchers, scientists and institutions are trying reasonably explain whether there is a link between terrorism and organized crime, and if there is, to what extent and on what levels are achieved. However, previous studies have not given a final answer to this dilemma. Criminal and terrorist organizations work to increase their protection, intensify their relations with various state agencies, economic, political and financial entities, the media and other relevant factors. For the development of these complex and socially dangerous criminal activities, contributing dynamic political and economic changes in the last twenty years. But also etiological factors such as wars, armed conflicts, blockades, sanctions, inflation, the illegal economy, the economic and financial crisis, and more.

Key words: organized crime, terrorism, possible connections, methods, motives.

ВОВЕД

Ако направиме компарација на облиците и формите на делување на организираниот криминал од пред дваесетина години, со актуелните, ќе ја увидиме нивна експанзија, интернационализација, појавување на нови облици на делување, поголема перфидност, професионалност, упорност и нехуманост. Покрај тоа, се увидува поголем степен на организираност и стручност во делувањето на криминалните организации, поумешно користење на погодностите кои ги овозможува научниот и технолошкиот развој при планирањето и извршувањето на криминалните активности.

Секоја економска, политичка и воена криза создава поволни услови за развој на нови облици на криминалитет и нивно преминување во меѓународно организиран криминал. На оваа му допринесува и тоа што слабите држави во такви услови не функционираат, а на економски план не се во можност да го контролираат пазарот, со што се создаваат поволни услови за делување на организираниот криминал. Доаѓаме до ситуација каде негативните ефекти од глобализацијата, кои се искажуваат на политички, економски и безбедносен план и кои допринесуваат за развој на организираниот криминал и тероризам, да од друга страна поттикнуваат поголема соработка помеѓу државите и нивните безбедносни системи, по пат на регионално и меѓудржавно здружување. Широкиот спектар на нови активности на организираниот криминал и тероризмот влијаат на воведување на нови пристапи за организација на системот за национална безбедност и развивање на регионална и колективна безбедност, со цел поефикасно спротивставување.

АНАЛИЗА ЗА МОЖНАТА ПОВРЗАНОСТ ПОМЕЃУ ОРГАНИЗИРАНИОТ КРИМИНАЛ И ТЕРОРИЗМОТ

Транснационалните криминални организации и терористите се меѓу главните корисници на негативните ефекти од процесот на глобализација. Тоа го овозможуваат, недоволно обезбедените граници, зголемената меѓународна мобилност, како и брзите и безбедни комуникации. Покрај тоа, развојот на информатичката технологија, обезбедува зголемен пристап до информации и поголема отвореност и демократизација на општеството. Меѓутоа, овој развој не му користи само на легитимните корисници, туку и на оние кои сакаат да нанесат штета на другите, заради лични и политички мотиви. Поборниците на глобализацијата тврдат дека економскиот развој е легитимен, бидејќи овозможува слободна трговија, економска интеграција и воведување на напредни технологии. Но за жал, на тој начин се создаваат и услови во кои терористите и криминалците можат да работат полесно.

Можната поврзаност помеѓу активностите на терористите и организираниот криминал, последните години е предмет на интерес на се поголем број на истражувачи и научни институции. Генерално, нивната истражувачка и научна работа може да се категоризираат на оние кои имаат неутрален пристап и објаснување, на оние кои зборуваат за можна поврзаност, оние кои укажуваат дека постои поврзаност и на оние кои укажуваат дека не постои поврзаност. Во продолжение ќе образложиме за секоја категорија одделно.

НЕУТРАЛЕН ПРИСТАП И ОБЈАСНУВАЊЕ ЗА ПОВРЗАНОСТА ПОМЕЃУ ТЕРОРИЗМОТ И ОРГАНИЗИРАНИОТ КРИМИНАЛ

Со анализирање на организираниот криминал и тероризмот долго време се занимаваат различни истражувачки институции. Почетоците на истовремени студии за оваа појава се направен во 1980 година, кога било откриено дека производството и шверцот на наркотици се користат за финансирање на терористички напади. Сепак, природата на односот и понатаму останува предмет на контроверзии. Додека некои автори гледаат блиски врски, па дури и конвергенција, другите се скептични, укажувајќи дека постојат релативно мал број на примери кои ја објаснуваат таквата врска и дека има мал број на сеопфатни истражувања. Најголемиот дел од авторите сметаат дека целосните емпириски истражувања треба да биде крајниот судија на оваа различно гледиште. Организираниот криминал и тероризмот обично се гледаат како две различни форми на криминал. Организираниот криминал главно е фокусиран на економските придобивки и стекнување на што повеќе нелегални удели на пазарот, додека тероризмот главно се мотивира од идеолошки цели и желбата за политички промени.

Во својот извештај пред Поткомитетот за криминал, во Комитетот за правосудство на Претставничкиот дом на САД, Френк Бовенкирк¹, постар аналитичар во Центарот за стратегиски и меѓународни студии во Вашингтон, наведува: "Организираниот криминал и тероризмот имаат две различни цели. За организираниот криминал, бизнисот е бизнис. Намаленото внимание на јавноста и институциите кон нив, им носи повеќе профит. Целта на тероризмот е поинаква. Високиот јавен профил, често е нивниот посакуван ефект. Сепак, врската меѓу организираниот криминал и тероризмот станува се посилна во однос на трговијата со дрога." Врската помеѓу транснационалниот организиран криминал и тероризам најчесто е во фокусот на вниманието на аналитичарите и планерите во областа на безбедноста. Нивниот зголемен интерес најдобро е опишан со фразата "методи, а не мотиви."² Иако мотивите на терористи и организираниот криминал остануваат различни во најголем дел, истражувањата покажуваат дека ова не е секогаш случај. Општиот пристап на објаснување на овој феномен станува премногу рестриктивен и може да посочи на погрешни заклучоци дека врската помеѓу тероризмот и организираниот криминал станува се подлабоко и посложена. Едноставно кажано, линиите на поделба не се недвосмислено јасни.

МОЖНА ПОВРЗАНОСТ ПОМЕЃУ ТЕРОРИЗМОТ И ОРГАНИЗИРАНИОТ КРИМИНАЛ

Пенг Ванг³, укажува дека врската помеѓу криминалот и тероризмот вклучува две независни, но поврзани компоненти. Првата, дека постои едноставно

¹ Frank Bovenkerk, "Terrorism and organized crime", The Willem Pompe Institute for Criminal Law and Criminology at the University of Utrecht. Bashir Abou Chakra, "Terrorism and organized crime", The Lebanese Lawyers' Bar Association.

² Dr. Louise I. Shelley, John T. Picarelli, Allison Irby, Douglas M. Hart, Patricia A. Craig-Hart, Dr. Phil Williams, Steven Simon, Nabi Abdullaev, Bartosz Stanislawski, Laura Covill, (2005): "Methods and Motives: Exploring Links between Transnational Organized Crime & International Terrorism", The authors used Federal funds provided by the U.S. Department of Justice for preparing the final report.

³ Peng Wang, "The crime-terror nexus: transformation, alliance, convergence", School of law, King's College London.

вклучување на терористите во криминални активности, како извор на финансии и втората се однесува на врската меѓу организираниот криминален организацион и терористички групи. Укинување на државното спонзорство над криминалните и екстремистичките групи и построгите санкции против финансирањето на тероризмот, овозможија активностите на организиран криминал да стана важен извор на приход за терористичките групи. Показатели за оваа се, трговијата со дрога или вклученоста во криминалот со кредитни картички.

Во услови на растурање на финансискиот систем на терористите, постојат повеќе причини, терористите да ја зајакнат врската со организираниот криминал, со цел обезбедување на нови финансиски средства. Таквиот однос овозможува одредени организациски и оперативни сличности помеѓу тероризмот и организираниот криминал, како што се:

- » општо речено и двата феномена се рационални актери;
- » двата користат екстремно насилство и закани од одмазда;
- » двата користат киднапирања, убиства и изнуди;
- » двата работат во тајност, а повремено и јавно на пријателска територија; двата и пркосат на државата и законите (освен кога се спонзорирани од државата);
- » членовите кои ќе ги напуштаат своите групи, завршуваат фатално;
- » двата се признати како асиметрични закани во САД и други држави
- » двата можат да имаат заеднички бази за регрутирање;
- » двата се високо приспособливи, иновативни и флексибилни и
- » двата обезбедуваат социјална помош, но тоа повеќе се однесува на терористичките групи.

Сличноста помеѓу организираниот криминал и терористичките групи им овозможува да ги прилагодат обележјата и тактиката. Во тој случај, терористичките групи започнуваат да развиваат и создаваат сопствени приходи, преку учество во разни криминални активности, вклучувајќи трговијата со дрога, енергенци, криминал со авторски права, кредитни картички и друго.

На табелата подолу дадени се податоци кои даваат објаснување за местото, интензитетот на поврзаноста и за разликите помеѓу традиционалниот криминал и новиот транснационален криминал, во релација со државата и тероризмот. Во однос на врските помеѓу тероризмот и организираниот криминал, може да се забележи дека такви врски се по изразени кај транснационалниот криминалитет и дека тоа е условено со конкретни форми на соработка, во многу кратко време и на одреден простор.

Табела 1. Транснационален криминал и тероризам
(Varese, 2000; Shelley, 2005:106; Chin and Godson, 2006)

	<i>Традиционален организиран криминал</i>	<i>Транснационален криминал</i>
<i>Во однос на финансирањето</i>	<i>Долг период на финансиски интерес</i>	<i>Пократок период на финансиски интерес</i>

<i>Во однос на историјата на групите</i>	<i>Криминални групи со долг период на постоење, како Сицилијанска мафија, Руска мафија, Хонг Конгошка мафија, Тријада, Јапонска Јакуза</i>	<i>Неодамна формирани криминални групи, за трговија со дрога, илегална трговија со луѓе и др.</i>
<i>Релациите со државата</i>	<i>Блиски релации, криминално - политички врски, јакнење во слабите држави</i>	<i>Постигнување предност во дисфункционални држави и слабо обезбедени граници, нивен развој во слабите држави.</i>
<i>Релациите со тероризмот</i>	<i>Обично одбиваат врска со терористите, освен ако се озбилено оштетени од делувањето на државните институции</i>	<i>Често бараат врски терористички групи, заради преживување на кратки патеки</i>

ПОСТОЕЊЕ ВРСКА ПОМЕЃУ ТЕРОРИЗМОТ И ОРГАНИЗИРАНИОТ КРИМИНАЛ

Крис Дишмен⁴ во делото "Обезглавена историја: кога криминалот и тероризмот се конвергираат", тврди дека недостатоците во хиерархиската структура на нелегалните организации создава нови можности за соработка на пониско ниво, помеѓу криминалците и терористите. Зголемените врски помеѓу многуте криминални и терористички организации им овозможува поголема независност, отколку што тоа беше случај порано. Членовите на овие организации сега се порешителни да влезат во операции, во однос на порано, кога биле ограничени и зависни од одлуката на лидерите кои не сакаат да се прошири мандатот на организацијата. Резултат на тоа е дека таквата 'обезглавена поврзаност', почнува да влијае на зголемување на врските помеѓу криминалот и тероризмот.

Меѓународното правно законодавство и делувањето на силите на прогонот ги принудуваат криминалните и терористичките организации да ја децентрализираат нивната организациона структура. На пример, работата на мексиканските полициски сили ги принудиле наркокартелите во Мексико да се поделат на помали групи. Сличен е примерот и со појавата на голем број на мали и независни ќелии на Ал Каеда. Терористичката група Хезболах, исто така, има се помало влијание врз неговата широка мрежа од мали независни ќелии. Може да се истакне дека криминалците и терористите користејќи ја нивната релативна

⁴ Peng Wang, "The crime-terror nexus: transformation, alliance, convergence", School of law, King's College London.

самостојност на средно и ниско ниво, градат поблиски врски меѓу нивните групи. Сепак, оваа соработка е ограничен на пониско ниво, со ограничено времетраење и многу малку се пренесува на највисоко ниво во криминалните и терористички организации. Исто така, Кристина Линг⁵ во книгата "Зголемување на врските помеѓу тероризмот и организираниот криминал", наведува бројни причини да веруваме дека постои таква врска.

Таа ја објаснува поврзаноста преку следниве факти:

- » постои поголема поврзаност помеѓу тероризмот и организираниите криминални групи кои го споделуваат знаењето и соработуваат во киднапирања, трговија со луѓе, оружје, со дрога, како и за производство на дрога, шверц на цигари, изнудување и измама;
- » зголемената поврзаност и примената на заеднички тактики и методи помеѓу тероризмот и организираниот криминал е предизвикана од: глобализацијата, револуцијата во комуникациите преку интернет, крајот на "студената војна" и од глобалната "војна против теророт";
- » на тероризмот и организираниот криминал влијае интернетот на начин што им помага да регрутираат следбеници, им помага во планирање на операции, за психолошки операции, логистика и прибирање на финансиски средства. Интернет стана платформа за спроведување на компјутерски (сајбер) криминал, видео пиратерија, измама со кредитни картички, трговија со дрога, изнудување, перење пари и порнографија;
- » зголемената врска помеѓу тероризмот и организираниот криминал им го олеснува пристапот на терористите до нуклеарното оружје и експлозивни направи. Ги охрабрува да ги предизвикуваат силите за безбедност со користење на најново софистицирано оружје и интелигенција и
- » зголемената врска помеѓу тероризмот и организираниот криминал е предизвик за меѓународната и националната безбедност, бидејќи ги прави ранливи демократските институции, влијае на државните и финансиските институции се инфилтрира во економијата, што доведува до зголемување на криминалот и на нови предизвици за безбедноста на луѓето.

Покрај изнесените факти, постојат и други показатели за можна поврзаност во одредени специфични услови, како на пример:

- » на територии и региони со слаби, нестабилни држави и држави во транзиција кои не можат да воспостават целосна контрола и
- » во услови на илегален и конкурентен пазар, кој целосно или во поголема мерка го контролираат организирани криминални организации.

НЕ ПОСТОЕЊЕ НА СИЛНА ПОВРЗАНОСТ ПОМЕЃУ ТЕРОРИЗМОТ И ОРГАНИЗИРАНИОТ КРИМИНАЛ

За постоењето или непостоење на врски помеѓу тероризмот и организираниот криминал спроведено е истражување во Канадскиот центар за разузнавачки и безбедносни студии на Универзитетот Карлтон⁶. Во нивниот истражувачки извештај се наведува дека глобалната војна против тероризмот

⁵ Christina Schori Liang, (2001), "Shadow Networks: The Growing Nexus of Terrorism and Organised Crime", Geneva Center for Security Policy (GCSP).

⁶ The Canadian Centre for Intelligence and Security Studies, The Norman Paterson School of International Affairs, Carleton University, "Trends in Terrorism Series: Actual and Potential Links Between Terrorism and Criminality", ITAC Presents.

и ефектите од намалувањето на финансиската поддршка за терористите, ги принудува терористичките групи повеќе да се потпираат на криминални активности. Општо земено, терористичките групи ќе се впуштат во криминални активности кои се соодветни за нивната организација и потреби. Затоа, сојузот помеѓу криминални и терористички групи е необичен, бидејќи криминалните групи сакаат да бидат независни, територијално определени и не сакаат да ризикуваат да го привлекуваат вниманието на органите на власта, заради нивна евентуална соработка со терористички групи. Многу криминални организации се вградени во поедини општества, националистички се настроени (што вклучува и криминални врски со националните економии) и затоа не се подготвени да соработува со терористи кои претставуваат закана за нивната земја или за стабилноста на економијата, каде што тие имаат широка мрежа на интереси. Сојузот со организираниот криминал исто така претставува ризик и за терористичките организации. Главниот фокус на криминалот е профитот, со што го прави помалку „лојален“ за општиот проблем, што секако не е случај со терористичките групи. Криминални групи не сакаат внимание од медиумите, од јавноста и владините институции, што е спротивно на терористичките групи, кои баш тоа го посакуваат. Од друга страна, таму каде што терористите бараат политичка вклученост и легитимност или политичка доминација, криминални групи бараат оптимални услови на работење.

Се поставува прашањето дали и во колкав обем терористичките организации ќе се поврзат помеѓу себе за да извршуваат криминални активности кои ќе им обезбедат финансиски средства или ќе се поврзат со криминални организации, што е помалку веројатно. Терористичките организации по прво ќе ги копираат најдобрите практики на криминалните организации, наместо да се воспостават соработка со нив. Следбеници на овој пристап во истражувањето на врските, поаѓаат од позицијата дека не постои силна конвергенција меѓу организираниот криминал и тероризмот, бидејќи разликите помеѓу нив, се уште се големи.

ЗАКЛУЧОК

Феноменот на транснационалниот криминал, тероризмот и корупцијата не треба да се објаснуваат одделно. Овие појави се повеќе се поврзани, бидејќи многу се слични економските и политичките услови кои придонесуваат за нивно појавување. Досегашните истражувања покажуваат за парцијална и повремена поврзаност помеѓу организираниот криминал и тероризмот и тоа особено на пониско ниво од нивната организациска структура. Таквата соработка и поврзаност е условена од одредени интереси во дадена област и во одреден временски период. Подобро е да се каже дека има преклопување на методите на делување на терористите и организираниот криминал, но дефинитивно не и на преклопување на мотивите за нивно делување. Сепак, важно е да се напомене дека новите услови предизвикани од глобализациските промени, кои се поврзани со развојот на информатичката технологија, создаваат простор во кој сите пронаоѓаат интерес и во кој доаѓа до преклопување на заложбите на различни групи.

ЛИТЕРАТУРА

1. The Canadian Centre for Intelligence and Security Studies, The Norman Paterson School of International Affairs, Carleton University; "Trends in Terrorism Series: Actual and Potential Links Between Terrorism and Criminality", ITAC Presents.
2. Christina Schori Liang, (2001); "Shadow Networks: The Growing Nexus of Terrorism and Organised Crime", Geneva Center for Security Policy (GCSP).
3. Frank Bovenkerk, "Terrorism and organized crime", The Willem Pompe Institute for Criminal Law and Criminology at the University of Utrecht. Bashir Abou Chakra, "Terrorism and organized crime", The Lebanese Lawyers' Bar Association.
4. Louise I. Shelley, John T. Picarelli, Allison Irby, Douglas M. Hart, Patricia A. Craig-Hart, Dr. Phil Williams, Steven Simon, Nabi Abdullaev, Bartosz Stanislawski, Laura Covill, (2005):
5. "Methods and Motives: Exploring Links between Transnational Organized Crime & International Terrorism", The authors used Federal funds provided by the U.S. Department of Justice for preparing the final report.
6. Peng Wang, "The crime-terror nexus: transformation, alliance, convergence", School of law, King's College London.

327.8-027.511:355.45-026.16

Тони Ѓоргиев, Гоце Стоиловски
 Воена академија „Генерал Михаило Апостолски“ - Скопје,
 tonigjorgiev@yahoo.co.uk
 Воена академија „Генерал Михаило Апостолски“ - Скопје,
 gocestoilovski@live.com

ВЛИЈАНИЕТО НА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА ВРЗ БЕЗБЕДНОСТА ПРЕКУ НАЦИОНАЛНИОТ ИДЕНТИТЕТ

IMPACT OF GLOBALIZATION ON SAFETY THROUGH NATIONAL IDENTITY

Резиме: Приклучувањето кон просперитетните развојни процеси во светот подразбира и одрекување како што се т.н. национален суверенитет, особено во областа на економијата и правно-безбедносниот систем, односно прифаќање одредени интернационални компетенции, стандарди, манири и сл.

Другата солуција би значело свртување кон изолационизам и препуштање на фатаморгана, замислувајќи си дека си „некој и нешто“ и покрај папочната зависност од други.

Клучни зборови: глобализација, безбедност, национален идентитет

Abstract: Joining prosperously developments in the world imply renunciation of conduct such as the so-called national sovereignty, especially in the economic, legal and security system or acceptance of certain international competence standards, manners etc.

The other solution would mean turning to isolationism and indulging horse mirage, imagining that you are "a something" despite umbilical dependence on others.

Keywords: globalization, security, national identity

ВОСТАНОВУВАЊЕ НОВ СВЕТСКИ ПОРЕДОК И НАЦИОНАЛНИОТ ИДЕНТИТЕТ

Сведоци сме на востановувањето на новиот светски поредок кој по сè изгледа, ќе му се наметне на човештвото со разновидни новости, почнувајќи од информатичко-комуникациските системи и сеопшатата животна динамика, па до редефинирање на досегашните етички и други претстави за човечките дела.

Оттука се поставува неизбежното прашање: Како, метафорички кажано, да се биде современ, неискривен во просторот, непотиснат на маргините? Томас Х. Ериксен (Thomas H. Eriksen) нагласува дека „по паѓањето на Берлинскиот ѕид, Западна Европа и САД ја зацврстиле својата глобална доминација и сега мавтаат, како со економски така и со воени закани кон земјите и народите кои не сакаат да се одречат од своите изворни културни вредности. Може да се каже дека денес се наметнуваат два вида разлики. Најважна е разликата помеѓу сиромашните и богатите, што речиси 100% се совпаѓа со прашањето на разликата во распределбата на моќта и тоа што го разделува Западот со остатокот од светот.

Друг вид разлика се културните разлики, независно од тоа дали се реални или фиктивни.

Имајќи го предвид горенаведеното, пожелно е да се запрашамешто навистина е глобализацијата. Дали е тоа, по рушењето на биполарноста, инсталирање нов, унилатерален светски поредок, или, пак се работи за обид на „американизација на светот“ итн., како што се зборува?¹ Навистина, од круцијална важност е што се подразбира под поимот глобализација. Тоа е, во суштина, прашањето од претходното размислување и за дискурсот за нашата тема: „Глобализацијата и националниот идентитет“. Бидејќи не е исто за тоа да се зборува во контекстот на „судирот на цивилизациите“, или во фокусот на споменатата „американизација на светот“, или, пак, сето тоа да се насочи кон размислување за нова филозофија на животот којашто ја диктира т.н. информатичка револуција и сл.

ВЛИЈАНИЕТО НА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА ПРЕКУ СВЕТСКАТА КРИЗА ВРЗ ЧОВЕКОВАТА ЕГЗИСТЕНЦИЈА

Кој е крајниот резултат на ова време на светска криза? Колку и да звучи парадоксално сведоци сме дека на почетокот на 21 век и новиот милениум брутално се загрозени основните човекови права и слобода ширум планетата, со тоа што најмоќните демонстрираат невидена бруталност, насилство и неодговорност. Неодговорно се атакува врз земјините ресурси, вклучувајќи ги и оние што претставуваат елементарни предуслови за живот, што пак алармантно се заканува за сеопшто уништување на човештвото.

Парадоксот на нашата ера е во тоа што, како што еднаш има кажано В. Хавел (V. Havel), „добро знае за опасностите со коишто се соочува: во поглед на пренаселеноста, загадувањето, нуклеарното ширење, патологијата на злосторствата и општественото отуѓување“ и „не презема ништо во поглед на нивно отстранување или нивно елиминирање“.

Колку и да сме преокупирани со катастрофалните прогнози, подеднакво

¹ Според трети, повторно, имаме зачекорено во „неминовен судир помеѓу цивилизациите“ поради „мондијализирање на планетата“.

малку ги земаме предвид во своите животи“.

Поради тоа со право може да се запрашаме дали може „пред да се предизвикаат некои непредвидени катастрофи да се направи нешто во изнаоѓањето на универзално обновување на човечкиот дух и човечката одговорност кон светот“, пред да се одлучиме за „егзистенцијалната револуција?“

Влијанието на глобализацијата врз „човечкиот развој“

Во дел од извештајот на Светската здравствена организација за 2002 година, кој се однесува на денешниот „човечки развој“, се нагласуваат следните трендови:

„Развој без традиција“

Евидентен е проблемот со правата, како и опстанокот на етничките малцинства насекаде во светот. Знаеме дека веќе се изумрени преку 300 јазици, а на пат на исчезнување се уште стотици други. Моментално, како што потврдуваат одредени угледни лингвисти, во употреба се околу 6800 јазици, а со 357 се служат јазични групи под 50 луѓе.

„Немилосрдност при развојот“

Станува збор за планетарна офанзива на капиталот и создавање сè поголема разлика помеѓу богатите и сиромашните. Додека годишно десетици милиони луѓе ширум планетата буквално умираат од глад, а преку милијарда гладуваат, истовремено, во развиените земји во светот, околу 300 милиони се на клиничко лекување поради дебелина.

„Развој без работа“

Потребно е инвестирање и едукација, вклучувајќи перманентно обучување, развој на социјално-културните, социјално-рекреативните и слични активности.

„Развој без право на глас“

Сведоци сме, како што веќе констатиравме, на разновидна обесправеност на голем број луѓе ширум планетата.

„Развој без иднина“

Пред очите ни е варварски атак на планетарните ресурси.

„Причини што ја поддржуваат денешната состојба“

Само барем во еден збор досега невидена некритичност кон сопствените дела.

„Немирен сон“

Се работи за насилство од секаков вид.

ЗАКЛУЧОК

Што тогаш, во апострофална смисла, да се каже за глобализацијата и националните идентитети? Хипотетички ставови и дискурс. Ако под глобализацијата се подразбира процес на востановен нов светски поредок, каков што се очекува на споменатата информатичка револуција, тогаш, пожелно е и да се очекува дека внатре во неа, само најуспешните може да се наметнат и ефикасно да ги штитат сопствените интереси, додека за другите, оние инертните, резервирано е пасивно сопатништво и разновидно маргинализирање. Односно ќе постојат само две опции:

Приклучување кон просперитетните развојни процеси, но под тоа се подразбира и одрекување од т.н. национален суверенитет, а особено во делот на економијата и правно-безбедносните системи, односно прифаќање одредени

меѓународни компетенции, стандарди, манири и сл.

Друго решение е свртување назад, навлегување во изолационизмот и препуштање на митоманските фатаморгани, замислувајќи си како и понатаму „си некој и нешто“ и покрај папочната зависност од другите. Како панатаму да се биде препознатлив и на поширок план уважуван, во разновидниот динамизам на модерната ера? Одговорот е многу едноставен: само со помош на квалитативно-конкурентска способност. На пример, Марадона е најдобар фудбалер на светот, но не затоа што е Аргентинец, туку поради врвниот дострел со кој се занимавал.

За да нема недоразбирања, секоја нација во светот има потреба за свое духовно, културно, традиционално и друго воздигнување. Што се однесува пак до опцијата за „американизација на светот“ колку и да во прилог на истите идат актуелните случувања на сцената на планетата земја. До вчера, да речеме, една Португалија беше планетарно респектабилна колонијална сила. Денес за тоа може да се зборува само во историските учебници. Во историјата има многубројни слични примери. На крај, ако ја прифатиме „американизацијата на светот“, секоја приказна за националниот идентитет би била бесмислена. А што да се каже за „судирот помеѓу цивилизациите“, како „матрица“ за востановување нови односи на светската сцена? Таа е, едноставно, неприфатлива бидејќи „разновидноста помеѓу луѓето, расите, нациите, културите, цивилизациите не е грешка на историјата“, туку тоа е „дар на Господовата транспарентност“, за човечкиот живот, низ таа разновидност да биде побогат. Значи, на човештвото му е потребен дијалог, а не судир помеѓу цивилизациите.

КОНСУЛТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

1. Bordo, Michael D.; Eichengreen, Barry; Irwin, Douglas A. (1999), *Is globalization*
2. *Today Really Different than Globalization a Hundred Years Ago?*, NBER
3. Miletic, Dejan (2003), *Nekiaspekti odnosaslobode i politike u uslovima globalizacije*, u: *Politika i slobode*, Institut drustvenih nauka, Beograd
4. Friedman, T.L. 2000. *The Lexus and the Olive Tree: Understanding Globalization*. New York: Anchor Books.
5. Miloradovic, A. (1998.): *Poraz Europe, Pan Liber*, Osijek-Zagreb-Split, pp. 271.
6. Turek, F. (1999.): *Globalizacija i globalna sigurnost*, Hrvatska druga zameđu narodnestudije, Varaždin, pp. 159.
7. Huntington, P. S. (1998), *Sukob civilizacija i preoblikovanje svjetskog poretka*, CID, Podgorica.

502/504:340.13(497.7)

Тони Ѓоргиев, Гоце Стоиловски
 Воена академија „Генерал Михаило Апостолски“ - Скопје,
 tonigjorgiev@yahoo.co.uk
 Воена академија „Генерал Михаило Апостолски“ - Скопје,
 gocestoilovski@live.com

ЗАШТИТА НА ПРАВАТА ВО ПОСТАПКАТА ЗА ИЗДАВАЊЕ НА ИНТЕГРИРАНА ЕКОЛОШКА ДОЗВОЛА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

PROTECTION OF RIGHTS IN THE PROCEDURE FOR IS- SUANCE OF INTEGRATED ENVIRONMENTAL PERMIT IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA

Резиме: При нарушувањето и загрозувањето на животната средина, опфатени се сите три субјекти што ги чувствуваат последиците на загадувањето, деградацијата и нарушувањето на животната средина. Имено, и човекот како индивидуа, и националната држава и меѓународната заедница се субјекти што се загрозени при еколошка катастрофа.

Главен актер во промовирањето на заштитата е државата, од причина што животната средина ќе стане безбедносен проблем во оној момент кога државата ќе биде принудена да користи посебни мерки за справување со еколошките притисоци.

Една од темелните вредности на уставниот поредок на Република Македонија е и уредувањето и хуманизацијата на просторот и заштитата и унапредувањето на животната средина и природата.

Интегрираното спречување и контролата на загадувањето претставува систем наменет за големите индустриски капацитети, а неговата цел е да се намали нивото на загадувањето, односно да се намалат емисиите што ги испуштаат капацитетите во животната средина. Во зависност од големината на индустриската инсталација, интегрираните еколошки дозволи се делат на А интегрирана еколошка дозвола и Б интегрирана еколошка дозвола.

Клучни зборови: закон, право, интегрирана еколошка дозвола, животна средина

Abstract: During the disturbance and endangering the environment, covers all three subjects who feel the effects of pollution, degradation and disruption of the environment. The man as an individual and the nation state and the international community entities that are threatened with environmental disaster.

The main actor in the promotion of the protection is the state, because the environment will become a security problem at the moment when the state will be forced to use special measures to deal with environmental pressures.

One of the fundamental values of the constitutional order of the Republic of Macedonia and arranging and humanization of space and protection and improvement of the environment and nature.

Integrated prevention and control of pollution is a system intended for large industrial facilities, and its goal is to reduce the level of pollution or to reduce emissions discharged capacities in the environment. Depending on the size of the industrial installation, integrated environmental permits are divided into A integrated environmental permit, integrated environmental permit.

Keywords: law, law, integrated environmental permit, environment

ПРАВНАТА ОСНОВА ЗА ЗАШТИТА НА ПРИРОДАТА

Во согласност со Уставот на Република Македонија („Службен весник на РМ“ бр. 52/91), секој има право на здрава животна средина и е должен да ја унапредува и штити животната средина и природата.

Државата е должна да обезбеди услови за остварување на правото на граѓаните на здрава животна средина. Воедно, Уставот, сите природни богатства на државата, растителниот и животинскиот свет, добрата во општа употреба, како и предметите и објектите од особено културно и историско значење определени со закон, ги определува како добра од општ интерес, кои уживаат посебна заштита. Законодавството што му претходеше на новиот Закон за заштита на природата („Службен весник на РМ“ бр. 67/04), не ја регулираше на интегрален начин заштита на природата. Имено, Законот за заштита на природните реткости („Службен лист на СФРЈ“ бр. 41/73, 42/76, 10/90 и „Службен весник на РМ“ бр. 62/93) во поголем дел се однесуваше на заштитените подрачја, во однос на заштита на биолошката разновидност.

Со цел интегрална заштита на природата, имплементација на ратификуваните меѓународни договори, како и транспонирање на ЕУ законодавството од областа на заштита на природата, Собранието на Република Македонија го има донесено новиот Закон за заштита на природата („Службен весник на РМ“ бр. 67/04). Со Законот се врши транспонирање на двата најважни правни акти на ЕУ кои се однесуваат на заштитата на природата: Директивата на Советот 1992/43 за заштита на природните живеалишта и дивата фауна и флора и Директивата на Советот 1979/409 за заштита на дивите птици. Законот ја зема предвид и Регулативата на Советот на ЕУ 338/1997 за заштита на видовите дива фауна и флора преку регулирање на трговијата со нив, давајќи основ за понатамошно регулирање. Воедно, предвид се земени и правните прописи кои се однесуваат на генетски изменетите организми, трговијата и нивното користење. Заштитата на природата се остварува преку заштита на биолошката разновидност и заштитата на природното наследство, во и надвор од заштитените подрачја.

ИМПЛЕМЕНТАЦИЈАТА НА А И Б ИНТЕГРИРАНИТЕ ЕКОЛОШКИ ДОЗВОЛИ НИЗ ПРИЗМАТА НА ЗАКОНОТ

Согласно Законот за животна средина („Сл. весник на РМ“ бр. 53/2005 и „Сл. весник на РМ“ бр.24/2007 година) започнаа обврските за имплементација на А и Б интегрирани еколошки дозволи. Целта што треба да се постигне со воведувањето на овој тип на дозволи е спречување, а доколку тоа не е можно барем намалување на загадувањето во најмала можна мера, со што стандардите на квалитетот на животната средина во Република Македонија ќе се подигнат на оние во Европската Унија и ќе се обезбеди остварување економски развој без деградација на животната средина. Сето тоа ќе придонесе интегрирано спречување и контрола на загадувањето, односно издавање дозволи на индустриските капацитети за емисиите коишто ги испуштаат во животната средина.

Законот воведува два вида дозволи: А интегрирани еколошки дозволи и Б интегрирани еколошки дозволи.

Во зависност од областа на индустријата и капацитетот на инсталацијата се издаваат следните дозволи:

- » А интегрираните дозволи – кои се во надлежност на Министерството за животна средина и просторно планирање, односно органот на државната управа надлежен за работите од областа на животната средина. Овие инсталации ќе треба да ги исполнат барањата за најдобри достапни техники (НДТ - BAT - Best Available Techniques).
- » Б интегрираните дозволи - надлежноста е поделена помеѓу единиците на локалната самоуправа и Министерството, односно надлежен орган за издавање Б интегрираните еколошки дозволи се единиците на локална самоуправа, со исклучок на оние инсталации кои се наоѓаат во заштитено подрачје за кои дозволата ја издава Министерството за животна средина и просторно планирање, односно органот на државната управа надлежен за работите од областа на животната средина.

Инсталациите кои ќе подлежат на овие дозволи, нивните оператори должни се да поднесат барање за усогласување со оперативниот план, додека за новите инсталации се поднесува барање за добивање интегрирана еколошка дозвола.

Инсталациите подложни на Б дозволите не се должни да ги исполнуваат барањата за најдобри достапни техники (НДТ), туку само да бидат во согласност со стандардите за гранични емисиони вредности.

Имплементација на процесот на добивање на интегрирана еколошка дозвола (ИЕД), односно дозвола за усогласување со оперативен план (ДУОП - Integrated Pollution Prevention and Control - IPPC) е обврска на операторите на производните капацитети.

Како услов за продолжување на работата на постојните инсталации (производни капацитети) операторите на тие инсталации треба да обезбедат ДУОП и се должни барањето да го достават до надлежниот орган во согласност со временскиот распоред за поднесување барање определен со Уредбата за определување на активностите на инсталациите за кои се издава интегрирана еколошка дозвола, односно дозвола за усогласување со оперативен план и временски распоред за поднесување барање за дозвола за усогласување со оперативен план, започнувајќи од 01.01.2006 до 31.12.2009 г. („Сл.весник на

РМ“ бр. 89/2005). Секој индустриски сектор има посебен временски интервал за поднесување барање до надлежниот орган. За таа цел, Министерството за животна средина и просторно планирање има изготвено :

- » Правилник за постапката за издавање дозвола за усогласување со оперативен план („Сл. Весник на РМ“ 4/2006 г.)
- » Правилник за постапка за добивање А – интегрирана еколошка дозвола („Сл. весник на РМ“ 4/ 2006 г.)
- » Правилник за постапка за добивање Б – интегрирана еколошка дозвола („Сл. Весник на РМ“ 4/2006 г.)

Во овие правилници се пропишани формата, содржината и начинот на доставување на барањето за усогласување со оперативниот план, како и документацијата која се приложува кон барањето.

ЗАШТИТА НА ПРАВАТА ВО ПОСТАПКАТА ЗА ИЗДАВАЊЕ НА ИНТЕГРИРАНА ЕКОЛОШКА ДОЗВОЛА

Во рок од 30 дена од објавувањето на решението со кое се издава А интегрирана еколошка дозвола, засегнатите правни и физички лица, како и здруженија на граѓани основани заради унапредување и заштита на животната средина, можат да поднесат жалба против решението, до Комисијата за решавање во втор степен при Владата на Република Македонија.

Засегнатите правни и физички лица, здруженија на граѓани основани заради унапредување и заштита на животната средина имаат право на жалба до Комисијата на Владата на Република Македонија за решавање на управните работи во втор степен од областа на животната средина во рок од 15 дена од објавувањето на решението за делумен или целосен пренос на А - интегрираната еколошка дозвола.

Правото на жалба за Б интегрирани еколошки дозволи е уредено на идентичен начин како и за А интегрираните дозволи, со таа разлика што како првостепен орган се јавува надлежниот орган на единицата на локална самоуправа, додека како второстепен орган се јавува Министерството за животна средина и просторно планирање.

По одлуката на Министерството за животна средина и просторно планирање може да се започне управен спор.

ЗАКЛУЧОК

Правото на пристап на организации и поединци до правдата заради заштита на своите права и интереси, во управна постапка, се утврдува и со посебните закони од областа на животната средина, и тоа: Законот за квалитет на амбиентниот воздух, Законот за заштита на природата; Законот за управување со отпад; Законот за води и други закони со кои се регулираат правата на правните и физичките лица од областа на животна средина и други права. На постапките утврдени со овие закони се применуваат постапките уредени со Законот за животна средина, како и Законот за општа управна постапка, при што важат истите правила опишани погоре.

Државите не се во можност да ги решаат глобалните проблеми само во рамките на националната држава, затоа е важно прашањето на суверенитетот на државите и пренесувањето на одредени ингеренции на други меѓународни институции и организации.

КОНСУЛТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

1. Устав на Република Македонија, „Службен весник на РМ“, број 52/1991
2. Закон за заштита на природата, „Службен весник на РМ“, број 67/2004
3. Закон за управување со отпад, „Службен весник на РМ“, број 68/2004
4. Закон за води, „Службен весник на РМ“, број 87/2008
5. Закон за животна средина, „Службен весник на РМ“, број 53/2005
6. Закон за општа управна постапка, „Службен весник на РМ“, број 38/2005
7. Правилник за постапка за издавање дозвола за усогласување со оперативен план, „Службен весник на РМ“, број 4/2006
8. Правилник за постапка за добивање А – интегрирана еколошка дозвола, „Службен весник на РМ“, број 4/2006
9. Правилник за постапка за добивање Б – интегрирана еколошка дозвола, „Службен весник на РМ“, број 4/2006

355.433.2(497)

Доц. д-р Тони Петрески, Доц.д-р Игор Ѓорески
 Министерство за одбрана на Република Македонија, tonipetreski68@yahoo.com,
 gjoreski.igor@yahoo.com

СУДИР НА ГЕОСТРАТЕГИСКИТЕ ИНТЕРЕСИ НА БАЛКАНОТ

CLASH OF GEOSTRATEGIC INTERESTS OF THE BALKANS

Апстракт: Судирот на интереси и геостратежиските прегрупирања се постојана константа на меѓународните односи од кои зависи мирот, слободата и безбедноста на државите. Овие прегрупирања се манифестираат најчесто под превезот на демократијата и безбедноста. Поимањето на демократијата најчесто е од субјективна природа и секогаш преовладува идеологијата на помоќниот, на оној кој ќе успее да воспостави контрола над предметната држава односно регион од интерес. Таков е и случајот со „балканското буре барут“ кое секогаш низ историјата било причина за раздор не само меѓу регионалните сили кои се бореле за превласт, туку и меѓу моќните големи сили. Евроинтегративните процеси придонесоа оваа константа во одреден сегмент да се надмине, но одредени проблеми останаа отворени и ја вклучуваат неинтеграцијата. Тоа ја отвори „пандорината кутија“ за повторна борба меѓу исток и запад за превласт над оние земји кои се надвор од овие интегративни процеси.

Клучни зборови: Геостратежиски интереси, НАТО, ЕУ, Русија, Балкан.

Abstract: Geo-strategic regrouping and conflicts of interest are constant in international relations from which depends peace, freedom and security of states. These realignments are manifested mostly under the guise of democracy and security. Understanding of democracy is often from subjective nature and always prevailing the ideology of powerful, the one who will manage to establish control over the country or region of interest. Such is the case with the “Balkan powder keg” that always historically have been the cause of discord not only among regional powers who fought for supremacy, but between powerful and great powers. Euro-Atlantic integration processes contributed to making this constant in a segment to be overcome, but some issues remained open and include failure to integrate. It opened a “Pandora’s box” for re-struggle between East and West for supremacy over those countries outside of these structures.

Key words: Geo-strategic interests, NATO, EU, Russia, The Balkans

ВОВЕД

Историјата покажа дека регионалните, но и големите сили се во постојана борба за превласт и доминација над одредени држави, региони или цели континенти. Спротивставените страни секогаш се обидуваат да го „надмудрат“ непријателот и да го прошират своето влијание врз некоја зона од интерес на спротивната страна. Добро познат ни е примерот со Балканот кој беше причина за серијата балкански војни во XX век. Славниот Бизмарк еднаш рекол дека „еден ден ќе дојде до големата европска војна која ќе произлезе од некоја глупост на Балканот.“ Токму тоа и се случи на 28 јуни 1914 година, надвојводата Франц Фердинанд од Австрија и неговата сопруга Софија беа убиени во Сараево. Атенатот беше вовед во Првата светска војна.¹ Исто така, една од темите за дискусија на конференцијата на силите победнички во Втората светска војна во Јалта во 1945 година беше прераспределбата на зоните на влијание и интерес на европско тло, вклучително и на Балканот. Овој договор стриктно се почитуваше од страна на „супер силите“ предводнички на блоковската поделеност и на „студената војна“. Ваквиот баланс на интереси придонес Балканот да биде стабилно место за живеење за време на студената војна. Меѓутоа, самата поделба на зони на интерес не придонесе за надминување на историските, политичките, идеолошките и другите проблеми кои „тлееја“ меѓу балканските народи. Овие историски недоразбирање со сета своја жестина излегоа на површина после падот на „Берлинскиот сид“ и крајот на студената војна.

Меѓу стратегискиот вакуум, предизвикан од распаѓањето на Советскиот сојуз и заслабнатата политичка и економска позиција на Русија, придонесе САД, НАТО и ЕУ во голема мера да го засилат своето влијание и да ги рedefинираат зоните на интерес во Источна Европа и на Балканот. Главен механизам во овој процес беше евроатлантската интеграција на „новите држави“. Оваа интеграција бараше почитување и втемелување на демократијата, човековите права и слободи и безбедноста онака како што се поима во западните земји односно земјите членки на НАТО и на ЕУ. Сите земји, поранешни членки на источниот блок ги прифатија овие демократски вредности на западната либерал демократија и пристапија кон реформи на нивните политички, економски, воени и други системи. Единствено, само Белорусија и Србија се определија да ги задржат своите традиционални врски со Исток односно со Русија и одбија да учествува потполно во евроатлантските интегративни процеси. Србија се залага за полноправно членство во ЕУ, но одбива да биде полноправна членка на НАТО. Меѓутоа, селективноста и двојните стандарди на НАТО и на ЕУ во применот на нови земји членки од Балканот придонесоа да се создаде одреден вакуум од одлоговлекувањето на приемот на Македонија, Босна и Херцеговина и Црна Гора од членство.

ШИРЕЊЕ НА РУСКОТО ВЛИЈАНИЕ НА БАЛКАНОТ

Овој вакуум, во првата декада од XXI век се обиде да го искористи зајакнатата Русија и да го прошири своето влијание на Балканот. Проблемот дополнително се усложни за НАТО и за ЕУ со економскиот и финансиски колапс на Грција, која во обид да извлече поголеми поволности од НАТО и од ЕУ кокетираше со Русија

1 Џефри Гедмин, „Русија фрла ракавица во Македонија и на Балканот“, Радио Слободна Европа, 16 јуни 2015 година.

и земјите на БРИКС. Ваквиот потег на владата на Ципрас, пропратен со најавите за добивање на финансиска поддршка од Русија и БРИКС, како и можноста за набавка на руско оружје, од страна на ЕУ и НАТО беше сфатен како сериозен обид за јакнење и проширување на руското влијание врз Грција, но и врз останатите балкански земји. Од економското и стратешкото зближување меѓу Русија и Грција, НАТО се плаши повеќе отколку ЕУ, затоа што Грција би можела да стопира некои одлуки како членка на НАТО, зашто при донесувањето одлуки е неопходна согласност од сите партнери. Путин сака да го ослаби европскиот фронт поради санкциите против Русија, а разочараната Грција ќе му даде идеална можност да „навлезе“ низ сè поголемите политички пукнатини што се отворија со предлозите за излегување на Атина од еврозоната². Како одговор на ваквата „провокативна“ политика на Грција, ЕУ и одобри финансиски пакет за спас на Грција условен со зајакната политика на штедење, кој наиде на отпор кај грчкиот народ.

Експанзијата на влијанието на Русија во Европа се виде на дело со настаните во Украина и припојувањето на Крим кон Русија. Тоа беше показател дека Путин повеќе нема да го толерира ширењето на НАТО и на ЕУ на штета на стратешките интереси на Москва. Во повеќе наврати Русија беше само нем посматрач на ширењето на НАТО и на ЕУ кон Балтикот, Источна Европа и кон Балканот. Во однос на Украинската криза, земјите членки на ЕУ реагираа само со воведување на економски санкции кон Русија и ги повикаа останатите земји аспиранти за членство во ЕУ да се придржуваат на санкциите кон Русија. Ваквата политика на ЕУ наида на негодување не само кај земјите аспиранти, туку и меѓу земјите членки. Ваквата политика на ЕУ кон Русија силно ги погоди економиите на земјите членки кои изгубија милијарди евра, а затворија и многу работни места. Дополнително работата за ЕУ се усложни кога и Русија најави забрана за увоз на земјоделски и други производи од земјите кои воведоа санкции кон неа³. Од балканските земји, само Црна Гора воведо економски санкции кон Русија, а останатите земји, вклучително и Македонија не се солидаризираа со ЕУ во однос на оваа политика.

Охрабрена од успехот во Украина и колебливоста на НАТО и ЕУ одлучно да ја спречат украинската криза, Русија забрзано го промовира проектот „Јужен поток“ за транспорт на руски гас во Европа. Овој проект беше планирано да опфати дел од земјите членки на ЕУ и на НАТО (Бугарија, Унгарија и Словенија) но и земји кои не се членки на НАТО и на ЕУ како Србија. Аспирации за приклучување кон овој гасовод изрази и Република Македонија, при што беше договорено еден крак да поминува и низ Македонија. Под силен притисок на Брисел, во Бугарија владата си поднесе оставка. Последиците од притисокот на ЕУ ги почувствува и Македонија преку изјавите на Брисел дека земјата го напушта евроатлантскиот интеграциски курс. Тие се однесуваа најчесто во контекст на оценката на Советот на ЕУ за почеток на преговорите за членство. Меѓутоа, Русија го повлече овој проект и истиот го модифицира како „Турски тек“ при што трасата се помести низ територијата на Турција и Грција. Позасилената улога на Турција во војната во Сирија, како и директната воена интервенција и поддршка на Русија на режимот на Асад, а подоцна и уривањето на руски авион од страна на турската армија придонесе и овој проект да се стопира.

2 „НАТО повеќе од ЕУ се плаши дека Грција може да ги зајакне врските со Русија“, МКД, 13 јули 2015 година.

3 „Еве како Путин ќе ја казни Европа“, Фаланга 11 Август, 2014, <http://falanga.com.au/eve-kako-putin-kje-ja-kazni-evropa>.

ПОЛИТИКАТА НА РУСИЈА КОН МАКЕДОНИЈА

Во контекст на притисокот кој го спроведуваше ЕУ врз Македонија, рускиот министер за надворешни работи Лавров, ќе истакне дека постојат планови „Македонија да се подели меѓу Албанија и Бугарија“, а за грев и се зема тоа што не се приклучила кон санкциите на ЕУ кон Русија и своевременно ги поддржала Јужен поток и Турски поток⁴. Меѓутоа, ваквите тврдења на Лавров, ги оспорува претседавачот на ОБСЕ, кој истакнува дека „многу е важно да се задржи стабилноста во Македонија, тоа е значајно за целиот регион, ние ги поддржуваме сите настојувања на ЕУ состојбата да се сведе во политички рамки. Осудуваме секаков облик на загрозување на Македонија.“⁵ во поддршка на ваквото тврдење застанува и Џефри Гедмин, висок соработник на Факултетот за дипломатија на Универзитетот во Џорџтаун, кој истакнува дека земјите од запад „ќе имаат голем проблем со Русија, уште долго, долго време. Русија ја фрли ракавицата на Балканот минатата есен, јавно изјавувајќи дека Кремљ ќе го смета како провокација секое понатамошното проширување на НАТО на Балканот. Украинците веќе видеоа дека дури и скромни чекори за приближување кон ЕУ се неприфатливи за Москва.“⁶

Меѓутоа, и владата и опозицијата во Македонија, стојат силно на ставот дека единствената перспектива на земјата е членството во НАТО и во ЕУ. Според анкетата на Американскиот републикански институт (IRI) и 80% од граѓаните ја поддржуваат политиката Македонија да стане член на ЕУ, а додека 83% го поддржуваат членството во НАТО. Овие резултати укажуваат дека граѓаните се спротивставуваат на деструктивните сценарија за нејзино одалечување од евроатлантскиот пат.⁷ Понатаму истиот автор додава дека „од Балтикот до Балканот, Кремљ ги оспорува демократските и стратешките успеси постигнати во изминатите дваесет години. Притоа го повикува Вашингтон веднаш да донесе стратегија за Европа во која ќе биде вклучено и проширување на НАТО, во кое ќе биде вклучена и Македонија. Проширувањето на НАТО е клучно за оджрувањето на мирот и сигурноста во овој дел на светот. Доколку не успееме во тоа, ќе имаме голем проблем со Русија и тоа уште долго време.“⁸

ЈАКНЕЊЕ НА ВЛИЈАНИЕТО НА НАТО НА БАЛКАНОТ

Соочувајќи се со засилената активност на Русија о однос на Балканот, и во обид да се спречи понатамошна експанзија на руското влијание во овој дел на Европа, германскиот канцелар Меркел, при посетата на балканските земји ќе истакне дека и покрај сериозните проблеми со кои се соочува Европската унија во однос на Грција, Меркел вети членство во ЕУ на Србија и Албанија за да спречи овие држави да „паднат под влијание на Русија“⁹, иако овие две држави се уште далеку во исполнувањето на неопходните критериуми. Бизнис весникот

4 Sergej Lavrov: Postoje planovi da Makedoniju podele Albanija i Bugarska!, Vestinet, 20 maja 2015, <http://www.vestinet.rs/svet/sergej-lavrov-postoje-planovi-da-makedoniju-podele-albanija-i-bugarska>

5 „Дачиќ: Стабилноста на Македонија е значајна за целиот регион“, Нова Македонија, 15 јуни 2015 година.

6 Џефри Гедмин, „Русија фрла ракавица во Македонија и на Балканот“, Радио Слободна Европа, 16 јуни 2015 година.

7 „Анкета на IRI: Над 80 отсто од граѓаните го поддржуваат членството на Македонија во ЕУ и НАТО“, Макфакс, 13 јули 2015 година.

8 Џефри Гедмин, „Русија фрла ракавица во Македонија и на Балканот“, Радио Слободна Европа, 16 јуни 2015 година.

9 „Merkel krenula na Putina: Nemačka ubrzava prijem Srbije i Albanije u EU da zaustavi Rusiju na Balkanu“, Webtribune, 10 jula 2015.

Deutsche Wirtschafts Nachrichten (DWN) заклучува дека „земјите како Русија, Турција и Саудиска Арабија се обидуваат да се здобијат со влијание во регионот.“ Весниците со претпазливост ги преземаат ветувањата на Меркел, истакнувајќи дека „искуството покажа дека вклучувањето на нови земји во Европската унија од геополитички причини често доаѓа со голема цена: Грција стана членка на ЕУ затоа што Америка инсистираше на тоа.“ Двете земји имаат проблеми поради етничките конфликти и територијалните спорови. Во случајот со Србија, ситуацијата е дополнително усложнета и со одбивањето на независноста на Косово. Се чини дека ЕУ повлекува очајни мерки, заради своите проблеми кои ги предизвикаа со санкциите кон Русија¹⁰.

Политиката на НАТО и САД за минимизирање на руското влијание на Балканот започна практично да се реализира со повикот упатен во декември 2015 година до Црна Гора да се приклучи кон Алијансата на Самитот на НАТО во Варшава во 2016 година. Ваквиот потег наиде на остри критики кај црногорската опозиција која повика на организирање на референдум по однос на ова прашање¹¹. Исто така, Вашингтон и НАТО се обидуваат да ја убедат и Србија да се приклучи кон НАТО, меѓутоа Србија се обидува да води избалансирана политика притоа не отстапувајќи од руските интереси. Србија сака да стане членка на ЕУ, но не и на НАТО притоа чувајќи ја својата воена неутралност. Според поранешниот амбасадор на Италија во НАТО, Стефанини „секојпат кога се поместуваат фигурите на Балканот, без разлика дали големи или мали, се менува и рамнотежата“¹². Битката се води за земјите каде се поклопуваат интересите на САД и на Русија (Србија и Црна Гора). Во однос на останатите земји од Балканот, Босна и Херцеговина, Косово и Македонија, НАТО се уште нема одлучено дали ќе ги покани. Нивната покана се одложува пред се поради нерешените територијални проблеми во БиХ, непризнавањето на Косово од страна на Москва и Белград и разликите со уставното име на Македонија и Грција. На овој начин САД сака да го минимизира руското влијание и зависноста на Европа од руските енергенси. Во таа насока предвидена е изградба на Трансјадранскиот гасовод со кој ќе се обезбеди транспорт на природен гас од Азербејџан во Северна Европа преку Турција, Грција, Албанија, Црна Гора и Хрватска.¹³ Во основа тоа е и стратешки интерес на САД од кој зависи и неговата безбедност.

ЗАКЛУЧОК

Историјата покажала и докажала дека големите сили секогаш ги остваруваат своите влијание и доминации во зоните од интерес притоа не воздржувајќи се од примената на сите политички, економски и воени средства за да ја остварат целта. Губитници во ваквите битки секогаш се малите земји кои немаат избор во дадена ситуација ниту доволно ресурси за да се справат на тие влијанија. Сепак, демократско и суверено право на секоја држава е да одлучува за својата иднина. Тоа право секогаш се почитува се до моментот кога не се судри со интересите на некоја помоќна држава или сојуз кој проценил дека со отстапувањето на таа зона

10 „Merkel krenula na Putina: Nemačka ubrzava prijem Srbije i Albanije u EU da zaustavi Rusiju na Balkanu“, Webtribune, 10 jula 2015.

11 „Масовен анти-НАТО протест викендов во Подгорица!“, Позитив, 11 декември 2015 година

12 „Amerika želi da izbací Rusiju sa Balkana: Crna Gora je zauzeta, na redu je Srbija“, Sputnik, 06 decembar 2015 godine.

13 „Amerika želi da izbací Rusiju sa Balkana: Crna Gora je zauzeta, na redu je Srbija“, Sputnik, 06 decembar 2015 godine.

на интерес би се нарушила постојаната рамнотежа на силите. Таков е и случајот со борбата на влијание на интересите на Балканот. Најновите случувања покажуваат дека историјата на ова парче земја во Европа константно се повторува, а најголеми губитници се самите народи. Многумина тврдат дека светот се наоѓа во нова студена војна и пред нова би поларна поделеност. Меѓутоа, ваквата констелација на односи упатува на многу пософистицирана борба меѓу „завојуваните страни“ која на моменти се води и во трети земји и на индиректен начин се покажува кој е „главен“ на светската политичка сцена. Влогот е голем за сите страни. Цената е слобода, мир, демократија слобода наспроти енергетска зависност, економски блокади и дестабилизација со политички учени. Кризата со мигрантите од Блискиот Исток и Северна Африка и нивниот по многу нешта нелогичен транзит од ЕУ и НАТО земја членка преку земји кои не се членки на ЕУ и на НАТО за повторно да влезат во ЕУ е по многу нешта симптоматична. Прашањето е зошто мигрантите ја напуштаат ЕУ кога слободно можат да се движат преку земјите членки на ЕУ до нивната крајна дестинација (преку Бугарија, Романија, Унгарија, Хрватска, Словенија до Австрија и Германија и понатаму). Логиката не упатува дека ваквата политика е насочена кон смислена дестабилизација и промена на етничката структура на помалите држави на Балканот и нивна дестабилизација со повторно отворање на „пандорината кутија“ за рedefинирање на границите.

ЛИТЕРАТУРА

1. „Amerika želi da izbací Rusiju sa Balkana: Crna Gora je zauzeta, na redu je Srbija“, Sputnik, 06 decembar 2015 godine.
2. „Анкета на IRI: Над 80 отсто од граѓаните го поддржуваат членството на Македонија во ЕУ и НАТО“, Макфакс, 13 јули 2015 година.
3. „Дачиќ: Стабилноста на Македонија е значајна за целиот регион“, Нова Македонија, 15 јуни 2015 година.
4. Џефри Гедмин, „Русија фрла ракавица во Македонија и на Балканот“, Радио Слободна Европа, 16 јуни 2015 година.
5. „Еве како Путин ќе ја казни Европа“, Фаланга 11 Август, 2014, <http://falanga.com.au/eve-kako-putin-kje-ja-kazni-evropa>.
6. „НАТО повеќе од ЕУ се плаши дека Грција може да ги зајакне врските со Русија“, МКД, 13 јули 2015 година.
7. „Merkel krenula na Putina: Nemačka ubrzava prijem Srbije i Albanije u EU da zaustavi Rusiju na Balkanu“, Webtribune, 10 jula 2015.
8. „Масовен анти-НАТО протест викендов во Подгорица!“, Позитив, 11 декември 2015 година
9. „Sergej Lavrov: Postoje planovi da Makedoniju podele Albanija i Bugarska!“, Vestinet, 20 maja 2015, <http://www.vestinet.rs/svet/sergej-lavrov-postoje-planovi-da-makedoniju-podele-albanija-i-bugarska>.

347.99(470)

Баранова Татьяна

Тамбовский государственный университет имени Г.Р. Державина

tatiana_baranova06@rambler.ru

СУДЕБНОЕ ПРЕДСТАВИТЕЛЬСТВО ПО ГРАЖДАНСКИМ ДЕЛАМ

COURT REPRESENTATION IN CIVIL CASES

Аннотация: Для осуществления своих прав, а также для их непосредственной защиты, субъекты гражданских правоотношений все чаще прибегают к грамотной и квалифицированной помощи специалистов. В этой связи судебное представительство становится все более популярным видом гражданских правоотношений, которое призвано содействовать решению задач правосудия. В статье рассматриваются понятие судебного представительства и существующие точки зрения его понимания, субъектный состав, а также выделяемые в юридической литературе различные виды судебного представительства: законное представительство, представительство по назначению суда, общественное и договорное представительство.

Ключевые слова: судебное представительство, законное представительство, представительство по назначению суда, общественное представительство, договорное представительство, адвокат, несовершеннолетний, родители, опекуны, попечитель, дееспособность.

Abstract: For an exercise of private rights, as well as for immediate protection of them, the subjects of civil relationship have to ask competent and qualified professionals for a help. Nowadays, the court representation is becoming the most popular form of civil legal relationship. The court representation is intended to solve the most actual problems of justice. The article deals with the concept of the court representation and the existing terms of its understanding, the subject composition of the court representation, and also different types of the court representation, which are divided in legal literature: the court representation, the representation, which is appointed by court, the public representation and the contractual representation.

Key words: court representation, legal representation, representation, which is appointed by court, the public representation, the contractual representation, a lawyer, a minor, parents, guardians, trustees, legal capacity.

В статье 46 Конституции РФ провозглашается гарантированность судебной защиты прав и свобод каждого[1]. Для осуществления своих прав, а также для их непосредственной защиты, субъекты гражданских правоотношений все чаще прибегают к грамотной и квалифицированной помощи специалистов. В этой связи судебное представительство становится все более популярным видом гражданских правоотношений, которое призвано содействовать решению задач правосудия. Среди причин, способных воспрепятствовать гражданину в реализации процессуальных прав и обязанностей личными действиями, можно указать такие, как болезнь, занятость, пребывание в другой местности, юридическая неосведомленность, сложность дела, а также любые иные обстоятельства, которые могут затруднить правильное и осознанное использование гражданином своей гражданско-процессуальной дееспособности[7, с. 271].

Институту представительства в суде посвящена глава 5 ГПК РФ. Однако, конкретного определения судебного представительства закон не дает. Статья 48 ГПК РФ закрепляет, что граждане вправе вести свои дела в суде лично или через представителей. Личное участие в деле гражданина не лишает его права иметь по этому делу представителя.

В юридической литературе существуют различные точки зрения о том, что представляет собой понятие «судебное представительство». Осокина Г.Л. д.ю.н., профессор определяет судебное представительство как предусмотренный правовыми нормами способ (механизм) реализации участником судебного процесса своих процессуальных прав и обязанностей в случаях отсутствия у него гражданской процессуальной дееспособности или иной невозможности осуществлять собственными действиями процессуальные права и обязанности стороны или третьего лица. С точки зрения гражданского процессуального права как отрасли российского права Галина Леонидовна понимает судебное представительство как общественное отношение, в силу которого одно лицо (представитель) в пределах своих полномочий осуществляет процессуальные действия от имени и в интересах другого лица (представляемого) в целях оказания последнему помощи в судебной защите его прав и законных интересов[7, с. 272]. Таким образом, можно сделать вывод, что судебное представительство представляет собой выполнение одним лицом (представителем) процессуальных действий от имени и в интересах другого лица (представляемого), то есть в данном определении раскрывается отношения между представителем и представляемым лицом.

Другой точки зрения придерживается Зайцев А.И., который под судебным представительством понимает самостоятельный гражданский процессуальный институт, выполняющий функцию процессуальной гарантии защиты субъективных прав и охраняемых законом интересов сторон, третьих лиц и заявителей, а также функцию содействия суду в осуществлении правосудия, и возможно по всем без исключения категориям гражданских дел при рассмотрении их в первой инстанции, а также при всех видах пересмотра[8, с. 148]. Данное определение судебного представительства является более полным, так как отражает систему правовых отношений между представителем и представляемым лицом, а также судом. Именно эти отношения между представителем и представляемым, с одной стороны, и судом – с другой стороны, носят процессуальный характер и регулируются нормами гражданского процессуального законодательства.

Гражданский процессуальный кодекс РФ в качестве представителя в суде

по гражданским делам конкретно определяет лиц, которые могут выступать в качестве представителя, а также тех лиц, которые такой возможности не имеют. Представителями в суде могут быть дееспособные лица, имеющие надлежащим образом оформленные полномочия на ведение дела. Лица, которые не могут быть представителями в суде, определены в статье 51 ГПК РФ, а именно это судьи, следователи, прокуроры, за исключением случаев участия их в процессе в качестве представителей соответствующих органов или законных представителей.

В юридической литературе существуют различные классификации судебного представительства по различным основаниям. В общем виде оно делится на добровольное (договорное) и законное представительство. Однако выделяют иные виды судебного представительства. Так, если обратиться к ГПК РФ, то кодекс выделяет еще один вид представительства – это представительство по назначению суда. По основаниям возникновения судебное представительство делится на следующие виды: законное представительство, представительство по назначению суда, общественное и договорное представительство. Остановимся на каждом из них подробнее.

Права, свободы и законные интересы недееспособных или не обладающих полной дееспособностью граждан защищают выступающие в суде в качестве законных представителей их родители, усыновители, опекуны, попечители или иные лица, которым это право предоставлено федеральным законом. Родители, не лишённые родительских прав, являются законными представителями своих несовершеннолетних детей в силу родства и представляют в суде интересы детей в возрасте до восемнадцати лет при условии, что между интересами родителей и детей нет противоречий (п. 2 ст. 64 СК РФ). Родители выступают в защиту своих детей во всех учреждениях, в том числе и судебных, без специальных полномочий (ст. 64 СК РФ). Для получения родительского статуса дееспособность родителей не является обязательным обстоятельством. Несовершеннолетние родители, вступившие в брак, приобретают полный объем родительских прав и обязанностей наравне с совершеннолетними лицами, ставшими родителями (п. 2 ст. 61, ст. 62 СК РФ). Если говорить о дееспособности несовершеннолетних родителей, нельзя не рассмотреть отдельную их группу – это несовершеннолетние родители, не состоящие в браке и не достигшие шестнадцати лет. Такие родители не имеют права на самостоятельное воспитание и образование ребенка, не имеют права на защиту его прав и законных интересов и, как следствие, не могут быть законными представителями своих детей. Приемные родители, представляя интересы приемных детей, пользуются правами и несут обязанности как и опекуны (попечители). Договор о передаче ребенка (детей) на воспитание в семью, заключаемый между органами опеки и попечительства и приемными родителями, является основанием возникновения отношений законного представительства.

Опекуны могут выступать законными представителями нескольких категорий граждан. Первая категория – это дети в возрасте до четырнадцати лет, которые остались без попечения родителей. Вторая категория – это граждане, признанные судом недееспособными, при этом недееспособному гражданину предоставляется опекун по решению органов опеки и попечительства, либо по прямому указанию закона. Например, в отношении пациентов, признанных в установленном порядке недееспособными и не имеющими законного представителя (опекунa), его функции выполняет администрация и медперсонал

психиатрического стационара. [5, ст. 39]. И третья категория лиц – наследники, не принявшие наследство. В данном случае постановление нотариуса или должностного лица соответствующего органа исполнительной власти может назначить опекуна в качестве лица для охраны и управления наследственным имуществом. [6, ст. 65, ст. 66]. Законными представителями детей в возрасте от четырнадцати до восемнадцати лет, а также граждан, признанных в установленном порядке ограниченно дееспособными выступают попечители на основании решения органов опеки и попечительства о назначении попечителя, либо в силу прямого указания закона. Если говорить об опекунах и попечителях, которые выступают в качестве законных представителей, то следует иметь в виду, что в порядке исключения из общего правила функции опекунов и попечителей могут выполнять не только совершеннолетние дееспособные граждане, но и соответствующие органы, выполняющие эти функции только в силу прямого указания закона.

В качестве законных представителей граждан в судах могут выступать не только родители, усыновители, опекуны и попечители, но и другие лица в случаях, прямо указанных в законе. Так, согласно ст. 43 ГК РФ законным представителем гражданина, признанного судом безвестно отсутствующим, может выступать доверительный управляющий. Основанием возникновения отношений законного представительства в данном случае является решение органа опеки и попечительства о назначении лица в качестве доверительного управляющего имуществом безвестно отсутствующего гражданина и договор о доверительном управлении, заключаемый между органом опеки и попечительства и лицом – доверительным управляющим.

Следующий вид судебного представительства – это представительство по назначению суда. Данный вид характеризуется тем, что в качестве представителя здесь выступает назначаемый судом адвокат в случае отсутствия представителя у ответчика, место жительства которого неизвестно. Представительство по назначению имеет общее с законным представительством, так как оба эти вида представительства возникают в силу прямого указания закона. Однако отличие состоит в том, что лицо (ответчик), чьи интересы представляет назначенный судом адвокат, может вполне быть дееспособным лицом, но по причинам неизвестного места нахождения для истца и судьи ему назначается представитель. Существует еще два существенных отличия, которые закреплены в ст. 50 ГПК РФ: во-первых, в отличие от законного представителя, где представитель может быть как у ответчика, так и у истца, представитель по назначению может быть только у ответчика; во-вторых, закон устанавливает, что представителем по назначению может быть только адвокат. Позиция законодателя в отношении последнего положения обоснована именно участием адвоката, а не иного лица, в качестве представителя. Это объясняется тем, что в целях защиты интересов представляемого лица (ответчика) речь должна идти об оказании квалифицированной юридической помощи. Особое положение адвоката, являющегося представителем по назначению, объясняется тем, что он имеет полномочия в силу закона, а не по соглашению сторон, как в договорном представительстве. Адвокат как представитель по назначению выполняет активную функцию защиты прав и интересов ответчика, то есть это не означает, что адвокату судом передано право распоряжения объектом спора.

Другим видом судебного представительства является общественное

представительство, осуществляемое уполномоченными общественных организаций по делам членов своих организаций, а также других граждан, права и интересы которых защищают эти организации. Что касается самих представляемых лиц, то ими могут быть члены общественных организаций, участвующие в гражданском деле в качестве одной из сторон или третьего лица. Согласно статье 48 ГПК РФ дела организаций ведут в суде их органы, действующие в пределах полномочий, предоставленных им федеральным законом, иными правовыми актами или учредительными документами, либо представители. Полномочия органов, ведущих дела организаций, подтверждаются документами, удостоверяющими служебное положение их представителей, а при необходимости учредительными документами, а от имени ликвидируемой организации в суде выступает уполномоченный представитель ликвидационной комиссии. Основанием возникновения данного вида представительства является факт членства гражданина в общественной организации, которая в силу устава оказывает правовую помощь своим членам. Единственным обязательным условием выделения общественного представителя является устное или письменное заявление (просьба) об этом члена организации или другого лица, права которого охраняет данная организация.

Наиболее распространенным видом представительства является договорное (добровольное) представительство. В отличие от иных видов представительства, где круг субъектов (представляемых и представителей) определен законом, договорное представительство характеризуется различными случаями участия в деле граждан в качестве сторон и третьих лиц. На первое место среди субъектов, которые могут выступать в качестве представителя по договору, процессуальный закон ставит адвоката, право которого на выступление в суде в качестве представителя удостоверяется ордером, выданным соответствующим адвокатским образованием. Это объясняется тем, что на практике адвокаты занимают ведущее место среди представителей в деле охраны прав и законных интересов граждан.

Договорное представительство оформляется заключением соответствующего соглашения о представительстве. Обычно в качестве такого соглашения, согласно статье 25 ФЗ «Об адвокатской деятельности и адвокатуре в Российской Федерации», является договор поручения. Иные виды юридической помощи адвокат оказывает на основании договора возмездного оказания услуг. Как правило, полномочия договорных представителей должны быть выражены в письменной форме, но в виде исключения для граждан, допускаемых судом к представительству, и соучастников по делу (п. 6 ст. 53 ГПК РФ) закон разрешает и устную форму подтверждения их полномочий, что обязательно фиксируются в протоколе заседания (п. 6 ст. 53 ГПК РФ). В случаях, когда в качестве представителя выступают граждане, содержание и пределы полномочий таких договорных представителей должны быть выражены в доверенности, выданной и оформленной в соответствии с законом. Доверенность может быть как нотариально оформлена, так и выдана в просто письменной форме. Договорное представительство юридических лиц, как и у граждан, может возникнуть на основании договора поручения. Если такого соглашения о представительстве нет, оно может осуществляться на основании доверенности как односторонней сделки. Как правило, доверенность не порождает отношений представительства в суде, для этого требуется встречное

волеизъявление представителя, то есть переход к договору поручения. Кроме того, юридические лица могут обеспечить себе представительство в суде, заключая с юридическими консультациями коллегий адвокатов договоры о правовом обслуживании.

Изучив рассмотренные виды представительства, можно прийти к выводу, что судебное представительство представляет собой участие в гражданском процессе представителя от имени и в интересах другого лица, основной целью которого является защита прав и законных интересов представляемого, а также осуществление функции содействия суду в осуществлении правосудия. Судебное представительство, облегчая и расширяя участие представляемых лиц в гражданском процессе, все более часто используется физическими и юридическими лицами, помогая найти лучшие способы для осуществления прав и защиты своих интересов. В юридической литературе существует различные виды представительства, которые были рассмотрены в статье.

Значимость судебного представительства обусловлена развитием общества и возникновением в связи с этим новых категорий сложных в юридическом отношении дел, которое обуславливается появлением необходимости оказания юридической помощи гражданам и организациям для укрепления их конституционных прав на защиту. В этой связи и возрастает необходимость участия в гражданском процессе лиц, обладающие специальными знаниями в области права, а также выполняющие функции представителя по гражданскому делу.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Конституция Российской Федерации (принята всенародным голосованием 12.12.1993) / Собрание законодательства РФ. 04.08.2014. № 31. ст. 4398;
2. Часть первая Гражданского кодекса Российской Федерации от 30 ноября 1994 г. № 51-ФЗ / Собрание законодательства РФ. 05.12.1994 г. № 32. ст. 3301;
3. Семейный кодекс Российской Федерации от 29 декабря 1995 г. № 223-ФЗ / Собрание законодательства РФ. 01.01.1996 г. № 1. ст. 16;
4. Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации от 14 ноября 2002 г. N 138-ФЗ / Собрание законодательства РФ. 18.11.2002 г. № 46. ст. 4532;
5. Закон Российской Федерации от 2 июля 1992 г. N 3185-1 "О психиатрической помощи и гарантиях прав граждан при ее оказании" / Ведомости Съезда народных депутатов РФ и Верховного Совета РФ. 20.08.1992 г. № 33. ст. 1913;
6. Основы законодательства Российской Федерации о нотариате от 11 февраля 1993 г. № 4462-1 (ред. от 29.12.2015) / Российская газета. 13.03.1993 г. № 49;
7. Осокина Г.Л. Гражданский процесс. Общая часть. Учебник / М.: Норма: ИНФРА-М. 2013. 704 с.;
8. Афанасьев С.Ф., Зайцев А.И. Гражданское процессуальное право / М.: Юрайт. 2012. 656 с.

347.78:[343.91:004.7

¹ М-р Елена Златева- асистент на правни студии¹ МСУ „Г. Р. Державин“ - Свети Николе, Република Македонија¹ elena.zlateva@msu.edu.mk² Доц. Д-р Љубиша Стефаноски – Професор на Факултет за правни науки² МСУ „Г. Р. Державин“ - Свети Николе, Република Македонија

ljubisa.stefanoski@msu.edu.mk

ПОВРЕДА НА АВТОРСКОТО ПРАВО ПРЕКУ ИНТЕРНЕТ ПИРАТЕРИЈА

„Човекот слика со умот, а не со рацете“ – Микеланџело

Резиме: Во воведниот дел од овој труд, се дава краток осврт на улогата и функцијата на Интернетот како глобален медиум, притоа нагласувајќи ги неговите предности и недостатоци. Преку предностите кои тој ги нуди, како што е лесна и брза достапност на материјали од најразличен вид, посебен акцент е ставен на можностите за негова злоупотреба и преземањето на нелегални активности. Централно место во овој труд зазема пиратеријата, која се идентификува како преземањето на недозволените дејствија како неовластена репродукција и дистрибуција на конкретно авторско дело со цел прибавување на имотна корист, со што на директен начин се врши повреда на авторското право кое го ужива авторот или носителот на конкретното дело.

Клучни зборови: авторско право, интернет, пиратерија, повреда на авторското право

¹ M-r Elena Zlateva -assistant of law studies¹ ISU „G. R. Derzhavin“ – Sveti Nikole, Republic of Macedonia¹ elena.zlateva@msu.edu.mk² Doc.Ph.D..Ljubisa Stefanoski-Profesor of Faculty of Law² ISU „G. R. Derzhavin“ – Sveti Nikole, Republic of Macedonia

Ljubisa.stefanoski@msu.edu.mk

COPYRIGHT INFRINGEMENT BY INTERNET PIRACY

Abstract: The introductory part of this paper provides a brief overview of the role and function of the Internet as a global medium, while emphasising its advantages and disadvantages. Through the advantages it offers, such as easy and quick availability of materials of various kinds, special emphasis is placed on the possibilities for its abuse and the undertaking of illegal activities. The central message in this paper is the piracy which is identified as taking unauthorised actions such as unauthorised reproduction and distribution of a particular copyrighted work in order to obtain material gain, by which the copyright who the author or the holder of particular work enjoys, has been violated directly.

Keywords: copyright, internet, piracy, copyright infringement

1. ВОВЕД

Интернетот како современ глобален медиум и отворен извор на информации, забава и комуникација, овозможува лесен пристап до пишани дела, нивни делови, весници, магазини, најразновидни аудио и визуелни содржини. Отсуството на ограничен пристап до информациите достапни на Интернет, често имплицира и повреда на туѓи субјективни права. Во улога на „жртви“ на таа повреда се јавуваат автори или носители на конкретно право на авторско дело. Во теоријата и праксата често се среќаваме со оправдување дека најчесто како повредувачи на тие права се јавуваат физички лица кои не располагаат со доволно познавање на оваа проблематика, особено на авторското право. Ова размислување секако не е оправдано, не само низ призма на крајната интенција на повредувачот на туѓото субјективно право, туку и низ призма на латинската максима „ignorantia iuris nocet“ - непознавањето на правото штети. Имено, повредувачите на туѓите субјективни права често преземаат дејствија, спротивно на прописите и политиките со кои е регулирана работата и функционирањето на интернетот, а како причини за тоа однесување се наведуваат евидентно слабата законска регулатива, не само на национално, туку и на глобално ниво, отсуството на хармонизирано законодавство, скапите лиценци, отсуство на стратегија, а не ретко и политичка волја на јавните власти да ги следат и спречат овие дејствија, нискиот стандард на живеење и мотивот за профит.

Имајќи предвид дека живееме во дигитална ера, чувањето на какви било материјали кои можат да бидат издадени во дигитална верзија подалеку од интернетот е речиси невозможно, како од техничка така и од комерцијална гледна точка. Имено, тие веднаш по нивното објавување, стануваат веднаш достапни на пошироката јавност преку оваа глобална мрежа. Сите напори за сузбивање на евентуалните злоупотреби, не го даваат посакуваниот ефект дури и во најразвиените земји, независно од фактот што ги преземаат сите правни мерки и воспоставуваат најсовремени технички мерки за следење, контрола и ограничување на употребата на интернетот. Ова доволно говори за фактот дека развојот на технологијата секогаш ќе предничи и ќе биде чекор напред пред правото.

Токму тоа отсуство на контрола и надзор над употребата на Интернетот, претставува основен извор на низа проблеми, особено од аспект на повреда на авторското право и се позачестената појава на негова злоупотреба што резултира со евидентен раст на појавата на пиратератска стока.

2. ПИРАТЕРИЈА НА АВТОРСКОТО ПРАВО

Неовластеното умножување на материјали кои уживаат авторско правна заштита и нивна неовластена употреба преку репродукција и дистрибуција во комерцијални цели е познато како "пиратство"¹. Имено, преземањето на недозволен дејствија како неовластена репродукција и дистрибуција на конкретно авторско дело, со цел прибавување на имотна корист претставува суштествена повреда на туѓото субјективно право на авторот или носителот на тоа дело, а таквото однесување на повредувачот во теоријата се квалификува како пиратеријата. Пиратеријата во најголемиот број на случаи се врши на

1 Wipo Intellectual Property handbook, Second edition, 2008, str.51

организиран начин од поголема група на луѓе, од причина што е делата делата најнапред е потребно да се умножат, а потоа да се дистрибуираат било физички или со посредство на компјутер. Краен корисник на пиратското дело е крајниот потрошувач.

До повредата на авторското право, најчесто доаѓа кога конкретно дело на кое му се признава авторско правна заштита, станува предмет на злоупотреба, односно неовластено се користи (репродуцира, преведува, адаптира, изложува или изведува во јавност, дистрибуира, емитува или се проследува до јавноста). Таквото несовесно и тенденциозно однесување на повредувачот на туѓо авторско право, не е штетно за авторот на делото само *post festum* од аспект на згубена материјална добивка или повреда на моралните овластувања, туку и од аспект на демотивација и намален интерес кај сите идни автори своите идеи преку вложен интелектуален труд да ги материјализираат во конкретна интелектуална творба².

Крајна цел на пиратеријата како неовластена активност е оставрување на материјална добивка. Оваа тенденција и цел на повредувачот на туѓи субјективни права, подразбира дека пиратеријата е однапред добро испланирана и организирана активност, бидејќи истата не налага само неовластено умножување туку и дистрибуција на пиратската стока и нејзина продажба до крајниот потрошувач. Имено, станува збор за илегални форми на трговски друштва, кои на пазарот настапуваат однапред добро организирани, и тоа од процесот на репродукција и умножување на пиратски материјали, па се до нивна дистрибуција до јавноста преку голем број продажни места³.

Иако пиратеријата не е нов и за јавноста непознат феномен, сепак нејзината застапеност и рапидниот раст кој е евидентен дури и во најразвиените земји во главно се должи на развојот на технологијата зголемената употреба на интернетот како глобална комуникациска мрежа за размена на податоци од секаков вид. Тоа на директен начин имплицира усложнување на состојбите од аспект на остварување на ефикасна заштита на авторското право, и истовремено негативно се одразува врз креативноста на останатите чинители/автори⁴. Различните облици на повреда на авторското и сродните права на интернетот посебно доаѓаат до израз при пренос на датотеки и во случаите на упатување на врски со други веб страници (*linking and framing*).⁵

Несомнено, може да се констатира дека пиратеријата го достигнува својот зенит благодарение на технолошкиот развој.

Имено, ако во минатото основен извор на информации беа печатените медиуми, радиото, потоа проследени од аудио и визуелните дела како и појавата на фонограмите, музичките касети, компакт дисковите, денеска тие скоро и да не постојат за просечниот граѓанин, бидејќи благодарение на интернетот сите информации ни се достапни преку компјутер, мобилен телефонски уред, таблет и слично, па дури и кинотеките се запозавени, затоа што во поново време сите најнови филмови ни се достапни на оваа глобална комуникациска мрежа.

Во тој контекст, желбата за брз начин на остварување профит претставува мотив број еден за сторителите на пиратски дејствија. Така на пример, за да биде создаден едно филмско дело потребно е да се обезбеди огромна количина на

² Уметноста и авторското право, Wipo-World Intellectual Property Organization, 2010, стр. 48

³ Wipo Intellectual Property handbook, Second edition, 2008, стр.51

⁴ Stela Filipi Matutinovic, Naucne Informacije u Srbije – Protok,dostupnost,vrednovanje, 2.izmenjeno i dopunjeno izdanje,Beograd,oktobar,2013 , стр.14

⁵ Гоце Наумовски , Право на информатичка технологија, Правен Факултет „Јустинијан Први“, Скопје, 2013, стр.275

материјални средства како би се изготвило сценарио, изнајмат актери, локации, костими, софистицирана опрема и слично. Спротивно на ова, за да се направи една пиратска копија на така изготвеното авторско дело односно филмското дело е неверојатно лесно со сегашниот технолошки напредок, а од друга страна чини незначително количество на средства. Понатамошната продажба на нелегално произведените копии нанесува сериозна штета на носителите на авторското право и сродните права, односно повреда на моралните и материјалните овластувања не само на авторите, туку и на носителите на права на конкретното дело. .

Огромно влијание на понатамошното развивање на системот на авторско правната заштита извршија последните достигнувања во развојот на дигиталните технологии кои се покажаа како главен поттикнувач за негово понатамошно развивање.

Во основа тоа е и една од основните причини за еден посериозен пристап и изнаоѓање на решенија, пред се правни, за обезбедување на ефикасна правна заштита на авторското право на авторите на конкретни авторски дела.

Тоа е во интерес и на крајните потрошувачи, кои иако на прв поглед ги согледуваат само краткорочните бенефиции во достапноста на авторското дело како пиратска стока, сепак квалитетот не е ни од далеку оној кој може да ги задоволи потребите на потрошувачот како оригиналното дело на авторот.

3. ЕФЕКТИ НА ПИРАТЕРИЈАТА ВРЗ ПОТРОШУВАЧИТЕ, АВТОРИТЕ И ЈАВНИТЕ ВЛАСТИ

Несомнено е дека потрошувачите или корисниците на авторските дела како резултат на драстично пониската цена или во најчест случај бесплатно, ги доживуваат пиратските дела како одреден економски бенефит. Сепак, пиратските дела се со многу лош квалитет па квалитетот на овие копии во голема мера не соодветствува со оригиналното дело. Долгорочните последици, за кои многу малку сме свесни како резултат на намалената награда која тие ја добиваат како резултат на пиратеријата е недостатокот на мотив за понатамошна квалитетна творечка дејност од страна на авторите. Избегнувањето на плаќање на данок од страна на пиратите, чии ефекти се одразуваат врз државите и јавните власти е друга негативна појава како резултат на пиратеријата. На долг рок пиратеријата, на вредностите за кои системот на авторско правна заштита се залага и ги промовира предизвикува задушување на развојот и зачувувањето на националниот и културниот идентитет.

4. ЗАКЛУЧОК

Сведоци сме дека живееме во време на технолошки развој, време во кое секојдневно сме соочени го голем број на информации и уште толку предизвици. Токму, достапноста на авторските дела на Интернетот како глобална комуникациска мрежа и опасноста истите да бидат предмет на нелегално користење, репродукција и дистрибуција, а со цел остварување на материјален интерес, претставува реален предизвик и потреба од заштита заштитата на авторското дело, преку заштита авторското право и сродните права на авторот или носителот на права на тоа дело.

Како и да е, сепак не треба да се занемари и фактот дека станува збор за

прашање кое треба секогаш да го третираме низ една социо –економска, а не само правна гледна точка. Имено, високо ниво на онлајн пиратерија постои бидејќи нуди драстично поекономичен па дури и бесплатен производ, што секако му оди во прилог на просечниот потрошувач, особено во земјите со низок економски развој. На овие фактори не може лесно да се влијае, особено не на национално ниво во земји кои не се економски развиени, бидејќи истите се соочуваат со далеку поголеми проблеми пред се од социјален аспект. Имено, како мерки кои би можеле да се преземат во поглед на злоупотребата на авторското право се секогаш општоприфатени препораките во насока на зголемувањето на едукацијата со цел да се промени свеста кај пошироката јавност и воедно да се укаже на штетните последици од таквите недопуштени дејствија, како и придобивките од спречување на тие нелегални активности.

КОНСУЛТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

1. Гоце Наумовски, Право на информатичка технологија, Правен Факултет „Јустинијан Први“, Скопје, 2013.
2. Stela Filipi Matutinovic, Naucne Informacije u Srbije – Protok,dostupnost,vrednovanje, 2.izmenjeno I dopunjeno izdanje,Beograd,oktobar,2013
3. Уметноста и авторското право, Wipo-World Intellectual Property Organization, 2010.
4. Wipo Intellectual Property handbook, Second edition, 2008.

проф. д-р. Димитар Гелев

Правен факултет, "Јустинијан I", УКИМ, Скопје, gelev2000@yahoo.com

МЕНАЏЕРСКИТЕ ДОГОВОРИ И ДОГОВОРИТЕ ЗА РАБОТА

MANAGEMENT AGREEMENTS AND EMPLOYMENT CONTRACTS

Резиме: Обременетоста со решенијата на претходно постојниот општествен, политички и економски систем и по цели 26 години "од неговиот пад" не доведе до задоволителни решенија во некои правни области. Една од сферите во кои тоа може да се следи во изминатите години е регулирањето на статусот на лицата кои се назначуваат за управители, извршни и неизвршни директори или членови на управните или надзорните одбори во трговските друштва.

Противречности во законските решенија се последица на неподготвеноста на "правните авторитети" за прилагодување на законодавството во сферите на трудовото и граѓанското право и особено во сферата на пензиското, здравственото и социјалното осигурување и даночното законодавство. Авторот се залага за обликување на менаџерските договори согласно одредбите со кои се регулираат договорите за дело.

Клучни зборови: менаџерски договор, договор за работа, договор за дело, членови на органи на управување, управители

Abstract: The burden of legal solutions of the previous social, political and economic system, even 26 years after "its fall", has prevented adoption of appropriate legal solutions in certain areas of law. One of the areas where such failure may be followed over the last years is the regulation of status of persons appointed as managers, executive and non-executive directors or members of managing and supervisory bodies in commercial companies.

Controversies in legal solutions are a consequence of the lack of preparedness of "legal authorities" to adjust or harmonize legislation in the area of labor and civil law and in particular in the area of pension, health and social insurance and tax laws.

The author advocates management contracts to be designed in line with the regulations on service contracts.

Keywords: management agreements, employment contract, service contract, members of governing bodies in commercial companies, managers

Првичната верзија на Законот за трговски друштва поаѓаше од претпоставката дека ако некое лице е оснивач или содружник во едно трговско друштво и ако тоа лице сака да биде управител или член на некој орган на управување со “извршни, то ест застапнички овластувања” тоа лице може да склучи класичен договор за работа или тнр. договор за мандат што денеска се нарекува “менаџерски договор” со “неговиот властодавец”. Истите две варијации постоеја и за лицата кои се “трети лица” за друштвото, то ест лица кои се најмени како професионални управители (менаџери). И самиот збор менаџер потекнува од глаголот to manage (да управуваш) и значи токму тоа: управител или член на орган на управување.

Единствената разлика помеѓу овие два договора е што кај договорот за мандат (менаџерскиот договор) е дадена поголема слобода во врска со договорните услови, иако тие можат да се прилагодат и кај договорите за работа.

Договорот за работа денеска е регулиран со Законот за работни односи. Овде нема да се занимавам со него, иако човек може да каже многу работи за неговите постојни решенија. Ако го прифатиме таков каков што е, регулиран со постојниот закон, само ќе кажеме дека некои управители или членови на органите на управување во трговските друштва може да бидат вработени согласно одредбите за договорот за работа. Тоа особено ќе биде случај за лицата кои се условно кажано “трети лица” за содружниците или акционерите во трговските друштва, иако тоа може да биде случај и за лицата кои се членови, то ест содружници во друштвото.

Но дали класичниот договор за работа всушност претставува илузија кога станува збор за овие категории лица? Законот за работни односи содржи два члена што се однесуваат на тнр. “договор за вработување на деловни лица (менаџерски договор – член 54 ЗРО) и тнр. договори за работорводните органи (менаџери – член 55 ЗРО)¹.

Со овие наведени одредби целосно е урнисана секоја разлика помеѓу договорот за работа и тнр. менаџерски договори. Затоа што ако се чита законскиот текст очигледно сите тие категории се сведени на категоријата “работник” само веројатно под некоја графа “специјален вид работник”.

Но увидот во одредбите од Законот за трговските друштва фрла друга светлина на целата материја. Законот прави разлика помеѓу: (1) неизвршните членови на одборот на директорите и членовите на надзорните одбори и (2) извршните членови на одборот на директорите и членовите на управните одбори.

За лицата од првата категорија согласно член 365 став 1 ЗТД, собранието на друштвото определува паушален надомест месечно или по седница за нивните напори во управувањето со друштвото, право на надомест на патни и други трошоци, средства за работа и работни простории и повторно се појавува магичната формула “право на осигурување на живот и друг вид осигурување”. Секое акционерско друштво има голем број акционери (барем би требало). Ако некој од акционерите е избран во надзорниот одбор или за неизвршен член во одборот на директори тој секако има право на некој паушал за денгуба и надомест на трошоците што ги имал во времето посветено на управувањето со друштвото. Можел и тој да си седи дома како и другите акционери, па дури и кога е мнозински акционер. Надоместот на тие трошоци од средствта на друштвото има некоја смисла, исто како и надоместот на трошоците на полномошникот за извршувањето на даденото овластување. Но која е смислата на “правото на

¹ Закон за работни односи, службен весник на РМ број 167/15.

животно осигурување и друг вид осигурување“ е целосно непознато. Зошто тоа право го немаат другите акционери? Особено што тие лица добиваат дивиденда, па лесно ќе си ги платат своите “осигурителни пакети”.

Заплетот е поголем кај втората категорија: извршни членови на одборот на директори и членовите на управните одбори. Ставот 2 од членот 365 ЗТД вели дека овие лица добиваат “плата, односно месечен надомест”, па би можеле да помислиме дека тоа зависи од фактот дали склучиле договор за работа или менаџерски договор. Но натамошниот текст на законот не вели така. Тој вели дека тие лица склучуваат посебен договор за уредување на односите со друштвото (член 350 и член 365 став 2) и тој договор законот го третира како “договор за работа”, само што тој не се вика така, туку веројатно се вика како договорот наведен во член 54 и 55 од Законот за работни односи (член 366 став 2 ЗТД). На овие лица исто така им следува “животно и друго осигурување”, покрај “платата” или “учеството во добивката”. Ова само ни потврдува дека реалните менаџерски договори реално исчезнале од домашниот правен систем и постепено се претвориле во “специфични договори за работа”

Конечно, во ЗТД среќаваме и трета категорија лица кои се наречени “лица со посебни обврски и одговорности” (раководни лица). Но иако и тие на некој начин се третираат како “вработени”, сепак им е овозможено да склучат посебен “договор за регулирање на меѓусебните односи”, со кој се регулирале “платата, надоместоците за учество во добивката, надоместот за трошоците надоместот за осигурување на живот и на други видови осигурување и други права од работен однос”. На лицата од категоријата 2 и на раководните лица не се применувале одредбите од колективните договори, како и одредбите од Законот за работните односи што се однесуваат на засновањето и на престанувањето на работниот однос, на дисциплинската одговорност, на платата, на надоместоците и на заштитата на правата на работниците.” Тие права лицата ги остварувале согласно посебниот “договор за регулирање на односите”.

За заплетот да стане уште поинтересен, наведените одредби за “посебниот договор за регулирање на односите” и посебните исклучоци од трудовото законодавство согласно ставот 5 од членот 366 “соодветно се применуваат и на управителот во другите форми на трговски друштва, на начин и под услови определени со договорот за друштвото”, освен ако функцијата ја вршат без засновање работен однос.²

Од наведеното може да се заклучи дека почетната дихотомија “договор за работа” или “менаџерски договор” завршила во некое чудно втупување на “менаџерските договори” во категоријата “договор за работа”, ослободен од “овоземските стеги” на трудовото законодавство поделен на три “специфични категории”, а реалниот менаџерски договор останал нерегулиран со ниту еден пропис. Клучот за разбирањето на овие одредби е одредбата за “осигурувањето на живот и другите видови осигурувања” и стариот социјалистички систем на трудовото право и неспособноста за реформа на системот на осигурување.

Менаџерските договори се свеле на обични договори за работа, но кај нив не важат другите стеги на трудовото право. Ако се има предвид дека сите исплати по наведените основи на оваа категорија лица Законот за трговски друштва ги третира како “трошоци од работењето” може да се замисли колкави неконтролирани парични излевања од трговските друштва се можни по сите

2 Види соодветни членови на Законот за трговски друштва, id.

овие основи. Дури тогаш може да се свати начинот на кој во нашиот Закон за трговски друштва целосно искривено се “имплементирани” поновите европски компаниски директиви донесувани по 2000 година.

Вториот поважен аспект на овие “договори” секако е тнр. даночен аспект. Циркусот околу овој аспект на проблемот го видовме во познатата драма за “плаќање придонеси за пензиско, здравствено и социјално осигурување” за лицата што добиле некој надомест со авторски договор, но и во познатиот Закон за трансформација во редовен работен однос.

За да го појасниме овој проблем ќе се задржиме малку на правната природа на “менаџерските договори” и ситуациите во кои тие можат да бидат склучени.

Сите членови на јавното трговско друштво и сите комплементари во командитните друштва одговараат солидарно и неограничено со свој имот за обврските на трговските друштва во кои членуваат. Исто како што неограничено одговара и трговецот поединец за своето работење – неограничено и со целиот свој имот (впрочем како што одговара и секој граѓанин во правниот промет). Токму затоа, тие лица секаде (освен кај нас) имаат статус на трговец. Тој статус значи дека тие лица не се “вработени”. Трговецот поединец или управителите на јавното трговско или командитното друштво (ако се членови на друштвото) својата заработувачка ја остваруваат според успешноста на нивниот трговски потфат. Фактот што во земјата има задолжително здравствено, пензиско, социјално или друго осигурување не менува ништо во дадената ситуација. Тие лица се должни како и сите други што мора да платат премија за задолжителното осигурување (на моторно возило на пример) да ги платат тие премии, од сопствените приходи “за пакетот што го избрале”. Ако не платат, фондот за осигурување може да ги одведе во стечај, како доверител со побарување. Пример “стечајот на било кој од содружниците” е една од основите за престанок на јавното трговско друштво (член 140 став 1 точка 5 од ЗТД) или “стечајот над кој било од комплементарите” е основ за престанок на командитното друштво (член 163 став 1 точка 5 ЗТД). По заклучувањето на стечајот, лицето го губи статусот трговец и станува граѓанин и на него се применуваат сите одредби за социјалната помош што им следува и на обичните граѓани што немаат доволни сопствени приходи за покривање на задолжителното здравствено, пензиско или друго осигурување.

Од друга страна, командиторите во командитните друштва, членовите на друштвата со ограничена одговорност и акционерите на акционерските друштва не се трговци и во очите на правниот поредок се граѓани. Приходите што ги добиваат од дивиденди се оданочуват на соодветен начин, исто како и нивните удели или акции. Нивниот статус на член во некое од наведените трговски друштва не го менува нивниот статус на граѓани и тие исто како и другите граѓани плаќаат придонеси или данок согласно сопствените приходи.

Затоа статусот управител или член на орган на управување е неутрален во однос на тоа дали лицето е трговец, граѓанин или работник. За почеток тој е *alter ego*, орган, некој кој дејствува во туѓо име и за туѓа сметка, но има сопствена позиција. Таквата позиција е “неутрална” и зависи од други работи. Трговските застапници се “задолжителни трговци” независно дали странката што ја застапуваат или посредуваат за неа е граѓанин или трговец, адвокатите што застапуваат странка се “граѓани” без оглед на тоа дали застапуваат граѓанин или трговец, некои застапници во трговските друштва се “вработени”. Едноставно таа позиција е неутрална и треба “да добие содржина и боја”.

По правило, лицето кое е назначено за управител или член на некој од органите на управување во друштвото таквата позиција може да ја регулира со договор за работа (ако друштвото е доволно големо тоа да си го дозволи) или со менаџерски договор или едноставно со ништо и се да препушти на договорот за здружување или на статутот (особено ако тоа лице е содружник во друштвото). Кога постои договор за работа ситуацијата е горе-долу јасна. Но ситуацијата станува целосно нејасна ако тоа лице има менаџерски договор (кој не е од видот менаџерски договори предвидени со нашето право). Тие лица Законот за трговски друштва ги отфрла како “туѓо тело”, а ниту еден друг пропис во земјата не кажува што прават тие и каков е нивниот “менаџерски договор” (види член 366 став 2 ЗТД, “освен ако функцијата ја врши без засновање работен однос”).

Управителот и сите членови на органите на управување и надзор во трговските друштва се “органи” на друштвата преку кои самото друштво ја реализира сопствената деловна способност (то ест “ја изразува својата воља”). Тие можат таа работа да ја вршат бесплатно, без надомест. Но, управителот како и секој друг полномошник, застапник или мандатар може да биде во облигационен однос со властодавецот или мандаторот. Обично одредбите од граѓанските закони со кои се регулира оваа материја содржат одредби за правата на полномошникот, застапникот или мандатарот на надомест на штета, надомест на нужно направените трошоци итн.. Но нашите прописи се скржави во тој поглед. Дури и под нивото на учебничкото знаење од времето на социјализмот.

Бидејќи позицијата на управителите (менаџерите) била специфична, тие требало да бидат регулирани на некој начин. Особено ако “својата работа” ја вршеле за надомест. Ако одбрале статус на “работник” во друштво што може да го издржи тој “трошок од работењето”, работите биле едноставни. Но ако не сакале таков статус, со нив морал да се склучи некој “посебен договор”.

Токму затоа своевременно започнала потрагата по правната природа на “менаџерските договори”. Тие лица не биле трговци, туку имале статус на граѓанин. Нивниот трговски статус можел да произлезе од друго место (пример ако управителот на јавното трговско друштво во исто време е содружник во друштвото), но особено кај друштвата на капитал тоа не било случај³. Извесно време постоеле обиди тие да се сведат на “слободна професија”, но ни таа квалификација не задоволувала. Кај слободните професии се бара знаење и совесен и чесен напор, но кај управувањето многу често се бара конкретен резултат, а условот на “соодветни квалификации” е претеран во трговијата. Ако пример содружник во јавно трговско друштво може да биде секое лице што е полнолетно и деловно способно и ако секој содружник може да биде управител, условот со “соодветните квалификации” ќе доведе до тоа трговските друштва да

3 Токму затоа изненадува одредниците од членовите 54 и 55 од Законот за работни односи: “деловни лица (менаџери)” или “работоводен орган (менаџер)”, што само покажува неразбирање на работите. На почетокот на македонската транзиција, поимот “трговец” имаше “специфично значење” што не можеше лесно да “се свари” во менталитетот на луѓето одраснати во “социјалистичкото самоуправување”. Години се изгубија за појаснување на овој поим. Дури и главната замерка на самото донесување на Законот за трговски друштва беше што тој не се викаал “Закон за претпријатија”. Поимот претпријатие, како и поимот деловно е неутрален поим – може да значи и граѓанско и трговско, затоа што и двата поима произлегуваат од терминот *business, to be busy*, презети нешто, радити нешто, делати нешто (да се работи нешто), што беше и основа за терминот “претпријатие”, како македонизирана верзија на српско-хрватскиот поим *предузеће*. Работниците во поделбата “трговец – граѓанин” се сместуваат во втората категорија (граѓани). Ако така ја погледнеме работата, овие законски одредници може да ги сметаме за “граѓански” или дури и “неутрални”, иако во секојдневното разбирање на тие поими тоа не е така, затоа што денес во вообичаениот говор под “деловно лице” попрво се мисли на трговец, иако менаџерите реално класифицирани не се сметаат за трговци. Дури и терминот “раководен или работоводен орган” попрво се чини дека е остаток од некое друго време.

може да ги основаат само лица кои стекнале такви квалификации (што сигурно целосно ќе ја умртви секоја идеја за претприемништво). Ниту еден закон на светот не пропишува дека трговецот поединец мора да завршил некој конкретен факултет.

Иако во развиените земји со големи акционерски друштва и развиена економија, можеби и постојат професионални менаџери што тоа го работат целиот свој живот, сепак ние не сме “тој случај”, а ни мнозинството држави во светот исто така. Затоа по аналогија со ромејскиот договор за мандат и со одредбите за застапниците, полномошниците итн., но и согласно другите прописи во земјата во сферата на осигурувањето, даноците итн... секаде постепено е креиран еден нов вид облигационен договор што обично се нарекува “менаџерски” што генерално го обликуваат самите договорни страни.

Кај нас речиси се задушени сите обиди за креација на тој посебен вид облигационен договор. Неподготвеноста на разните фондови за здравствено, пензиско и социјално осигурување навремено да се трансформираат со потребите на пазарната економија, овој вид договори неизбежно го туркаше кон класификацијата - “договор за работа”. Неподготвеноста на Управата за јавни приходи да се трансформира според потребите на пазарната економија само додава нов поттик кон таквата класификација на овие договори. Таа и не знае да функционира надвор од шемите на поранешната Служба за општествено книговодство и од време на време само не шокира со “брилијантните идеи” за придонесите од авторски договори или трансформацијата на договорите во работен однос. Според таа “мисловна матрица”, менаџерските договори се сведени на “прикриена форма на договор за работа”, без вообичаените стеги на трудовото законодавство од наједноставна причина: даночната управа не знае како да се справи со тие што не се “работни организации” или современо кажано “фирми”, ниту вработени, и што така ненадејно упаѓаат во системот како поранешните “лица со личен труд и средства во сопственост на граѓани”. Неразвиениот даночен систем сеуште не стигнал до таа “класификација”. Дека е тоа така доволно е да се фрли поглед на законското регулирање на било која “слободна професија” или на лицата подведени под категоријата “административен службеник”.

Треба повторно да се погледнат одредбите од Јустинијановите Институти што се однесува на договорот за мандат (*de mandato*) и да се обрне внимание на точката 13 од текстот што наведува дека секој мандат задолжително треба да биде извршен “без надомест”. Ако мандатот е извршен со надомест ќе се смета дека станува збор за договор за закуп (*locatio conductio*). Ромејскиот договор за закуп (*locatio conductio*) денес е расчленет на поголем број различни договори: договор за закуп, договор за работа, договор за дело или услуга (*locatio conductio rei, locatio conductio operarum, locatio conductio operis*). Ако одиме по таа логика, членовите во управните или надзорните органи на трговските друштва, што таа своја обврска ја вршат без надомест, се во класична позиција на договор за мандат. Оние членови што таа своја работа ја вршат со надомест, работата треба да ја извршат или според договор за работа или според договор за дело (чија посебна варијација е тнр. менаџерски договор). Тоа е правната природа на менаџерските договори или на договорите за управување.

Ако договорот за работа што е регулиран со Законот за работни односи го тргнеме на страна, треба да се погледнат одредбите од Законот за облигационите односи што се однесуваат на договорот за дело. Тие одредби можат да се

однесуваат на различни работи: на занаетчиите (кај кои се бара резултат од извршената работа), на слободните професии (кај кои се бара само знаење и совесен и чесен напор, но не и резултат) и на управителите (менаџерите) чии договори можат да варираат помеѓу овие две позиции. Многу подобро е праксата да развие посебен менаџерски договор, имајќи ги предвид одредбите од ЗОО за договорот за дело (колку и да се несовршени засега), отколку овие договори да ги сведува на договор за работа или некои негови различни варијации.

КОРИСТЕНИ ЗАКОНИ:

1. Закон за трговските друштва, Службен весник на РМ, бр.28/2004, 84/2005, 25/2007, 87/2008, 42/2010, 48/2010, 24/2011, 166/2012, 70/2013, 119/2013, 120/2013, 187/2013, 38/2014, 41/2014, 138/2014, 88/2015, 192/2015 и 6/2016
2. Закон за облигационите односи, Службен весник на РМ, број 18/01, 4/02
3. Закон за работните односи, Службен весник на РМ број 167/15

Мимоза Бакиевска¹, Аце Бакиевски²

¹Меѓународен Универзитет – Струга, mimozabak@yahoo.com

²Меѓународен Универзитет – Струга, acebakievski@yahoo.com

ДЕВСТВЕНОСТА КАЈ ЖЕНАТА И НАСИЛСТВОТО

FEMALE VIRGINITY AND VIOLENCE

Резиме: Девственоста и непостоењето на доказот на невиност кај жената долги години предизвикувал нејзино понижување, обезвреднување, психичко трауматизирање, психички закани, телесни повреди, па дури и смрт. За партнерот било многу лесно да верува во вината на таквата жена, бидејќи отсекогаш сакал да доминира сметајќи се себе си за моќ, сила, а жената била само природа. Развојот на науката одговори на прашањето дека не секогаш жената е крива за непостоењето на доказот на невиност. На овој начин, во едни вакви променети и научно потврдени околности, се очекува да се намали вршењето на насилство врз жената како многу негативна и опасна општествена појава. Отвореноста на жената да одговори на ваквото многу суптилно прашање претставува доказ дека таа знае дека не е виновна за она што не го направила.

Клучни зборови: девственост, жена, насилство

Abstract: The virginity and the absence of evidence of chaste, for ages has caused women's humiliation, depreciation, psychic traumas and threats, bodily harms and even death. The male partner was easily convinced of the guilt of such a woman, because domination was immanent to him, considering himself to be the force and power, while the woman was only nature. The scientific progress has given the answer that not always the women are guilty of the nonexistence of proof of virginity. This way, in such altered and scientifically confirmed conditions, violence against women, which is a negative and dangerous social behaviour, is expected to decrease. The women's willingness to respond to this delicate issue is a proof that they are aware that they are not responsible for something that is not their deed.

Key words: virgin, woman, violence

Најспецифичен и најнеистражуван до сега вид насилство што се врши над жената е насилството кое свое потекло има во отсуството на доказот на невиност кај младата жена. Тоа создава одреден дискриминирачки однос кај мажот, кој го следи текот на целиот живот кај таквата жена.

Од најраното детство сè до нејзиното мажење над жената е изграден одреден субјективизам најпрво од страна на нејзиниот татко и брат, односно друго повозрасно лице во домаќинството кое носи белези на лице од машки пол, а покасно од страна на нејзиниот сопруг.

Таквото однесување претставува социолошка појава со криминогени карактеристики бидејќи самата како таква е казниво дело различно по вид и тежина кое пак, од правен аспект е нормирано во законодавствата на современите држави.

Прашањето за телесната и сексуална чистота на жената било интересно многу, многу векови наназад, би се рекло оттогаш од кога таа постои. Низ вековите, жената била третирана како предмет врз кој мажот има право на сопственост, а со тоа и можност да прави што сака, па дури и ако тој ја убие, тој само си ги врши своите права.¹

Според библиски извори, младата жена кај која при првиот сексуален однос немало доказ за нејзина девственост (невиност) била изложена не само на срам туку и на физичка ликвидација: ако не се најде девственоста во младата жена-биде вистина, нека ја извадат девојката пред куќната врата на нејзиниот татко, па луѓето на нејзиниот град нека ја засипуваат со камења додека не умре². Жената претставувала дел од имотот најпрво на нејзиниот татко, потоа на сопругот односно на патријархот и како специфичен вид на стока имала одредена вредност. Во таа смисла нејзината вредност била поголема доколку била неупотребена и обратно, употребената стока имала многу мала или воопшто немала вредност. На тој начин, непостоењето на девственоста жената ја дискриминира во однос на мажот, ја намалува вредноста на нејзината личност, а можело да доведе дури до смртна казна.

Според Мојсеевите закони (Мојсеево петтокнижие) жената била сопственост на мажот и тој со неа можел да прави сè што сака, особено ако таа била нечиста и ако родела женско дете, тој можел да и даде "бракоразводно писмо" секогаш кога ќе посака.

Појавата на Христијанството внесува промени во односот кон жената, заради што се смета дека тоа е првиот чекор во борбата против секаков вид дискриминација.

За првпат, според записите во Евангелијата, Исус Христос проповедал дека и мажите би требало да се воздржуваат од секс и да ја чуваат својата девственост пред бракот. Но, ова е тешко прифаќано од страна на мажите, а единствено е прифатено од оние кои лично се убедени и имаат такви желби. Исто така се проповедало дека мажот и жената се рамноправни во бракот, а и за двајцата постои забрана за полови односи надвор од бракот. Исус Христос верувал во жената како високо ценета личност говорејќи дека "за нејзиното дело ќе се зборува во иднина".³

Ваквиот строг приод е карактеристичен во времето на патријархалниот начин на живеење. Современиот начин на живот и сè повисокиот развој на науката,

1 Ф. Енгелс, Потеклото на семејството, приватната сопственост и државата, Скопје, стр. 58, 1988

2 Петта Мојсеева книга, Второзаконие, 22-20,21

3 Евангелие по Матеј, 26-6,13

техниката и информатиката, поинаку гледаат на ова прашање. Слободниот пристап до информации, почнувајќи од такви со степен на занимливост па сè до оние кои имаат строго научен аспект, отвораат можност за запознавање на најшироката популација со сите прашања од секојдневниот живот. И покрај тоа, прашањето за девственоста кај жената буди интерес и отвора широко поле за изучување бидејќи истото претставува многу значајна причина и фактор за вршење на насилство врз неа. Насилството што се врши врз неа има атрибут на психичко, физичко, сексуално, економско...насилство од секаков вид и облик кое се манифестира преку дејствија на физичко вознемирување (шамарење, тепање, удари со предмет, со употреба оружје и др.); психичко насилство изразено преку постојани закани кон неа или кон лица кои се блиски на жената (љубомора, навреди, клевети, пцовки, ограничување на движењето и др.); сексуално насилство во бракот или надвор од него; економско насилство изразено преку секојдневната економска манипулација на насилникот со жртвата; психијатриско насилство кое всушност е последица на некој друг вид насилство кое жената го трпи; симболичко насилство како најскриено насилство бидејќи жената дури и не е свесна дека го трпи тоа насилство и најсеопфатното насилство врз жената, насилството врз основа на полот. Ова последно насилство ги содржи сите претходни: таа, бидејќи е од женски род трпи физичка, ментална, сексуална или економска болка и постојано е изложена на закана по нејзиниот интегритет. Заради сето погоре речено, се смета дека насилството врз жената е општествена појава со најизразени криминогени обележја. Притоа, во сите случаи на вршење насилство врз неа отсутвуваат искрените чувства на партнерот, неговата верност и верување во искажаните интимности на жената.

Многу години наназад, но и денеска, во одредени населени места, се верувало дека секоја жена при својот прв сексуален однос мора да чувствува големи болки кои се проследени со крварење што траело одреден период. Сето ова било знак дека жената била чиста и за првпат стапувала во сексуален однос. Обратно, следувале чести обвинувања, физички закани, но и напади со сериозни тешки телесни повреди, па дури и смрт на жената во некои случаи. Не се ретки ситуациите кога, после долготрајното психичко вознемирување настанувале различни органски заболувања. Патријархалниот начин на живот бил причина за ваквиот став на мажот кон жената, особено што мажот никогаш не сакал да навлезе во подлабоко размислување за телесната градба на женското тело. Тој продолжувал да ги почитува дотогашните правила и сфаќања, се разбира, затоа што нему тоа му одговарало и ја поддржувало неговата машкост. Од друга страна, ваквата жена била обвинета за нешто не направено, со тешки последици за нејзиниот психо-физички интегритет.

Со напредокот во медицинската наука односно анатомијата на човековото тело од една страна, но и со сè поголемата достапност на научните сознанија до најширок круг корисници на интернетот од друга страна, се дојде до податоци кои се поинакви од веќе постоечките, а се однесуваат на прашањето на девственоста кај жената.

Исто така, решеноста на жената да проговори за своите интимни работи и за своите домашни "тајни" дадоа одговор на прашањата кои со векови ја потиштувале жената и придонесувале таа многу често да биде субјект врз кој се врши насилство. Денес жените се спремни да се борат за своите права и отворено да проговорат дури и за најинтимното парче од нивниот живот – нивниот прв

сексуален однос. Целта на овие жени е да се симне од нив превезот на обвинување за нивната чистота и верност, да се отстранат причините за вршење насилство, а со тоа да ја придобијат љубовта и вниманието на својот партнер.

Во денешните услови кога постои висок дострел во развојот на научната мисла, многу лекари, гинеколози и сексолози зазеле поинаков став кон ова прашање. Тие јасно и јавно проговориле дека доказот на девственоста не е симплицитно присутен кај секоја жена, туку неговото постоење кај различни жени различно генетски се манифестира. Медицината забележала дека некои девојчиња се раѓаат без химен, бидејќи кај нив во матката се случила целосна поделба. Но, не ретко, многу девојчиња несвесно можат да ја скинат таа мембрана при јавување на коњ, возење на велосипед, спортски активности, ставање на тампон при месечно крварење или при мастурбирање. Притоа, тие и не мора да знаат дека тоа им се случило бидејќи може да имаат или да немаат воопшто крв или болки во моментот на неговото кинење. Остатоците од хименот обично се присутни додека жената не роди прво дете по вагинален пат.

Во нашата средина постоењето на хименот како знак на невиност сеуште е актуелно особено во оние средини каде отсуствува современиот поглед на живот, заостанатост во размислувањето и постапувањето. Ова скоро подеднакво е присутно кај сите луѓе без оглед на националната припадност, иако за мал процент предничат оние со муслиманска вероисповест.⁴

И покрај различниот пристап кон ова прашање, денешната современа жена сеуште се бори со машкото размислување за доминација, моќ и желба за поседување. За мажот постоењето на повеќе жени претставува успех и позитивна слика за неговата сила и способност, додека за жената ова истото значи обезвреднување и сведување на личност со неморални карактеристики, потценета и поттурната од околината.

Секојдневното комуницирање со жени над кои партнерот врши некој вид насилство беше доволен мотив да се пријде кон истражување на причините за тоа. Се покажа дека една од тие причини беше непостоењето на доказот на невиност. Целна група беа 103 лица од женски пол на територијата на општината Битола. Прва констатација е дека жените, без оглед на својата национална определеност, стручна наобразба и возраст, многу малку се воздржуваат да зборуваат за својот интимен свет; особено жените од помладата возрасна група зборуваат и за личноста со која првпат оствариле интимен контакт, за разлика од жените на повисока возраст.

Кон прашањето за нивната девственост пријдовме подискретно, преку личен контакт, кај жени за кои почувствувавме дека може да се навлезе во нивното најинтимно живеење. Сакајќи да добиеме податоци за постоењето на овој танок слој ткиво кај жената тн. химен кој неа ја прави недопрена, прашањето го поставивме како интерес дали имала крварење при првиот сексуален однос, без навлегување дали тоа бил сегашниот партнер или не, во колкав обем било тоа и колку долго траело. како што е дадено во табелата број 1.

4 <http://bs.wikipedia.org/wiki>

Табела број 1: Крварење на жената-испитаничка при првиот сексуален однос

Жени-испитаници	Број	%
Воопшто немале крварење	15	14,56
Имале обилно крварење	8	7,76
Имале исцедок со бледо-жолта боја	2	1,94
Имале мали траги од крв	78	75,72
Вкупно	103	100

Емпириските податоци кои ги добивме во ова истражување го потврдија научното објаснување дека не секоја жена има крварење при првиот сексуален однос. Дури 14,56 % од жените се изјаснија дека воопшто немале крварење при првиот сексуален однос; 7,76 % од нив имале обилно крварење; кај две испитанички односно 1,94 % добив сознание дека имале исцедок со бледо-жолтеникава боја, а кај останатите 75,72 % имало мали траги од крв.

Засега, интересот за вршењето насилство врз жената поради отсуство на доказ за нејзината девственост е сведен на тесно аналитички период околу постоењето на надворешен манифестен облик односно знаци на вагинално крварење. Значи, во оваа прилика не навлегуваме во детална анализа на причинската поврзаност и условеност на овој вид насилство со возраста на испитаниците, нивната религиозна припадност, стручна наобразба, брачна состојба и друго. Сепак, од значење е податокот дека вакво насилство постои. Тоа за жената значи понижување и обезвреднување на особините кои и припаѓаат по раѓање и по закон: таа е ќерка, сопруга, мајка, работник во семејството и општеството и пред се, таа е човек, иако во меѓународното и домашното законодавство овој вид насилство сеуште се наоѓа на маргините на општествено интересирање.

КОНСУЛТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

1. Апостол Павле во Посланието до Коринтјаните. (1999),Biblija (Sveto pismo), Jongbloed, Heerenveen, Netherlands: Euroliber
2. Евангелие по Матеј, 26-6,13
3. Mladzenovic, L. (1995), Zene za zivot bez nasilja, Beograd: Prirucnik za volonterkke SOS telefona
4. Ritzer, G. (1996), Modern sociological Theory, Chapter 8, New York: Contemporary Feminist Theory, Fourth edition
5. Фридрих, Е.(1988), Потеклото на семејството, приватната сопственост и државата, Скопје:
6. Шијакова, М. (2001), Правната положба на жената во библијата и црковните закони, Скопје: Астра Арт
7. <http://ec.europa.eu/enlargement/taiaex>
8. <http://bs.wikipedia.org/wiki/>
9. http://europa.eu.index_en.htm
10. http://europa.eu/lisbon_treaty/glance/index-en.htm
11. <http://europa.eu/institutions/index-en.htm>

PhD. Candidate Петар Бакиевски
petarbak@hotmail.com

АДВОКАТОТ ВО ГРАЃАНСКОТО ПРАВО НА COMMON LAW СИСТЕМОТ

THE LAWYER IN CIVIL LAW OF COMMON LAW SYSTEM

Резиме: Промената на начинот на живеење во нашата држава, но не само во неа, придонесе сè повеќе да се осознае потребата од ангажирање на адвокат како стручно лице при решавање на спорните ситуации во кои индивидуата може да се најде по своја или туѓа вина. Иако адвокатурата како јавна служба на нашите простори има многу долга историја, недоволно упатените неа би ја сврстиле во поновите самостојни професии. Споредено со адвокатурата во континенталното право и common law – системот, нашата територијално поставена адвокатура се разбира има свои специфичности кои произлегуваат од општествено - економските и други воспоставени односи помеѓу луѓето на овие простори. Се разбира, познавањето на граѓанското право и институциите во Common law системот имаат исклучително важно значење за развој на државите каква што е нашата, па се очекува нивното изучување да даде поголема заштита на правата на субјектите кои учествуваат во постапките пред надлежните органи.

Клучни зборови: право, адвокат, common law систем

Abstract: Changing the way of life in our country, but not only in it, contributed more and more to be acknowledged the need to engage a lawyer as an expert in resolving contentious situations in which an individual can find itself because of its own or somebody else's fault. Although the attorneyship as a public service in our country has a very long history, someone with lack of informations would put it in the more recent independent professions. Compared to the attorneyship in civil law and common law countries, our system sets its own territorial specifics arising from socio-economic and other established relationships between people in the region. Of course, knowledge of civil law and institutions in common law systems have extremely important significance for the development of countries like ours, so it is expected that studies of them will give greater protection of the rights of the subjects participating in proceedings before the authorities in charge.

Keywords: law, lawyer, common law system

Правната литература има издвоено две видувања за англосаксонското право:

- » според првото видување се смета дека англосаксонското право е старо англиско право кое било широко распространето на голем број кралски Англиски територии, кое се развивало автономно од останатото влијание на соседските држави и права. Особено е значајно отсуството на тогаш широко распространетото влијание на римското право, поради што се смета дека старото англиско право е општо право. Тоа во најголем обем содржи одредби кои имаат кривичноправен карактер, но исто така во него се содржани и одредби со кои се регулираат права од граѓанската област односно семејно, наследно, облигационо, како и граѓанско процесно право;
- » второто видување на англосаксонското право е современо и истото во стручната јавност е познато како common law. Суштината на ова право ја сочинува примената на обичајното и судското право односно создаваното право кое е повторувано низ многу долг временски период од една страна, а од друга страна судската практика стекната во постојаното пресудување на исти или слични правни ситуации. Ова, всушност е главната разлика по која англосаксонското право се разликува од правото на останатите европски држави или од правото на САД. Иако на прв поглед се чини дека вака поставениот правен систем во земјите на common law е статичен и необјективен во донесувањето на конкретни одлуки, реалноста е всушност поинаква и во целост ја отсликува правната ситуација. Во земјите на common law не се ретки случаите за кои не постои пишуван закон или подзаконски акт така што со право може да се каже дека во овие земји одлуките се носат врз основа на обичајни правила и норми односно непишано право (lex non scripta). Значи ова право не потекнува од законодавно-правниот орган на државата. Затоа, се смета дека ова право има прецедентен карактер односно тоа е прецедентно право кое е засновано на претходно донесени правни одлуки. Право на судијата кој суди е да се повика на претходно пресуден случај, но и да внесе свое размислување за конкретната правна работа, со што во основа ќе се разликува од претходно пресуденото, но од друга страна ќе придонесе кон квалитативно и квантитативно менување на постоечката судска пракса како извор за работа на судскиот орган и судиите. Ова особено ако се има во предвид потребната ангажираност на странките во спорот, но и на нивните застапници и адвокатите како лица кои професионално ја вршат оваа работа, бидејќи тежината на докажувањето на вистината и правото е на онаа страна која ќе собере и приложи многу поголем број на претходни пресуди и писмени докази врз основа на кои ќе го темелат своето тужбено барање. Од овие причини, некои правни теоретичари сметаат дека англосаксонското право повеќе е правно право, а помалку прецедентно право.

Адвокатурата во англо-саксонското право на Англија произлегла непосредно од судството и истата ја извршуваат баристери (barrister) и солицитори (solicitor). Тоа се всушност две дејности на еден ист позив. Оваа поделба на адвокатите во државите со common law систем не е условена само од традицијата и времето на настанување, туку постои и суштинска разлика во содржината на методот

на работа. Институтот баристер произлегол уште со судовите во XIII век. Тоа се правници кои се овластени да даваат правни совети и да застапуваат пред судовите. Токму нивното излагање во одбрана на правата на својата странка пред судот е она што за нив е најспецифична карактеристика, особено во Англија. Баристерот сепак не е во директен контакт со странката, туку со солицитерот, а странката се обраќа на солицитерот, кој ја припрема парницата во смисла на факти, докази, трошоци и друго, прима надомест од странката, од кој дел му дава на баристерот.

Баристерите можат да пледираат само на повисоките судови и нивната улога е од исклучително значење за прецедентното право, со оглед на тоа што пресудите на повисоките судови се извор на цивилното право. Комуникацијата помеѓу солицитерот и баристерот се остварува преку помошникот-чиновник на баристерот (clerk) кој ги обавува и другите негови технички работи. Баристерите се организирани во свои професионални организации т.н. "Inns" кои со во целост независни од државата. Од редовите на баристерите со барем пет години стаж се избираат судиите, од најистакнатите баристери се именуваат кралските советници.

Солициторите освен што ги подготвуваат предметите за баристерите, тие исто така и застапуваат, но само пред пониските судови. Тие се адвокати кои се занимаваат со сите правни гранки, ги примаат предметите, односно добиваат релевантни информации, нив странките им даваат полномошно, се појавуваат во истрагата, ги вршат сите припреми за јавниот претрес, ги водат сите видови на вонпарнични постапки, пред нив се склучуваат договори и др. Нивната положба, овластување и организација се уредени со закон. Солициторите имаат широки процесни овластувања и полн адвокатски имунитет. Во Велика Британија тие уживаат голем углед во општеството. Се запишуваат во именик на својата автономна професионална организација - Incorporated Law society (слична на комората во континенталното право), која врши надзор на работата на солицииторите.

Иако се правени обиди за соединување на овие два типа на адвокат, сепак со оглед на културата во Велика Британија, огромната приврзаност кон традицијата и особено тешкото прифаќање и воведување на промени, овие обиди останале неуспешни. Во Канада и Австралија нема поделба на баристери и солициитори, туку адвокатурата ја извршуваат само адвокати во обликот на солицииторите. Во САД адвокатите ја имаат слободата да се здружуваат во ортачки канцеларии.

Економскиот развој на Соединетите американски држави во сите федерални единици кои се физички распространети и стопанствено одвоени, ја наметнал потребата од адвокатура која ќе може да одговори на предизвиците. Американската практичност ја наметнала флексибилноста и ширината на американската адвокатура. Таа послужила како репер, пример по кој се создавани адвокатурите во Јапонија и Израел, а елементи се искористени и во адвокатурите на Мексико, Филипините, како и Австралија и Канада. Во САД адвокатите даваат правна помош на физички и правни лица во сите области на правниот, но и стопанскиот живот. Адвокатот кој застапува пред судот или ја врши функцијата на одбрана се нарекува „расправен адвокат“. Адвокат се ангажира и за добивање правни совети, како и за миреење, или порамнување помеѓу странки во споровите, а и во даночниот систем. Клиентите ангажираат специјализирани адвокати уште и пред да стапат во некој деловен потфат, со цел да знаат на каков начин и во кој

износ би биле изложени на даночни оптоварувања.

Интересна е исклучително значајната улога на адвокатите во стопанските работи, каде проблемите кои произлегуваат речиси и да не се решаваат без нивно присуство. Работата на адвокатите со оглед на ваквата поставеност на нивното делување, по содржина и просторно, резултирало со минимални формалности и за разлика од европските адвокати, минимална поврзаност со адвокатската канцеларија. Работата на американските адвокати претежно се обавува надвор од канцеларијата.

Всушност во САД, многу мал дел од работата на адвокатите е поврзана со судот, во смисла на застапување и одбрана. Наместо тоа, адвокатите се ангажирани од страна на клиенти кои бараат правна помош и плаќаат за да добијат такви правни совети по кои би ги избегнале судските спорови. Ова од причина што таму судските спорови не само што се премногу скапи (таксите се огромни), туку и се спори, нешто кое не можат американските претприемачи да си го дозволат во услови на испреплетено, сложено и неизвесно стопанство кое бара брзи реакции и решенија, туку настојуваат да ги добијат од вонсудски активности, од давањето правни совети и мислења. Стручни мислења и консултации, како и директно извршување на некои работи од страна на адвокат како полномошник, бараат и бизнисмени, но и државни органи, единици на локалната самоуправа, јавни установи и слично.

Исто така, адвокатите играат значајна улога и во рамки на трудовото право, но и трудовата политика, давајќи им совети и мислења како на компаниите-работодавци, така и на синдикатите, па и на властите. Адвокатите често се ангажирани и да ги водат преговорите измеѓу сите овие инстанции, а и преку нив се склучуваат порамнувањата во меѓусебните спорови.

Се разбира, не може да не се спомене улогата на адвокатите во вонпарничните, односно неспорните сфери на правниот живот. Пред адвокати се прават тестаменти, се склучуваат договори, особено кога станува збор за промет со недвижности, потоа договори од областа на семејното право, сите работи во врска со распределувањето на наследствата и сл.

Адвокатите во САД за да можат сите овие работи кои се наведени, да ги извршуваат целосно и на највисоко можно стручно ниво, согледана е неопходноста од нивна специјализација, со тенденција да се прави што е можна потесна специјализација. Тоа значи дека специјализацијата не се врши само по правни гранки, туку и по конкретните видови работи кои адвокатот треба да ги преземе согласно улогата, местото и положбата на странката која ја застапува во конкретниот предмет. Во секоја правна областа, се оди на што е можно потесно ниво; на пример во спор со основ надомест на штета, постојат адвокати кои работат исклучиво на надомест на штета од осигурување, други за надомест само на нематеријална штета од повреда на работа, трети за штета настаната од сообраќајни незгоди со автомобили, понатаму за штети од авионскиот сообраќај, посебни адвокати за штети од пожари и сл.

Заеднички адвокатски канцеларии се создаваат по принципот на ортаклак и адвокатски корпорации. Голем број ортачки канцеларии има во средните и мали градови. Најчесто се работи за 3 - 5 адвокати, кои како партнери ја делат работата по нивната специјализација, а заработувачката според претходен договор. Доколку се дојде до ситуација партнерите да имаат премногу работа, често се случува да ангажираат и дополнителни адвокати кои ќе работат за

плата. Тоа се нови адвокати, почетници, кои со оглед на трошоците за отворање на сопствена канцеларија, приморани се на почетокот да работат за други, а потоа или се осамостојуваат или стануваат партнери во т.н. адвокатски ортаклак. Адвокатските корпорации се еден вид големи правни лица огромен работен и стручен капацитет, со мноштво адвокати, партнери и адвокатски службеници, а целокупната работа се одвива и со помош на други стручни лица и најсовремена техничка опрема. Една адвокатска корпорација може да содржи и преку сто адвокати. Тие ги застапуваат најголемите домашни и странски фирми, национални и мултинационални компании. Ваквиот начин на функционирање на адвокатите, таму каде што има можност, во облик на адвокатски корпорации е предусловен и од неопходноста и желбата за што поекономично и поефикасно работење. Трошоците на кои се изложени адвокатите се високи, давачките кон државата многу полесно се поднесуваат како адвокатска корпорација, отколку како индивидуални адвокати, па дури и како заорточени.

Процесната положба на адвокатите е со широки овластувања, а адвокатите уживаат огромен авторитет и доверба, како од власта, така и од јавноста и од клиентите. Наградата за адвокатите се одредува на принципот на слободно договарање, според економската моќ на клиентите. Прво мерило за пресметување на трошоците е потрошеното време и степенот на корисност од извршената работа за клиентот. Она што е исклучително интересно е дека кај надоместот на штета, адвокатите како свој хонорар земаат обично до 1/3 од остварениот, добиениот надомест, што претставува примерен хонорар¹. Адвокатите можат да се здружат во адвокатски здруженија, кои немаат јавноправен карактер. Во нив адвокатите влегуваат по сопствена волја. Адвокатските здруженија располагаат со голема библиотека и збирки од правната пракса и документација.

Всушност, преку различните форми на организирање и функционирање, и со целосна посветеност, адвокатот ја спроведува и штити волјата и интересот на својот клиент.

1

Ботић Милорад, Адвокатура, огледи и есеји, Адвокатска комора Војводине, Нови Сад, 1991, стр. 47

КОНСУЛТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

1. Бакиевски, А. (2007), Јавните служби во теоријата и правото на Република Македонија, Битола: Шикло комерц
2. БотиЃ, М. (1991), Адвокатура, огледи и есеји, Нови Сад: Адвокатска комора Војводине
3. Главинче, С.; Главинче, Н. (2011), Адвокатурата и адвокатите во Битола, Битола: Емил Главинче
4. Higgins, D.; Kaspiew, R.; (2011) Child protection and family law... Joining the dots, Issues, 34, 1-24,
5. Диги, Л. (1997), Преображаји јавног права, Београд: Плато
6. www.advokombih.ba [2014]
7. www.ag.gov.au/caa [2014]

Д-р Љубиша Стефаноски, доцент¹ м-р Јасна Бољат, докторанд²

¹ Факултет за правни науки, МСУ „Г.Р. Державин“ - Свети Николе,
Република Македонија,
ljubisa.stefanoski@msu.edu.mk

² Факултет за право, Гент Универзитет, Белгија
jasna.boljat@gmail.com

АВТОРСКО ПРАВНА ЗАШТИТА НА АУДИОЗВИЗУЕЛНОТО (ФИЛМСКО) ДЕЛО – ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИЦИ

COPYRIGHT PROTECTION OF THE AUDIOVISUAL (FILM) WORK—ISSUES AND CHALLENGES

Резиме: Предмет на проучување во рамки на овој труд е правниот режим на аудиовизуелното (филмско) дело од повеќе аспекти, притоа имајќи ја предвид неговата комплексност и сложена структура. Ова се должи на фактот дека тоа иако претставува една целина, едно дело, сепак содржински претставува збир од повеќе индивидуални, интелектуални творби. Со цел да се опфатат сите актуелни отворени прашања од аспект на регулација на авторско правната заштита на филмското дело, посебен акцент е ставен на субјектите на авторско правна заштита и нивната категоризација на лица кои дале свој креативен придонес во создавањето на делото и лица кои при создавањето на делото се јавуваат како технички соработници (коавтори на придонес). Имајќи ја предвид дополнителната сложеност при дефинирање на авторско правната заштита на филмското дело создадено во рамки на работен однос, предмет на проучување се и аспектите на правото на работодавачот и авторот-работник на засебните интелектуални творби кои го сочинуваат филмско дело како целина.

Клучни зборови: аудиовизуелно дело, авторско право, авторско дело, авторско правна заштита, работен однос.

Abstract: The subject of research of this article shall be the legal regime of the audiovisual (film) work viewed from several aspects, taking into account the complexity and intricate structure. This is due to the fact that although it is represented as a whole, one work content is a set of individual intellectual creations. In order to cover all current open issues in terms of regulating the copyright legal protection of the film work, special emphasis shall be placed on subjects of copyright legal protection and their categorisation of persons who have made a creative contribution to the creation of the work and persons in the process of creating the work who appear as technical collaborators (co-authors of the contribution). Taking into account the additional complexity in defining the copyright legal protection of the film work created under employment, subject of interest shall be the aspects of the employer and author-employee legislation of distinct intellectual activities that constitute the film work as a whole.

Keywords: audiovisual work, copyright, copyright work, copyright protection, employment.

1. ВОВЕД

Аудиовизуелното (филмско) дело се разликува од останатите интелектуални творби по својата комплексност. Тоа, содржински претставува збир од повеќе интелектуални творби –музичко дело, фотографско дело, книжевно дело..., па поради тоа и се разликува од останатите индивидуални интелектуални творби. Ова дополнително го усложнува и определувањето на правниот режим на аудиовизуелното (филмско) дело создадено во работен однос. Имено, филмското дело како збир од повеќе индивидуални, интелектуални творби иако претставува една целина, односно една интелектуална творба, сепак од правен аспект наметнува потреба од посложен пристап при неговото уредување, дефинирање и определување на конкретните творци и носители на конкретни права.

Аудиовизуелното дело¹ е дефинирано како кинематографски, телевизиски и видео филм, како и друго аудиовизуелно дело (цртан филм, документарен филм и сл.), изразено во вид на подвижни слики, со или без тон, без оглед на носачот што го содржи.

Кинематографското дело се разликува од другите аудиовизуелни дела во постапката на негова изработка и начинот на изразување. Тоа е изработено и репродуцирано во кинематографска постапка, додека телевизиските и видео филмовите се произведуваат во постапка слична на кинематографската. Кинематографското дело се разликува од филмското дело кое е материјална подлога на која делото е реализирано². Филмската лента како материјална подлога е конститутивен елемент на кинематографското дело.

Поради комплексноста на ова прашање и неусогласеноста на нашиот законодавец со научната мисла застапена во нашата правна теорија, во однос на употребата на соодветен термин кој ќе ја рефлектира посебноста на оваа категорија на дела, натаму во текстот на овој труд ќе се употребува поимот филмско дело како генеричен поим.

2. СУБЈЕКТИ НА АВТОРСКО ПРАВНА ЗАШТИТА

Филмското дело без оглед дали е изворно, создадено врз основа на оригинална идеја или концепција на авторите или пак е изведено, односно производ создаден со прилагодување на некое друго дело, претставуваат оригинална духовна творба. Независно што по својата природа е сложено дело, создадено од повеќе лица, сепак на авторите им се признава авторско-правна заштита како на единствено дело создадено од повеќе лица. Ова се должи на фактот што во нашиот правен систем е прифатена дуалитичката концепција застапена во земјите на Бернската унија, според која автори на аудиовизуелно (филмско) дело се повеќе лица (коавтори), за разлика од САД, каде за автор се

1 Генерички поим, со кој оперира македонскиот ЗАПСП, а кој се однесува на сите видови дела кои вклучуваат подвижни слики. Во споредбеното право се користат и други термини под кои се подведуваат оваа категорија на дела, како: филмско дело (Србија), кинематографско дело и друго визуелно и аудиовизуелно делопроизводство (Швајцарија), кинематографско дело и дело создадено во постапка слична на кинематографската (Германија), аудиовизуелно дело и подвижни слики (САД), и сл. Во нашата правна теорија оправданоста на употребата на поимот Аудиовизуелно дело се проблематизира од повеќе причини и истиот е подложен на критики од страна на научната јавност. Повеќе за ова види кај: Види кај: Дабовиќ-Анастасовска Ј., Гавриловиќ Н., Правни проблеми на авторството кај филмското дело и договорот за филмско дело., Авторско право и сродни права- домашна и меѓународна теорија и практика, Правен Факултет „Јустинијан Први“, Центар за образование за интелектуална сопственост, Скопје, 2007, стр.61-78.

2 Janić M.: Industrijska svojina i autorsko право, Novinska ustanova službeni list SFRJ, Beograd 1973, str. 288.

смета само продуцентот на филмското дело.

Лицата кои уживаат авторско-правна заштита се категоризираат како лица кои дале свој креативен придонес во создавањето на делото и лица кои при создавањето на делото се јавуваат како технички соработници³. Од една страна како коавтори на филмското дело како целина се јавуваат: авторот на сценариото, главен режисер и главен снимател⁴, а од друга страна коавторите на придонес: цртачот, сценографот, костимографот, монтажерот, авторот на маски. На коавторите на придонес не им се признава авторство на филмското дело како целина, туку им се признава само на оние делови кои се нивна творечка еманација⁵. Во групата на коавтори на придонес, во одредени ситуации можеби на неправеден начин се вбројува и авторот на музичкото дело кое е составен дел од филмското дело, што е логична последица на јазичното толкување на законското решение според кое делото треба да биде посебно создадено за користење во филмското дело. Како логична импликација на ова, композиторот не ужива авторско-правна заштита ако композицијата не е изворна оригинална творба специјално наменета за филмското дело. Иако ова решение е во согласност со чл. 2 ст. 2 од Директивата на ЕУ за правото на изнајмување, сепак за ова решение постојат критики како од научната така и од стручната јавност⁶. За автор на придонес се смета и главниот цртач на анимација, доколку таа не е суштествен дел од филмското дело. Авторите на филмското дело се стекнуваат со авторското право во моментот на настанувањето на делото, односно кога филмскиот режисер ќе утврди дека е завршена првата стандардна копија на делото.

Поради комплексноста на филмските дела и нивната економска тежина, во теоријата се застапени бројни дискусии во однос на тоа дали правата ги ужива оној кој го финансира создавањето на делото-продуцентот или коавторите кои дале свој креативен допринос во негова реализација?

Од реченото, може да се увиди дека во нашиот правен систем од редот на коавтори на филмското дело е изоставен продуцентот, односно производителот на делото кој вложил материјални средства и учетувал во организацијата на создавањето на филмското дело. Ова се должи на дуалистичката теорија на аудиовизуелните дела, прифатена во нашиот правен систем. Под ова се подразбира дека продуцентот треба да добие дозвола од сите коавтори на филмското дело како оригинални носители на правата, како и од авторот на оригиналното дело доколку филмското дело е изведено, па дури потоа економски да го искористува делото.

Исклучок, кога продуцентот нема потреба да бара дозвола за искористување на филмското дело од авторите на делото и авторите на придонес, имаме кога делото било создадено во рамки на работен однос⁷. Но, доколку некој од авторите (пр. авторот на сценариото) на дело кое е дел од единствената целина на филмското дело, не бил во работен однос со работодавачот во времето кога конкретното дело било создадено, тогаш работодавачот (продуцентот) е принуден да склучи договор за филмска продукција. Станува збор за договор *sui generis*, кој содржи

3 Janić M.: *Industrijska svojina i autorsko pravo*, Novinska ustanova službeni list SFRJ, Beograd 1973, str. 288.

4 Во теоријата се спори и авторството на сценаристот и главниот снимател негирајќи го нивниот креативен допринос во создавањето на делото. Повеќе за ова види кај: Дабовиќ-Анастасовска Ј., Пепељуговски В., *Авторско право*, Правен Факултет „Јустинијан Први“, Скопје, 2006, стр.105-107.

5 Пепељуговски В., *Закон за авторското право и сродните права*, Академик, Скопје, 2005.

6 Повеќе за ова види кај: Дабовиќ-Анастасовска Ј., Пепељуговски В., *Авторско право*, Правен Факултет „Јустинијан Први“, Скопје, 2006, стр.110-111.

7 Colston C., *Principles of Intellectual Property Law*, Cavendish Publishing Limited, London, 1999, p. 201.

елементи на авторски договор, договор за дело и договор за работа.⁸ Договорот мора да биде склучен во писмена форма и да го содржи видот на правата што се пренесуваат, нивниот обем, времетраењето, територијата на која важат правата, рокот за објавување на делото и авторскиот надомест. Со склучувањето на договорот за филмска продукција, се смета дека авторите исклучиво и неограничено му ги пренеле на филмскиот продуцент материјалните права на аудиовизуелното дело, како правото на превод, аудиовизуелната преработка, како и на фотографиите создадени во врска со тоа дело, доколку со договор не е поинаку определено.⁹ Per analogiam, истото се однесува и на авторите на придонес, доколку нивниот труд во создавањето на делото не бил во рамки на работен однос, со договорот за филмска продукција се смета дека исклучиво и неограничено му ги пренесле на филмскиот продуцент правата за користење на придонесите за довршување на аудиовизуелното дело. Вакви ситуации во праксата скоро и да нема, бидејќи ретко која филмска компанија (на пример: Vornor Bros, MGM, Paramount, Trim Vorks, и други) би ризикувала да вложи огромен капитал, за подоцна да биде уценувана. Од тие причини филмскиот продуцент уште пред да отпочне со процесот на создавањето на филмското дело има склучено договор за работа или договор за филмска продукција со лицата кои ќе се јават како идни автори на филмското дело.

3. ФИЛМСКО ДЕЛО ОД РАБОТЕН ОДНОС

Во нашиот правен систем, во случај кога филмското дело е создадено во рамки на работен однос, во моментот кога тоа ќе биде завршено, на продуцентот во својство на работодавач ex lege се пренесени исклучивите материјални права и други права, делото да може да го репродуцира, дистрибуира, издава, јавно да ги соопштува своите видеограми, вклучително и правото на изнајмување што не е случај и со другите дела создадени во работен однос. Ова решение е во согласност со видот и карактерот на овие дела. Независно од правниот третман на филмското дело од работен однос и правото на продуцентот истото да го искористува преку изнајмување, авторот-работник има право на правичен надомест за секое изнајмување на филмското дело и од ова право не може да се откаже. Работодавачот ужива исклучиво, но не и неограничено право на филмското дело од работен однос. Ова подразбира дека ex lege пренесените материјални и други права, работодавачот ги ужива на определено време утврдено со Закон, освен ако со соодветен колективен договор или друг договор поинаку не е определено.

Работникот-авторот и натаму ги ужива моралните овластувања кои се непреносливи, со исклучок на правото на откажување (покажување). Ова се должи на опасноста од евентуално самоволие на некој од авторите-работници да ги доведе во прашање енормно големите материјални средства вложени за потребите на создавањето на филмското дело. Авторите го задржуваат исклучивото право на натамошни преработки на филмското дело во некој друг уметнички вид, додека пак авторите на придонесите го задржуваат правото своите придонеси кон филмското дело посебно да ги користат, доколку со тоа не

⁸ Дабовиќ-Анастасовска Ј., Пепељугоски В., Здравева Н., Гавриловиќ Н.: Филмски дела-водич низ авторското право и сродните права, Правен факултет „Јустинијан Први“ - Центар за образование за интелектуална сопственост, Скопје, 2007, стр 13.

⁹ Акимовска П. М., Дабовиќ-Анастасовска Ј., Пепељугоски В., Наумовски. Г., Здравева Н., Гавриловиќ Н.: Авторско право и сродните права- коментар и прилози, Правен факултет „Јустинијан Први“, Скопје, 2007, стр 153.

се повредуваат правата на филмскиот продуцент.

Во контекст на изнајмувањето, како и поради можноста за остварување на огромна заработка дури и на филмско дело за кое најмалку се очекувало, авторите на придонес и авторите на филмското дело во својство на работници имаат право да бараат од продуцентот дополнителен правичен надомест за секое користење на филмското дело. На ова право се надоврзува и обврската на продуцентот најмалку еднаш годишно да им доставува на авторите извештај за остварениот приход за секој вид на користење на филмското дело. Ова право на работникот и обврска на работодавачот, произлегуваат од аналогната примена на одредбите кои се однесуваат на договорниот пренос на авторското право. Во практиката остварувањето на ова право на работникот најчесто се проблематизира, имајќи ја предвид супериорната преговарачка позиција што ја има работодавачот во однос на него.¹⁰

ЗАКЛУЧОК

Имајќи предвид дека во нашиот правен систем е прифатена дуалитичката концепција застапена во земјите на Бернската унија, филмското дело независно што по својата природа е сложено дело, создадено од повеќе лица, сепак на авторите им се признава авторско-правна заштита како на единствено дело создадено од повеќе лица (коавтори), што не е случај во САД која не потписничка на Бернската конвенција и каде за автор се смета само продуцентот на филмското дело.

Следствено на тоа, како коавтори на филмското дело како целина се јавуваат: авторот на сценариото, главен режисер и главен снимател, додека на коавторите на придонес: цртачот, сценографот, костимографот, монтажерот, авторот на маски и слично, не им се признава авторство на филмското дело како целина, туку им се признава само на оние делови за кои вложиле свој интелектуален труд.

Кога станува збор за филмско дело создадено во рамки на работен однос, во моментот кога тоа ќе биде завршено, исклучивите материјални права и други права, делото да може да го репродуцира, дистрибуира, издава, јавно да ги соопштува своите видеограми, вклучително и правото на изнајмување што не е случај и со другите дела создадени во работен однос *ex lege* се пренесуваат на работодавачот во својство на продуцент. Работодавачот ужива исклучиво, но не и неограничено право на филмското дело од работен однос, што подразбира дека работникот-авторот и натаму ги ужива моралните овластувања кои се непреносливи, со исклучок на правото на откажување (покажување).

¹⁰ Colston C., Principles of Intellectual Property Law, Cavendish Publishing Limited, London, 1999, p. 201.

КОНСУЛТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

1. Акимовска П. М., Дабовиќ-Анастасовска Ј., Пепељугоски В., Наумовски. Г., Здравева Н., Гавриловиќ Н.: Авторско право и сродните права- коментар и прилози, Правен факултет „Јустинијан Први“, Скопје, 2007.
2. Colston C., Principles of Intellectual Property Law, Cavendish Publishing Limited, London, 1999.
3. Дабовиќ-Анастасовска Ј., Гавриловиќ Н., Правни проблеми на авторството кај филмското дело и договорот за филмско дело., Авторско право и сродни права- домашна и меѓународна теорија и практика, Правен Факултет „Јустинијан Први“, Центар за образование за интелектуална сопственост, Скопје, 2007.
4. Дабовиќ-Анастасовска Ј., Пепељугоски В., Здравева Н., Гавриловиќ Н.: Филмски дела-водич низ авторското право и сродните права, Правен факултет „Јустинијан Први“ - Центар за образование за интелектуална сопственост, Скопје, 2007.
5. Дабовиќ-Анастасовска Ј., Пепељугоски В., Авторско право, Правен Факултет „Јустинијан Први“, Скопје, 2006.
6. Закон за авторското право и сродните права (“Службен весник на Република Македонија” бр. 115/10, 140/10, 51/11 и 154/2015).
7. Janić M.: Industrijska svojina i autorsko pravo, Novinska ustanova službeni list SFRJ, Beograd 1973.
8. Пепељугоски В., Закон за авторското право и сродните права, Академик, Скопје, 2005.

347.78:004(470)

Кошеляева Карина Андреевна

Тамбовский государственный университет имени Г.Р. Державина karrinnaaa@rambler.ru

ОПЫТ ЗАЩИТЫ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ ПРАВ В СЕТИ ИНТЕРНЕТ В РОССИИ И ЗА РУБЕЖОМ

EXPERIENCE IN PROTECTION OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS ON THE INTERNET IN RUSSIA AND ABROAD

Аннотация: Проблема защиты интеллектуальной собственности давно уже вышла за рамки юридической плоскости. В настоящее время её можно рассматривать в том числе, как фактор политического развития государства. Подобная ситуация обусловлена объективной необходимостью дальнейшей интеграции нашей страны в мировое сообщество на правах равноценного и надежного партнёра.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, охрана результатов интеллектуальной деятельности, защита интеллектуальной собственности.

Abstract: Intellectual property security has stopped being just a legal issue long time ago. Nowadays it can be considered also as the factor of a state's political development. This situation is caused by the objective necessity of further integration of the Russian Federation into global community as a reliable and equivalent partner.

Keywords: Intellectual property, the protection of intellectual activity, protection of intellectual property.

Исключительные интеллектуальные права предполагают возможность монопольного обладания продуктами интеллектуальной деятельности, в том числе предоставления разрешений на их использование или установления соответствующих запретов. В реальном пространстве это позволяют осуществлять известные механизмы контроля, охраны и защиты (превентивные, обеспечительные, наказательные, властно-репрессивные и пр.) через соответствующие неюрисдикционные и юрисдикционные (прежде всего – судебную) формы.

В виртуальном пространстве (от лат. *virtus* – воображаемый, мнимый, кажущийся) [10], каковым являются информационно-телекоммуникационные сети (прежде всего, глобальная – Интернет), монополия правообладания интеллектуальными результатами сталкивается с рядом проблем: технологиями по быстрому копированию, передаче информации и др. Состоящее из информационных образов (симулякров) объектов (реальных или вымышленных), это пространство изменяет объекты, варьируя их параметры, характеристики, ограничения и даже законы существования.

Интернет практически поглощает любой интеллектуальный продукт и фактически лишает возможности монопольного контроля над ним и соответственно применения классических механизмов охраны и защиты (недопущение к объектам (превенция возможных нарушений), изъятие, индивидуализация нарушителя и наложение на него санкций и пр.)). Это с очевидностью обуславливает особый механизм юридического воздействия, формирование которого в разных странах, относящихся к разным правовым семьям, происходило и происходит по-разному, хотя есть и нечто общее.

Так как интеллектуальное право – это, прежде всего сфера частного права, вполне уместным стало бы применение классификационной методологии для разграничения мирового правового пространства на различные сегменты с целью последующего анализа, которая используется в науке сравнительного правоведения в сфере частного права. Придерживаясь классификации К. Цвайгерта, Х. Кетца [11, с. 111], следует отметить, что стиль правовой семьи (выработанный веками, определяемый человеческими представлениями, сформированными в процессе исторического развития, и в первую очередь особенностями развития духовной жизни) влияет, во-первых, на понимание сущности интеллектуального права и, во-вторых, – на специфику механизма правовой защиты интеллектуальных прав в сети Интернет.

Так, англо-американское авторское право («copyright» – «право на копию»), стимулируя создание новых произведений, имеет коммерческую ориентацию. Это отражается на механизме защиты прав авторов в Интернет – пространстве. В частности, в некоторых странах (например, в Англии) передача информации одним лицом другому посредством создания временной копии не является нарушением прав автора (за исключением передачи копий таких объектов, как компьютерные программы и базы данных), если осуществляется без коммерческой цели [2].

Романо-германская правовая система («droit d'auteur» – «право автора») наделяет автора неотчуждаемыми моральными правами, использует личностный подход, при котором интересы творца произведения должны соблюдаться в первую очередь хотя бы потому, что именно он является центральной фигурой всей системы, давшей название этой области права [7, с. 20]. Здесь придерживаются классической схемы: объекты, выложенные в сеть «Интернет»,

защищаются наравне с другими произведениями (Франция). Этот же подход во многом характерен и для законодательства Российской Федерации.

Учитывая выше сказанное, проанализируем законодательство, органы защиты и меры ответственности разных стран.

1. ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО.

В настоящее время в России стало практиковаться внедрение в практику публично-властных механизмов контроля и защиты (привлечение провайдеров, антипиратский закон). Это общая тенденция развития системы охраны интеллектуальных прав в сети Интернет. Началом активной борьбы в Российской Федерации с нарушениями интеллектуальных прав в Интернете можно считать принятие «антипиратского» закона [3].

Однако, как отмечают в «Специальном отчете 301» о соблюдении и защите прав интеллектуальной собственности в государствах, которое издает ежегодно Торговое представительство США, Россия остается в «Приоритетном списке наблюдения» в результате «непрекращающихся серьезных проблем с охраной и защитой прав интеллектуальной собственности», особенно в отношении защиты авторских прав и прав на товарные знаки (торговые марки). Торговое представительство США указывает, что нарушение авторских прав, в особенности Интернет-пиратство, остается проблемой в России, и хотя законодательство в этой сфере продолжает развиваться, практическое влияние таких изменений неясно, как и то, будут ли необходимые поправки приниматься в дальнейшем. Также в этот список попали следующие страны: Украина, Алжир, Аргентина, Венесуэла, Индия, Индонезия, Китай, Кувейт, Пакистан, Таиланд, Чили и Эквадор [13].

Отметим, что в российском праве объекты интеллектуального права в сети долгое время охранялись по общим правилам, по аналогии с остальными объектами, созданными авторами. В праве зарубежных стран законодательное регулирование интеллектуального права имеет многоступенчатую систему (Закон от 12.06.2009 г. № 2009-669 «О поощрении распространения и охраны творческой деятельности в Интернете» во Франции, Закон об информационных и коммуникационных услугах (1997 г.) в Германии, Закон «Об авторском праве в цифровую эпоху» (1998 г.) в США, Постановление об обеспечении безопасности в сети Интернет (2000 г.) в Китае и др.), а не только содержится в своде гражданских законов [5].

В этом аспекте, возможно, отечественному законодательству следовало бы заимствовать опыт иностранных государств. Возможно, в будущем необходимо будет разработать и принять Информационный кодекс РФ, который позволил бы разрешить вопрос сведения существующего в данной сфере законодательства воедино, сняв имеющиеся противоречия, пробелы и последствия разноплановых методологических подходов при выработке проектов нормативных правовых актов в рассматриваемой области отношений. В конечном счете, это позволило бы выйти на площадку международного обсуждения правовых проблем Интернета с более подготовленной концепцией.

2. ОРГАНЫ ЗАЩИТЫ.

Сегодня в ряде государств рассмотрение споров, связанных с защитой результатов интеллектуальной деятельности, осуществляют различные специализированные структуры: Федеральный патентный суд в Германии, Трибуналы по делам о правах интеллектуальной собственности в Китае, Апелляционный Суд федерального округа в США, Высокий суд в Великобритании, Патентное ведомство в Польше, Ведомство по авторскому праву в Индии и т.д. С 2013 г. начал свою работу Суд по интеллектуальным правам и в России [4]. Это способствует эффективному разрешению споров в области интеллектуальной собственности.

Однако в связи с тем, что в России долгое время не было государственного органа, который консолидировал все силы общества в борьбе с пиратством, существующим организациям (Российское авторское общество (РАО), Российская антипиратская организация (РАПО), Российское общество по управлению правами исполнителей (РОУПИ), Международная федерация производителей фонограмм (IFPI) и др.) сложно справиться с возникающими инцидентами в сети Интернет. Эффективным способом решения проблемы защиты интеллектуальных прав в сети Интернет, предполагаем, стало бы введение нового государственного органа исполнительной власти: Федерального агентства по надзору за деятельностью в информационно-телекоммуникационных сетях. Деятельность которого распространялась бы на пользователей сети Интернет, скачивающих незаконно размещенный контент. Данные методы уже используются в зарубежной практике (например, во Франции), эффективность которых не оспаривается экспертами.

3. МЕРЫ ОТВЕТСТВЕННОСТИ

Как показывает мировая практика, вопрос в области ответственности за нарушение интеллектуальных прав в сети Интернет активно реализуется в настоящее время. Предусмотрена как административная (ст. 198 Copyright, Designs and Patents Act – штраф, не превышающий £ 50,000), гражданская (ст. ст. L.515-1 – L.515-10 Кодекса интеллектуальной собственности во Франции), так и уголовная (ст. 63 Закона Индии об авторском праве предусматривает тюремное заключение на срок от 6 месяцев до 3-х лет) формы ответственности. Однако не сформировано в полной мере единообразное регулирование отношений в этой области. Негативные последствия данной проблемы заключаются в том, что субъект, находясь в рамках одного правового порядка, не может защитить свои права и законные интересы, поскольку его контрагент по правоотношению, нарушающий эти права и законные интересы, находится в рамках другого правового порядка. Невозможность же защиты прав и законных интересов субъекта практически полностью нивелирует значение права как социального института [8]

Следовательно, в правовом регулировании отношений интеллектуальной собственности действует территориальный принцип: возникновение, действие и защита интеллектуальных прав ограничены территорией государства. Этот принцип проводится и современным российским законодательством (ст. 1231). Данный подход классический [9, с. 106]. Вместе с тем, чтобы смягчить известные национальные законодательные рамки и принять во внимание интересы иностранных правообладателей, в зарубежных странах применяются

специальные коллизионные нормы. Этот опыт следует более активно использовать и в российской экономико-правовой практике [13].

Учитывая разнообразие национальных правовых режимов интеллектуальной собственности и охрану на международном уровне, Г. Динвуди допускает возможность пересмотра принципа территориальности. В этой связи предлагается ограниченная концепция территориальности, отражающая реальность, уже сложившуюся в отдельных институтах права интеллектуальной собственности, в особенности в области охраны товарного знака. Действительно, уже существуют наднациональные системы регистрации, в частности Мадридская система международной регистрации и региональная регистрация товарного знака в рамках Европейского союза [6].

Эффективным способом решения проблемы могло бы стать заключение новых международных соглашений, допускающих (на основе взаимности) экстерриториальный контроль над пользователями и провайдерами, предоставляющими пользователям доступ в сеть Интернет. Договоры Всемирной организации интеллектуальной собственности в области защиты интеллектуальных прав в Интернете (1996 г.) выступают наглядным тому примером [1]. В относительно недавнее время (1996 г.) в рамках деятельности ВОИС были приняты Договор ВОИС по авторскому праву и Договор ВОИС по исполнениям и фонограммам, ориентированные на изменившиеся с приходом Интернета и предусматривающие дополнительные к Бернской конвенции обязательства. Договоры ВОИС, Защищая интересы авторов в киберпространстве, открывают новые горизонты для композиторов, художников, писателей и других пользователей Интернета, которые могут с уверенностью создавать, распространять и контролировать использование своих произведений в цифровой среде.

Анализируя выше сказанное, отметим, что проблема защиты интеллектуальных прав в сети Интернет – это, прежде всего, проблема эффективности классических частноправовых средств и механизмов защиты. Именно поэтому и за рубежом, и в России стало практиковаться внедрение в практику публично-властных механизмов контроля и защиты (привлечение провайдеров, антипиратский закон и пр.). В настоящее время в Российской Федерации положено начало активной борьбы с нарушениями интеллектуальных прав в Интернете. Однако требуется дальнейшее развитие в этой области.

Таким образом, основной проблемой, возникающей в связи с научно-техническим прогрессом, является защита прав интеллектуальной собственности в глобальных сетях. В связи с тем, что в Интернет пространстве кардинально изменяется сущность отношений, возникающих при использовании результатов интеллектуальной деятельности, применение «классического» законодательства зачастую не представляется возможным. В зарубежной практике действуют специальные нормы в данной области, заслуживающие имплементации в национальное законодательство. Следует также продолжать налаживать межгосударственное взаимодействие по вопросам использования продуктов интеллектуальной деятельности в сети Интернет, а также их охраны.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Договор ВОИС по авторском праву от 20 декември 1996 г. // Официјална публикација ВОИС № 226 (R). Женева, 1997. С. 456.
2. Copyright, Designs and Patents Act (1988), ch. 48, §§ 77-89 (Eng.); Copyright Laws and Treaties of the World. (1988). Vol. 3.
3. Федерален закон од 02.07.2013 г. № 187-ФЗ «О внесени изменени во одредени законодавни акти на Руската Федерација по впраша заштита на интелектуални права во информативно-телекомуникационни мрежи» // Собрание на законодавство на РФ. 2013. № 27. Ст. 3479.
4. Постановление Пленума ВАС РФ од 02.07.2013 г. № 51 «О начале деятельности Суда по интеллектуальным правам» // СПС КонсультантПлюс (дата обращения: 11.01.2016).
5. Власенко А.В. Охрана объектов авторского права в сети «Интернет» в зарубежных странах и в Российской Федерации // Образование и право. 2010. № 1. СПС КонсультантПлюс (дата обращения: 09.01.2016).
6. Dinwoodie G. B. Developing a Private International Intellectual Property Law: the Demise of Territoriality? // William and Mary Law Review. 2009. Vol. 51. P. 715.
7. Матвеев Г.А. Некоторые сравнительно-правовые аспекты англо-американской и романо-германской концепций авторского права // Вестник Пермского университета. Юридические науки. 2009. № 4. С. 16-23.
8. Невзоров И.В. Проблема региональной разобщенности гражданско-правового регулирования деятельности в сети Интернет // Правовые вопросы связи. 2006. № 2
9. Трофимов В.В. Проблемные аспекты формирования стратегии правотворческой политики в сфере инноваций и некоторые дискуссионные вопросы реформирования законодательства об интеллектуальной собственности // Правовая защита интеллектуальной собственности: проблемы теории и практики. М.: Издательский центр университета имени О.Е. Кутафина (МГЮА). 2016. С. 106
10. Трофимов В.В., Панкова Д.А. Категориальный анализ термина «виртуальность» // Информационные технологии в экономике, управлении и образовании. СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2010. С. 27-38.
11. Цвайгерт К., Кёте Х. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права. Том 1. М.: Международные отношения, 2000. 480 с.
12. Шугурова И.В. Территориальный принцип действия прав интеллектуальной собственности: основные тенденции развития // Современное право. 2010. « 10. С. 76-82
13. United States Trade Representative, «2015 Special 301 Report»/ [Электронные ресурсы]. URL: <https://ustr.gov/sites/default/files/2015-Special-301-Report-FINAL.pdf> (дата обращения: 06.03.2016).

Маркосян Армине Араиковна
Тамбовский Государственный Университет имени Г.Р. Державина

ОСОБЕННОСТИ ПОВЕДЕНИЯ АДВОКАТА В СУДЕБНОМ ПРОЦЕССЕ

FEATURES OF LAWYER BEHAVIORS IN THE PROCEEDINGS

Аннотация: Термин “этика” происходит от греческого ethos - обычай, нравственный характер. Предметом же адвокатской этики становится поведение представителя этой профессии, члена соответствующей корпорации, преимущественно в обстоятельствах, где он действует именно как профессионал: либо представляет свою профессию, либо воспринимается окружающими именно как представитель корпорации адвокатов. Именно адвокатская этика велит ему защищать всех, кто прибегает к его помощи. Верно выразился по этому поводу Erskine: “Адвокат, который отказывается от защиты по личным своим воззрениям на обвиняемого, становится в эту минуту судьей, осуждающим еще до приговора, и бросает на весы правосудия тяжесть своего осуждения, быть может, ошибочного, но очень веского в силу того, что оно исходит от адвоката.” Этические нормы, регулирующие поведение адвоката в суде, достаточно просты и очевидны. Кратко эти правила можно сформулировать следующим образом: суд надо уважать, его нельзя обманывать, ему следует подчиняться; процессуальный противник не враг, с ним надо обращаться уважительно.

Ключевые слова: адвокат, этика, право, суд, судебный процесс, судебное заседание, юрист, адвокатура.

Abstract: The term “ethics” comes from the Greek ethos - custom, moral character. The subject of the legal ethics becomes the behavior of members of the profession, corresponding member of the corporation, especially in circumstances where it acts just like a pro: is either their profession or it is perceived by others as a representative of the corporation lawyers. That legal ethics tells him to protect all those who resorted to his aid. True expressed on this occasion Erskine: “A lawyer who refuses the protection of personal their views on the accused, it is at this moment the judge, condemning even before the verdict, and throws on the scales of justice weight of his conviction, perhaps mistaken, but very good in because it comes from a lawyer “Ethical rules governing attorney conduct in court rather simple and obvious Briefly, these rules can be summarized as follows: the court must be respected, it is impossible to cheat, he should obey; Procedure opponent is not an enemy, with the.. it should be treated with respect.

Key words: lawyer, ethics, law, court, trial, trial, lawyer, legal profession.

Одним из важнейших этических правил, безусловно, следует признать добросовестное отношение адвоката к суду. Оно применимо как в отношении поведения адвоката в уголовном, так и в гражданском процессе. Интересно отметить, что применительно к гражданскому судопроизводству закон (ст. 30 ГПК РФ)¹ обязывает добросовестно пользоваться своими правами лиц, участвующих в деле.

Этические нормы, регулирующие поведение адвоката в суде, достаточно просты и очевидны. Кратко эти правила можно было бы сформулировать следующим образом. Суд надо уважать, его нельзя обманывать, ему следует подчиняться. Процессуальный противник не враг, с ним надо обращаться уважительно, не подвергать оскорблениям (не только в уголовно-правовом, но и в бытовом смысле этого слова), высмеиванию, его процессуальные права следует уважать и с ними считаться.

Представляется, что выступление адвоката в суде должно быть морально и нравственно выдержанным в силу ряда причин и обстоятельств.

Однако, конечной целью доказывания в судебном процессе в ходе выступления адвоката является достижение (познание) объективной истины, что с точки зрения этических норм, сложившихся в обществе, воспринимается, с одной стороны, в качестве однозначно высоконравственного и высокоморального результата деятельности защитника, а с другой стороны, в качестве основы судебной достоверности при вынесении решения.²

Таким образом, достижение объективной истины (как высокоморальной и нравственной цели деятельности) предполагает, что адвокат при отстаивании интересов обвиняемого (подсудимого) должен прибегать к способам и методам защиты, которые являются не только законными с точки зрения действующего законодательства, но и допустимыми и приемлемыми с точки зрения норм морали и нравственности, господствующих в современном обществе. Подобное ограничение возможностей защитника (например, по использованию лжи для защиты интересов своего подзащитного) представляется не только законной, но и этически обоснованной линией поведения защиты.

Однако это ограничение в линии поведения защиты не должно приводить к уклонению адвоката от своих обязанностей по защите прав и законных интересов ответчика (подзащитного), к совершению сделок со стороной обвинения (если на то не было воли самого подзащитного), иных действий, которые можно было бы истолковать в качестве лжезащиты в деятельности профессионального адвоката, которая, как справедливо отмечает Р. Мельниченко, является первым и наиболее серьезным составом профессионального нарушения адвоката.³

Какой-либо обман кого-либо со стороны адвоката недопустим, использование подложных доказательств запрещено, «подготовка» свидетелей не разрешается. Лучший способ решения спора - мирный. Придерживаясь правила добросовестного отношения к суду, адвокат не должен предпринимать попытки обмана либо участвовать в обмане суда.

Адвокат не может и не должен влиять на ход правосудия, давая фальсифицированные показания, фальсифицировать факты, осознанно

1 Федеральный закон РФ № 138-ФЗ от 14.11.2002 г. «Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации» (ред. от 28.11.2015) // Собрание законодательства РФ. 2002. № 46. ст. 4532.

2 Аверин А.В. Истина и судебная достоверность: постановка проблемы. 2-е изд., доп. СПб., 2007.

3 Мельниченко Р. Лжезащита - первый состав профессионального правонарушения адвоката // Уголовное право. 2011. № 1

представлять подложные документы, давать (советовать) ложные показания или свидетельства, заведомо для адвоката неверное, неточное толкование положений закона либо нормативных актов или судебной практики, осознанно утверждать что-либо, для чего нет разумного основания в имеющихся в распоряжении суда и/или представленных ему доказательствах, либо утверждать то, что лишь предстоит доказать и/или мотивировать.⁴

Следует обратить внимание на соблюдение адвокатом правил, которые касаются допроса свидетелей. Недопустимо для адвоката отговаривать свидетелей от дачи показаний либо рекомендовать таким свидетелям не присутствовать в суде, осознанно разрешать свидетелю давать суду заведомо ложные или неполные показания, без необходимости, злоупотребляя своим положением, придирайтесь к свидетелям, обвинять их в даче неточных либо ложных показаний, задавать им вопросы, касающиеся их личной жизни, без необходимости переубеждать свидетелей в чем-либо, вступать со свидетелями в споры и пререкания.

Деятельность адвоката ассоциируется в обществе с торжеством справедливости⁵. По мнению ряда дореволюционных адвокатов, с божьим промыслом как высшим ее проявлением, так как, с одной стороны, участие адвоката уравнивает возможности стороны защиты и обвинения в рамках конкретного судебного разбирательства и позволяет суду вынести решение (приговор) с учетом доказанности позиций каждой из сторон, а с другой стороны, позволяет стороне, не обладающей в большинстве случаев необходимыми правовыми знаниями, отстаивать свои права и законные интересы профессионально и своевременно. Справедливость является базовой категорией в этике, содержащей в себе требование соответствия деяния и воздаяния за него.

⁶Следовательно, достижение торжества справедливости посредством активного участия адвоката в судебном процессе предполагает, что подобная деятельность носит этически выдержанный характер.

Адвокат может, действуя законными способами и методами, изыскивать источники информации и получать информацию от любого потенциального свидетеля, показывая перед таким лицом свою заинтересованность в получении информации как адвоката, и принять меры для того, чтобы не подавлять желание любого потенциального свидетеля дать показания, а равно не побуждать свидетеля к попыткам уклониться от явки в суд в случае его вызова.

Адвокат не должен сближаться, вступать в контакт или иметь какие-либо отношения с противоположной стороной, которая представлена профессиональным адвокатом, кроме как через этого адвоката, а равно совершать те же действия с согласия адвоката второй стороны, но без предварительного согласия своего клиента на осуществление таких действий.

Содержание выступления защитника-адвоката в рамках судебного процесса должно отличаться тождеством и взаимосвязанностью логических, юридических доводов и морально-нравственных критериев. В связи с этим ряд ученых указывают на проблему смешения правовых и моральных норм в Кодексе адвокатской этики⁷. Условно это можно свести к формуле: то логично и доказуемо,

4 Сибирцев Г.И. Этика адвокатской деятельности в уголовном процессе // Судебная власть и уголовный процесс. 2015. № 4. С.198.

5 Ревина И.В. Правовые и нравственные категории внутреннего убеждения адвоката при осуществлении защиты по уголовному делу // Современное общество и право. 2011. № 2. С.85-88.

6 Маслова М.В. Морально-нравственные аспекты выступления защитника в суде // Современное право. 2015. № 8.

7 Мельниченко Р.Г. О проблеме смешения правовых и моральных норм в кодексе профессиональной

что обосновывается стороной защиты способами, приемами, методами и в формах с соблюдением норм нравственности и морали.

Понятие этического содержания выступления защитника производно от философского понятия "этика". Предметом исследования этики в общем философском понимании выступают категории морали и нравственности. Как отмечает А.В. Разин, "первоначально смыслом слова... было совместное жилище и правила, порожденные совместным общежитием, нормы, сплачивающие общество, преодоление индивидуализма и агрессивности. По мере развития общества к этому смыслу добавляется изучение совести, добра и зла, сострадания, дружбы, смысла жизни, самопожертвования и т.п."⁸

В прикладной этике (направлении профессиональной этики, изучающем практические моральные проблемы), например юридической этике, основное внимание уделяется требованиям к моральным и нравственным качествам юристов, а также уровню правовой культуры правоприменительной деятельности, осуществляемой юристами.

Таким образом, этика в профессиональной деятельности юристов выступает в качестве специфической формы проявления морали в целом. Как отмечает Г.А. Васильева, "в данном случае речь идет о совокупности конкретизированных общих нравственных принципов, норм применительно к правоохранительной и правоприменительной деятельности юриста. Они и составляют основное содержание этого вида этики"⁹.

Так, Кодекс адвокатской этики под профессиональной этикой адвоката понимает обязательные для каждого адвоката правила поведения при осуществлении адвокатской деятельности, основанные на нравственных критериях и традициях адвокатуры, на международных стандартах и правилах адвокатской профессии, а также основания и порядок привлечения адвоката к ответственности. При этом адвокаты вправе в своей деятельности руководствоваться нормами и правилами Общего кодекса правил для адвокатов стран Европейского сообщества, должны при всех обстоятельствах сохранять честь и достоинство, присущие своей профессии, а в тех случаях, когда вопросы профессиональной этики адвоката не урегулированы законодательством об адвокатской деятельности и адвокатуре или Кодексом, адвокат обязан соблюдать сложившиеся в адвокатуре обычаи и традиции, соответствующие общим принципам нравственности в обществе.

Таким образом, этическое содержание выступления адвоката в уголовном процессе включает в себя моральные и нравственные аспекты. Некоторые авторы при исследовании этического содержания выступлений защитника в уголовном процессе вводят понятие этоса, пользуясь тем, что оно многозначно и имеет неустойчивый терминологический статус. Для развития правильного этического мышления адвоката необходимы широта и основательность общего гуманитарного образования, особая наблюдательность, четкое понимание задач защиты и безупречная тактичность. Знание оратором общих и специфических черт, характеризующих мораль, культурно-речевые, социально-психологические и эмоциональные особенности аудитории, наличие высокого темпа реакции обеспечивают соответствие его речи этосу, то есть социально-культурным

этики адвоката // Закон. 2012. № 9. С. 147-151.

⁸ Разин А.В. Этика: Учебник для вузов. М., 2009.

⁹ Васильева Г.А. Профессиональная этика юриста: Учеб.-метод. комплекс по дисциплине. Челябинск, 2008.

условиям и нормам коммуникации, прежде всего нравственным нормам”¹⁰

Соответственно, подчеркивается необходимость соблюдения защитником в процессе своего выступления в судебном процессе норм морали и нравственности как обязательного условия профессиональной защиты прав, свобод и законных интересов клиента. Так, мораль с философской точки зрения представляет собой принятые в обществе представления о хорошем и плохом, правильном и неправильном, добре и зле, а также совокупность норм поведения, вытекающих из этих представлений. Некоторые авторы отождествляют мораль с нравственностью, а также с этикой, считая данные понятия синонимами.

Однако представляется, что подобное отождествление понятий морали и нравственности необоснованно, потому что мораль является внешним выражением и проявлением в обществе системы правил поведения, а нравственность связана с внутренним осмыслением и соблюдением индивидуумом своих принципов, носящих всеобщий и универсальный характер. В силу этого нравственным императивам свойственно постоянство, единообразие, абсолютность и самодостаточность, в то время как моральные императивы подвижны с течением времени и в разных сообществах, поливариативны, относительно и стремятся соответствовать эталонам, закрепленным в качестве обязательных в том или ином обществе. Профессиональная мораль юриста заключается в совокупности правил поведения, которыми руководствуются юристы в своей деятельности. Эти правила поведения основываются на принятых в обществе (членом которого является юрист) представлениях о важнейших этико-правовых категориях (в частности, добра, справедливости, долга, чести, прав и свобод, законных интересов, ответственности, наказания, преступления, доказательств и т.п.).

Профессиональная нравственность юриста состоит в совокупности его внутренних качеств и свойств личности, которые побуждают юриста следовать определенному варианту поведения, основанному на внешнем моральном императиве.

Деятельность профессионального защитника, выступающего в рамках уголовного процесса в суде, обладает рядом специфических моральных и нравственных особенностей:

1) моральные и нравственные императивы профессионального защитника, в частности адвоката, продублированы нормами действующего законодательства Российской Федерации, а также нормами и правилами, принятыми на уровне адвокатского сообщества России (например, в упомянутом выше Кодексе), являющимися обязательными к применению всеми адвокатами страны в силу Федерального закона от 31.05.2002 № 63-ФЗ “Об адвокатской деятельности и адвокатуре в Российской Федерации”¹¹.

Так, ст. 17 вышеназванного Федерального закона в качестве оснований прекращения статуса адвоката закрепляет нарушение адвокатом норм, а также вступление в законную силу приговора суда о признании адвоката виновным в совершении умышленного преступления. Таким образом, адвокат, признанный вступившим в законную силу приговором суда преступником, априори считается недостойным по морально-нравственным критериям к выполнению своих

¹⁰ Маслова М.В. Морально-нравственные аспекты выступления защитника в суде // Современное право. 2015. № 8.

¹¹ Федеральный закон от 31.05.2002 N 63-ФЗ «Об адвокатской деятельности и адвокатуре в Российской Федерации» (ред. от 13.07.2015) // СПС «КонсультантПлюс».

профессиональных обязанностей по защите прав, свобод и законных интересов подзащитного;

2) нормы и принципы профессиональной морали и нравственности адвоката носят императивный и безальтернативный характер в связи с тем, что специфика его деятельности, особенно в рамках уголовного судопроизводства, обусловлена огромной ответственностью за судьбу подзащитных (в частности, при назначении судом в приговоре мер уголовного наказания подзащитному), а также за своевременную защиту их материальных (имущественных) прав и законных интересов.

Это вызвано, по мнению Всероссийского съезда адвокатов, теми обстоятельствами, что существование и деятельность самого адвокатского сообщества невозможны без соблюдения корпоративной дисциплины и профессиональной этики, заботы адвокатов о своих чести и достоинстве, а также об авторитете адвокатуры.

В связи с этим императивный характер обязанностей адвокатов по соблюдению норм и принципов профессиональной морали и нравственности, содержащихся в нормах и правилах, принимаемых адвокатским сообществом, подкреплен государством в законодательстве об адвокатуре и адвокатской деятельности нормами об ответственности адвокатов за нарушение вышеназванных этических правил в своей профессиональной деятельности;

3) нормы профессиональной морали и нравственности требуют от защитника при выступлении в суде оставаться максимально беспристрастным и объективным в изложении своей точки зрения, представлении доказательственной базы, при приведении аргументов в подтверждение позиции защиты и в опровержение доказательств, приводимых стороной обвинения (он должен проводить оценку юридически значимых обстоятельств с точки зрения закона, отрешившись от собственных антипатий либо симпатий).

Так, в частности, согласно статье 9 Кодекса адвокат не вправе допускать в процессе разбирательства дела высказывания, умаляющие честь и достоинство других участников разбирательства, даже в случае их нетактичного поведения. Профессиональный защитник лишь констатирует обстоятельства, имеющие значение для разрешения уголовного дела и вынесения справедливого и объективного приговора;

4) с точки зрения моральных и нравственных императивов защитник обязан использовать в своем выступлении только законные способы и методы защиты. Причем эти законные приемы защиты должны быть одновременно и нравственно допустимыми. Например, адвокат не вправе апеллировать к нравственно низменным чувствам и мотивам участников уголовного процесса (мести, ненависти, презрению, брезгливости и т.п.). Недопустимо с точки зрения норм морали и нравственности склонять суд к неправде, лгать суду.

5) мораль и нравственность профессионального защитника связывают его определенными рамками и требованиями не только в части профессионального поведения (например, при его выступлениях в суде), но и в части повседневного поведения в быту и в семье. Особенно это относится к профессиональным защитникам - адвокатам. Так, статьи 4 и 8 Кодекса прямо указывают, что "адвокат при всех обстоятельствах должен сохранять честь и достоинство, присущие его профессии, придерживаться манеры поведения и стиля одежды, соответствующих его статусу".

Несмотря на то что в Кодексе не детализированы обязанности адвокатов по соблюдению моральных и нравственных императивов в своем поведении в профессиональной деятельности и в быту, представляется очевидным, что адвокатским сообществом не приветствуется и иное вызывающее поведение адвоката вне его профессиональной деятельности (например, публичное употребление спиртных напитков, наркотических и психотропных веществ и препаратов, разнузданное поведение с лицами противоположного пола и т.п.);

б) профессиональный защитник обязан обладать высоким уровнем профессиональной (правовой) культуры, тактичности и сдержанности в связи с тем, что в силу специфики его деятельности он может стать обладателем информации, носящей глубоко личный, интимный характер, а также информации, которая подпадает под действие законодательства о государственной тайне [15] либо о коммерческой тайне¹²

Так, согласно статьям 5 и 6 Кодекса "адвокат должен избегать действий (бездействия), направленных к подрыву доверия к нему. Доверия к адвокату не может быть без уверенности в сохранении профессиональной тайны. Соблюдение профессиональной тайны является безусловным приоритетом деятельности адвоката. Срок хранения тайны не ограничен во времени.

¹² Федеральный закон от 29.07.2004 № 98-ФЗ «О коммерческой тайне» (ред. от 12.03.2014) // СПС «КонсультантПлюс».

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Федеральный закон РФ № 138-ФЗ от 14.11.2002 г. «Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации» (ред. от 28.11.2015) // Собрание законодательства РФ. 2002. № 46. ст. 4532.
2. Федеральный закон от 31.05.2002 N 63-ФЗ «Об адвокатской деятельности и адвокатуре в Российской Федерации» (ред. от 13.07.2015) // СПС «КонсультантПлюс».
3. Федеральный закон от 29.07.2004 N 98-ФЗ «О коммерческой тайне» (ред. от 12.03.2014) // СПС «КонсультантПлюс».
4. Кодекс профессиональной этики адвоката, принят Первым Всероссийским съездом адвокатов 31.01.2003 (ред. от 22.04.2015) // СПС «КонсультантПлюс».
5. Аверин А.В. Истина и судебная достоверность: постановка проблемы. 2-е изд., доп. СПб., 2007.
6. Бардин Л. Без нравственности нет профессии // Бизнес-адвокат. 2015. № 15. С. 12-16.
7. Васильева Г.А. Профессиональная этика юриста: Учеб.-метод. комплекс по дисциплине. Челябинск, 2008.
8. Гришин А.А. Адвокатская этика // Вестник Московского университета МВД России. 2014. № 8. С. 233-235.
9. Мельниченко Р. Лжезащита - первый состав профессионального правонарушения адвоката // Уголовное право. 2011. № 1
10. Мельниченко Р.Г. О проблеме смешения правовых и моральных норм в кодексе профессиональной этики адвоката // Закон. 2012. № 9. С.147-151.
11. Маслова М.В. Морально-нравственные аспекты выступления защитника в суде // Современное право. 2015. № 8.
12. Разин А.В. Этика: Учебник для вузов. М., 2009.
13. Ревина И.В. Правовые и нравственные категории внутреннего убеждения адвоката при осуществлении защиты по уголовному делу // Современное общество и право. 2011. № 2. С.85-88.
14. Самородкина М.В. В результате реформы соблюдение адвокатской этики должно стать обязательным для всех юристов // Адвокат. 2011. № 8.

Ali Pajaziti*
Ylber Sela**
Jasmina Trajkoska***

316.723-021.463(497.7)„1991-“

CRITICAL DIVERSITY: BUILDING INTERCULTURALISM 15 YEARS AFTER A CONFLICT

Abstract: Interculturalism refers to support for cross-cultural dialogue and challenging self-segregation tendencies within cultures. In the last few decades, interculturalism or multiculturalism, in Western countries, and in Macedonia since 2001 Ohrid Framework Agreement, has been frequently used in theoretical and public debates in the field of cultural policies in terms of whether there should be a stratification of cultures (dominant and secondary) or cultural relativism (every culture is important and deserves equal treatment).

This study, which comprises of a descriptive-analytical and empirical-quantitative part, aims at producing an objective overview of the perceptions of citizens of Kumanovo in relation to pluralistic identities in this town, to the relations with the others, the otherness, communication, mutual trust, socio-economic conditions, the impact of indicators such as the media, politicians, education, family, etc., upon the ethnical cohabitation-frustration.

Keywords: multiculturalism, interculturalism, diversity, divided society, Macedonia, Kumanovo

1. INTRO: MULTICULTURALISM – INTERCULTURALISM

Among the most frequently used expressions-syntagms in today's postmodern societies are those referring to interculturalism, multiculturalism, recognition policies, diversity, understanding the other(ness), etc. Multiculturalism, in fact, is a type of public policy, which refers to cultural diversity in multiethnic societies, namely ways how diversities should be treated, managed in the society and the country, i.e. in the political and social context. It is a notion, which can be related to cultural relativism versus cultural absolutism or domination of a single cultural, ethnic or religious element – a reality which is very problematic in establishing a functional society. In the normative aspect, this notion means accepting the differences, respecting different cultures and utilizing the benefits of moral, cultural and anthropological differences.

Today, in almost every democratic country or in those in the process of democratization, including our country as well, there have been debates about whether and how public institutions should recognize the identities of different communities and groups.¹ The issue of multiculturalism, which originates from the western social and political anthropology, primarily from the Anglo-American, is a problem of communication among different cultures, ethnicities and religions. Multiculturalism favors diversities by emphasizing the need for tolerance and uniqueness of groups, which ask for identity and protection within a tolerant and rational society. This actually means recognition of equal value of all cultures, not only by letting them survive, but rather stress their meaning. In sociological literature, one of the definitions of multiculturalism is the following: "A policy with which public relations among different cultures in a given society are regulated, including the way of usage of languages and symbols." According to Prelić, multiculturalism is a synonym for the processes of hybridization of cultures and identities in the modern globalized world, where cultures are in permanent contact and interaction.²

Multiculturalism is a project, which in essence deals with the inclusion of citizens with different cultural backgrounds in the society and tries to eliminate the power of domination of one group over the other. Multiculturalism aims at termination or at least enervation of the exclusion mechanism, namely enforcement of the inclusion mechanism.

According to Kymlicka, the state is multicultural if its members belong to different nations (multinational state) or migrated from different nations and if this fact represents an important element of personal identity and political life.

2. KUMANOVO: AN AREA OF REAL INTERCULTURALISM

Republic of Macedonia represents a historic, political, economic and cultural reality in the Balkans³. It is a part of this geographic region and distinguished for its ethnical and cultural diversity. Some authors have characterized it as the epicenter or the heart of the Balkans. The territory of Macedonia has always been part of great empires and civilizations. The end of the "2001 conflict" resulted in a new social agreement with the help of the mediation by the international community, which was signed on

¹ Чарлс Тејлор et.al., Мултикултурализам: Огледи за политиката на признавање, Евро Балкан Пресс, 2004, p. 3.

² Младен Прелић, "Мултикултурализам: Расправа која траје", Београд: Зборник матице српске за друштвене науке, No. 139, p. 139-149.

³ Ahmet Davutoglu, lecture delivered at Ss Cyril and Methodius Doctor Honoris Causa promotion ceremony, 25.03.2010.

August 13, 2001. Its main objective was to establish peace and a new framework for the improvement of relations between entities, which cohabitate in the Republic of Macedonia. It was a project of building inclusive, cohesive, intercultural society and political entity (state).

Kumanovo, a town in the north-eastern part of the country, at an altitude of 340 meters, is located on the crossroads of the two most important corridors in our country (Corridors 8 and 10), and only 40km away from the capital city – Skopje. Kumanovo is the largest municipality in Macedonia, with 509.48 km².

Today's borders of the municipality of Kumanovo have been defined by the new territorial division of the country arranged in August 2004. The structure of the population in the municipality of Kumanovo is heterogeneous not only in the town itself but also in rural areas, where citizens of different ethnic, cultural and religious backgrounds reside⁴.

According to the 2002 census, the number of inhabitants in Kumanovo is 105.484. 63,746 are Macedonians, 27,290 – Albanians, 292 – Turks, 4,256 – Roma, 147 – Wlachs, 9,062 – Serbs, 20 – Bosniaks and 671 – other⁵. According to these data, we can say that Kumanovo represents a real natural multiethnic environment, i.e. "Macedonia in miniature".

Kumanovo is a town with a long multicultural tradition, which is still being nurtured. There is a special kind of intercultural relations, respect and cohabitation. Since education is the main component, which influences the building and preservation of authentic differences and the spirit of plurality, in the last few years, especially after the OFA, with the support of international organizations, there have been organized many cultural events, whose main objective is the preservation and further affirmation of this active multiculturalism.

One of those events is the Street Festival, which has been held since 2008 – a peace building action in a post-conflict area such as Kumanovo, and whose aim is to bring together Macedonian, Albanian and Serbian youngsters in the town square for a common intra-national and intercultural music experience. In 2011, this event was called "Plug-in Diversity", supported by UNDP, as part of the common program "Enhancing the interethnic dialogue and communication among communities". Within the framework of the project, a video-competition "Media for diversity", which promoted education in the languages of communities, was also organized.⁶

In 2010, in Kumanovo the Multi-culti youth center supported by UNICEF, was officially opened in Kumanovo; it was one of the three centers opened in ethnically mixed communities in the country..

In 2013, the Center for Intercultural Dialogue and the Committee for relations among communities, took part in the project "A model of active citizenship in a multi-cultural society", realized by USAID. The motto "It needs to be said, citizen of Kumanovo" was promoted in this project.

⁷It is very important to point out that cohabitation and multicultural approach in the Kumanovo context are dynamic phenomena and after the event of May 9, 2015,⁸ when aggravation of interethnic relations was expected, many citizens and representatives of local authorities gathered together to call for coldness and reason at those

4 <http://kumanovo.gov.mk/v2/demografija/>, 26.05.2015.

5 <http://www.stat.gov.mk/Publikacii/knigaXIII.pdf>, 18.05.2015.

6 <http://www.streetsfestival.com/11.07.2015>

7 <http://kurir.mk/republika/opstini/104832-Vo-Kumanovo-ke-se-formira-lokalen-vesnik>, 13.07.2015.

8 Police action in which an armed group in one of the neighborhoods of Kumanovo was neutralised.

very critical moments. The case of the reasonable citizen, Avdi Avdiu, who appeared on the media and gained a lot of support, is the best example for this.

A similar message was delivered by the mayor of Kumanovo, Damjanovski, who said that Kumanovo is known for its interethnic tolerance and multiculturalism, which should be further nurtured and promoted.

Another very impressive example for building cohabitation, was the recent collective 'Iftar' on July 5, 2015, during the month of Ramadan, which went beyond religious and national boundaries, even though it is an Islamic ritual. The Islamic Youth Forum in Kumanovo organized the 8th joint dinner – Iftar in the town square, in which more than 1,000 Muslim and Christian believers took part.

3. FIELD RESEARCH: ANALYSIS AND INTERPRETATION

The empirical part of this study is based on a survey consisting of 25 questions carried out in April 2015 with 310 respondents, divided according to different indicators, such as sex, age, ethnic background, education, etc. The main hypothesis was the conclusion that even after the formal steps for the implementation of multicultural policies through the OFA, entities that gravitate to the municipality of Kumanovo live in parallel worlds and have psychological and practical barriers in terms of their relations with the members of other different communities in their everyday lives. The auxiliary hypothesis says that the ethnic element is closely related to the religious one and this produces a dichotomy of the type Macedonian-Serb orthodox and Albanian-Turk Muslim.

The ethnic code in our society is a very important factor and denominator of interpersonal and inter-group relations. The sample of this research has been constructed in that way to correspond to the demographic picture of the municipality of Kumanovo. According to the ethnic background, half of the respondents were ethnic-Macedonian (51%), 35% Albanians, 7% Serbs, 2% Turks, 2% Bosnians, 1% Roma and 2% of the respondents did not state their ethnic identity at all.

Republic of Macedonia represents a religious mosaic and even though religiosity is something which is intimate to people, it can often be manifested in social relations. The fifth question was aimed at the quantitative categorization of religiosity among the citizens of Kumanovo. The overall picture is that they consider themselves to be believers (81%); atheism is a very minor category represented with only 4% of the population and 10% are strong believers, closely related to spirituality. In our society "strong religiosity" has sometimes been trivialized through the absurd competition of construction of huge religious symbols, such as the 71-meter tall Millennium Cross, 53-meter tall cross in front of the towers in Aerodrom, the 75-meter tall minaret of the mosque in Arachinovo, etc.

Even though cohabitation is formally present in the public discourse and programs of political parties, the social reality provides a completely different empirical picture. Figures from our research reveal that 53% of citizens of Kumanovo consider interethnic relations as unsatisfactory, bad or even terrible. If we take into consideration that field research was carried out before the Case of Kumanovo (police action on May 9, 2015), the negative trend would probably show greater percentages, which is an alarming signal for the whole society, especially elites, which are responsible for building a stable multicultural society. Based on the informal conversations with citizens during the realization of this study, we concluded that division and gravitation to

respective ethnic groups is present almost everywhere, such as neighborhoods, cafés, bars, playgrounds, etc.

The division, especially on ethnic grounds is present in the perception of ethnic situations in Macedonia in general. Macedonians have a much more positive attitude towards current interethnic relations - in Macedonia - than Albanians, who are quite doubtful about the current situation and the future of this country. 65% of Macedonian respondents said that interethnic relations are good and 10% said they were very good, whereas the picture in the Albanian block is much different. Compared to 1% Macedonians who consider the situation as very bad, this number in the Albanian population is drastically larger – 39%. 81% of Albanian ethnic group considers that interethnic relations are negative. When it comes to smaller communities, the data analysis shows that dissatisfaction is also present in these groups. 45% of the Serb respondents consider that the trend in terms of the improvement of interethnic relations is unsatisfactory.

Egalitarian societies represent a type of socio-utopia. Stratification is an omnipresent phenomenon globally, but in democratic societies the socialelevator is active, horizontal and vertical mobility is functional. The tenth question (Put the following in the order from 1 to 6 (1-the most acceptable, 6-the least acceptable) depending on who you think should be the Prime Minister of Macedonia) of our questionnaire targeted the measurement of the perceptions in relation to a very important state position, such as that of the prime minister, which has traditionally been considered as “reserved”, which seems quite absurd for open liberal societies. Stereotype perceptions are evident in both major ethnic communities in Macedonia. 72% of Macedonian and 75% of Albanian respondents said that a person from their respective background would be the most suitable for the position of the country's prime minister. The picture is similar with other smaller

This study makes us face with the psychology of egocentrism and ethnocentrism. In their relationships with others, Macedonians mostly trust Serbs (11%), then Albanians (9%), whereas Albanians mostly trust Turks (4%). These little percentages of trusting others are due to the great percentages of trusting only people within ones' own community.

Because of this, most probably, young Macedonians see their Albanians peers as most distant and their Serbian peers as the closest. On the other hand, young Albanians feel the closest to Turks (and then Macedonians) whereas the most distant to Serbs and Vlachs.⁹ According to our analyses, religion is another important factor that influences these kinds of relations among members of different communities in our country.

Seen from the aspect of citizens' attitudes towards the religiosity of the others, the chart shows that it is more emphatic in the Albanian community. Almost half of Macedonian respondents (49%) said the Albanian community is the most religious in Macedonia.

The 5th illustration clearly shows the citizens' opinions about their own status and the status of members of other communities with whom they cohabitate. The mere fact that 55% of respondents say that there is a privileged community in our country, speaks about the dilemmas which individuals have in terms of their own so-

⁹ <http://star.kumanovonews.com/kolumna/d-r-marjan-mladenovski/multikulturalizam-na-makedonski-nacin.html>, 14.07.2015.

cial position. Economic transactions are an important part of our everyday lives and they make us establish contacts with members of different ethnic communities. Shopping is an activity, which has recently been faced with global capitalism, even though the spirit of our society has somehow helped us maintain the traditional mode of economic communication. When it comes to the material dimension in life, i.e. money and welfare, people usually tend to ignore ethnic barriers in search for cheaper yet more qualitative products and services. This thesis can be confirmed by the analysis of the data from our study, whereupon 67% of respondents did not consider at all the ethnic criterion when it comes to their economic affair.¹⁰

A completely different situation occurs when it comes to investing in real estate, i.e. apartments, houses or shops in neighborhoods in which the investor would be "a minority" (63% of citizens in Kumanovo say that they would not buy a house or a flat in a neighborhood where the majority is from another ethnic community).

The 17th question regarding the ethnic profile of the most wanted first neighbor generates a confirmation of the above-stated results. People want to live in ethnic camps and possibly close to those with the same or similar religious background. Ethnic Macedonians would primarily cohabitate with other members of their own ethnic background (62%), followed by the Serbs (20%) and only 8% with Albanians and 3% with Turks. On the other hand, 83% of ethnic Albanians prefer to cohabitate within their own ethnic camp, 8% with Turks and only 3% with Macedonians.

The distance in interethnic relations is obvious in the sphere of marriages as well. Respondents from all ethnic groups prefer marriages with partners from the same ethnic group. Only 2.97% (8 of 269) of the respondents from the two major ethnic communities, i.e. Macedonians and Albanians said that they would conclude a marriage with a partner from another ethnicity/religiosity.

In terms of the development of interethnic relations, the citizens' perceptions in Kumanovo in the last 12 months indicate that they have either worsened (48%) or have remained static/unchanged (33%).

Education is a crucial component of every sound and rational society. In our context, the divided society generates divided schools and other educational institutions on ethnic grounds. ³/₄ consider that multicultural environment is the most appropriate for purposes of their own education as well as their children's. Positive examples of this approach in Kumanovo include two secondary schools (Pero Nakov and Nake Buzoni) and one primary school (Toli Zurdumis) in which pupils from different ethnic communities attend classes in the same shift.

One of the important questions that illustrate the factual situation regarding multiculturalism is knowing the language of the other, which is a way to overcome barriers among people and get them closer together. The Macedonian population does not know the languages of other communities in the country, including Albanian, and probably do not find it necessary to do so. Experiences show that older generations were much more realistic and active in this respect. However, there have been some positive trends recently in terms of attendance of Albanian language courses by Macedonians. There are several Macedonian students studying at the Department of Al-

¹⁰ Compared to the UNDP study "People Centred Analyses", from 2009, the percentage of people who buy in shops owned by people from other nationalities, has decreased (71 %). See: Malevska, M. (2010). "Quality of Life and Socio-Economic Conditions", in Wi-Ili-am Bartlett (ed.), People Centred Analysis Report: Quality of Social Services, Skopje: UNDP & SEEU.

banian Language and Literature at the Ss Cyril and Methodius University in Skopje, as well as some journalists in Alsat-M who present the news in a fluent Albanian language.

Based on the above-presented chart, we can clearly see that the greatest destructors of interethnic relations and multiculturalism are politicians (60% of respondents said that they exercise negative influence on these developments) and the media (50% of respondents said that they negatively reflect on the improvement of interethnic relations and multiculturalism in general). On the other hand, the most constructive factor in creating good interethnic relations is the family (63%), then universities/scholars (57%), the educational system* (48%) and religious communities (42%). The already negative image of politicians in this region was degraded even further after the scandalous affair related to "wiretapping 2015" full of discriminating declarations, segregation attitudes, corruptive affairs, etc.

4. CONCLUSIONS

Macedonia is a multiethnic society, multi-religious, grouped in distinctive systems of values. Multiculturalism is a policy which is debated at global level, including our country, especially after the OFA, which was supposed to change the philosophy of political organization and increase the awareness and the perception of others, so that it could become the real *Unitas multiplex*.

Based on this study, we have come to the following conclusions:

Interethnic relations are far from what they are expected to be for a multicultural society such as ours.

Stereotype viewpoints are obvious in both major communities. They both prefer to see people from their ethnic affiliation in higher institutional bodies.

The trust in others in the context of Kumanovo depends on both the ethnic and religious aspect (Macedonians trust Serbs more whereas Albanians trust the Turks more).

A great deal of respondents (55%) say that in Macedonia there is a privileged community, which means that citizens do not think they have equal rights, opportunities and responsibilities in terms of the functioning of the political system.

Citizens of Kumanovo consider that the economic dimension is beyond ethnic (and even religious) boundaries, being constantly in search for a qualitative but cheap products or services.

It is interesting to note that when it comes to long-term investments in real estate or similar undertakings, the same people tend to favor ethnic elements more than others.

Citizens think that interethnic relations in the last 12 months have deteriorated.

The most appropriate educational institution was considered that which was multicultural and they considered that knowing the language of the other was an advantage.

The media and politicians are the two categories, which were evaluated as the most negative in terms of the improvement and development of multiculturalism and interethnic relations.

5. SELECTED BIBLIOGRAPHY

1. DAVUTOGLU, Ahmet, lecture delivered at Ss Cyril and Methodius, Doctor Honoris Causa promotion ceremony, 25.03.2010.
2. ELLIS, Burcu Akan, *Shadow Genealogies: Memory and Identity Among Urban Muslims in Macedonia*, The American University, Washington, D.C., 2000.
3. ЈАНЕВА, Надица – СТОЈАНОВСКА, Билјана А., *Почит кон различности и мултикултурализам во раниот детски развој*, Skopje: UNICEF Office, 2014.
4. MALEVSKA, M., "Quality of Life and Socio-Economic Conditions", in William Bartlett (ed.), *People Centred Analyses Report: Quality of Social Services*, UNDP & SEEU, Skopje, 2010.
5. KYMLICKA, Will, *Multicultural Citizenship*, Boréal, Montreal, 2001.
6. PAJAZITI, Ali, "New Consumerist Spirit, Global Crisis and Ethnical Distance in Macedonia", *Centrum*, No.2, 2015.
7. PAREKH, Bhikhu, *Rethinking Multiculturalism, Cultural Diversity, and Political Theory*, New York: Palgrave, 2000.
8. PRATO, Giuliana B., *Beyond Multiculturalism: Views from Anthropology*,
9. ПРЕЛИЋ, Младен, *Мултикултурализам: Расправа која траје*, Београд: Зборник матице српске за друштвене науке, No. 139.
10. ТЕЈЛОР, Ч. et.al., *Мултикултурализам: Огледи за политиката на признавање*, Евро Балкан Пресс, Skopje, 2004.
11. ЧУПЕСКА, А., *Културните идентитети во политиката - аспекти на мултикултурализмот*, Konrad Adenauer Foundation, Skopje Office, 2013.
12. <http://www.ucd.ie/ibis/filestore/Ohrid%20Framework%20Agreement.pdf>, 11.05. 2015.
13. <http://kumanovo.gov.mk/v2/demografija/>, 26.05.2015.
14. <http://www.stat.gov.mk/Publikacii/knigaXIII.pdf>, 18.05.2015.
15. <http://www.scribd.com/doc/259391942/Multikulturalizam-docx#scribd>
16. <http://www.unicef.org/tfymacedonia/macedonian/14714.html>
17. http://www.unicef.org/tfymacedonia/New_MKVersionsm2.pdf
18. <http://www.slvesnik.com.mk/Issues/28B0F1F1E797F343B88FAF1E3785DE66.pdf>, 13.05.2015.
19. http://www.seeu.edu.mk/files/research/projects/OFA_MK_Final.pdf, 12.05.2015.
20. <http://www.streetsfestival.com/> 11.07.2015.
21. <http://kurir.mk/republika/opstini/104832-Vo-Kumanovo-ke-se-formira-lokalen-vesnik>, 13.07.2015.
22. <https://www.youtube.com/watch?v=3J0cGFWSkJM>, 16.07.2015.
23. <http://kmku.edu.mk/sliki/za-kumanovo.pdf>, 07.07. 2015.
24. <http://www.novamakedonija.com.mk/NewsDetal.asp?vest=641479473&id=9&setIzdanie=23191>, 15.05. 2015.

Ред. Проф. Д-р Јосиф Талевски¹ М-р Катерина Василевска² 347.627.2:316(497.7)

¹ МСУ „Г. Р. Державин“ – Свети Николе, josif.talevski@gmail.com

² Докторант на правен факултет Јустинијан први- Скопје

РАЗВОДИТЕ ПРОБЛЕМ НА СОВРЕМЕНОТО ОПШТЕСТВО

DIVORCES PROBLEM OF MODERN SOCIETY

Резиме: Во последните неколку години сведоци сме на зголемен број на разводи на територијата на Република Македонија. Кризата во бракот не се јавува само кај младите брачни парови туку последно време ги тангира и брачните парови кои подолго време биле во брачна заедница. Синдромот на разводите не ги заобиколини лицата од албанска националност кои, впрочем го ност епитетот на доста патријархални семејства. Кои се факторите кои влијаат врз зголемената бројка на разводи, причите последиците, влијанието на државните институции во постапката за развод на брак. Сето тоа по со една длабинска анализа ќе биди елаборирано во овај труд.

Клучни зборови: развод, економска независност, самостојност, глобализација.

Abstract: In the last few years we are witnesses of increased number of divorce on the territory of Republic of Macedonia. Crisis in the merried doenen t come just in the copels, than in the las t period touches the couples who are long period in merried. Sindrome of divorces didn t leave even a Albanian who usuallu carry the epi-thet of patriarchal families. Wich are factors wich have influence for increased number od divorce, resons, consequences, influence of government institutions in the divorce procedures. All of that with a deapth analysis will be elaborated in this paperes.

Keywords: divorce, economic independence, aytonomu, globalization.

Споредено со останатите европски држави Македонија сеуште се обидува да ги задржи вредности, обичаите и традицијата која ги има во наследство од претходните генерации. Но во последниот период ваквиот начин на живот се модифицира. По примерот на светските метрополи не само малдите брачни парови туку и тие кои подолго време биле во брак не се обидуваат да ја задржат брачната заедница. Од социолошки аспект бракот е основна клетка на општеството. По правило заедница помеѓу маж и жена. Не е случајно ваквото дефинирање на поимот брак кој во себе содржи и низа на биолошки елементи. Ваквата заедница укажува на фактот на растење на децата во здраво семејство со два родители. Порцесот на воспитување и растење е комплетен само ако има два родители, кои на децата им ја пружат потребната нега, образование, грижа. Во таа обврска двата родители се надополнуваат. На таков начин децата израснуваат во здрава личност на која и се в темелени основните вредности кои ги има средината во која живее и кон кои треба да се придржува. Бракот е благодет и за целокупното човештво. Само во брак воспоставен од лица од различен пол може да се репродуцираат нови, малди и здрави поколенија. Но и оваа дефенција во светски рамки претрпува определени измени, особено со дозволата за стаување во брак на лица од исти пол, кои понатаму се рефлектираат врз идините поколенија како и врз бројот на новороденчиња.

Што се случи со Република Македонија? Од земја која на своите деца им ги врежува основните принципи и вредности на домот и семејството, прераснува во европска земја. Но не од аспект на економски развој, технички, културен, туку ги превзема само негативните страни кои тој процес на глобализација како последица ги остава секаде каде што ќе допре.

На подрачјето на општина Битола има помалку од 70.000 жители. Голем дел од населението го зафати бран на иселеништво, особено кај малдата популација. Со оглед на тоа не можеме со сигурност да ја потврдиме бројката на тоа колку население моментално е со постојано место на живеење на подрачјето на територијата на Основниот суд во Битола.

Со податоците со кои располагаме, се само официјални податоци за тоа колку бракови со правосилни судски пресуди се разведени во периодот од 2 години и тоа само на Подрачјето на Основниот суд во Битола, а нешто подолу се и официјални податоци од Подрачјето на Основниот суд во Тетово.

Зошто како предмет на анализа се опфатени само подрачјата на овие два судови?

Генерално станува збор за два града каде едниот т.е. Битола доминира македонско наеселение, а во Тетово позастапени се Албанците.

Во текот на 2014 година и во текот на 2015 година резултираше со фрапантна бројка на разводи. Официјалната статистика покажува дека 235 бракови се разведија во периодот од две години.

Табела 1. Разводи на територијата на Основниот суд Битола

ГОДИНА	МАЖИ ПОДНОСИТЕЛИ	ЖЕНИ ПОДНОСИТЕЛИ	ВКУПНО
2014	51	44	96
2015	55	84	139

Од табелата може да се види дека во текот на 2014 година до некаде е еднаков бројот на подносителите на тужби за развод на брак. Со само 7 повеќе од тужителите за развод на брак биле мажи. Но состојбата веќе во текот на 2015 година завзема друга димензија и во двата случаеви. Прво Бројот на разведени бракови е зголемен за плус 43 разведени бракови, а доминира бројот на жени подносителите. Бројот на жени тужители е 84, додека пак на мажи 55.

Што се случува што од година во година се зголемува бројот на разведени бракови и што се случува што токму жените се иницијатори за поведување на постапка за развод на брак.

Фактори кои влијаат врз зголеменио број на разводи се:

- » Економската независност,
- » Влијанието масовните медиуми,
- » Достапноста на информации од секаков карактер преку интернетот,
- » Социјализацијата на жените,
- » Степенот на образование кај жените

Клучен фактор за разводите е економската зависност односно независност. Последниот период територијата на Битола малку економски зајакна, Се отворија поголеми фабрики каде претежно домонира бројката на жени работнички кои во моментот заработуваат финасиски средства кои им се доволни за да преживеат. Повеќе не се економски зависни од нивните сопрузи. Доволни да преживеат, за оние чии примања се под просекот, а со алиментацијата го обезбедуваат опстанокот на децата. Не е за занемарување и бројот на разведени мајки кои во постапката за развод не сакаат ни да се спомне алиментација. Настапуваат гордо и самоуверено на начин што се двојно физички, психички и финансиски спремни да можат да ги гледаат своите деца и без алиментација.

Економската зависност ги држеше жените во "заробеништво", така што беа принудени да останат во заедница и да бидат подложни можеби не толку на физичко колку на физичко насилство.

Како друг значаен фактор е влијанието на масовните медиуми, особено средствата за јавно информирање, телевизијата и интернетот. До пред неколку години користењето на интернет беше речиси невозможно со оглед на тоа колку беше скапо, така што не можеше секој да си го дозволи што не е случај денес. Информација од секаков калибар е достапна во секое време. Жените си ги знаат паравата и сега отворено без никакви предрасуди си ја бараат заштита на своите права. Влијание има и постојаното гледање на ефтини телевизии. Нема телевизии во кој барем еден брачен пар не се разведува.

Жените сега се на исто рамниште со мажите во поглед на социјализацијата. Речиси подеднакво работата, заработуваат се дружат, се што е достапно за мажите е достапно и за жените.

Ситуација на подрачјето на Основниот суд во Тетово и речи идентична. Повторно континуирано има зголемување на бројот на разводи, каде како подносителите на тужбите за развод на брак се јавуваат жените Албанки.

Година	Завршни одлуки	Запрени одлуки	Отфрлени одлуки	Ненадлежни одлуки	Процесирани (разведени)
2009	301	16	1	8	276
2010	256	10	1	0	245
2011	289	24	3	24	262

2012	285	12	7	5	262
2013	290	10	6	1	259
2014	325	9	37	1	278

Година	Подносител на тужба за развод на брак	
	Маж	Жена
2009	299	2
2010	231	25
2011	181	108
2012	103	189
2013	100	190
2014	118	207

За оваа територија имаме дури и поопсежни податоци од кои може да се види како од година во година бројот на разводи расте. На подрачјето на Основниот суд во Тетово, во последните три години значително раста бројот на жени тужители, а и бројката од 262 разведени бракови во 2012 и 2011 година, 259 во 2013 година и 278 во 2014 година е аларманта. Тоа значи вупно во последните три години се разведиле 482 бракови.

Факторите кои влијаат за инцијатор на разводите на брак кај албанската жена со македонската се поклопуваат. Се зголеми бројот на жени албанка кои се вработија во во државните институции односно во јавниот сектор. Исто така на подрачјето на Западна Македонија се отоворија неколку високообразовни институции кои им дадоа можност на албанците кои не го разбираат македонскиот јазик да можат да се школуваат на нивниот мајчин односно албански јазик. На политичката сцена се формираа нови политички партии на албанците кои уште повеќе ги еманципираа своите челнови, а бројот на присуство на жените албанки, не е за занемарување. Договорениот брак кој беше карактеристичен за албанската традиција стана минато, а стегите на патријархалното воспитување ги чувствува само мало дел како остатоци од минатото.

Постапката за развод на брак во македонското законодавство е регулирана со Законот за парнична постапка, Законот за семејство. Во однос на останатите судски спорови овие постапки завршуваат полесно. Не дека останатите се потешки за работа од аспект на водење на постапка туку побрзо можат да се соберат доакзи и да се утврди фактичката состојба да се определи основот врз кој се заснова, на кој се тужи и постапката правосилно да заврши. Генерално тоа се два челна од Законот за семејство, на кои адвокатите се повикуваат во тужбата за развод на брак и тоа чл.40 и чл.41. гласи

Бракот „може да се разведе по барање на еден од брачните другари кога брачните односи до таа мера се нарушени што заедничкиот живот станал неподнослив.¹

Брачниот другар може да бара развод на бракот ако брачната заедница фактички престанала подолго од една година.²

1 Закон за семејство Сл.Весник на Р.Македонија бр.153 од 20. 10.2014 год

2 Закон за семејство Сл.Весник на Р.Македонија бр.153 од 20. 10.2014 год

Во овие постапки учествуваат повеќе субјетки . Судот кој ја води постапката, Центарот за социјална работа, кој треба да даде мислење кому би му припаднале децата, ако брачните другари имаат деца како и адвокатите полномошници на странките во постапката.

Во принцип бракоразводните постапки завршуваат брзо за 1 до 2 месеци најчесто со две расправи, а уште побрзо ако станува збор за спогодбен развод на брак, каде брачните другари спогодбено одлучиле да се разведат. Паралелно со разведувањето во истата постапка се определува кому ќе му припаднат, доколку има малолетните деца, како и колкава ќе биде алиментацијата за родителот кој нема да живее со децата.

Факт е дека жената е поеманиципирана, подеднакво како и мажите е присутна во секоја свера од општествениот живот, но факт е дека бракот како основна клека на општеството изумира. Ако го споредиме со човечки организам, улогата која ја има клетката во човечкото тело, тоа е и улогата на бракот во општеството. Ако клетката во човечкото тело изумира, полека човечкото тело изумира, тоа значи дека распадите на браковите полека но сигурно , ги нишаат столбовите на воспоставените стабилни, навидум современи општества.

КОНСУЛТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

1. Закон за семејство Сл.Весник на Р.Македонија бр.153 од 20. 10.2014 год,
2. ЗАКОН ЗА ПАРНИЧНАТА ПОСТАПКА (пречистен текст) (Објавено во Сл. Весник на РМ, бр.07 од 20.01.2011 година)
3. Станкови Г, (2007) Граѓанско процесно право, друга светска, Вонпарнично и извршно процесно право, Ниш .

Рыбакова Светлана Викторовна¹, Савина Анна Владимировна² 336.1:340.13]-027.21(470)„1959-1960“

¹ФГБОУ ВПО «Тамбовский государственный университет имени Г.Р. Державина» – Россия, г. Тамбов, svrybakova@mail.ru

²ФГБОУ ВО «Саратовская государственная юридическая академия» – Россия, г. Тамбов, anna.savina56@mail.ru

ПРОБЛЕМАТИКА МЕТОДА ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПУБЛИЧНЫХ ФИНАНСОВ

PERSPECTIVE METHOD OF LEGAL REGULATION IN THE CONTEXT OF PUBLIC FINANCE

Аннотация: исследуется метод правового регулирования публичных финансов. Метод распадается на способы правового воздействия: обязывания, запреты, дозволения. Традиционно выделяют императивный и диспозитивный методы, но в «чистом» виде они не встречаются ни в одной отрасли. Всегда присутствует сочетание отдельных способов регулирования, что приводит к преобладанию одного из методов, но не к взаимоисключению. Современные публичные финансы, в основном, регулируются обязываниями, но применяются и дозволения. С их помощью представляется определенная свобода поведения. Ввиду специфики самих финансов (они всегда измеримы), дозволения бывают ограничены цифрами, т.е. конкретной исчисляемой мерой свободы. Для рассуждений о регулировании современных финансах используются позиции ученых в области теории права, сформулированные в 50-60-ые годы XX в.

Ключевые слова: финансовое право, публичные финансы, метод правового регулирования, способы правового регулирования

Abstract: The article deals with the method of legal regulation of public finances. The method splits into ways of legal action: binding, prohibitions, permission. Traditionally distinguish mandatory and discretionary methods, but in pure form they do not occur in the same industry. There is always a combination of modes of regulation, which leads to the predominance of one of the methods, but not to the exclusion. Modern public finance, mainly governed by obezyanyi, but apply and leave. With their help, it seems certain freedom of behavior. Due to the nature of Finance themselves (they are always measurable), permission may be constrained by numbers, i.e. specific quantifiable measure of freedom. For reasoning about the regulation of modern finance uses the position of scientists in the field of theory of law formulated in the 50-60-ies of XX century.

Keywords: financial law, public finance, method of legal regulation.

В теории права традиционно выделяется два критерия для распределения и разграничения всей совокупности правовых норм, к которым относятся предмет и метод правового регулирования. Однако значимость этих критериев неодинакова. Роль первого критерия сводится к определению области общественных отношений, которая подлежит регулированию, к уяснению ее особенностей. Роль второго критерия иная, ее предназначение производно от первого критерия. В зависимости от того, какое качество и результат регулирования предвосхищает законодатель, такой задается порядок взаимодействия участников соответствующих общественных отношений. Им (участникам) может предоставляться свобода поведения (практически неограниченная, ограниченная), они также могут обременяться обязанностями, кроме того, их поведение может подвергаться определенным запретам. Именно второму критерию деления права на отрасли посвящена настоящая работа.

Понимание сущности, структуры и роли метода правового регулирования – одна из сложных проблем в общей теории права, а также в отраслевых правовых науках. Вызывает сомнение оценка отдельными учеными метода правового регулирования в качестве определяющего критерия для выделения и разграничения отраслей права. Вторичный, производный признак (в отличие от предмета правового регулирования) по непонятным причинам становится определяющим.

По справедливому высказыванию С.С. Алексеева, «выдвигаемые обычно дилеммы – «либо предмет, либо метод», а также «и предмет, и метод» – неправильны; они должны быть сняты и заменены положением – «особый предмет, а потому и особый метод»¹. В одном случае отношения «предмет – метод» как бы укладываются в теорию детерминизма, когда для всякого явления существуют причины, при наличии которых это явление неизбежно. В анализируемой проблеме выбор метода правового регулирования в полной мере зависит от предмета правового регулирования. В другом случае метод правового регулирования выступает как самодостаточный критерий, позволяющий разграничивать отрасли права. Данное явление больше соответствует идее индетерминизма, когда соединение причины и следствия (т.е. метода правового регулирования и отрасли права) оказывается фактом познавательной активности субъекта.² Иными словами, не предмет предопределяет метод и определяет отрасль права, а одного метода достаточно для решения спорного вопроса. С этим вряд ли можно согласиться.

Современные ученые, достаточно часто проводя разграничение между финансовым, административным и гражданским правом, в качестве критерия разграничения используют только метод правового регулирования.

Подобную позицию критиковала Р.О. Халфина, отмечая, что «отграничение гражданского права по методу правового регулирования исходит из тех признаков, которые лежат на поверхности явлений и которые легче всего установить; эта легкость и доступность критерия обуславливает его широкое распространение».³

Формирование концепции метода правового регулирования осуществляется в течение многих лет и продолжается в настоящее время.

1 Алексеев С.С. О теоретических основах классификации отраслей советского права // Советское государство и право. 1957. № 7. С. 103.

2 См.: Словарь философских терминов / науч. ред. В.Г. Кузнецова. М.: ИНФРА-М, 2007. С. 135, 194.

3 Халфина Р.О. О предмете советского гражданского права // Советское государство и право. 1954. № 8. С. 83.

Следует поддержать мнение Т.С. Ермаковой, не соглашающейся с исследователями, отстаивающими наличие или отсутствие специфического метода правового регулирования обязательным критерием для признания или непризнания самостоятельности отрасли права. При этом она подчеркивает, что для характеристики самой отрасли права метод имеет первостепенное значение, ибо с его помощью достигается оптимальное решение задач правового регулирования⁴.

Интересна на этот счет позиция С.В. Полениной, согласно которой «отдельные черты метода (но не метод в целом) могут быть, хотя и в своеобразной форме, присущи нескольким отраслям права»⁵. Чаще всего именно так в действительности и бывает. Это проявляется в том, что черты обоих методов правового регулирования: и императивного, и диспозитивного проявляются в большем или меньшем объеме в той или иной отрасли права.

Структура метода правового регулирования представлена конкретными способами воздействия права на участников регулируемых отношений. Выделяют следующие способы: обязывания, запреты и дозволения. Удельным весом всех трех способов, используемых законодателем для определения меры возможного или должного поведения субъектов отношений и определяются особенности метода каждой конкретной отрасли права.

Для видения фактического результата использования метода правового регулирования представляется целесообразным применение феноменолого-коммуникативной концепции права, разработанной А.В. Поляковым. В соответствии с ней действие императивного и диспозитивного методов проявляется соответственно в качестве монологического и диалогического характера закрепленного правовой нормой правила поведения.⁶

И.В. Рукавишникова, автор концепции метода современного финансового права, рассматривает его как разнообразный по набору способов правового регулирования механизм, при помощи которого осуществляются возникновение и движение финансовых правоотношений, определяются особенности правового положения и способов защиты прав и интересов участников указанных отношений. Следует согласиться с постановкой указанным ученым акцента на то, что важной проблемой является определение правильного соотношения правовых способов, регулирующих определенную группу общественных отношений.⁷

В отношении приемов и средств правового регулирования современных финансовых отношений (публичных финансов) в науке финансового права имеются различные размышления, которые обусловлены особенностями современной финансовой системы.

Метод современного финансового права обуславливается предметом финансово-правового регулирования, а также проводимой государством правовой политикой в сфере финансовых, денежных и кредитных отношений, что, с одной стороны, связано с факторами расширения границ публичной финансовой деятельности, с другой стороны, – с новыми осознанием и подходами к правовому регулированию указанных отношений.

В сфере публичных финансов подлежат регулированию следующие

4 См.: Ермакова Т.С. О системе советского финансового права // Правоведение. 1975. № 2. С. 75.

5 Поленина С.В. Теоретические проблемы системы советского законодательства. М.: Наука, 1979. С. 29.

6 См.: Поляков А.А. Общая теория права: Проблемы интерпретации в контексте коммуникативного подхода: курс лекций. СПб.: Изд. дом С.-Петербург. гос. ун-та, 2004. С. 634.

7 См.: Рукавишникова И.В. Метод финансового права: монография. М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2004. С. 72.

общественные отношения (иными словами, речь идет о предмете финансового права, соответствующего экономике рыночного типа) – это общественные отношения в сфере деятельности органов государственной власти (органов местного самоуправления) и уполномоченных ими организаций по реализации задач и функций государства и муниципальных образований путем: 1) формирования, распределения и использования централизованных и децентрализованных фондов денежных средств государства и муниципальных образований, 2) обеспечения развития и финансовой стабильности иных фондов денежных средств публичного характера, 3) организации денежной и платежной систем и обеспечения устойчивости национальной валюты.

Заслуживают внимания с позиций и предмета, и метода финансового права размышления Н.В. Омелехиной. В частности, в процессе финансовой деятельности она выделяет три группы денежных обязательств: обязательства, связанные с получением публично-правовым образованием доходов, осуществлением им расходов, а также публичным кредитованием.⁸

Таким образом, финансовому праву как самостоятельной отрасли публичного права присущ свой метод правового регулирования, в котором сочетаются приемы и способы правового воздействия на общественные финансовые, денежные и кредитные отношения, связанные с тенденциями и перспективами развития данной отрасли права.

В условиях выбора конкретного способа правового регулирования применительно к конкретным финансовым отношениям (бюджетным, налоговым, денежно-кредитным, валютным, отношениям в сфере финансового рынка и др.), соответствующий выбор обуславливается особенностями данных отношений и проводимой государством финансово-правовой политикой. Так, в сфере бюджетного права, в основном, применяются обязывания, реже – дозволения; аналогичным образом урегулированы налоговые отношения.

Отдельно следует остановиться на таком способе правового регулирования как правовые ограничения, который в качестве самостоятельного способа в науке выделяется редко, однако присутствует при финансово-правовом регулировании банковской и страховой деятельности.

А.Г. Братко, отмечая, что запреты и ограничения в литературе, как правило, отождествляются, справедливо подчеркивает, что это различные способы правового регулирования. «Запреты, - отмечает ученый, - по своему содержанию указывают на юридическую невозможность определенного поведения, которое фактически возможно, в то время, как правовое ограничение представляет собой не только юридически, но и фактически невозможный вариант поведения». Кроме того, А.Г. Братко также указывает, что правовое ограничение очень часто выступает как способ реализации юридической ответственности, а также почти всегда выступает как принуждение.

⁹Вместе с тем, следует согласиться с определенными критическими замечаниями в адрес данной позиции, высказанными С.С. Алексеевым, который уточняет, что, несмотря на конструктивность самой постановки вопроса (в особенности в связи с правовой ответственностью), в данном случае речь идет

8 См.: Омелехина Н.В. Денежные обязательства в финансовой деятельности публично-правовых образований // Финансовое право. 2015. <http://www.consultant.ru> - справочно-правовая система «КонсультантПлюс».

9 См.: Братко А.Г. Запреты в советском праве / под ред. Н.И. Матузова. Саратов: Изд-во Сарат. ун-та, 1979. С. 16–18.

«не о способах, а об объеме регулирования, о границах имеющихся у лиц прав, которые характеризуют результат юридического регулирования».¹⁰

Поскольку триада обязывания, запреты, дозволения представляет собой определенным образом взаимообусловленный комплекс мер правового воздействия (например, некоторые авторы придают запрету значение пассивной обязанности¹¹; а среди дозволений выделяют дозволения диспозитивного и императивного типа¹²), постольку не всегда можно однозначно ответить на вопрос о том, какой способ правового воздействия применен в конкретном случае. Скорее, это и не всегда возможно, ввиду многогранности применяемых приемов правового регулирования.

С учетом того обстоятельства, что проблема разграничения обязываний, запретов и дозволений в своей основе базируется на конструкции субъективных юридических прав и обязанностей – на возложении обязанностей (активных и пассивных), наделении правами, лишении прав, ограничении прав и пр., то при разрешении вопроса о способе правового воздействия необходимо руководствоваться именно постановкой вопроса об объеме субъективных юридических прав и обязанностей

По мнению С.С. Алексеева, сужение объема правового регулирования осуществляется путем сужения дозволений, новых запрещений, дополнительных позитивных обязываний.¹³

Как представляется, рассмотрение вопроса о правовых ограничениях возможно не только в связи с применением мер юридической ответственности или иными правовыми санкциями негативного типа, но также в ситуации использования дозволений императивного типа. Не претендуя на придание правовым ограничениям статуса самостоятельного способа правового регулирования, думается, что применение ограничений все же можно рассматривать как использование специфического приема правового воздействия в аспекте наделения субъектов права юридическими правами, а именно, определенным объемом прав. Подобный способ ограничения в правах можно сопоставить с такими фактическими понятиями как «количество», «доза», «мера», «норма», «квота» и т.п.

В современных условиях в рамках метода финансового права правовые ограничения применяются достаточно часто, что полностью соотносится с особенностями современного финансового права. В подобных ситуациях правовые ограничения, как правило, имеют юридически закрепленные количественные характеристики, но не всегда. В частности, данный способ правового регулирования применяется предельного размера дефицита бюджета, при предоставлении субъектам Российской Федерации права уменьшения размера налоговой ставки налога, подлежащего зачислению в бюджеты субъектов Российской Федерации, при пруденциальном банковском регулировании. Правовое регулирование публичных финансов предполагает использование не только обязываний, запретов, но и дозволений. Последние чаще всегда носят императивный характер и, по сути, являются количественными ограничениями.

Таким образом, метод финансового права произведен от особенностей системы публичных финансов и является особым, свойственным только данной отрасли методом правового регулирования.

10 Алексеев С.С. Общие дозволения и общие запреты в советском праве. М.: Юрид. лит., 1989. С. 65.

11 Там же. С. 48.

12 См.: Рукавишников И.В. Указ. раб. С. 183–188.

13 Алексеев С.С. Общие дозволения и общие запреты в советском праве. М.: Юрид. лит., 1989. С. 65.

ИСПОЛЗУЕМАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Алексеев С.С.(1957) О теоретических основах классификации отраслей советского права права // Советское государство и право. № 7.
2. Алексеев С.С.(1989) Общие дозволения и общие запреты в советском праве. М.: Юрид. лит.
3. Братко А.Г.(1979) Запреты в советском праве / под ред. Н.И. Матузова. Саратов: Изд-во Сарат. ун-та.
4. Ермакова Т.С.(1975) О системе советского финансового права // Правоведение. № 2.
5. Поленина С.В.(1979) Теоретические проблемы системы советского законодательства. М.: Наука
6. Омелехина Н.В.(2015) Денежные обязательства в финансовой деятельности публично-правовых образований.
7. Поляков А.А.(2004) Общая теория права: проблемы интерпретации в контексте коммуникативного подхода: курс лекций. СПб.: Изд. дом С.-Петербур. гос. ун-та.
8. Рукавишникова И.В.(2004) Метод финансового права: монография. М.: ОЛМА-ПРЕСС.
9. Словарь философских терминов (2007) / науч. ред. В.Г. Кузнецова. М.: ИНФРА-М, 2007.
10. Халфина Р.О.(1954) О предмете советского гражданского права // Советское государство и право. № 8.

347.78:341.93/.94]-027.21

Трофимов В.В.

Тамбовский государственный университет имени Г.Р. Державина

magistr.pocht@yandex.ru

Лисицина А.Н.

Тамбовский государственный университет имени Г.Р. Державина

nasty_lisa@bk.ru

РАЗВИТИЕ ЭКСТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ НАЧАЛ И КОЛЛИЗИОННЫЕ НОРМЫ В МЕХАНИЗМЕ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ОТНОШЕНИЙ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ: ОПЫТ ТЕОРЕТИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ

DEVELOPMENT BEGAN EXTRATERRITORIAL AND CON- FLICT RULES IN THE MECHANISM OF LEGAL REGULATION OF INTELLECTUAL PROPERTY RELATIONS: EXPERIENCE OF THEORETICAL RESEARCH

Аннотация. В настоящей статье рассматривается проблема развития экстерриториальных начал и коллизионные нормы в механизме правового регулирования отношений интеллектуальной собственности. Анализируется существующий принцип территориального регулирования интеллектуальной сферы, а также возможность и причины его дополнения принципом экстерриториального действия. Исследуются существующие в зарубежной правоприменительной практике коллизионные привязки (принципы), их применимость в спорных ситуациях. Обращается внимание на разработанность данных правовых средств в российском законодательстве.

Ключевые слова: коллизионные нормы, принцип территориальности, принцип экстерриториальности, интеллектуальной собственности, интеллектуальные права.

Abstract. In this article the problem of extra-territorial principles and conflict rules in the mechanism of legal regulation of intellectual property relations. We analyze the existing principle of territorial regulation of the intellectual sphere, as well as the ability to reason and its complement the principle of extraterritorial actions. We study the existing in foreign legal practice connecting factors (Principles), their applicability in the controversial situations. Attention is drawn to the developed of these remedies in the Russian legislation.

Keywords: conflict rules, the principle of territoriality, the principle of extraterritoriality, intellectual property, intellectual property rights.

В настоящее время многие страны, в том числе и Россия, переходят на путь создания нового типа экономики, экономики инновационного типа. Это значит, что центральное место в этой системе будет занимать интеллектуальный продукт. Поэтому одной из основных задач для государства на данном этапе является создание условий для обеспечения эффективной реализации и защиты интеллектуальных прав человека и гражданина.

Во многих странах в отношении правового регулирования инновационной деятельности, непосредственно связанной с объектами интеллектуальной собственности, действует территориальный принцип. Это означает, что возникновение, действие и защита интеллектуальных прав ограничены территорией государства. Такой подход является классическим и находит своё отражение в российском гражданском законодательстве, прежде всего в Гражданском кодексе РФ, раздел VII которого специально посвящен охраняемым результатам интеллектуальной деятельности и регламентирует отношения, связанные с правами на данные результаты. Так, согласно этому принципу, права интеллектуальной собственности признаются и охраняются в пределах того государства, в соответствии с законом которого первоначально возникли данные права. Национальным законодательством определяются порядок и основания приобретения интеллектуальных прав, круг охраняемых объектов, содержание и объем имущественных и личных неимущественных прав, возможные ограничения этих прав (ст. 1231).

¹Однако в настоящее время большое значение приобретает тенденция «расширения границ» территориального принципа, ведь исходный принцип практически полностью исключает применение к соответствующим отношениям коллизионного метода регулирования. Поэтому многие ученые подчеркивают, что необходимость в этом растет параллельно выходу инновационного продукта на мировой рынок. Так, Г. Динвуди отмечает, что в настоящее время результаты интеллектуальной деятельности реализуются повсеместно, не последнюю роль в их использовании играет Интернет². Это в свою очередь указывает на международный характер использования результатов интеллектуальной деятельности, а значит, принцип территориальности должен быть дополнен принципом экстратерриториальности.

Причина необходимости распространять защиту интеллектуальных прав за пределы национальных государств в целом понятна. Сейчас во многих развитых странах сопутствующим фактором развития общества является научно-технический прогресс, который подразумевает обмен инновациями. Но их экспорт и импорт может быть обременен существенными различиями охраны результатов интеллектуальной деятельности в разных странах (противоречие территориального характера охраны интеллектуальных прав). Как следствие – нередко возникающие спорные ситуации по поводу определения юрисдикции в отношении интеллектуальной собственности.

Существуют несколько способов смягчить известные национальные законодательные рамки и принять во внимание интересы иностранных правообладателей. Остановимся на одном из самых значимых на настоящий момент. Это – коллизионное регулирование. Так, в зарубежных странах применяются специальные коллизионные нормы, которыми на первоначальном уровне устанавливаются способы разрешения противоречий на предмет применимости того или иного права, предоставления того или иного объема прав участникам интеллектуально-правовых отношений.

В системе известных коллизионных механизмов можно выделить два основных правила для разрешения правовых коллизий: 1) *Lex loci protectionis* (право страны охраны). Данное правило применяется в случае нарушения

¹ Часть четвертая Гражданского кодекса Российской Федерации: Федеральный закон от 18 декабря 2006 года № 230-ФЗ // Собрание законодательства Российской Федерации. 2006. № 52 (часть I). Ст. 5496.

² См.: Dinwoodie G.B. Developing a Private International Intellectual Property Law. Draft Prepared for Northwestern Colloquium. Draft of October 12, 2007 [Электронный ресурс]: <http://www.law.northwestern.edu/colloquium/ip/dinwoodie.pdf> (18.01.2016 г.).

интеллектуальных прав или их непосредственного использования на территории зарубежного государства и в отношении разрешения возникающих спорных ситуаций действует право данного государства. 2) *Lex origin* (право страны происхождения). В этом случае применяется право страны, где был создан объект интеллектуальной деятельности либо осуществлена его регистрация.³ Данные нормы содержатся в различных актах. К примеру, они отражены в принципах ALI и CLIP⁴, причем в качестве основополагающего взят *Lex loci protectionis*. Ведущую роль данный принцип играет и в Бернской конвенции об охране литературных и художественных произведений 1886 года, которая является одним из самых значимых международных актов в сфере интеллектуальной собственности. Своеобразным противопоставлением выступает Парижская конвенция об охране промышленной собственности 1883 года, в которой в качестве ведущего закрепляется принцип права страны происхождения (регистрации объекта) *Lex origin*.

⁵В национальных законодательствах данные принципы могут получать свое более конкретизированное выражение в форме коллизионных норм, позволяющих в процессе применения права действовать в формате правовой определенности. Так, судебная практика Франции, основываясь на положениях Кодекса интеллектуальной собственности 1992 г.⁶, при определении первого обладателя авторского права придерживается коллизионного правила применения права страны происхождения произведения (*Lex origin*), а в иных случаях – права страны охраны (*Lex loci protectionis*). Кроме того, французский интеллектуальный Кодекс непосредственным образом проводит известный международному частному праву принцип взаимности, ставя во главу угла национальные интересы. Так, в соответствии со ст. L.111-4 Кодекса применяется подход, согласно которому охрана по французскому интеллектуальному законодательству в полной мере будет предоставляться иностранным правообладателям лишь в том случае, если в государствах, гражданами которых они являются, будет предоставлен такой же полноценный объем охраны интеллектуальных прав представителям французского государства⁷. Эти законодательные примеры можно рассматривать как достижение необходимого уровня правовой определенности, позволяющей в последующем избегать возможных коллизий в ходе правореализации. Такие же коллизионные подходы содержатся и в интеллектуальном законодательстве других зарубежных государств (Швейцария, Австрия, Венгрия, Италия, Эстония и др.).

⁸В ГК РФ подобные коллизионные нормы представлены не в полной мере, в частности, отсутствуют нормы, касающиеся определения права, применимого в случае внедоговорного нарушения интеллектуальных прав. Обнаруживаются и другие пробелы коллизионного регулирования в этой сфере. Хотя, сам опыт коллизионного регулирования в ГК РФ в той или иной мере апробирован (например, ст. 1211 ГК РФ «Право, подлежащее применению к договору при

3 См.: Суспицына М.В. Формирующиеся подходы к коллизионному регулированию интеллектуальной собственности // Юридическое образование и наука. 2012. № 2. С. 36-39.

4 Название образовано сложением начальных букв «American Law Institute» (Американский правовой институт). См.: Intellectual property principles governing jurisdiction, choice of law, and judgments in transnational disputes [Электронный ресурс] / The American Law Institute Projects. URL: <https://www.ali.org/publications/show/intellectual-property-principles-governing-jurisdiction-choice-law-and-judgments-transnational-disputes>. Название CLIP образовано сложением начальных букв терминов «conflict of laws» (коллизионное регулирование) и «intellectual property» (интеллектуальная собственность). URL: http://www.cl-ip.eu/_www/en/pub/home.html.

5 См.: Бернская Конвенция по охране литературных и художественных произведений от 09.09.1886 г. // Бюллетень международных договоров. 2003. № 9; Парижская Конвенция по охране промышленной собственности от 20.03.1883 г. // Закон. 1999. № 7.

6 См.: Кодекс интеллектуальной собственности Франции от 3.07.1992 г. [Электронный ресурс]. URL: <http://www.wipo.int/wipolex/ru/details.jsp?id=14082>.

7 См. подробнее: Еременко В.И. Законодательство об интеллектуальной собственности во Франции // Законодательство и экономика. 2010. № 11. С. 46-56.

8 См. подробнее: Шугурова И.В. Территориальный принцип действия прав интеллектуальной собственности: основные тенденции развития // Современное право. 2010. № 10. С. 76-82.

отсутствии соглашения сторон о выборе права»). Однако, как справедливо замечается в юридической литературе, его следует более активно использовать (несколько преодолевая территориальный принцип) и в области регулирования интеллектуальных отношений, что особенно важно в современных условиях интернационализирующегося инновационного развития.⁹

В связи с вышесказанным стоит сделать несколько выводов. В настоящее время возросло количество правоотношений с участием иностранного элемента, что стало причиной возникновения споров по поводу выбора применяемого права к подобным отношениям. Как показало время, классический принцип территориальности по отношению к интеллектуальной собственности уже не столь эффективен. Ведь именно он становится неким препятствием на пути решения данных споров. Поэтому в дополнение к нему должен прийти принцип экстерриториальности, характерной особенностью которого станут новые нормы, имеющие коллизионный характер. В России им только предстоит сформироваться в полной мере. Причиной этого является тот факт, что наше государство недавно встало на путь создания инновационной экономики, а значит построение системы коллизионного регулирования интеллектуальной сферы это насущная задача. Коллизионные нормы будут регулировать отношения, в которых сталкиваются интересы нескольких государств, а значит неизбежно «столкновение» этих норм и принципа территориальности, который действует во многих странах. Однако это должно подтолкнуть к созданию таких правил, руководствуясь которыми можно прийти к компромиссу.

ИСПОЛЬЗОВАННЫЕ ИСТОЧНИКИ:

1. CLIP Principles for Conflict of Laws in Intellectual Property [Электронный ресурс]: URL: http://www.cl-ip.eu/_www/en/pub/home.html (18.01.2016 г.).
2. Dinwoodie G. B. Developing a Private International Intellectual Property Law. Draft Prepared for Northwestern Colloquium, Draft of October 12, 2007 [Электронный ресурс]: <http://www.law.northwestern.edu/colloquium/ip/dinwoodie.pdf> (18.01.2016 г.).
3. Intellectual property principles governing jurisdiction, choice of law, and judgments in transnational disputes [Электронный ресурс]: URL: <https://www.ali.org/publications/show/intellectual-property-principles-governing-jurisdiction-choice-law-and-judgments-transnational-disputes> (18.01.2016 г.).
4. Бернская Конвенция по охране литературных и художественных произведений от 09.09.1886 г. // Бюллетень международных договоров. 2003. № 9.
5. Кодекс интеллектуальной собственности Франции от 3.07.1992 г. [Электронный ресурс]: URL: <http://www.wipo.int/wipolex/ru/details.jsp?id=14082>.
6. Часть четвёртая Гражданского кодекса Российской Федерации: Федеральный закон от 18 декабря 2006 года № 230-ФЗ // Собрание законодательства Российской Федерации 2006. № 52 (часть I). Ст. 5496.
7. Еременко В.И. Законодательство об интеллектуальной собственности во Франции // Законодательство и экономика. 2010. № 11. С. 46-56.
8. Суспицына М.В. Формирующиеся подходы к коллизионному регулированию интеллектуальной собственности // Юридическое образование и наука. 2012. № 2. С. 36-39.
9. Шугурова И.В. Территориальный принцип действия прав интеллектуальной собственности: основные тенденции развития // Современное право. 2010. № 10. С. 76-82.

343.343.6(470)

E.A. Popova,
Candidate of Law, associate Professor of Tambov State University named after G.R.
Derzhavin
V.A. Shouniaeva,
Candidate of Law, associate Professor of Tambov State University named after G.R.
Derzhavin

МИГРАЦИЯ: УГОЛОВНО-ПРАВОВЫЕ И КРИМИНОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ

MIGRATION: CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGICAL ASPECTS

Аннотация: В статье исследуются основные тенденции развития миграционного законодательства в современной России.

Миграция - сложное социально-правовое явление современности. Понятие миграции изучается различными науками. В уголовном праве России с 2004 года предусмотрена ответственность за организацию незаконной миграции.

Проблема незаконной миграции признается одной из угроз национальной безопасности РФ. Каналы незаконной миграции используются организованными преступными группами для транзита наркотиков, оружия, контрабанды товаров и торговли людьми.

Ключевые слова: миграция, мигрант, незаконная миграция, иностранцы, противодействие незаконной миграции, миграционное законодательство.

Abstract: The article contains research of the main tendencies of development of the immigration legislation in contemporary Russia.

Migration is a complicated social and legal modern phenomenon. Migration is studied by many sciences. In criminal law there is a responsibility for organization of illegal migration since two thousand and four (2004).

The problem of illegal migration considered to be a threat to national security. Channels of illegal migration are used by organized criminal groups for transporting drugs, weapons, goods' contraband and human trafficking.

Key words: migration, migrant, illegal migration, foreigners, combating illegal migration, the migration legislation.

Развивајућа у савременом свету глобализација, оказује своје дејство на све сфере јавног живота: политичку, економску, социјалну, културну и т.д. Једним од последица ових процеса, јесте значајна интензификација миграционих процеса. У данашње време долази до беспрецендног ширења географије светске миграције, које, у своју реду, директно утиче на ширење трансграничне преступности.

Анализа миграционих процеса у различитим државама, одражава то да фактори, који поттицају једних грађана да се временом или стално преселе на територије других држава, буду различити. При томе у 1994. године УОД установило, да су главни слични фактори, који подтицају људе да напуштају своја родна места, односе економско неједнакост, погоршање услова околине, кршење људских права, а такође и недостатак мира и безбедности.

Конечно, миграција – то је процес, који прати развој држава током већина миленија, управо миграциони процеси омогућили освајање нових територија, прераспредење економских ресурса, развој националних култура и традиција.

Овако, у данашње време миграциони процеси, који се одвијају без контроле од стране државе, а често и са кршењем националног законодавства, постају причинама ескалације различитих социјалних конфликова. Они могу бити разматрани локалним становништвом као претња националним интересима и чак државном суверенитету.

Межнационалне и међетничке конфликти, који се догађају у савременом свету, често су условљени неефективном миграционом политиком, коју спроводи држава. Социјалне таласе, који се догађају у државама Источне и Западне Европе, на Блињем Истоку показују, да неконтролирана миграција подрива стабилност сваког, чак и демократски развијеног државног уређења.

У многим државама по-различно спроводи се миграциона политика и обезбеђује национална безбедност. Међународна заједница такође не остаје на страни од решавања ових проблема. О томе сведоче мере, које се у последње време спроведу у облику ПАСЕ, ОБСЕ, УОД, а такође и друге међународне организације.

Особина геополитичког положаја, велика дужина државне границе, сложена економска, социјална, демографска ситуација унутар државе, обуслављују посебан интерес за проблемима миграције у Русији.

Изабраном (у време СССР) држава, Русија у последње године претворила се у једну од активних учесника међународних миграционих покрета. Она заузима друго место у свету, након САД, по броју миграната.

Проблем незаконне миграције признаје се једним од претњи националној безбедности РФ. Стратегија националне безбедности Руске Федерације до 2020. године акцентује нашу пажњу на «погоршању светске демографске ситуације и проблемима околине, повезаним са неконтролираном и незаконном миграцијом, трговином људима и трговином људима, а такође и другим облицима транснционалне организоване преступности».

Данные по Российской Федерации говорят о снижении потока мигрантов за последние годы. По сведениям ФМС России, в Россию въехало в 2013 году 17 млн. 342 тыс. человек, в 2014 году - 17 млн. 281 тыс. человек. За 2015 год данные составляют 17 млн. 038 тыс. человек, из них 7 млн. 868 тыс. поставлено ФМС России на миграционный учет. Официально на территории Российской Федерации находится иностранных граждан и лиц без гражданства 9 млн. 948 тыс. человек. Как показывают данные статистики, на протяжении последних лет странами-лидерами, поставляющими иностранных граждан на территорию России, являются Узбекистан, Украина, Армения и Азербайджан.

Таким образом, Россия становится не только страной въезда, но и транзита для мигрантов. Но, в то же время, очевидна разница между въехавшими иностранными гражданами и лицами без гражданства, поставленными на учет и законно находящимися на территории страны – почти 10 млн. человек. Из них, по данным первого заместителя Генерального прокурора Российской Федерации Александра Буксмана, на законных основаниях трудятся лишь 1,5 млн.

Понимая важность противодействия незаконных проявлений миграционных процессов, была принята Концепция государственной миграционной политики Российской Федерации на период до 2025 года. В данном документе под незаконной миграцией понимается перемещение в Российскую Федерацию с нарушением законодательства Российской Федерации, касающегося въезда, пребывания (проживания) иностранных граждан на территории Российской Федерации и (или) осуществления ими трудовой деятельности.

Несмотря на острую актуальность проблемы нелегальной миграции в нашей стране, в уголовном законодательстве до последнего времени предусматривалась ответственность только за незаконное пересечение государственной границы Российской Федерации (ст. 322 Уголовного Кодекса РФ). Вместе с тем незаконная миграция превратилась в хорошо отлаженный криминальный бизнес с разветвленной структурой, миллионным количеством вовлеченных лиц и не меньшими оборотами капиталов. Указанный правовой пробел был отчасти устранен Федеральным законом от 28 декабря 2004 № 187-ФЗ «О внесении изменений в Уголовный кодекс Российской Федерации, Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации и Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях». Уголовный кодекс Российской Федерации был дополнен статьей 322.1 «Организация незаконной миграции». Указанная статья признает преступными и уголовно наказуемыми деяниями организацию незаконного въезда в Российскую Федерацию иностранных граждан или лиц без гражданства, их незаконного пребывания в Российской Федерации или незаконного транзитного проезда через территорию Российской Федерации. Неоднократно - в 2009, 2011, 2012- федеральными законами вносились изменения в санкцию статьи с целью ужесточения ответственности за совершенное преступление. Федеральным законом от 21 декабря 2013 г. № 376-ФЗ УК РФ дополнен ст. ст. 322.2 и 322.3 УК РФ, предусматривающими ответственность за фиктивную регистрацию и фиктивную постановку на учет гражданина РФ, иностранных граждан и лиц без гражданства. До введения данных норм в уголовный закон ответственность за фиктивную регистрацию и фиктивную постановку на учет квалифицировалась по ст. 322.1 УК РФ.

Несмотря на активное декларирование борьбы с незаконной миграцией, в российских регионах за последние два года в среднем выявлялось лишь

не более 200 преступлений, предусмотренных ст. 322.1 УК РФ «Организация незаконной миграции», что свидетельствует о низкой эффективности работы правоохранительных органов Российской Федерации по пресечению деятельности организованных преступных групп, занимающихся незаконным ввозом и легализацией иммигрантов. Подобное происходит в рамках официально действующих множества фирм, оказывающих незаконные посреднические услуги по легализации незаконно въехавших или пребывающих на российской территории иностранцев.

Миграционные процессы требуют полноценного осуществления контрольно-надзорных функций со стороны правоохранительных органов и государственных структур, повышения эффективности проверочных мероприятий. Возросшая в последние годы интенсивность миграционных потоков требует серьезного внимания к контролю соблюдения требований миграционного законодательства. При решении задачи противодействия незаконной миграции чрезвычайно важно обеспечить неотвратимость наказания лиц, виновных в совершении правонарушений. Возможно, по отдельным категориям преступлений, представляющих наибольшую общественную опасность или получивших чрезвычайное распространение в последние годы, в том числе по преступлениям в сфере миграции, было бы целесообразно установить мораторий на объявление амнистии и совершение актов помилования к соответствующим лицам.

Применение мер ответственности за незаконную миграцию и ее организацию осложнено целым рядом объективных трудностей - от недостаточной степени защиты государственной границы до отсутствия материальных средств на массовое выдворение лиц, совершивших предусмотренные законодательством правонарушения, за которые предполагается данная мера наказания. Однако эти сложности не могут рассматриваться как обстоятельства, позволяющие отказаться от установления и применения соответствующих мер ответственности. Запретительные и ограничивающие меры, прежде всего юридической ответственности за незаконную миграцию, следует сохранить и развивать, дополняя комплексное регулирование миграционных отношений мерами, стимулирующими исполнение законодательства в области миграционных отношений.

Основой для предотвращения и пресечения незаконной миграции должен стать комплексный подход к решению этой проблемы и совместные действия исполнительных и правоохранительных органов.

Стоит отметить, что проблемы миграционного характера не ограничиваются уголовно-правовыми аспектами, особую социальную роль играет преступность мигрантов, и в первую очередь, несовершеннолетних мигрантов, как потенциала взрослой преступности.

Нерегулируемость миграционных потоков, отсутствие механизма адаптации людей с различными культурными и религиозными взглядами приводит к росту разочарованности мигрантами той жизнью, к которой они так стремились. Такой диссонанс ожидаемых и полученных результатов все чаще проявляется в уличных погромах, открытом терроризме, осуществляемом мигрантами в странах реципиентах, где также отмечается рост их преступности. Представители молодого поколения, не имеющие возможности (из-за отсутствия эффективных и действенных программ) адаптироваться к условиям жизни принимающей страны, все чаще пытаются решить свои проблемы криминальными способами.

По мнениу Серого Ф.Г. и Козырева Н.В. В целом в России можно выделить несколько групп несовершеннолетних мигрантов: 1) несовершеннолетние дети нелегальных мигрантов; 2) несовершеннолетние, нелегально прибывшие в нашу страну без родителей, родственников, находящиеся на территории Российской Федерации незаконно; 3) несовершеннолетние дети законно прибывших в страну мигрантов; 4) несовершеннолетние, самостоятельно (без родителей, родственников) находящиеся в стране на законных основаниях (обучение, работа в сфере культуры и искусства).

При этом отметим, что причины преступности несовершеннолетних мигрантов, как правило, зависят от обозначенных групп. Так вооруженные конфликты в различных мировых регионах, заставляют уезжать людей из родных мест, невостребованность на новом месте, а порой и откровенное отчуждение, недостаточность средств к существованию, родительская безработица, социальная незанятость, отсутствие правовой и иной поддержки, приводят к криминальной активности, которая направлена компенсировать некоторые из обозначенных проблем.

Тем не менее, противодействие миграционной преступности несовершеннолетних требует формирование новых и совершенствование имеющихся форм и методов. Для эффективной реализации профилактических мер и мер по противодействию миграционной преступности несовершеннолетних следует учитывать присущие той или иной группе признаки, к некоторым из них относят «законность или нелегальность миграционного статуса, срок пребывания в миграционном статусе, возраст несовершеннолетнего, наличие родителей (семьи), степень адаптации и этнокультурной мимикрии несовершеннолетнего мигранта в новой социокультурной среде и др.».

Очевидно, что процессы глобализации способствуют негативным изменениям трансграничной и транснациональной преступности, они же обусловили возникновение относительно нового для России вида преступности - «миграционной». Ее современные тенденции вызывают серьезные опасения в российском обществе, а совершенствование противодействия этому явлению - одна из актуальных современных проблем.

1. Концепция государственной миграционной политики Российской Федерации на период до 2025 (утв. Президентом РФ). URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/15635>, (дата обращения: 14.02.2016).
2. Нелегальная миграция в РФ. ТАСС: информационное агентство России. URL: <http://tass.ru/info/691935>, (дата обращения: 15.02.2016).
3. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13 июня 1996 г. № 63-ФЗ // Собрание законодательства РФ. 1996. № 25. Ст. 2954.
4. Указ Президента РФ от 12.05.2009 № 537 «О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года» // Собрание законодательства РФ. 2009. № 20. Ст. 2444.
5. Федеральная миграционная служба России. Статистика. URL: <http://www.fms.gov.ru/fms/activity/stats/Statistics> (дата обращения: 12.02.2016).
6. Кахбулаева Э. Х. Взаимосвязь нелегальной и криминальной миграции и преступности // Молодой ученый. 2011. №6. Т.2. С. 48-51.
7. Серый Ф.Г., Козырев Н.В. О необходимости криминологического мониторинга преступности несовершеннолетних мигрантов// Юридическая наука и правоохранительная практика 1 (31) 2015. С. 66-72.

Коптелова Алёна Сергеевна¹
¹ФГБОУ ВПО ТГУ им.Г.Р.Державина – Тамбов,
 Helena_melena_66@mail.ru

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИЗУЧЕНИЯ ФЕНОМЕНА ПОЛИТИЧЕСКОГО МИФА.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF STUDYING THE PHENOMENON OF POLITICAL MYTH.

Аннотация: В статье рассматриваются теоретические подходы изучения феномена политического мифа. Особое внимание автором уделяется проблеме взаимосвязи архаического и политического мифа.

Ключевые слова: Политическая мифология, архетипы, политический миф, коллективное бессознательное, архаический миф.

Abstract: The article discusses theoretical approaches of studying the phenomenon of political myth. Particular attention is paid to the problem of the relationship between archaic and political myth.

Keywords: Political mythology, archetypes, political myth, the collective unconscious, archaic myth.

С древних времен человек пытался познать окружающую действительность, ответить на вопрос почему окружающий его мир именно такой, какой он представляется человеческому взгляду. Человек выделился и противопоставил себя природе, произошел отказ от биологического восприятия мира, в сознании людей появилась вторая реальность, связанная с культурным мироощущением человека и наличием у него сознания. «Мир, видимый первобытным человеком, заново создается его субъективным сознанием как второе самостоятельное объективное бытие, которое отныне начинает противоречиво жить рядом с реальной, не замечаемой сознанием действительностью»¹. Именно эти изыскания стали основой для древнего мифологического мышления людей. Отсюда исходит знание современного человека о мифе, как о выдуманном, иллюзорном знании.

Однако в современном мире миф скорее является необходимостью, основой и критерием оценки окружающей действительности. Миф по своей природе динамичен, он видоизменяется в зависимости от распространенной на данном историческом этапе формы восприятия.

Для политической науки важно иметь свой собственный предмет и метод изучения политического процесса. Тем не менее на данном этапе еще не выработано теоретических подходов к ее политико-мифологической проблематике. Вместе с тем имеется накопленный опыт исследований об особых формах сознания в рамках философии, психологии и культурологии, который

¹ Фрейдберг О.М. Миф и литература древности. М., 1998. С. 26.

активно используется для изучения политических мифов.

В настоящее время исследования в рамках политической мифологии обращены к ранним работам К. Г. Юнга, который разработал теорию подходящую для социально-политической мифологии. Согласно данной концепции, вся совокупность мифов, как социальных, так и политических, входят в структуру архетипов, то есть биосоциального опыта человека, базирующегося на историческом и политическом знаниях.²

Между тем исследование мифов занимало ученых антропологов, культурологов, психологов и ранее. В XIX в., был накоплен значительный пласт исследований посвященных изучению мифов и архаического человеческого сознания, по причине открытия ранее неизвестных этнических групп, которые находились, на более отсталых стадиях развития.

Интересны взгляды на природу мифа немецкого философа Э. Кассирера, по его мнению, мифология является символической формой культуры, в которой ритуалу отводится первичное место. Философом признается особая роль мифа как инструмента поддержания общественной и природной солидарности. Не смотря на то, что согласно воззрениям Э. Кассирера в мифологическом мышлении отсутствует логическая составляющая, им не умаляется интеллектуальная значимость мифа. По мнению философа, постижение мира в мифологическом мышлении происходит на интуитивном уровне.³ «Мифический мир существует, так сказать, на более подвижном и изменчивом уровне, чем наш теоретический мир предметов и свойств, сущностей и случайностей. Для того чтобы понять и описать это различие, мы можем предположить: первое, что постигает миф – это физиогномические, а не объективные качества».⁴

Изучение психологических, культурных аспектов политики приобрело особую актуальность в связи со всеобщим мировоззренческим кризисом политического и общественного процесса XX века. Идею основу потеряли не только широкие общественные слои, но и государственные элиты, привыкшие к рационалистическому подходу в политике. Сложность научного изучения картины мира, и ее недоступность для широких масс пробудили поиски новых более простых и мягких форм построения знаний, которыми являлись социальные и политические мифы.

Одновременно с кризисными общественными процессами исчерпало себя и отношение к политике, как исключительно рациональной деятельности, на политическую арену вышли большие массы людей, исходя из этого важность получили исследования массового поведения в политике, которое базировалось на глубинных психологических и аффектных аспектах.

Согласно взглядам французского социолога Г. Лебона, когда большая масса людей объединяется в толпу, они теряют свои индивидуальные особенности, становятся обезличенными, лишенными собственного сознания. В толпе происходит эффект духовного единства, который распространяется сродни болезни или заражению. Подобная толпа становится единым организмом, обладающим одинаковыми свойствами, которыми не обладает каждый индивид в отдельности.⁵

Французский психолог С. Московичи создал свою концепцию, согласно которой в основе всех социальных представлений лежат базовые неизменные идеи, образующие ядро. Более того данные идеи, по мнению психолога, детерминируют социальные представления, базовые идеи носят сугубо

2 Юнг К.Г. Психология бессознательного. М.: "Канон", 1994.

3 Кассирер Э. Эссе о человеке. В кн. Мистика, религия, наука, М.: "Канон+", 1998

4 Там же, с. 393

5 Лебон Г. Психология народов и масс. СПб.: Макет, 1995.

психологический, иррациональный характер.

Стоит отметить, что и российская философская мысль не обошла стороной область политической мифологии. Подавляющим для большинства российских философов стал взгляд на мифологию через самобытность русского народа, его культуры и религии. Другой чертой российской философии стало отношение к мифу, как иной, универсальной реальности и правде жизни, а также тенденция к слиянию понятий «миф» и «архетип».

Согласно воззрениям российского философа Н.А. Бердяева, все человеческое бытие основано на символике. Человек только тогда ощущает единство собственного Я, когда он впитает в себя весь исторический опыт, всю социальную память⁶. По мнению Н.А. Бердяева, человек и есть миф, человеческая жизнь это мифология. Философом ставится равенство между человеческой жизнью, историей и душой народа. Согласно философской концепции Н.А. Бердяева, миф это реальность, рассказ о изначальном народном бытие⁷.

По мнению российского общественного деятеля В.С. Полосина, мифология является неотъемлемой частью человеческой жизни, миф представляет собой попытку познания окружающего мира, он реален не вне сознания, а в самом сознании. Миф, по мнению философа, включает в себе богатый социальный опыт, и вместе с тем, является первым средством коммуникации и двигателем развития языка и речи. Стоит отметить, что В.С. Полосиным подчеркивается также особая онтологическая функция мифологии.⁸ «Совокупный опыт человечества, накопленный до эпохи рационального познания, доступного узкой элите и отраженный в иносказаниях, оказывается необходимым компонентом целостного взгляда на мир. Миф – уникальное средство синтеза в познании, без которого результаты анализа теряют свою конечную ценность».⁹

Российский философ С.П. Гуревич занимался изучением различных западных философских точек зрения о природе мифа. Философ относится к мифу прежде всего как к феномену антропологическому. По мнению С.П. Гуревича, миф динамичен по своей природе, мифологическая реальность основывается скорее на определенных действиях, а не на символике и образности.

¹⁰Согласно философским взглядам российского политического и государственного деятеля А.Н. Савельева, политическая мифология является чувственным инобытием. Используя архетипическую концепцию К.Г. Юнга, философ усматривает основу мифа в человеческом бессознательном, в архетипическом опыте. По мнению А.П. Савельева, политические мифы играют важную роль в сохранении общественной стабильности в периоды политических кризисов. Политические мифы должны использоваться элитой, деятельность которой не может строиться исключительно на рациональном принятии решений.¹¹

Стоит отметить, что философский и научный взгляд на миф претерпел значительную эволюцию. Этот взгляд прошел путь от отношению к мифу, как к сказке, в основе которой лежат иллюзорные образы, как к попытке объяснения древним человеком окружающего его мира, до признания за мифологией особой онтологической роли, ее тесной связи с психологией и ее необходимостью в наши дни. Тем не менее, разработанность политико-мифологической проблематики в рамках, как российской, так и западной политической науки представляется недостаточной.

6 Бердяев Н.А. Смысл истории. М.: Мысль, 1990.

7 Бердяев Н.А. Философия свободного духа. М.: Республика, 1994.

8 Полосин В.С. Миф, религия, государство, М., 1998.

9 Там же, с. 43

10 Гуревич П.С. Философская антропология, М.: "Омега-Л", 2010

11 Кольев А.Н. Политическая мифология. М.: Логос, 2003

Из изученных политических, философских и культурологических работ, можно сделать вывод о том, что все многообразие мифов можно разделить на архаические, а также современные политические и социальные. Мифы архаические основываются на системе архетипов, которые рано или поздно начинают приобретать свою актуальность, поэтому именно архаические мифы, и входящие в их состав архетипы, являются основой для современных политических мифов. Миф, не может быть создан искусственно, миф это результат народного, коллективного сознания. Попытка создать миф приводит к появлению догм и ложных конструкций. При этом отказ от политической мифологии на государственном уровне чреват либо идейным вакуумом, либо появлением идеологий, претендующих на тотальный контроль над массовым сознанием граждан.

Итак, политический миф, как и миф архаический, по своей структуре состоит, во-первых, из архетипа, как из кода, закрепившегося в коллективном бессознательном, при помощи постоянных исторических аналогий, во-вторых, целой системы образов, входящих в народное сознание и пробуждающих архетипы к действию, в-третьих, из смыслового содержания, которое извлекается из социального и исторического опыта эмпирическим путем.

Политический миф, следовательно, представляет собой репродукцию древнего, архаического мифа. Политический миф сходен по структуре с древним мифом, он порождается тогда, когда определенные архетипы, заложенные в коллективном бессознательном народа, становятся актуальными и выходят на политическую арену.

Таким образом, задачей политического мифа является воссоздание «политической картинки» с точки зрения коллективного бессознательного, когда рациональный подход оценки политической действительности себя уже исчерпал.

ИСПОЛЬЗУЕМАЯ ЛИТЕРАТУРА:

1. Бердяев Н.А. Смысл истории. М.: Мысль, 1990
2. Бердяев Н.А. Философия свободного духа. М.: Республика, 1994
3. Гуревич П.С. Философская антропология, М.: "Омега-Л", 2010
4. Кассирер Э. Эссе о человеке. В кн. Мистика, религия, наука, М.: "Канон+", 1998
5. Кольев А.Н. Политическая мифология. М.: Логос, 2003
6. Лебон Г. Психология народов и масс. СПб.: Макет, 1995
7. Полосин В.С. Миф, религия, государство, М., 1998
8. Фрейденберг О.М. Миф и литература древности. М., 1998.
9. Юнг К.Г. Психология бессознательного. М.: "Канон", 1994.

657.432/.433:340.13(497.7)

М-р Орде Ѓорѓиоски¹¹П.И. „Витаминка“ А.Д. Прилеп, gorgioski_orde@yahoo.com

ЗАКОНОТ ЗА ФИНАНСИСКА ДИСЦИПЛИНА И СОСТОЈБИТЕ СО ПЛАЌАЊЕТО НА ПОБАРУВАЊАТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

LAW ON FINANCIAL DISCIPLINE AND RECEIVABLES PAYMENT CONDITION IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA

Апстракт

Со донесувањето на Законот за финансиска дисциплина во Република Македонија се вовеле релативна, па и апсолутна граница, на слободата на договарање, во делот на роковите во кои можат да биде исполнети паричните обврски од одредена деловна трансакција. Меѓутоа, постои потреба да се согледаат реалните состојби поврзани со роковите на плаќање на паричните обврски во нашата земја, а со цел да се креира солидна легислативна рамка и да се преземат дополнително потребни мерки и активности за обезбедување навремена наплата на побарувањата. Ваквите анализи се практика која подолг период функционира на ниво на ЕУ и во државите-членки на Унијата.

Клучни зборови: финансиска дисциплина, деловни трансакции, рокови.

Abstract

By adopting the Law on Financial Discipline in the Republic of Macedonia, a relative, even absolute limit of freedom of contract has been introduced, regarding the terms in which financial obligations of certain business transaction can be met. But, there is a necessity to perceive the real conditions related to payment terms for financial obligations in our country, in order to create solid legislative framework and to additionally take necessary measures and activities for providing timely collection of receivables. Such analysis are practice that is functioning for a longer time on EU level and in the EU member states.

Keywords: financial discipline, commercial transactions, periods.

ВОВЕД

Во Република Македонија, до донесувањето на Законот за финансиска дисциплина во 2013¹ година, не постоеше посебен пропис кој на така специфичен начин го уредуваше прашањето за спречување на задоцнетите плаќања во деловните трансакции. Во основа, оваа проблематика се уредуваше со одредбите од Законот за облигационите односи², а особено со неговите одредби за казнена камата. Република Македонија, во насока на усогласување на националното законодавство со европското, како обврска преземена со Спогодбата за

¹ Закон за финансиска дисциплина. Службен весник на Р.М. 187/2013, 201/2014 и 215/2015.

² Закон за облигационите односи. Службен весник на Р.М. 18/2001 и понатаму

стабилизација и асоцијација склучена помеѓу Република Македонија и ЕЗ и нивните држави-членки (ССА)³, пристапи кон донесување на национална легислатива на основа на актуелната Директива 2011/7/EU⁴. Во однос на законското решение секако постои потреба од продлабочена анализа.

Во оваа прилика ќе ги презентираме состојбите во нашата држава во делот на роковите за плаќање на паричните обврски. Веднаш тука напоменуваме дека станува збор за достапни квантитативни податоци единствено само за корпоративниот сектор, а не и податоци за трансакциите кога субјект од јавниот сектор се јавува во улога на должник спрема економски оператор од приватниот сектор. Отсуството на вакви значајни податоци ги отежнува анализите во овој дел, а особено го отежнува процесот на креирање мерки и активности за подобрување на состојбите, следејќи ги случувањата во поглед на навремената наплата во РА2В деловните трансакции.

АНАЛИЗА НА ПРОСЕЧНИ ПЕРИОДИ НА ПЛАЌАЊЕ И НАПЛАТА НА ПАРИЧНИТЕ ОБВРСКИ

Во нашата земја, Народната Банка на редовна годишна основа објавува извештаи за финансиската стабилност. Тоа се единствените официјални документи од кои можат да се извлечат одредени заклучоци за состојбите во поглед на доцнењето со плаќањето на обврските. За целите на ова истражување ќе биде анализиран последниот достапен Извештај на НБРМ за финансиската стабилност во Република Македонија во 2014 година⁵. Пресметката на бројот на денови на наплата на побарувањата (или денови на врзување на побарувањата), како и бројот на денови на плаќање на краткорочните обврски се врши на основа на одделните ставки од билансите на корпоративниот сектор (биланс на состојба и биланс на успех). Заради појаснување, побарувањата се дел од активата на корпоративниот сектор и се однесуваат на средствата кои што му се должат на овој сектор (иако не секогаш станува збор за средства кои не се исплатени навремено или се исплаќаат со задоцнување во однос на она што било договорено). Краткорочните обврски се дел од пасивата на корпоративниот сектор и се однесуваат на средствата што корпоративниот сектор некому ги должи. Со оглед на тоа што пресметката е заснована на показателите од билансите, земени предвид се побарувањата/обврските на корпоративниот сектор кон било кој друг сектор, па и во рамките на самиот корпоративен сектор.

Методологијата за пресметка на одделните показатели за работењето на корпоративниот сектор е презентирана во Анексот бр. 6 од Извештајот за 2014 година. Кога дискутираме за пресметка на деновите за наплата на побарувањата, резултатот се добива од количникот на деновите во годината – 365 врз обртот на побарувањата. За пресметка на деновите на исплата на краткорочните обврски се врши множење на краткорочните обврски со деновите во годината – 365 и овој резултат (производот) се дели со расходите од работењето. Но, пресметките се извршени со користење на податоците од годишните сметки на вкупно 51.692

3 Закон за ратификација на Спогодбата за стабилизација и асоцијација меѓу Република Македонија и Европските заедници и нивните земји-членки. Службен весник на Р.М. 28/2001.

4 Directive 2011/7/EU of the European Parliament and of the Council of 16 February 2011 on combating late payment in commercial transactions. Official Journal of the European Union, L 48, 23.2.2011.

5 Извештај за финансиската стабилност во Република Македонија во 2014 година. Народна Банка на Р.М., достапен на <<http://www.nbrm.mk/?itemID=0270211B2C2F9545B1267774C29A767D>>

субјекти што доставиле годишни сметки во Централниот регистар на Р.М. за 2014 година. Се потенцира и тоа дека дел од показателите за ефикасноста на користењето на средствата (во кои се наведуваат и показателите предмет на оваа анализа) се апроксимативно пресметани, бидејќи не се располага со податок за трошоците на продадените производи и износот на набавките во годината.

Во однос на деновите на наплата на побарувањата, индикативно е тоа што едно побарување од страна на корпоративниот сектор во просек се наплаќало за 126 дена или за три дена подолго во однос на 2013 година. Од податоците наведени во Анексот бр. 2 кон Извештајот, може да се констатира извесно подобрување во делот на роковите поврзани со наплатата на побарувањата за одредени дејности како што се: земјоделството, шумарството и рибарството (од 164 денови во 2013 година на 147 денови во 2014 година); индустријата (од 150 денови во 2013 година на 145 денови во 2014 година) и информациите и комуникациите (од 120 денови во 2013 година на 118 денови во 2014 година). Меѓутоа, забележливо е драстично влошување на состојбите во градежништвото како дејност од 193 денови во 2013 година на 237 денови во 2014 година. Зголемување на периодите на наплата на побарувањата, што значи влошување на состојбите, се бележи и во дејностите трговија, транспорт, складирање и угостителство од 90 денови во 2013 година на 92 денови во 2014 година, како и во дејности во врска со недвижен имот; стручни, научни и технички дејности; административни и помошни услужни дејности - од 187 денови во 2013 година на 192 денови во 2014 година.

На сликите 1 и 2 во продолжение се прикажани деновите и трендот на наплата на побарувањата од страна на корпоративниот сектор (не е наведено дали само кон корпоративниот сектор или тука се вклучени и плаќањата кон јавните субјекти) во Република Македонија во периодот 2002 – 2014 година. Податоците се извлечени од извештаите за финансиската стабилност во Република Македонија кои на годишна основа ги изработува Народната Банка на Р.М. Притоа, може да се констатира дека од 2008 година до 2011 година се бележел тренд на намалување на периодите на наплата на побарувањата, а после тоа има благ пораст и стагнација во овој дел. Во секој случај, сè уште постои значајно отстапување во должината на периодите за исполнување на обврските од сите оние кои должат на корпоративниот сектор, во однос на она што е утврдено како стандард со Директивата 2011/7/EУ и постоечкиот Закон за финансиска дисциплина во Република Македонија, кој започна да се применува од 1 мај 2014 година.

Слика 1 Денови на наплата на побарувањата од страна на корпоративниот сектор

Извор: Извештаи на НБРМ за финансиската стабилност во Р.Македонија

Слика 2 – Тренд на наплата на побарувањата од страна на корпоративниот сектор

Извор: Извештаи на НБРМ за финансиската стабилност во Р.Македонија

Понатаму, особено важно е да се задржиме на деновите на плаќање на краткорочните обврски. Како што објаснивме претходно, станува збор за периоди на плаќање на обврските кога корпоративниот сектор се јавува во улога на должник. Тука состојбите се уште полоши од она што беше случај со деновите на наплата на побарувањата. Имено, корпоративниот сектор ги сервисирал своите обврски просечно за 172 денови во 2014 година, додека во 2013 година за 169 денови. Најлоши се состојбите во секторот градежништво каде обврските се исплаќале во просек за 351 ден во 2014 година, што е дури за 27 денови подолго во однос на 2013 година. Слични се состојбите и во дејностите во врска со недвижен имот; стручни, научни и технички дејности; административни и помошни услужни дејности, каде обврските во 2014 година се исплаќале просечно за 303 дена, а во 2013 година за 304 дена. Потоа следуваат земјоделството, рибарството и шумарството, каде се бележи одредено подобрување во однос на 2013 година, од 288 денови на 273 денови во 2014 година за плаќање на краткорочните обврски. Во индустријата обврските се исплаќале во просек за 187 денови во двете компарирани години. Нешто подобри се состојбите кај информациите и комуникациите (145 денови во 2013 година, 150 денови во 2014 година) и во трговијата, транспортот, складирањето и угостителството (125 денови во 2013 година, 127 денови во 2014 година). Заради претходното, одредени автори⁶ извлекуваат заклучок дека ЗФД не ја исполни својата цел, затоа што рокот за исполнување на паричните обврски не само што не се намали, туку се зголеми за дополнителни 3 дена.

На сликите 3 и 4 се прикажани деновите и трендот на плаќање на краткорочните обврски од страна на корпоративниот сектор од 2002 до 2014 година. Генерално земено, со исклучок на 2007 и 2008 година, забележлив е тренд на намалување на деновите на плаќање на обврските од страна на корпоративниот сектор. Меѓутоа, во последните четири години се бележи стагнација во оваа сфера. Од презентираното јасно произлегува заклучокот дека деновите на плаќање на обврските од страна на корпоративниот сектор значајно отстапуваат од просекот на ниво на ЕУ, а особено од она што е предвидено со самата легислатива.

6 Хари, Ајцев. Втората новела на Законот за финансиска дисциплина - излез од кривиот правец. Правник 285 (2016): 3. (3-8).

Слика 3 - Денови на плаќање на краткорочните обврски од страна на корпоративниот сектор

Извор: Извештаи на НБРМ за финансиската стабилност во Р.Македонија

Слика 4 – Тренд на плаќање на краткорочните обврски од страна на корпоративниот сектор

Извор: Извештаи на НБРМ за финансиската стабилност во Р.Македонија

Индикативно е и тоа дека трендот на банкротства во корпоративниот сектор бележи значителен пораст во последниот квартал од 2014 година кога имало вкупно 2158 отворени стечајни постапки во текот на годината, во однос на четвртиот квартал од 2013 година кога имало вкупно 1639 отворени стечајни постапки во текот на годината.⁷ Индикаторот за трендот на банкротства е еден од неколкуте индикатори⁸ за финансиската стабилност во корпоративниот сектор. Во Извештајот за финансиската стабилност во Република Македонија во 2014 година⁹, јасно се наведува дека кризните години без економски раст сè уште манифестираат последици врз корпоративниот сектор, што се согледува како преку растот на правните лица над кои е отворена стечајна постапка, така и преку растот на апроксимативната стапка на банкротирани правни лица (анг. bankrupt-

7 Извештај за финансиската стабилност во Република Македонија во 2014 година. Народна Банка на Р.М., достапен на <<http://www.nbrm.mk/?ItemID=0270211B2C2F9545B1267774C29A767D>>

8 Покрај индикаторот за трендот на банкротства, за финансиската стабилност во корпоративниот сектор се земаат предвид уште и следните: индикаторите за задолженост (вкупно обврски, капитал и резерви; и покриеност на финансиските расходи со добивка од редовно работење пред даноци и камати); индикаторот за профитабилност и индикаторот за изложеност на валутен ризик.

9 Извештај за финансиската стабилност во Република Македонија во 2014 година. Народна Банка на Р.М., 55-56.

су rate), која во 2014 година изнесува 3,8% и е за еден процентен поен повисока во споредба со 2013 година. Бројот на правни лица со блокирани сметки продолжи да расте во 2014 година, но со опаѓачка стапка, што како тренд се забележува уште од 2009 година, при што на крајот од 2014 година, 31,7% од вкупниот број регистрирани правни субјекти во Република Македонија имаат блокирани трансакциски сметки независно од основот за блокадата. Воедно и покрај фактот што веќе две години се применуваат измените на Законот за трговските друштва, каде што е пропишана постапка за утврдување на статус на неактивен субјект и можност за бришење на таквите субјекти од евиденцијата на Централниот регистар, сè уште се отсутни значајни ефекти од овие законски измени, поради што се јавува и дискрепанца меѓу вкупниот број регистрирани субјекти и бројот на активни субјекти коишто доставуваат годишна сметка и финансиски извештаи до Централниот регистар на Република Македонија.

ЗАКЛУЧОК

Од презентираниите податоци може да се заклучи дека иако очекувањата од донесениот Законот за финансиска дисциплина се високи од аспект на обезбедување навремено плаќање на паричните обврски во државата, факт е дека состојбите во реалноста се поинакви, односно постои значајно отстапување од утврдените рокови во самиот закон. Евидентно е дека корпоративниот сектор во 2014 година во просек ги наплаќал своите побарувања во рок од 126 дена или три дена подолго во однос на 2013 година, а ги плаќал паричните обврски во просек за 172 дена што повторно е подолго за три дена во однос на 2013 година. Ваквите состојби имплицираат зголемување на бројот на банкротства на годишно ниво. Сепак, отсуството на податоци за просечниот период на плаќање на обврските од страна на јавниот сектор кон приватниот сектор, како едно од двете најважни прашања во ЗФД, ја проблематизира целовитоста на едно вакво истражување, а со тоа го проблематизира и извлекувањето на соодветни заклучоци кои ќе бидат основа за креирањето на легислативата во перспектива. Од сè претходно изнесено, јасно произлегува дека Законот за финансиска дисциплина не треба да се набљудува како единствен или изолиран инструмент во борбата со задоцнетото плаќање, туку потребни се дополнителни механизми и мерки за подобрување на состојбите на овој план.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА:

1. Извештаи за финансиската стабилност во Република Македонија од 2002 до 2014 година. Народна Банка на Р.М., достапни на:
<<http://www.nbrm.mk/?ItemID=AF25F93159EE264F9A1F28C202D0AE0F>>
2. Ајцев, Хари. Втората новела на Законот за финансиска дисциплина - излез од кривиот правец. Правник 285 (2016) : 3-8.
3. Закон за финансиска дисциплина. Службен весник на Р.М. 187/2013, 201/2014 и 215/2015.
4. Закон за облигационите односи. Службен весник на Р.М. 18/2001 и понатаму.
5. Закон за ратификација на Спогодбата за стабилизација и асоцијација меѓу Република Македонија и Европските заедници и нивните земји-членки. Службен весник на Р.М. 28/2001.
6. Directive 2011/7/EU of the European Parliament and of the Council of 16 February 2011 on combating late payment in commercial transactions. Official Journal of the European Union, L 48, 23.2.2011.

м-р Марија Гроздановска
Докторанд на казнено право,
Асистент на МСУ „Гаврило Романович Державин“ Св. Николе – Битола, РМ
marija.grozdanovska@msu.edu.mk

ЕТИКАТА И СПОГОДУВАЊЕТО ВО КАЗНЕНАТА ПОСТАПКА

ETHICS AND PLEA BARGAINING IN CRIMINAL PROCEDURE

„Секоја професија е изложена на големи предизвици кои успешно не може да се совладаат без етичноста на нејзиниот носител.“ Махатма Ганди

Резиме: Спогодбата во казненото право е постапка во која обвинетиот и обвинителот доаѓаат до заеднички прифатливо решение за казнениот предмет, што понатаму го одобрува судот. Покрај јасна уреденост во материјалното и процесното казнено право, спогодувањето неминовно наметнува потреба од поставување на високи професионални етички стандарди при неговото применување. Професионалната етика е значајна од аспект на секоја професија. Предмет на овој труд е правната етика, односно професионалната етика на обвинителите, судиите и адвокатите во постапката за спогодување.

Клучни зборови: етика, спогодување во казнена постапка, обвинител, адвокат и судија.

Abstract: Plea bargaining in the criminal law is a procedure in which the defendant and the prosecutor come to a mutually acceptable solution to the subject in criminal procedure, further granted by the court. Despite its clear organization in substantive and procedural criminal law, negotiation inevitably requires setting high professional ethical standards in its application. Professional ethics is important from the aspect of each profession. The subject of this paper is the legal ethics or professional ethics of the prosecutor, the judge and lawyer in the plea bargaining procedure.

Keywords: ethics, plea bargaining, prosecutor, lawyer and judge.

ПРОФЕСИОНАЛНА ЕТИКА

Поимот етика често се употребува како синоним за поимот морал, но сепак овие два поими во извесна смисла се разликуваат. Етиката како гранка на практичната филозофија почива врз сфаќањето на „доброто“ како вредност. Таа е теорија на моралот, која ги поставува основните начела на морално однесување. Етиката е збир на норми и вредности врз основа на кои секој поединец во конкретна ситуација одлучува што е исправно, а што погрешно; што е добро, а што лошо; што е праведно, а што неправедно, односно одлучува како да постапи во одредена ситуација, а тоа да биде етички исправно.

Професионалната етика, пак е збир на правила на однесување на припадниците на одредена професија, кои што правила може да бидат пишани и непишани, а генерално се делат во три групи и тоа: правила на однесување со клиентите; правила на однесување кон колегите и правила за почитување на прописите во професијата. Во првата група на правила или правила на однесување со клиентите спаѓаат: емоционална неутралност, не дискриминаторски пристап, преземање активности за доброто на клиентот, одбивање на мито, алтруизам итн. Во втората група на правила, спаѓаат оние кои се однесуваат на односите помеѓу професионалците од одредена професија, како што се: размена на знаење, еднаквост, поддршка и сл. И во третата група на правила спаѓаат сите оние кои се однесуваат на почитувањето на професионалните норми.

Професионалната етика се однесува на улогата на личноста во извршувањето на одредена професија, што најдобро е прикажано преку мислата: „Работата има вредност толку колку што вреди човекот кој ја извршува.“

ПРАВНА ЕТИКА

Правната етика се однесува на етичкиот кодекс кој раководи со однесувањето на луѓето кои се занимаваат со правото во принцип. Професионалната етика на правниците зависи покрај од пишаните норми и од нивните лични морални и етички стандарди. Па така, тие треба да имаат етички и морални квалитети кои треба да се на највисоко ниво во средината во која живеат. Правната етика се заснова врз доверлив однос помеѓу странката и личноста која се занимава со право, а за крајна цел има зголемување на довербата во правниот систем во целина. Таа е тесно поврзана со професионалната одговорност, која бара практикување на правната професија според највисоки стандарди.

Улогата на правниците е повеќекратна, едни делат правда решавајќи спорови со донесување на пресуди, други на своите странки им овозможуваат да остварат некое нивно гарантирано право, трети се борат во судницата да ја докажат невиноста на своите клиенти, четврти составуваат или потврдуваат акти или потписи, петти извршуваат судски одлуки итн. Важноста на улогата на правниците во општеството најчесто е обратно пропорционална на вниманието кое што се посветува на нивната работа, сметајќи дека таа е доволно уредена со закони и други прописи, а уште повеќе се заборава на етиката во нивното работење.

СПОГОДУВАЊЕ ВО КАЗНЕНА ПОСТАПКА

Институтот спогодување во казнената постапка според оригиналниот концепт усвоен во казнено правниот систем на САД претставува комбинирана материјално - процесна пред судска алтернативна мерка што се состои во "спогодување" меѓу обвинителот и обвинетиот: обвинителот му предлага на обвинетиот да ја признае вината и да се согласи на определена казна, ако го прифати предлогот, се склучува спогодба (порамнување), што ја исклучува потребата од главен претрес и од натамошната постапка по правни лекови. Спогодбата ја потврдува судот, кој изрекува казна без одржување на главен претрес.¹

ЕТИКАТА ВО СПОГОДУВАЊЕТО

Зборовите "етика" и "спогодување во казнена постапка" ретко се користат во иста реченица. Обично, обвинителството и одбраната спогодувањето не го сметаат како прашање на етика. Критичарите на спогодувањето сметаат дека постои негативен ефект кој спогодбата го предизвикува врз квалитетот на казнената постапка и професионалната етика на обвинителот, судијата и бранителот. Обвинителот и бранителот неефикасно и површно собираат докази бидејќи се надеваат дека до главна расправа може нема ни да дојде. Обвинителот прекумерно го обвинува обвинетиот, а при недостиг на докази му нуди посебни великодушни попусти во казнувањето или му се одмаздува на „тврдоглавите“ обвинети. Судијата во пракса ја прифаќа спогодбата без поголеми проверки, односно го следи обвинителскиот предлог на санкцијата. Во системите каде е дозволено учество на судот во спогодувањето во голема мера доаѓа до израз нерамноправноста помеѓу странките и моќта на судот да влијае врз обвинетиот при што неговото признание воопшто не би можело да се смета за доброволно.

Современото право се повеќе смета на одговорноста и свеста на оние кои го применуваат правото, па поради тоа им препушта голем број на законодавни прерогативи. Тоа доведува до поголеми овластувања на странките во постапката и потреба од нова етика во однесувањето на обвинителството и одбраната. Во општество кое се темели на владеење на правото, адвокатите имаат посебна улога и висок степен на професионална одговорност. Но, во карактерот на правната професија се среќаваат противречни одговорности. Па така, повеќето етички проблеми на адвокатите се резултат на конфликт помеѓу одговорностите на адвокатот кон својот клиент, кон правниот систем и кон сопствените интереси на адвокатот да остане етичка личност, а истовремено да заработува доволно за живот. Правните и етичките обврски на адвокати се поврзани со нивниот однос кон адвокатската професија, клиентите, судовите и другите органи пред кои тие застапуваат во своите предмети, кон другите адвокати, странките кои имаат или претставуваат спротивни интереси, кон адвокатските приправници, правната професија воопшто и секој нејзин припадник посебно, кон адвокатската комора и јавноста, обврската за чување на професионална тајна, нивното стручно усовршување, чување и подигање на личниот и моралниот углед, одредби за адвокатската канцеларија и фирмата на истата итн. Нивните обврски се засноваат на националните Устави и закони, кодексите за адвокатска

¹ Камбовски, Владо. Организиран криминал, „2 – ри Август С“ – Штип, Скопје, 2005, стр.362

етика и меѓународните документи за адвокатурата². Во Република Македонија постои Кодекс на професионална етика на адвокатите, адвокатските стручни соработници и адвокатските приправници. Во принцип, работата на адвокатите се темели на повеќе основни начела и тоа: независност, праведност, самостојност, професионалност, совесност, чесност, пристојност, интегритет доверливост, достоинство, неспоивост, одговорност, одмереност, доверба, личен интегритет, ефикасност, ефективност, еднаквост, трудољубивост, одговорност, ажурност, грижливост, почитување на интересот на странката која се застапува, забрана за нечесно придобивање на клиенти, забрана за оддавање на тајна итн.

Во казнената постапка, адвокатот треба да го советува својот клиент за можноста за спогодување, при што тој треба да му ги предочи сите околности кои му се познати и сите бенефиции кои обвинетиот би ги добил од спогодувањето, но секако и правата од кои тој треба да се откаже доколку избере спогодување. Бранителот треба внимателно да му ја објасни целата постапка за спогодување на својот клиент, по што тој би можел да донесе своја самостојна и рационална одлука дали ќе избере редовно судење или спогодување. Но, во пракса се среќаваат случаи каде бранителите вршат притисок врз своите клиенти да изберат спогодување поради различни причини или се спогодуваат без за тоа да ги известат своите клиенти³. На тој начин бранителот постапува спротивно на правилата на адвокатската етика. Значајно и интересно етичко прашање во врска со спогодувањето и застапувањето на адвокатот е што тој би направил доколку верува во невиноста на неговиот клиент? Адвокатот треба да служи на интересот на правдата и правата кои ги застапува и брани. Согласно законските прописи и актите за адвокатска дејност, адвокатите се должни секогаш да постапуваат во најдобар интерес на своите странки и нивните интереси да ги претпоставуваат како свои. Најважниот принцип за адвокатите во односот со нивниот клиент е должноста да ги почитува и самиот да им служи на интересите на клиентот на најдобар можен начин. Покрај тоа што судската пракса не е воедначена, кога е во прашање дали бранителот е должен да ги истражи сите релевантни факти во ситуација во која неговиот клиент изјавил дека е подготвен да се спогодува, широко е распространет стандардот според кој улогата на бранителот во контрадикторната постапка не е едноставно да ги прифаќа одлуките на неговиот клиент, туку ефикасно давање правна помош подразбира дека и во ситуација во која клиентот изразил подготвеност да го признае делото, ќе ги истражи сите факти кои се важни за донесување на одлука за вината и кривичната санкција на сторителот.

Во однос на ефикасноста на улогата на бранителот во постапката за спогодување, се поставува прашањето дали е допуштено бранителот да го советува својот клиент да признае дека го сторил делото и покрај тоа што тој изречно кажал дека е невин, но на бранителот со оглед на доказите со кои располага му се чини дека постои голема веројатност да се донесе осудителна пресуда доколку

² Меѓународните стандарди за правото на формална одбрана и концепцијата на адвокатурата како јавна служба се содржани во Основните принципи за улогата на адвокатите, усвоени на VIII Конгрес на ООН за превенција на криминалот и Резолуција на Генералното собрание на ООН во 1990 година.

³ Според истражувањето спроведено од Schunemann и Hassemer во 1987 година во Германија, се потврдила праксата на впуштање на адвокатите во неформални преговори без знаење на клиентот (50%), или без јасно соопштување на таа намера (38%), а после извршените разговори само 40% од адвокатите целосно ги информирале своите клиенти за тоа, 51% им ги соопштиле само резултатите, а 9% премолчеле. Со ваквата пракса бранителите го деградираат обвинетиот и го враќаат во ситуација во која тој е објект на правото, што секако е спротивно на современите демократски идеи.

обвинетиот избере редовно судење, а не спогодување? Одговорот на ова прашање е дека бранителот е еден од оние кои најмногу би требало да веруваат во правилната работа на правосудните органи и не би требало да го поттикнува својот клиент да склучи спогодба, доколку тој изречно тврди дека е невин. Во оваа смисла во САД се смета дека правосудниот состав располага со толку многу „осигурачи“, така што ниту еден адвокат кој е вреден за својата професија, не би можел разумно да претпостави дека невино лице ќе биде осудено. Спротивни гледишта на ова, сметаат дека по разумна процена на случајот, бранителот може да заклучи дека осудата со изрекување на построга казна е веројатна, па на неговиот клиент кој можеби навистина не е виновен или кој самиот на себе не може да си ја признае вината, ќе му советува да склучи спогодба.

Бранителот во текот на спогодувањето мора да се придржува и до некои етички правила во својот однос кон обвинителот и судот. Забрането согласно адвокатската етика во текот на спогодувањето е адвокатот заобиколувајќи го обвинителот, од судот на тајни состаноци да извлекува ветувања во поглед на казнено - правната санкција, а исто така и избегнувајќи го обвинителот да преговара со полицијата. Во однос на тактиката во преговарањето, адвокатот може да се служи со „блефирање“ до одреден степен, исто и обвинителот, но неетички и за двајцата е давање на лажни изјави во поглед на доказите, кои може да имаат далекусежни последици, затоа што тужителот нема да биде склон кон преговарање со бранител во кој нема доверба⁴. Тоа не значи дека во текот на преговорите, бранителот треба да открива факти кои одат на штета на неговиот клиент, туку тој мора при преговарањето да го почитува односот на доверба на релација бранител – клиент. Но, праксата покажала дека за задржување на добри професионални односи помеѓу адвокатите и обвинителите, во текот на преговорите адвокатите на обвинителите им откриваат информации кои се штетни за обвинетиот во конкретниот случај.

Некои од претходно наведените начела на адвокатска етика, се однесуваат и на јавните обвинители и судиите, односно во вршењето на своите работни задачи јавните обвинители и судиите се водат од следните начела: законитост, професионалност, непристрасност, независност, трудољубивост, правичност, интегритет, одговорност, стручност, совесност, ефикасност, ефективност, еднаквост, навременост, транспарентност, уреденост, чесност, хумано и човечко постапување, заштита на податоци, дискреција, грижливост, почитување и способност за слушање, достоинство, воздржаност др. Во спогодувањето, обвинителот треба да води сметка за законските правила според кои обвинетиот може да склучи спогодба и истите да ги користи при спогодувањето, а не да користи прекумерни обвинувања, лажни ветувања, ставање на сопствениот интерес пред интересот на обвинетиот – во смисла на добивање на обвинение по секоја цена само за да дојде до спогодба. Јавниот обвинител треба да оцени кога редовното судење може да се избегне со спогодување, но од друга страна тој може да ја повреди својата етичка должност доколку склучи спогодба со лице кое знае дека е невино. Како агент на државата обвинителот поведува постапка само за оние случаи за кои знае дека ќе ги добие, бидејќи во крајна линија тој не може секогаш со сигурност да знае дали едно обвинето лице е навистина виновно или невино. Обвинителот во казнената постапка треба да балансира помеѓу барањето

4 Krstulovic, Antonija. Nagodbe stranaka u suvremnom kaznenom postupku, Hrvatsko udruženje za kaznenе znanosti I praksu, Ministarstvo unutranjih poslova Republike Hrvatske, , Zagreb, 2007, str. 58

за негово функционирање како дел од системот за заштита на човекови права и како иницијатор за нивно одземање или ограничување во казнената постапка. Поради ваквата контрадикторна позиција на обвинителството, кое во системот на поделба на власта формално припаѓа во делот на извршната власт, се наметнува барањето за утврдување на правно – етички норми и стандарди за ефикасно, законито, независно и самостојно вршење на обвинителската функција. За таа цел на меѓународно ниво се донесени Насоки за улогата на обвинителството, усвоени на VIII Конгрес на ООН за превенција на криминалот и Резолуција на Генералното собрание на ООН во 1990 година, кои понатаму претставуваат основа за поставување на правни и етички основи за ефикасно, независно и правично обвинителство.⁵ Во Република Македонија во 2014 година донесен е етички кодекс на јавните обвинители, во кој се утврдени начела и правила за нивно однесување. Кодексот пропишува правила на однесување на обвинителите со судот, полицијата, осомничените и обвинетите лица, спротивната страна, жртвата, оштетениот, странките и граѓаните воопшто, медиумите и органите на државната управа. Од посебно значење во областа на спогодувањето е чл. 11 од овој кодекс според кој: „Јавните обвинители се должни да постапуваат искрено и чесно со спротивната страна, секогаш ќе бидат отворени за спогодба со истата внимавајќи при тоа на интересите на државата и на другите странки кои ги застапуваат во постапката. Јавните обвинители секогаш ќе бидат отворени и за други начини на решавање на кривичните предмети согласно законот, заради забрзување на постапката, но не на штета на законските начела и интересите на оние кои во тие постапки ги застапуваат.“⁶

Исто така и судијата, при спогодување треба да ги почитува претходно наведените начела и да донесе правилна одлука за тоа дали ја прифаќа или не понудената спогодба. Тој како и обвинителот не треба да ја прифати спогодбата, само од причина што така би добил една осудителна пресуда, а со самото тоа и подобра оценка при евалуирањето на неговата работа. При спогодувањето, судијата треба да ги процени околностите во конкретниот случај и донесената одлука да биде во согласност со правилата на неговата професионална етика. Власта која им е доделена на судиите е тесно поврзана со одредени вредности, како што се правда, вистина, слобода... Нејзината цел е да им се овозможи на судиите правораздавање со примена на законот, при што секое лице ќе ги ужива правата кои легално му припаѓаат, а од кои може да биде неправично лишено. Поради тоа власта која судиите ја имаат во свои раце е тема не само на националното туку и на меѓународното право. Така во чл. 6 од Европската Конвенција за човекови права е определено дека „Секој има право на правично и јавно судење во разумен рок од независен и непристрасен суд основан со закон.“ Обврските на судиите имаат за цел да гарантираат нивна независност, непристрасност, етичност, а согласно правилата на владеење на правото јавноста од нив оправдано очекува да ги почитуваат основните начела важечки во конкретната земја. Од еден судија се очекува да ги исполни следниве лични квалитети: професионалност, праведност, одговорност, лојалност, компетентност, храброст, мудрост, хуманост, способност да комуницира и слуша итн. Ваквите квалитети се предмет на етички кодекси на судиите. По примерот на САД, континенталната традиција ја поддржува идејата за кодификација на етиката на судиите, па за таа цел повеќе источноевропски

5 Камбовски, Владо. Меѓународно казнено право, Просветно дело, Скопје, 1998, стр. 338.

6 Етички кодекс на јавните обвинители на Република Македонија, 2014

земји веќе имаат воведено етички кодекси за судиите. Кодекс на судиска етика е донесен и во Република Македонија во 2006 година, а истиот ги содржи сите претходно наведени начела кои се однесуваат на етиката на судиите.⁷ Етичките кодекси им помагаат на судиите да ги разрешат прашањата поврзани со нивната професионална етика, давајќи им автономност при одлучувањето, истовремено гарантирајќи им независност од другите органи. Целта на кодексите не е да ги красат сидовите на канцелариите на судиите, туку да овозможат извршување на судската функција чесно, достоинствено, независно и непристрасно. Судиската етика не може да се обезбеди само со вакви кодекси, статутарни и дисциплински правила, реално за тоа се потребни саморегулаторни стандарди, самосвест и контрола, кои вклучуваат одговорност на судијата за својата работа пред самиот себе и пред граѓаните.

ЗАКЛУЧОК

Евидентен е фактот за постоење на спогодувањето во современите казнени постапки. Тоа не може да се укине, како што не може да се спречи убиството, вооружениот грабеж, расната дискриминација, полициската бруталност, суровоста кон животните и други активности познати на човештвото. Не постои совршен механизам за спроведување на законските обврски, затоа најдобар начин да се применува овој институт е да се воспостави негова јасна уреденост во материјалното и процесното казнено право, да се обучат лицата кои ќе учествуваат во истото и да се подигнат стандардите на правната професионална етика на повисоко ниво. Затоа што, како што кажува народната поговорка „Важно е што работите, но уште поважно е како тоа го работите.“ Судиите, обвинителите и адвокатите при спогодувањето треба да водат сметка да се исполнети законските услови за истото, но покрај тоа треба да постапуваат и етички исправно во секоја конкретна ситуација, во која може да дојде до судир на интереси помеѓу нивните етички норми од една страна и добивање на повеќе материјални средства, заштеда на време или градење на добри меѓусебни односи кои може да се искористат во некој нареден случај од друга страна.

⁷ Македонскиот кодекс на судиска етика е во согласност со универзалните и европските кодекси за судиска етика, како што се: Основните принципи за независност на судството – усвоени од генералното собрание на ООН во 1985г., Бангалорски принципи за судско однесување – усвоени со резолуција на економско социјалниот совет на ООН бр. 23/2006, Препораката 12 на комитетот на министри на државите членки за судиите: независност, ефикасност и одговорност од 2010г., Големата повелба за судиите – усвоена од советот на Европа во 2010г., Резолуција за судска етика – донесена од европскиот суд за човекови права во 2008г., Извештаи за судска етика на ЕУ итн.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Камбовски, Владо. Меѓународно казнено право, Просветно дело, Скопје, 1998.
2. Камбовски, Владо. Организиран криминал, „2 – ри Август С“ – Штип, Скопје, 2005.
3. Krstulovic, Antonija. Nagodbe stranaka u suvremnom kaznenom postupku, Hrvatsko udruženje za kaznene znanosti i praksu, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, , Zagreb, 2007.
4. Етички кодекс на јавните обвинители на Република Македонија, 2014
5. Кодекс на судиска етика, 2006.
6. Кодекс на професионална етика на адвокатите, адвокатските стручни соработници и адвокатските приправници, 2011.

Gjoko A. Strezovski, Ph.D.
 gjstrezovski@yahoo.com
 Mayor of the Municipality of Resen

НЕОПХОДНИ ПРАКТИЧНИ И ЗАКОНСКИ МЕРКИ ЗА ИНТЕНЗИВИРАЊЕ НА ПРЕВЕНТИВНИТЕ АКТИВНОСТИ ЗА ЗАШТИТА НА СРЕДНОШКОЛСКАТА ПОПУЛАЦИЈА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ОД ЗЛОУПОТРЕБАТА НА ДРОГА

NECESSARY PRACTICAL AND LEGAL MEASURES FOR INTENSIFICATION OF THE PREVENTIVE ACTIVITIES FOR PROTECTION OF THE HIGH SCHOOL POPULATION IN RE- PUBLIC OF MACEDONIA OF DRUG ABUSE

Апстракт: Имајќи ги во вид размерите кои од ден на ден таа ги зафаќа, на наркоманијата како појава, како и на нејзиното ширење, треба да им се пријде максимално сериозно, сеопфатно и пред сè, превентивно. Како појава, на подрачјето на Република Македонија таа досега е многу малку или воопшто не е третирана од стручен и научен аспект, што беше вистински предизвик, преку еден аналитички приод да ја детектирам појавата на наркоманијата кај средношколците во државата од сите аспекти, да ги воочам и систематски да ги сублимирам сите фактори кои влијаат врз нејзиното појавување, ширење и опасни последици кои таа ги влече со себе, но најмногу да се фокусирам врз опсегот и интегралноста на сите релевантни фактори кои влијаат или потенцијално би влијаеле врз нејзиното ублажување и сведување во подносливи граници, но и да укажам на можностите и правците на делување во насока на успешно менаџирање со целиот тој систем од влијателни фактори.

Клучни зборови: наркоманија, злоупотреба на дрога, единствен мултидисциплинарен систем од влијателни фактори.

Abstract: Taking into consideration the dimensions which day by day it occupies drug addiction as a appearance, as well as its spread it should be approached most seriously, comprehensive and above all preventive. As a appearance the drug on the area of Republic of Macedonia it is not at all treated from expert and scientific aspect or treated very little, which was a real challenge, through one analytic approach to detect the phenomenon of drug addiction from all aspects at the high schools in the state. To notice and systematic sublimate all factors that have an impact on its appearance, spreading and dangerous consequences that it brings with itself, but the most we must be focused on the extent and the integrality on all relevant factors that affect or potentially would affect on its abatement and reduction in bearable limits. But to point on the possibilities and ways.

Key words: drug addiction, drugs abuse, unique multidisciplinary system of determination factors.

ВОВЕД

Светскиот поредок денес го карактеризираат многу современи процеси и трендови. Најмаркантно место во таа широка лепеза, секако, заземаат процесите на глобализација, демократизација, децентрализација, масовна комуникација и сл. Меѓутоа, на патот кон целосно имплементирање на глобалните стандарди, светот се соочува со многубројни проблеми, пречки и застои, кои современите општества ги влечат во спротивна насока од онаа развојната и просперитетната, односно претставуваат пречка во развитокот на државите. Ваквите негативни појави кои како антиподи го следат современото живеење, главно можат да се категоризираат во неколку области и тоа: општествени, економски, социјални итн. Во делот на негативните појави кои што се присутни во социјалната сфера, денес доминираат: насилните форми на класичен криминалитет, трговијата со луѓе, малолетничката деликвенција, како и производството, пуштањето во промет и употребата (користењето) на наркотични дроги.¹

РАЗМЕРИ И ПОСЛЕДИЦИ ОД ПОЈАВАТА НА НАРКОМАНИЈАТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Република Македонија не е поштедена од ескалацијата на социо-патолошките проблеми, а во тој контекст и од стравичните размери што ги зафаќа дрогата со сите нејзини последици врз граѓаните. Заstraшувачки звучат податоците кои говорат дека во Република Македонија денес има над 30.000 регистрирани корисници на дрога, од кои повеќе од две третини се лица помеѓу 15 и 30 години. Меѓутоа, најзаstraшувачки звучи податокот дека во текот на само осум години (од 2007 до 2014) дури 113 лица во Република Македонија (главно млади луѓе) починале како резултат на несоодветна употреба на дроги, односно од предозираност, долготрајна употреба или од користење на т.н. „нечисти дроги“.²

ИСТРАЖУВАЧКИ АСПЕКТИ НА ПОЈАВАТА НА НАРКОМАНИЈАТА КАЈ СРЕДНОШКОЛЦИТЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Со цел, аналитички и сеопфатно да се детектираат сите аспекти на појавата на наркоманијата и злоупотребата на дрогите кај средношколската популација во државава, но и да се укаже на можностите и правците на делување во насока на успешно менаџирање со целиот систем од влијателни фактори, за потребите на трудов беше направено соодветно истражување.

Главниот дел од истражувањето беше реализиран врз вкупно 240 ученици од средните училишта во Република Македонија и тоа: СОУ „Киро Бурназ“ Куманово, СОУ „Димитар Влахов“ Струмица, СОЕУ „Арсениј Јовков“ Скопје, ССОУ „Моша Пијаде“ Тетово, СОУ „Кочо Рацин“ Велес, ЕМУЦ „Св. Наум Охридски“ Охрид, СОУ „Кочо Рацин“ Свети Николе и СОУ „Таки Даскало“ Битола.

Испитаниците, ученици-средношколци (вкупно 240), од кои 139 се машки и 101 женски и на возраст од 15 до 19 години, одговараа на по 21 поставено прашање во писмена форма. Анкетирани беа ученици од прва, втора, трета и

¹ Буцакоски, д-р Стефан: Превенција од злоупотреба на дрогата, Охрид, 1995

² Сектор за криминалистичко разузнавање и анализа при МВР на РМ: Годишен извештај за 2011 година, Скопје, 2012

четврта година од споменатите средни училишта по случаен избор, како и 46 лица кои се лекуваат во три центри за превенција и третман на зависности од дроги (метадонски центри) во Скопје, Битола и Кавадарци.

Истражувањето беше спроведено и врз 54 наставници, педагози и психолози вработени во средните училишта во Република Македонија, кои одговараа на по 10 прашања поставени во писмена форма.

Како испитаници беа користени и 16 здравствени работници и друг вид вработени во Центарот за превенција и третман на зависности од дроги при Клиничката болница во Битола, во Метадонскиот центар при Психијатриското одделение во Градската болница „8-ми Септември“ во Скопје, како и во Метадонскиот центар при Општата болница во Кавадарци и тоа: 3 лекари-специјалисти, 5 медицински сестри, 3 психолози, 3 социјални работници и 2 психијатри.

РЕЗУЛТАТИ ОД ИСТРАЖУВАЊЕТО

Истражувањето покажа дека брзите промени во начинот и динамиката на општественото живеење и неможноста да им се посвети доволно внимание на децата, ги засилуваат влијанијата на негативните фактори врз појавата, односно, слабото внимание кое што родителите го посветуваат на своите деца, особено во периодот на адолесценцијата, како и неможноста или отсуството на желба да се разговара со децата на темата-дрога, опасностите и последиците од неа, доведуваат до интензивирање на појавата. Бидејќи општествените прилики од ден на ден стануваат сè подинамични, граѓаните имаат сè помалку време, аналогно на тоа и можност, да се посветат на семејството и семејните обврски, особено на делот на воспитувањето и правилното насочување на децата. Ова особено се однесува на семејствата каде што родителите се вработени или општествено ангажирани, па не се во состојба да им посветат соодветно внимание на децата, на кои тоа им е неопходно, особено во адолесцентниот период, кога всушност се и најчувствителни на надворешните негативни влијанија.³

Исто така, истражувањето покажа дека учениците од средните училишта кои пробале дрога, главно се ученици со слаб успех, најчесто потекнуваат од семејства со несредени брачни односи, односно од семејства во кои родителите главно се на ниско образовно ниво, најчесто невработени и со ниски месечни примања во семејствата.

Во рамките на истражувањето, главно внимание е посветено на екстерните фактори кои влијаат врз спречување или ублажување на појавата на наркоманијата кај средношколската популација во Република Македонија, при што се изведени и соодветни релевантни заклучоци.

Семејството и понатаму останува основна клетка во сложениот процес на воспитување на децата, кој што започнува од самото раѓање, односно од периодот на осознавањето на детето за животот и за надворешните влијанија и трае сè до моментот кога другите фактори ќе надвлдаат во тој процес и ќе го превземат приматот во воспитувањето. Родителското воспитување на децата, вклучително и одвраќањето од дрогата како појава, денес се одвива во координација со влијанието на училиштето, каде што на родителските средби сè повеќе се говори и се едуцираат родителите во врска со оваа проблематика⁴. Родителите исто така се под влијание и на сè позасилените медиумски кампањи, од каде тие сè повеќе црпат информации и искуства во поглед на едуцирањето и воспитувањето на своите деца во насока на одвраќање од посегнување по дрогата. Во овој контекст, сè произразена станува и врската помеѓу родителите и останатите екстерни фактори, како: локалната заедница, невладиниот сектор, специјализираните здравствени установи, а особено со полициската превенција, која преку сè почестите промотивно-едукативни кампањи е постојано меѓу граѓаните, самостојно, како дел од Советодавните групи граѓани и Локалните совети за превенција, но и во соработка со други институции кои ја третираат проблематиката со дрогата.

Во постојната општествена констелација, сè произразената динамичност на живеењето, го става училиштето на пиедесталот на екстерните фактори според степенот на влијание врз децата (учениците), кога станува збор за нивната

3 Томовски, д-р Бошко: ДРОГА-болест на денешницата, Скопје, 1998

4 Гиновски, Миле: Дроги-родителски водич: знаци, опасности, што да се прави, Скопје, 1994.

едуцираност и правилно насочување во врска со злоупотребата на дрогата, особено ако се има предвид дека наставниците во училиштата обрнуваат сè повеќе внимание на укажувањата и едуцирањето на своите ученици во врска со опасностите од злоупотребата на дрогата.

Кога станува збор за влијанието врз младите, односно врз средношколската популација во Република Македонија во поглед на нивното одвраќање од злоупотребата на дрогата, сè поизразена станува и улогата што во таа насока ја имаат научните институции и специјализираните здравствени установи од овој вид.

Посебен придонес во надминувањето на појавата на наркоманијата, секако има и полициската превенција, која од 2008-та година делува организирано, институционално и во законски конкретизирана форма. Со формирањето и профункционирањето на Одделенијата за превенција кои делуваат во состав на Секторите за внатрешни работи со своја разгранета организациона инфраструктура во сите Полициски станици од општа надлежност, изразена преку деташирани инспектори за превенција во сите нив, нивната улога станува сè позначајна.⁵

Во ерата на „масовни комуникации“, како што со право го нарекуваат денешното време, средствата за масовна комуникација имаат огромно значење и придонес во омасовувањето на многу процеси карактеристични за денешницата. Во тој контекст, медиумите имаат огромно влијание врз сите жители на планетата Земја во секој поглед и во сите сфери на живеењето.

Истражувањето, генерално, покажа дека во текот на последните три години, вкупниот број на регистрирани нарко-зависници на подрачјето на Република Македонија бележи благо опаѓање, бројот на регистрирани зависници-ученици во средните училишта бележи драстично намалување, а новорегистрирани нарко-зависници од редот на средношколската популација има сè помалку.

Имајќи го предвид сето досега констатирано, се наметнува заклучокот дека, колку е посилено влијанието на екстерните фактори поединечно, но и интегрално, координирано, заеднички усогласено и целисходно насочено, толку појавата на наркоманијата кај средношколската популација во Република Македонија станува послабо изразена.

Значи, со интегралност, сеопфатност и целисходност во делувањето, со заедничко, институционално усогласено, максимално координирано и меѓусебно поврзано дејствување на семејството, училиштето, заедницата, невладиниот сектор, научните и специјализираните здравствени установи, средствата за масовна комуникација и полициската превенција како екстерни фактори, а што е особено забележливо во текот на последните години, бројот на нарко-зависници на подрачјето на Република Македонија започна да опаѓа, бројот на регистрирани нарко-зависници од редот на средношколската популација започна да се намалува, а во последните години, се регистрирани помал број нови зависници од дрога во споредба со поранешниот период.

⁵ Јованчески, Милош: Патот на дрогата-борба против недозволената трговија со наркотици, Министерство за внатрешни работи, Сектор за внатрешни работи-Битола, Битола, 2009

МЕРКИ И АКТИВНОСТИ КОИ БИ ГО СТИМУЛИРАЛЕ ДЕЛУВАЊЕТО НА ВЛИЈАТЕЛНИТЕ ФАКТОРИ ВРЗ ПОЈАВАТА НА НАРКОМАНИЈАТА КАЈ СРЕДНОШКОЛСКАТА ПОПУЛАЦИЈА

Сликата која ја создаваат констатираните состојби при спроведеното истражување не би била комплетна, доколку не се презентираат предлози за спроведување мерки и активности кои би го стимулирале делувањето на влијателните фактори врз појавата на наркоманијата кај средношколската популација, кои би го интензивирале нивното поединечно, но и организирано и усогласено дејствување и практично, би делувале кон многу поуспешно менаџирање со единствениот мултидисциплинарен систем од интерни и екстерни фактори во насока на справување со појавата. Овој труд нуди еден поширок сет од такви потенцијални мерки.

Покрај репресивните мерки кои `и стојат на располагање согласно законската регулатива, полицијата може да стави и бројни други, пред сè превентивни мерки во функција на справувањето со појавата на наркоманијата и злоупотребата на дрогите:

Воведувањето на т.н. „училишен полицаец“ како новина во полициското превентивно делување и соработката со воспитно-образовните институции, би требало да се надогради со зголемување на неговите надлежности и врз учениците во средните училишта, во смисла на секојдневно присуство и континуирана комуникација со учениците, наставниците, родителите и слично, обрнувајќи секогаш засилено внимание врз укажување на опасностите и на начините за справување со појавата на наркоманијата.

Враќањето во функција на т.н. позорна служба во полицијата би била исто така од големо превентивно значење, особено со нивното присуство на пунктовите каде обично се собираат лицата кои користат дрога, вршат препродажба или набавуваат дрога. Со тоа, во значителна мера би се разбиле таквите собиралишта и би се намалил самиот интензитет на појавата.⁶

Од круцијално значење за процесот на интензивирање на делувањето на влијателните фактори врз појавата на наркоманијата кај средношколската популација е и дејствувањето на полициската превенција. Потребни се почести посети на средните училишта, специјализирани предавања на одделенските часови или надвор од редовната настава; посети и предавања во специјализираните здравствени установи за лицата кои таму добиваат третман; настапи на полициските инспектори од областа на превенцијата на медиумски специјални едукативни емисии посветени на злоупотребата на дрогата и опасностите од неа и слично.

Би било полезно, доколку во полициската практика преку соодветни законски решенија се воспостави пракса, при случени сообраќајни незгоди и сторување други потешки прекршоци, учесниците и сторителите, покрај утврдувањето на присуство на алкохол во крвта, со соодветен тест да се утврдува и присуство на наркотични дроги, со што би се остварил поголем увид во регистрирањето на лица кои користат дроги.

Во оваа насока, од извонредно значење би било и враќањето кон порано практикуваното законско решение во Законот за внатрешни работи и Законот за полиција, каде Секторите за аналитика при Министерството за внатрешни

6 Закон за дополнување на законот за полиција, Сл. Весник на РМ, бр.6/2009

работи беа обврзани да водат документациона евиденција на регистрираните зависници од дрога, со што увидот во оваа проблематика кај надлежните служби би се подигнал на многу повисоко ниво.

Во трудов се нудат и мерки кои би требало да се применуваат во училиштата, особено во средношколските воспитно-образовни институции:

- » при редовните систематски прегледи на учениците, задолжително да се воведат вршење анализа на крвта со цел утврдување присуство на опојни дроги во крвта,
- » со соодветни решенија во Законот за средно образование, да се воведат теми од областа на здравиот живот и зависностите во рамките на редовната настава по предметите граѓанско образование или етика,
- » да се организира гостување и едуцирање од страна на лекари, психолози, полициски инспектори и други експерти од областа на зависностите на одделенските часови или на специјализирани предавања надвор од наставата. Доколку се воведат теми во редовната настава по граѓанско образование или етика, овие предавања би се вршеле токму на тие часови,
- » пожелно е организирање на наменски едукативни родителски средби, на кои од страна на стручни лица би се едуцирале родителите во врска со зависностите кај младите и сите неопходни аспекти во делот на родителската грижа за децата и соработката со наставниците на тој план и
- » едуцирање и соодветна обука би била потребна и за наставниците и за стручните служби во училиштата, главно, во насока како да се препознаат корисник на дрога и каков треба да биде пристапот кон таквите лица, како и соработката со другите релевантни фактори во такви случаи.

Според потенцијалните решенија кои ги нуди трудов, одредени промени треба да се воведат и во дејствувањето на специјализираните здравствени установи кои се грижат за третманот и лекувањето на зависниците:

- » во практична смисла овие установи треба да се претворат во Центри за превенција, лекување и третман на зависници, за разлика од тоа како функционираат во моментот (единствено како метадонски центри во кои единствено се препишува и се дели соодветна доза метадон на зависниците),
- » во Центрите треба да се воведат систем на целосна рехабилитација и социјална реинтеграција на зависниците,
- » треба да се организираат обуки за стекнување работни вештини и поголема едуцираност на персоналот во Центрите, со цел следење на сите современи трендови во лекувањето и третманот на зависниците,
- » да се интензивира процесот на психотерапија преку ангажирање на поголем број психолози и психијатри во работата со зависниците,
- » да се спроведат систем на сува детоксикација во процесот на лекувањето на зависниците и
- » да се воведат процес на замена на метадонската терапија со примена на бупренофин, како посоефицицирано средство за лекување од сите аспекти.⁷

Секако, примената на овој предложен сет мерки и решенија нема да биде целосен, доколку во нивната употреба во процесот на лекување на зависниците

не се вклучат и останатите влијателни фактори, како: родителите, невладиниот сектор, локалната заедница, локалните совети за превенција, советодавните групи граѓани, научните институции, средствата за масовна комуникација итн. Нивното учество и улога во целокупниот процес би бил од исклучително значење, особено во делот на соработката со претходно наброените фактори, усогласеноста на активностите, координираноста и сеопфатноста во дејствувањето, додека државата преку законски решенија и институционални форми, целокупниот тој процес треба да го менаџира и да го води во потребната насока, а тоа е справувањето со појавата на наркоманијата и злоупотребата на дрогата кај младите, особено кај средношколската популација како најзагрозена категорија. Токму таа категорија граѓани која на сите нам како општество ни е најзначајна.

Мартин Савевски¹, Љупчо Савевски²

¹МСУ „Г. Р. Державин“ – одделение Битола, martin.savevski@msu.edu.mk

²Основен суд – Битола, ljsavevski@yahoo.com

ГРАЃАНСКО ПРАВО И АРБИТРАЖЕН ПРОЦЕС

CIVIL LAW AND ARBITRATION PROCESS

Резиме: Во овој труд се опишани некои членови од Законот за парнична постапка, како и од Законот за меѓународна трговска арбитража на Република Македонија и измените, а се во функција на реформите во правосудството и со стратешката цел на Р. Македонија за членство во Европската Унија и НАТОи во насока на обезбедување на поефикасни правни механизми кои ќе обезбедат зголемување на ефикасноста во оваа постапка, а со тоа и зголемување на степенот на заштита на правата на граѓаните и другите правни субјекти во постапката. Измените на Законот за парнична постапка се во функција на забрзување на постапките, односно спречување на неоправданото одолговлекување на постапката.

Клучни зборови: Закон за парнична постапка, суд, странка, факти, докази, арбитража

Summary: This paper describes some members of the Law on Civil Procedure and the Law on International Commercial Arbitration of Republic of Macedonia and their amendments, and the function of the judiciary reform and the strategic goal of Republic of Macedonia for membership in the European Union and NATO in order to provide effective legal mechanisms to ensure increased efficiency in this procedure, and therefore increase the level of protection of the rights of citizens and other legal entities in the proceedings. The amendments to the Law on Civil Procedure are aimed at speeding up procedures and prevention of undue delays in the procedure.

Keywords: Law on Civil Procedure, a court, a party, facts, evidence, arbitration

Новите услови на живеење и стопанисување, па според тоа и новите барања за ефикасна, брза и законита судска заштита на повредените, односно загрозените права бараше постудиозни теоретски проучувања и истражувања на практиката, за да се утврди кои се оние пунктови во граѓанската процедура, кај кои и законодавно треба да сеинтервенира.

После такви темелни проучувања и согледувања на компаративните искуства се пристапи кон промена на постоечкиот Закон за парнична постапка од 1998 година, но со оглед на бројните одредби во кои требаше да се интервенира, одлучено беше да се донесе нов ЗПП. Во образложението кон предлогот на законот што Владата на РМ достави до Собранието на РМ беше истакнато следното: донесувањето на новиот ЗПП е во функција на реформите во правосудството и е во тесна корелација со стратешката цел на Република Македонија за членство во Европската унија и НАТО и потребата за остварување на преземените обврски за спроведување на интензивни, ефикасно и континуирани реформи, со кои во националното законодавство се вградуваат европски стандарди.

Во рамките на севкупната реформа на правосудниот систем, реформите во парничната постапка како еден сегмент на таа реформа, се во насока на обезбедување на правни механизми кои ќе обезбедат зголемување на ефикасноста во оваа постапка, а со тоа и на зголемување на степенот на заштита на правата на граѓаните и другите правни субјекти во постапката.

ЗПП од 1998 год. и досегашната примена на овој закон покажа одредени слабости изразени преку долготраењето на постапката пред судовите, што заедно со големиот број на предмети, ја создаде неповолната слика за ефикасноста на судството во оваа област и е во спротивност со меѓународното начело за судење во разумен рок. Во прилог на ваквата констатација се и статистичките податоци за движењето на граѓанските предмети во судовите во РМ, за голем број на нерешени предмети изразено процентуално на крајот од годината.

Донесувањето на измените и дополнувањата на ЗПП од 2010 год. произлегува од потребата за натамошно унапредување на законските решенија со кои се уредува парничната постапка, во функција на воспоставување на посоедветни законски механизми со кои ќе се обезбеди побрзо и поефикасно постапување на судовите во споровите за основните права и обврски на човекот и граѓанинот, за личните, семејните, работните, трговските, имотните и другите граѓанскоправни односи, а со цел да се постигне правосилно разрешување на спорните односи помеѓу правните субјекти во што е можно пократок временски период, со што ќе се обезбедат правни претпоставки за почитување на начелото на судење во разумен рок и поголема правна сигурност. Донесувањето на новиот ЗПП од 2010 год. кој стапи во сила и почна да се применува во месец септември 2011 год. е во функција на континуираните реформи во правосудството, како област од исклучително значење во процесот на зачленувањето на РМ во Европската унија.

Целите што треба да се постигнат со новите измени и дополнувања на законот за парничната постапка се создавање на законски претпоставки за побрза и поефикасна парнична постапка, како и на натамошно имплементирање на современите решенија во оваа област. На тој начин ќе се обезбеди натамошно нормативно – правно осовременување на домашното граѓанско процесно законодавство, што пак е во функција на континуираното спроведување на судските реформи во оваа област.

Новите законски решенија овозможуваат јасно позиционирање на судот

од една страна и на странките во постапката под друга страна. Подготвителното рочиште сега станува задолжителен елемент на постапката, така што успехот во спорот во голем дел зависи од сериозноста на странките во аргументирањето на своите барања. Во функција на натамошното јакнење на начелото на материјална вистина во парничната постапка, товарот на докажување е обврска само на странките во постапката, а не и на судот. Во оваа функција се измените и на законските решенија во врска со изведувањето на докажувањето со вештачење и увид. Со предложените решенија вештачењето и увидот добиваат третман како и сите други докази и во постапката нив ги предлагаат исклучиво странките.

Согласно начелото на материјалната вистина. Кое всушност значи барање на вистината во постапката, странките се должни да ги иснесат сите факти врз кои ги сасноваат своите барања и да предложат докази со кој се утврдуваат тие факти уште на подготвителното рочиште кое станува задолжителна фаза во постапката.

Со зајакнување на начелото на концентрација на постапката, се обезбедува определени дејствија странките и судот задолжително да ги преземаат во точно утврдените стадиуми и утврдени рокови во текот на постапката. Така тужителот е обврзан да ги наведе сите факти и да ги предложи сите докази со кој се утврдуваат тие факти уште при поднесувањето на тужбата, а тужениот да даде задолжителен одговор на тужбата, со што ќе се одстрани можноста пред судот да се поведуваат постапки со неаргументирани службени барања.

Неоправданото одолговлекување на постапката ќе биде оневозможено со новото законско решение според кое нови факти и нови докази неможат да се истакнуваат во жалбена постапка.

Со новото законско решение се напушти институтот мирување на постапката, како една од причините за пролонгирање на времетраењето на парничната постапка.

Со цел за зголемување на ефикасноста на парничната постапка предвидени се куси рокови за одлучување и за преземање на определени процесни дејствија, а во таа насока се и предложените законски решенија кои на судот му даваат на располагање две нови пресуди и тоа: пресуда поради неподнесување одговор на тужба и пресуда без одржување на расправа.

Новите законски решенија даваат можност парничната постапка завршена со правосилна пресуда да се повтори и врз основа на одлука на Европскиот суд за човекови права, со која е утврдена повреда на основните човекови права и слободи. Во новиот ЗПП е продлабочено начелото на концентрација на постапката, што доведе до донесување на одредби за определување на рок за изготвување на стручниот вешт наод и мислење, за рок во кој тужбата треба да се достави на одговор на тужениот, за рок за закажување и одржување на подготвителното рочиште, за закажување на главна расправа, за рок во кој првостепениот суд треба да ја донесе и објави одлуката која е донесена по одржана расправа, за рок во кој второстепениот суд донесува одлука по жалба и други рокови.

Суштествени промени се извршени по однос изведувањето на доказ со вештачење, со тоа што е пропишано дека судот ќе изведе вештачење како доказ, ако странката со тужбата или одговорот на тужбата го достави стручниот наод и мислење на вештакот.

Со овие измени се овозможува странката уште со поднесувањето на тужбата, односно одговорот на тужбата, да го достави наодот и мислењето од вештото лице, со што ќе се отстранат причините за одолговлекување на постапката.

За забрзување на постапката пред второстепениот суд се одредбите со кои е пропишано дека во жалбата неможат да се изнесуваат нови факти и предлагаат нови докази, ниту прв пат да се истакне приговор на застареност.

Имајќи ги во предвид финансиските интереси на државата, дисциплинирање на странките и заради забрзување на постапката со одредбите од новиот ЗПП е пропишано дека, ако тужителот не ја плати судската такса во рок од 15 дена од денот на поднесувањето на тужбата, се смета дека тужбата е повлечена.

По приемот на одговорот на тужба ако судот утврди меѓу странките не е спорна фактичката состојба и дека не постојат други пречки за донесување на одлука, судот може да донесе одлука и без одржување на рочиште.

Единствен вонреден правен лек против пресуда на второстепениот суд останува ревизијата, а барањето за заштита на законитоста на јавниот обвинител на Р.М. е елиминирано од правниот систем. Во постапката по ревизијата, повторно заради забрзување на постапката дадени се овластувања на судијата поединец, односно на претседателот на советот на првостепениот суд ревизијата да ја отфрли кога таа не е допуштена.

Заради растоварување на судовите од огромниот број на предмети во врска со издавањето на платни налози, суштествени промени се извршени со новите измени на ЗПП, според кои кога врз основа на веродостојна исправа доверителот може да бара од нотарот да донесе решение со кое се дозволува извршување. По приговор против тоа решение одлучува судот на чие подрачје е седиштето на нотарот кај кој е поднесен приговорот.

Сите погоре наведени измени на Законот за парнична постапка се во насока на обезбедување на правни механизми кои ќе обезбедат зголемување на ефикасноста на оваа постапка, а со тоа зголемување на степенот на заштита на правата на граѓаните и другите правни субјекти во постапката. Меѓутоа во праксата само одредени измени на одредбите наидуваат на потешкотии во работата на судовите. Имено вештачењето како доказ, кое беше објаснето погоре, во праксата наидува на злоупотреба на истото од страна на странките и на вештите лица. Согласно законската одредба да, судот ќе изведе вештачење како доказ ако странката со тужбата го достави стручниот наод и мислење на вештакот. Во поголемиот број на судските предмети странките ја почитуваат ваквата законска одредба, меѓутоа тужбата ја поднесуваат најчесто со т.н. „нарачано вештачење“. Ваквото нарачано вештачење настанува кога странката ќе се обрати до вештото лице и ќе побара од него да го изготви писмениот вешт наод и мислење по наводи кои странката ќе му ги предложи, а вештото лице најчесто заради зголемена вешта награда, тоа и ќе го направи. Од друга страна согласно законската одредба да странката, односно спротивната странка е потребно да го достави стручниот наод и мислење на вештакот со одговорот на тужба, сега повторно се прави т.н. нарачано вештачење, кое најчесто е спротивно на вештачењето нарачано од тужителот и нивните вешти наоди не се сложуваат суштествено, односно наодот на вештаците е најчесто нецелосен или во противречност самиот со себе. При таква состојба најчесто се доаѓа во ситуација ваквите недостатоци да неможат да се отстранат со повторно сослушување на вештаците, заради што судот мора да определи супер вештачење, кое најчесто е скапо за странките и се зголемуваат трошоците на постапката.

Законот за меѓународна трговска арбитража на Р. Македонија се применува на меѓународната трговска арбитража доколку местото на арбитражата е на територија на Р.М., а одредбите од членовите 8, 9 и 37 на овој закон ќе се применуваат и кога местото на меѓународната трговска арбитража не е на територијата на Р.М. Ако странките договориле арбитража за решавање на одреден трговски спор, судот до кој е поднесена тужба во ист спор и меѓу истите странки на приговор од тужениот ќе се огласи за ненадлежен, ќе ги укине спроведените дејствија во постапката и ќе ја отфрли тужбата. Приговорот тужениот може да го стави пред судот најдоцна на подготвителното рочиште, а ако подготвително рочиште не се одржува, тогаш на првата главна расправа пред да се пушти во расправање за главната работа. Странките се рамноправни во постапката пред арбитражниот суд, а арбитражниот суд е должен на секоја од странките да и овозможи во целост да ги изнесе сопствените наводи и да се изјасни по наводите на спротивната странка. Странките можат да се договорат за местото во кое ќе се спроведе арбитражата. Ако странките поинаку не се договориле, арбитражната постапка за одреден спор почнува оној ден кога тужениот ќе го прими барањето тој спор да се изнесе пред арбитража. Барањето ги содржи имињата на странките, предметот на спорот и повикување на арбитражната спогодба на кое се повикува странката која го поднесува барањето. Ако во текот на арбитражната постапка странките се порамнат за спорот, арбитражниот суд ќе ја запре постапката и ако тоа го побараат странките ќе донесе арбитражна одлука врз основа на порамнувањето. Против арбитражната одлука донесена врз основа на одредбите на овој закон, може да се поднесе тужба за нејзино поништување до надлежниот суд, а тоа е Основниот суд – Скопје 1 – Скопје, кој има исклучива надлежност да постапува за тужбите за поништување на арбитражните одлуки. По тужбата за поништување на арбитражната одлука постапува судија поединец.

Арбитражната постапка исто како и граѓанската парнична постапка се потпира на определени начела, а тоа се: еднакво постапување спрема странките, правила на постапката, почеток на постапката, јазикот на постапката, тужба и одговор на тужба, вештаци и правна помош.

КОНСУЛТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- [1] Чавдар, К.(2011),Закон за парнична постапка, Академик – Скопје
- [2] Закон за меѓународна трговска арбитража на Р. Македонија – Службен весник број 39 од 2006 година
- [3] Билтен на Врховен суд на Република Македонија со судска пракса и коментари

Јорданка Галева

Меѓународен Славјански Универзитет Г.Р.Державин-Свети Николе-Битола
dance.galeva@gmail.com

349.2:340.13]:321.7(497.7),,2001"

ВЛИЈАНИЕТО НА ОХРИДСКИОТ РАМКОВЕН ДОГОВОР ВРЗ ПРАВНАТА РЕГУЛАТИВА И ПРАКСА ЗА ВРАБОТУВАЊЕ

THE INFLUENCE OF OHRID FRAMEWORK AGREEMENT ON THE LEGISLATION AND PRACTICE OF EMPLOYMENT

Апстракт: Уставното начело за правична и соодветна застапеност директно влијаеше врз измена на правната регулатива во Република Македонија, која во државните и јавни институции воведо правило за одржување на балансот на вработување по етничка припадност. Оваа пракса е највидлива кај албанската заедница, а помалце кај помалите немнозински заедници.

Клучни зборови: Охридски Рамковен Договор, начело за правична и соодветна застапеност, вработување, немнозински заедници.

Abstract: The constitutional principle of equitable representation directly influenced the Macedonian legislation and introduced a rule to maintain the balance of employment by ethnicity, in all state and public institutions. This practice is most visible between Albanian community and less in smaller non-majority communities.

Keywords: Ohrid Framework Agreement, the principle of equitable representation, employment, non-majority communities.

Уште при самото осамостојување на македонската држава во 1991 година политичките претставници на албанските партии поставија неколку барања во однос на одредени права кои се однесуваат на нивниот социјален статус во општеството. Едно од основните барања беше измена на Преамбулата на Уставот на Република Македонија од 1991 година и дефинирање на албанците како конститутивен народ. Другите барања се однесуваа на низа прашања меѓу кои воведување на поголема застапеност на албанците во јавната сфера односно во државните и јавни институции. Ваквите барања всушност беа поткрепени од фактичката состојба во која се наоѓаа албанците во однос на нивната застапеност во државните и јавните институции. Статистичките податоци од тој период (1991 година) покажуваат дека од вкупно 542.237 вработени во општествениот, мешовитиот, здружениот и приватниот сектор во Македонија, 436.905, односно 80.6% биле Македонци, 10.4% (56.436) биле Албанци, 2.3% (12.419) биле Турци, 1.6% (8.520) биле Роми, 0.6% (3.071) биле Власи, 2.3% (12.410) биле Срби и 2.3% (12.476) биле регистрирани како припадници на други останати етнички групи¹. Во продолжение е дадена табела со податоци за застапеноста на вработените врз основа на националната припадност, во приватниот и општествениот, мешовитиот и здружен (О.М.З.) сектор.

Табела 1. Работници во РМ за 1991 година според изјаснувањето на национална припадност, во О.М.З. и во приватниот сектор.

	Вкупно	Македонци	Албанци	Турци	Роми	Власи	Срби	Останати
О.М.З.	475,334	403,896	33,123	8,302	6,845	1,921	11,449	9,798
%	100%	85%	7%	1,7%	1,4%	0,4%	2,4%	2,1%
Приватен	66,903	33,009	23,313	4,117	1,675	1,150	961	2,678
%	100%	49,3%	34,9%	6,2%	2,5%	1,7%	1,4%	4%

Извор: Славко Милосавлевски, Мирче Томовски, 1997, стр. 318

Од горенаведените податоци се заклучува дека Македонците се најмногу застапени во О.М.З. секторите, а пропорционално на застапеноста во населението, во овие сектори помалку се застапени Албанците, Турците и Ромите, соодветно Србите и повеќе застапени Власите. Во приватниот сектор скоро половина од вкупниот број на вработени се Македонци, се бележи поголема застапеност на Албанците, Турците и Власите и соодветност кај Ромите, а помала застапеност кај Србите. Секако дека овој критериум на споредување помеѓу застапеноста во горенаведените сектори и застапеноста во населението не треба да се земе како единствен индикатор за оценување на застапеност или дискриминација кон лицата од националностите, бидејќи пропратно на овие податоци потребно е да се земат во предвид и податоците во однос на спремен стручен кадар, односно човечки капитал, спремна работна спрема итн. Од податоците кои се однесуваат на процентуалната застапеност во институциите може да се насети причината за незадоволство кај припадниците на албанската националност и оправданост на нивните барања за усвојување на политиките со кои би се поправил ваквиот регистриран дисбаланс. Всушност, како реакција на поставеното барање од страна на албанските политички претставници, во првото десетолетие беа спроведени реформи со кои се зголеми застапеноста на малцинствата во

¹ Славко Милосавлевски, Мирче Томовски, Албанците во република Македонија 1945-1995, законодавство, политичка документација, статистика, НИП Студентски збор, Скопје, декември 1997, стр. 318

Министерството за внатрешни работи, во Министерството за одбрана, во Воената Академија, Уставниот и Врховниот Суд.² По избувнувањето на конфликтот кој се случи во 2001 година пак се донесоа конкретни одредби кои ја изменија правната норма и се поставија како уставно начело кое задолжително мора да се почитува и спроведува. Имено точката 4 во Охридскиот Рамковен Договор предвидува почитување на принципот на недискриминација и рамноправен третман на сите лица пред законот, посебно при вработувањето во јавната администрација и јавните претпријатија, како и во пристапот на јавното финансирање за развој на деловни активности. Тргувајќи од оваа одредба властите требаа да превземат активност за да ја корегираат постоечката нерамнотежа во составот на јавната сфера, преку вработување во јавната администрација на припадници од заедниците кои не се доволно застапени. Покрај ова, во договорот се потенцира дека ова правило треба да биде почитувано пред се при вработувањата во Војската и Полицијата. За имплементирање на оваа одредба, беше донесен уставен амандман, беа изменете и дополнети низа закони и се подготви и стратегија по која ќе се спроведува ваквото вработување. Тргувајќи од ваквата констатација, во македонскиот случај најнапред требаше да се детектира реалната состојба и потоа да се направи план за следните вработувања. Меѓународната заедница беше потребно да даде поддршка и помош во имплементирање на одредбата преку проверка и селекција на кандидати и нивна обука, како и да испрати експертски тим кој ќе процени како најдобро да постигнат поставените цели во оваа област.

Во февруари 2003 година Владата на Република Маледонија ги усвои Основите за подготовка на програмата за подобрување на соодветната и правична застапеност на заедниците во јавната администрација и јавните претпријатија. Овие мерки предвидуваа јакнење на способностите за превод, отворање на двојазични места, анализа на слободни места за вработување во администрацијата и вработување во секторот за односи помеѓу граѓаните и јавната администрација. Од првите добиени резултати од имплементацијата на европските и национални програми кои се однесуваа на еднаквата и правична застапеност на заедниците, се забележа првичен раст на бројот на немнозинските заедници во јавната администрација, посебно во одредени министерства како на пример Министерството за образование и наука и Министерството за економија. Во продолжение се изнесени податоците за застапеноста на немнозинските заедници меѓу редовите на државните службеници. Податоците се однесуваат на периодот од 2003 до 2005 година.

Табела 2. Државни службеници според етничката припадност во јавната сфера во Македонија (2003-2005).

Етничка припадност	2003	2004	2005
Македонци	90,27%	89,67%	84,88%
Албанци	5,62%	6,25%	10,81%
Турци	0,72%	0,78%	0,96%

² На почеток на 90-тите години, во Министерството за внатрешни работи, припадниците на малцинствата претставуваа 3% од вкупниот број на вработени, а во 1996 година се зголемува на 8.7%. Пораст се забележува и помеѓу граѓанските службеници во Министерството за одбрана, од 16% на 22%; во воениот сектор е регистрирано зголемување на бројот на кадетите Албанци, во Воената академија од 2% на 12% и на воените офицери од 0.1% (во 1993 година) на 3% (во 1995 година). Во Уставниот суд, од вкупно 9 судии, двајца се припадници на албанската националност, а во Врховниот суд од вкупно 16 судии, четворица се Албанци. Alice Ackermann, Making peace prevail, preventing violent conflict in Macedonia, Syracuse University press, 2000, стр. 91

<i>Роми</i>	<i>0,18%</i>	<i>0,25%</i>	<i>0,32%</i>
<i>Власи</i>	<i>0,83%</i>	<i>0,77%</i>	<i>0,80%</i>
<i>Срби</i>	<i>1,62%</i>	<i>1,56%</i>	<i>1,53%</i>
<i>Бошњаци</i>	<i>0,24%</i>	<i>0,22%</i>	<i>0,26%</i>
<i>Други</i>	<i>0,53%</i>	<i>0,49%</i>	<i>0,44%</i>

Извор: Секретеријат за имплементација на ОРД

Од горенаведените податоци се забележува дека во период од три години се достигнало забележително зголемување на службениците припадници на албанската заедница во секторот за јавна администрација, како и благо зголемување на бројот на службеници од редовите на другите немнозински заедници со исклучок на србите и оние кои припаѓаат во категоријата други. Во 2006 година Секретеријатот за имплементација на Охридскиот рамковен договор при Владата, подготви Извештај кој се однесуваше на застапеноста на немнозинските заедници во различни јавни и државни институции. Според добиените резултати од овој извештај, во периодот до 3 август 2006 година во министерствата биле регистрирани 65.506 службеници, од кои 84.26% Македонци, 9.98% припадници на албанската заедница, 0.97% на турската заедница, 2.02% на српската заедница и 0.68% на ромската заедница. Најзабележителен е прогресот на бројот на вработени од редовите на припадниците на албанската заедница при Министерството за образование и наука, застапени со 25.05%, во Министерството за економија, застапени со 19.8%, во Министерството за здравство, застапени со 19.91% и во Министерството за внатрешни работи, застапени со 18.5%. Нивната застапеност пак во Министерството за култура била најмала и еднаква на 3.89%. Во однос на секторот за правда, вкупниот број на службеници изнесувал 29.205, од кои 87.37% биле Македонци, 8.06% припадници на албанската заедница, 0.96% на турската заедница, 1.14% на српската и 0.76% на ромската заедница. Во некои институции пак регистриран е голем број на припадниците на албанската заедница, како на пример кај Народниот правобранител, 35,17%, во затворите, 11%, во Јавното обвинителство, 7.69%, во Правобранителството, 3.08%. Податоците покажуваат и голема застапеност на албанската заедница во одредени јавни претпријатија. Од вкупниот број на службеници кој во таа година изнесувал 15.272, 86,4% биле Македонци, 7,98% припадници од албанската заедница (од кои 16,88% во поштите и 15,30% на аеродромите), 1,34% припадници на турската заедница, 2,06% припадници на српската заедница и 0,66% припадници на ромската заедница³.

Во 2006 година се формира Комитет на министри за следење и координација на активностите кои се однесуваа на имплементација на оваа одредба во органите на државната управа и јавните претпријатија. Една година подоцна во 2007 година Секретеријатот за спроведување на Рамковниот договор при Владата на Република Македонија донесува Стратегијата за соодветна и правична застапеност на припадниците на заедниците кои не се мнозинство во Република Македонија. Имено во Стратегијата се предлагаат мерки и активности за почитување на принципот на дискриминација и имплементација на правична

3 Алтернативен Извештај за состојбата на националните малцинства во Република Македонија, Група за малцински прашања, март 2004 година.

<http://www.ecmimacedonia.org/MaNGO/documents/Alternativen%20izvestaj%20za%20sostojbata%20na%20nacionalnite%20malcinstva%20vo%20Republika%20Makedonija.PDF>

застапеност на мнозинските заедници и се наведува дека овој документ ги рефлектира вредностите споделени од европските држави, според кој плуралните и демократски општества требаат да го почитуваат етничкиот, културниот, религиозниот и јазичен идентитет на секоја индивидуа која припаѓа на етничката група која не е мнозинство и треба да обезбеди адекватни услови кои дозволуваат партиципација во јавниот живот.⁴ Спроведувањето на оваа Стратегија донесе одредени резултати кои го задоволуваат начелото за соодветна и правична застапеност, меѓутоа не и ефикасност.

Во продолжение се изнесени податоците од Извештајот за следење на примената на начелото на соодветна и правична застапеност за 2014 година⁵ донесен од страна на Јавниот правобранител на Република Македонија, а кои се однесуваат на вкупниот број на вработени во периодот од 2007 до 2014 година, по етничка припадност на вработените, во институциите кои доставиле извештаи.

Табела 3. Споредбена табела од Извештаи од истражувањата на Народниот правобранител за периодот 2007-2014 година.

Год	Вкупно	Македонци	Албанци	Турци	Роми	Срби	Власи	Бошњаци	Други
	број	%	%	%	%	%	%	%	%
2007	59629	83.72	10.78	1.09	0.78	1.76	0.68	0.34	0.85
2008	67728	81.49	12.76	1.22	0.78	1.87	0.66	0.30	0.91
2009	69148	79.92	14.05	1.29	0.80	1.88	0.76	0.37	0.93
2010	82555	77.23	16.92	1.62	0.70	1.69	0.69	0.31	0.94
2011	102103	76.3	17.2	1.7	1.3	1.6	0.7	0.4	0.9
2012	107851	75.2	17.8	2.0	1.3	1.6	0.7	0.5	0.9
2013	108078	75.3	18.1	1.8	1.3	1.6	0.7	0.4	0.8
2014	108848	74.0	18.6	1.9	1.4	1.6	0.7	0.4	0.8

Извор: www.ombudsman.mk

Од анализата содржана во Извештајот на Јавниот Правобранител за 2014 година, се евидентираат следните заклучоци: благ квантитативен, привиден напредок, а не квалитативен и реален, во примената на начелото на соодветна и правична застапеност; голем број на институции кои го немаат постигнато задолжително нивото на соодветна и правична застапеност, пред се во раководниот кадар; помала застапеност на помалкубројните заедници не само на раководни места туку на ниво на вработени⁶. Во овој контекст како одговор може да се надоврзат резултатите добиени од истражувањата спроведени во рамките на проектот Бона Монте⁷, според кои: перцепцијата на граѓаните за неспроведливоста на ова начело лежи во „погрешна партиска припадност“, мислење кое е конзистентно меѓу сите етнички заедници и резултатите од истражувањето спроведено во рамките на проектот на Усаид, од страна на

4 Предлог за Стратегија за соодветна и правична застапеност на припадниците на заедниците кои не се мнозинство во република Македонија, Влада на Република Македонија, јануари 2007 година. <http://siofa.gov.mk/mk/index.php?news=134>

5 Извештај за следењето на примената на начелото на соодветна и правична застапеност за 2004 година, Република Македонија, Нраоден Правобранител, Скопје, април 2015. www.ombudsman.mk

6 Идем

7 Проект Бона Монте: Подобрување на вклученоста на мнозинските заедници на локално ниво преку Комисиите за односи меѓу заедниците, Примена на начелото на соодветна и правична застапеност: перцепција на граѓаните, Здружение Институт за развој на заедницата, декември 2013. <http://irz.org.mk/cdi-publications/>

Институтот за Европски Политики⁸, според кои: спроведување на начелото во најголема мера зависи од етничката припадност на раководителот на институцијата, додека партиското вработување и унапредување се перцепира како пречка во функционирањето. Покрај ова се наведува дека овој принцип најмногу го зајакнува учеството на мнозинските членови на заедниците во јавниот живот и ја подобрува нивната вработеност во јавниот сектор, но го зголемува и чувството на припадност, интеграција и еднаквост на сите граѓани. За жал никој не ги наведува и не ги зема во предвид во истражувањата фантомските вработувања, односно вработување по етничка припадност без постоење на реални работни места.

ЗАКЛУЧОК

Спроведувањето на Охридскиот рамковен договор директно влијаеше, како на правната регулатива, така и на праксата за вработување во Република Македонија. Се превземаа низа правни и стратешки мерки за спроведување на сопствен модел кој до некаде донесе резултати, но истите не се задоволувачки од повеќе аспекти. Иако дисбалансот донекаде се регулираше, зголемувајќи го бројот на вработени од редовите на албанската заедница, (а помалку од помалите мнозински заедници), во одредени институции не постојат реални работни места, иако постои регистрираност на вработени, факт за кој малку се истражува. Се очекува дека со Законот за вработени во јавниот сектор, (кој влезе во сила во февруари 2015 година), и обврската за планирање на идните вработувања преку Годишните планови, според потребите засновани на Методологијата за планирање на вработување, од една страна ќе се почитува принципот на правична и соодветна застапеност, а од друга страна ќе се регулира балансот на вработувања.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Alice Ackermann, Making peace prevail, preventing violent conflict in Macedonia, Syracuse University press, 2000
2. Славко Милосавлевски, Мирче Томовски, Албанците во република Македонија 1945-1995, законодавство, политичка документација, статистика, НИП Студентски збор, Скопје, декември 1997.
3. Алтернативен Извештај за состојбата на националните малцинства во Република Македонија, Група за малцински прашања, март 2004 година.
4. Предлог за Стратегија за соодветна и правична застапеност на припадниците на заедниците кои не се мнозинство во Република Македонија, Влада на Република Македонија, јануари 2007 година.
5. Примена на начелото на соодветна и правична застапеност: перцепција на граѓаните, Здружение Институт за развој на заедницата, декември 2013.
6. Извештај за следењето на примената на начелото на соодветна и правична застапеност за 2014 година, Република Македонија, Нраоден Правобранител, Скопје, април 2015.
7. Живот и бројки, Соодветна и правична застапеност и интеграција на работното место, Институт за Европска политика, март 2016.
8. www.ombudsman.mk
9. www.epi.org.mk
10. <http://irz.org.mk/cdi-publications/>
11. www.adi-macedonia.net/Downloads/publications/ppm_mak.pdf
12. <http://siofa.gov.mk/mk/index.php?news=134>
13. <http://www.ecmimacedonia.org/MaNGO/documents/Alternativen%20izvestaj%20za%20sostojbata%20na%20nacionalnite%20malcinstva%20vo%20Republika%20Makedonija.PDF>

8 Живот и бројки, Соодветна и правична застапеност и интеграција на работното место, Институт за Европска политика, март 2016. www.epi.org.mk

Jakov Proroković,
University of Zadar, Croatia

STUDENTS' GENERAL IDEOLOGICAL ORIENTATIONS IN CROATIA AND BOSNIA AND HERZEGOVINA

Abstract: The aim of this pilot study was to examine potential differences in general ideological orientations between students in Croatia and Bosnia and Herzegovina.

Questionnaire assessing general ideological orientations (GIO) was administered on a total of 163 students from Croatia and Bosnia and Herzegovina.

Results showed that Croatian students are significantly more left-wing oriented than students from Bosnia and Herzegovina. The results could be interpreted in the terms of social and educational environmental dissimilarities, probably related to differences between collectivist (primary east) and individualistic (primary west) cultures.

Keywords: general ideological orientations, left-wing orientation, culture differences

INTRODUCTION

Current political and economic situation in both Croatia and Bosnia-Herzegovina demands from its citizens to take position on the questions of how should the countries be governed. Surely, such positions are often defined within the "left-right" continuum. Regardless of whether the domains of economy, social policies and human rights are treated separately, they are always present in the civic discourse. Somewhat problematic is the fact that individual's attitudes are constantly changing depending on the social context and thus remain partially elusive to researches in desire of complete definition. However, this does not mean that the analysis of different relevant factors included in formation of these attitudes is pointless. If anything, it is more important because of it, since in order to observe and understand change one needs to know what is required to trigger it. There are many potential predictors of ideological orientations on the individual and social level. For instance, certain studies have shown that working-class is more left-wing orientated because of less work autonomy and even that working in a team makes you more left-wing oriented, leading the researchers to believe that people in different class positions concur with policies that benefit them economically (Bengtsson et al, 2013). Recent findings even suggest that genetics plays a large role in one's ideological belief system. Hypothesis was largely reduced from the role of intelligence in one's political choices and the results have shown that genetic factors account for between 60% and 97% of the correlations between cognitive ability and the political traits (Oskarsson et al, 2015). It is also well known that cultural context play an important role in the development of person's social and behavioral characteristics, strongly reflecting on the system of values which are later modeling intensity and quality of social relationships. There are numerous studies that have investigated the differences between Eastern cultures as being representative of collectivist cultures, and Western cultures, which represent individualist cultures. However, it should be said that the impact of globalization processes as well as the development of te-

chnology have changed cultural boundaries between the East and West (Klarin et al 2012). In the case of Croatia and Bosnia-Herzegovina, potential differences in students' ideological orientation could be very interesting for researchers. That being said, one must take into account that these countries were formerly under the specific kind of socialist regime. If Croatia can be regarded more oriented towards the western culture, mainly due to its partisanship in European Union, the research by Roberts et al (2009) may be mentioned as it has shown that children from Bosnia-Herzegovina sympathize more with the victims of the Iraqi war than those from Great Britain. This is important because the formation of political views begins at an early age and if we are going to treat Croatia as being more westernized than Bosnia-Herzegovina, such findings are interesting to take into consideration. Bosnia-Herzegovina is even more complex in this manner because of its ethnical diversity. Bozic (2006) who has studied the educational system in Bosnia-Herzegovina, concluded that: "As the ideological environment changed with the fall of communism, the ideological orientation of curricula changed too. However, "the spirit of intolerance for another's opinion and the evaluation of every disagreement with national myth and national historic rights as a political crime," a characteristic present in different degrees in both Austria-Hungary and socialist Yugoslavia, continued into present Bosnia-Herzegovina" (pg 325). Bosnia-Herzegovina now faced another extreme where Bosniaks, Croats and the Serbs "...struggled for and gained autonomy in educational affairs as a means to preserve and protect their respective identities" (pg 323) and educational system became a vehicle to promote nationalism. In this paper, the data will be observed from a regional standpoint and not ethnical, since the Balkan's multiculturalism does not permit us so. However, because of that fact, we are permitted to contemplate about the roles of different educational systems, or any other country-specific policies, as they alone can account for the significant difference in the students' answers.

Therefore, the aim of this pilot study was to examine potential differences in general ideological orientation between students in Croatia and Bosnia and Herzegovina.

METHOD

A total of 163 students from Croatia and Bosnia and Herzegovina participated in this pilot study. The sample of Croatian students consisted of 67 participants, and the sample of Bosnia and Herzegovina comprised 96 students. There were a total of 42 male and 121 female students with an average age of 23.9 (range 19 to 31). The study was conducted in groups, after the regular lectures. Questionnaire assessing general ideological orientations (GIO) was administered across each group and this process lasted less than 30 minutes. GIO is the polar scale which consisted of 26 items/statements/attitudes (Proroković, 2015). Participants estimated the level of agreement with each statement from mark -3 (full agreement with left item on scale) to mark 3 (full agreement with right item on scale). The GIO is one-dimensional questionnaire and the results could be interpreted in the terms of general left-wing or general right-wing orientation. Total result, that is, the measure of general ideological orientation, is a sum of responses on all items directed towards the left-wing pole. Internal consistency of GIO is relatively high ($r_{tt} = 0.816$) and satisfies the basic validity-criteria for further research (Proroković, 2015).

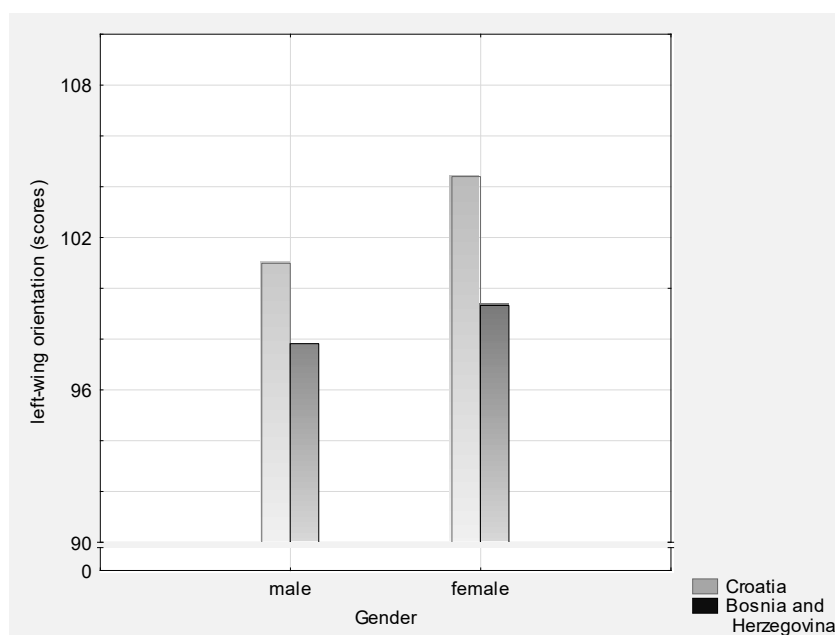
RESULTS AND DISCUSSION

In order to achieve the main goal of this research, that is, in order to check the possible differences in the general ideological orientations between the students from potentially different cultural environments (Croatia and Bosnia-Herzegovina), factorial two-way ANOVA with left-wing orientation as a dependent variable, and state/culture belonging and gender as independent factors was performed (Table 1). Likewise, the sex of the participants was also taken into consideration as a possibly relevant variable that could predict general ideological orientation.

Table 1. Two-way ANOVA of left-wing orientation measure between students from Croatia and Bosnia and Herzegovina according to gender

Variables	Df	F	p(F)
Place of study (state)	1	4,518	0,035*
Gender	1	0,717	0,394
Interaction	1/158	0,073	0,787

Figure 1. Average scores on left-wing orientation between students from Croatia and Bosnia and Herzegovina according to gender

Results have shown that there is a statistically significant difference in the level of left-wing orientation between the students in Croatia and Bosnia and Herzegovina. While both groups of students seem to be more left-wing oriented (slightly more than the general population), students from Croatia show much stronger left-wing attitudes. That is, on the left-right continuum they seem to be positioned more left than students studying in Bosnia-Herzegovina. Furthermore, significant differences in general ideological orientations were not found between male and female sample. One of the significant features of collectivist cultures is that the individual wants to "belong" and

enjoys being part of a group, while the individual in an individualist culture does not. As a consequence, this can result in more conservative attitudes with the members of collectivist cultures (in this case – students from Bosnia and Herzegovina). The paradox is that “the left” is insisting on return to collectivist culture (so does the extreme “right” – but these are different types of collectives nonetheless), criticizing free market and modern society’s competitive character. Of course, the distinction needs to be made between the modern sense of teamwork (highlighting solidarity, as mentioned in introduction) and Bosnia-Herzegovina’s current situation (which is somewhat more collectivist than Croatia).

Aldo this is rather a pilot study that does not satisfy all of the methodological requirements of cross cultural research (seeing that the number of participants was limited and the sample wasn’t stratified considering all of the potentially relevant socio-demographic variables), it can still be asserted that initial results are very interesting and leave room for further research about the effects of broader cultural environment on young people’s general ideological orientations. Moreover, since both countries suffered strong consequences from the 90s war, their economic growth was naturally obstructed. Doubtlessly, both these states share the characteristic of countries in transition and for comparative purposes this needs to be taken into account (especially in further research). Nevertheless, Croatia seems to be more westernized, considering that it is the member European Union. Likewise, Croatia’s economic and social standards are still somewhat better than in Bosnia-Herzegovina and its better adjustment in the wealthier western world affects peoples’ general views on almost all aspects of reality. The question that imposes itself on the readers of this paper is: what this means for the future of society in general and where is all headed, especially now that the Europe feels culturally threatened and great shifts are occurring on the global political scene?

REFERENCES

1. Bengtsson, M., Berglund, T., Oskarson, M. (2013). Class and ideological orientations revisited: an exploration of class-based mechanisms, *The British Journal of Sociology*, vol. 64, no. 4, pp. 691-716.
2. Bozic, G. (2006). *Reeducating the Hearts of Bosnian Students: An Essay on Some Aspects of Education in Bosnia and Herzegovina*, *East European Politics & Societies*, Vol. 20 (2), pp. 319-342.
3. Klarin, M., Proroković, A., Šimić-Šašić, S., Arnaudova, V. (2012). Characteristics of social interactions among adolescents in Croatia, Bosnia and Herzegovina, and Macedonia. *Psychology Research and Behavior Management* 5, pp. 1-10.
4. Oskarsson, S., Cesarini, D., Dawes, C. T., Fowler, J. H., Johannesson, M., Magnusson, P. K. E., Teorell, J. (2015). Linking Genes and Political Orientations: Testing the Cognitive Ability as Mediator Hypothesis, *Political Psychology*, Vol. 36 (6), pp 649-665.
5. Proroković, J. (2015). General ideological orientations among students according to some socio-demographic characteristic. *SGEM2015 Conference Proceedings*, Book 1, Vol. 1, pp. 551 – 558.
6. Roberts, R., Bećirević, M. & Baker, T. (2009). Children's understanding of the war in Iraq: views from Britain and Bosnia, *International Journal of Children's Spirituality*, Vol. 14(1), pp. 17-30.

35.085:005.96

Assoc. Prof. Valentin Vasilev, Ph.D.
Faculty of Law and History, South-West University "Neofit Rilski",
Blagoevgrad. Republic of Bulgaria
Assoc. Prof. Ivan Efremovski, Ph.D.
International Slavic University "G.R.Derzavin",
Sveti Nikole, Republic of Macedonia

УПРАВЛЕНИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ И ОРГАНИЗАЦИОННОТО ДОВЕРИЕ

HUMAN RESOURCES MANAGEMENT AND ORGANIZATIONAL TRUST

Резюме: С оглед повишаване на административния капацитет в публична сфера е необходимо адаптиране и внедряване на европейски и световни стандарти по управление на човешките ресурси чрез използване на утвърдени иновативни методи и модели. В статията са разгледани примери за добри практики за управление на човешките ресурси в публичната сфера и е поставен акцент на ролята на организационното доверие като елемент от съвременната управленска рамка.

Ключови думи: управление на човешките ресурси, организационна култура, иновативни методи, организационно доверие, добри практики, публична администрация.

Abstract: considering the increasing on the administrative capacity in the sphere of the public administration, it is necessary to adapt and include the European and world standards in human resources management by completing of established innovative methods and models. In this article are reviewed the examples for good practices in human resources management in the sphere of public administration and an accent is set to the role of organizational trust as an element of contemporary frame of management..

Key words: human resources management, organizational culture, innovative methods, organizational trust, good practices, public administration.

INTRODUCTION

The use of new methods in the managing is an unbreakable part of the reforms in the public administration. That represents main factor for the competitive ability of the administration opposite the business, which will answer the demands set by its side.

On the other hand the public administrations are more conservative towards the changes in their activity, there is a lack of initiative from the side of the work officials and a lack of flexibility in management of certain administrations because of the superior centralization.

Considering all given above and with a goal for enhancing the professionalism in public administration, an adaptation and introducing of established European and world standards in human resources management by the use of established innovative methods and models. This relation in the management expectations can be achieved only with good symbiosis in the efforts of the universities and the research organizations as well as the public institutions.

HUMAN RESOURCES MANAGEMENT IN PUBLIC ORGANISATIONS

In the last few years, a the interest in human resources management in the public sphere has increased. The fact is clear, managing of people in organizations is the key factor to a successful realization of their strategic goals. According to T. Perin is transforming from one specialized function towards a function that requires wider organizational competence. However Ribarska marks that the management of human resources should be replaces with the management of people, the human capital¹. The new "daily order" sets the question of synchronizing the strategy of human resources management with the changing processes in public organizations and related to the elaboration of the competences profile and the goals of the organization or creating a culture of fulfillment complemented with a culture of trust. Those solutions suggest a focus and special attention to human resources management in the organizations from the public sphere and more detailed towards the methods of its development. Leading European experts are protecting the thesis that specialists in human resources management need to elaborate systems for introduction of the necessities and discontents of their officials (social barometer, investigations for their content at work, groups for expressing opinions etc.).

HUMAN RESOURCES AND ORGANISATIONAL CULTURE

Organizational culture is a strategy for success of each organization. Edgar Shein (2004, 17) defining organizational culture like "a pattern of shared basic assumptions that the group learned as it solved its problems of external adaptation and internal integration, that has worked well enough to be considered valid and, therefore, to be taught to new members as the correct way to perceive, think, and feel in relation to those problems."

Although the human behavior is undoubtedly under strong influence of the

¹ Рибарска, Е., Василев, В., (2009), Публичен мениджмънт, БОН-Благоевград; В.Василев, Ив.Ефремовски, ORGANIZATIONAL CULTURE AND MOTIVATION IN PUBLIC ADMINISTRATION – A RELATION OF THE FUTURE IN THE PUBLIC MANAGEMENT, Journal of Process Management – New Technologies, (JPMNT), The International Scientific Conference "Knowledge - Capital of the Future"(held in Bansko, 27 - 30 November 2014 г., 101-106.;

culture, the four drivers, combined with the numerous sets of skills are universal. Every work place should provide opportunity for each employee to be able to gain, learn, build relationships and to protect himself.² The harmony in one organization which is in rhythm with the melody of one organizational strategy composed from the cultural notes which emphasize on soft management approaches, create a sense of belonging, merging, identifying and achieving higher results in work tasks performance.

The transformation of the organizational culture from one determination filled with irony "culture as a cure for managing against all" and a "fashion detail", is formed in to an instrument for efficiency and a new strategy for managing³.

The organizational culture represents a kind of invisible mechanism which directs the actions of the members of the organization and builds interpersonal mechanism when it integrates the individual towards the organization. It is observed as a complex process of connected values, beliefs and assumptions which are shared by the employees of the organization during their work, but at the same time that complex system affects the employees, regarding their feeling and attitude towards the organization. Human resources managing as a strategy is directed towards forming of an adequate organizational culture which will allow effective programs which will reflect the basic values of the organization and with that will also allow success. M. Armstrong (1993) regarding that which concerns the human resources management, implies that the third element is "organizational culture and values, the climate in the organization and the management behavior, which comes from that organization, have a big influence on achieving perfection". The degree of influence of the organizational culture on the human resources management also depends of the strength of the culture, meaning the degree of influence in which it performs the basic functions, specifically expressed through the identificational functions, the choice of personal and team goals, socialization, informing and communication etc. The components of the organizational culture mark the path of the formation of new ways of thinking, behaving, management or consideration of certain changes of the strategical elements of the organization. For achieving perfection, Hickman and Silva (1984) imply that its basics includes two components: culture and strategy. But they also imply that perfection is not magic, given from God, it is born by every activity of the leaders, from their abilities and qualities. From the analysis of the structure of the organization we seek for "the invisible soul" of the organization or its culture. An analysis of the devotion, strength, energy, emotions, the engagement of the employees towards the organization and the achievement of their goals. Rejecting the attitude "the man as a machine" and "Homo economicus", in the contemporary human resources management, it is increasingly needed to search "the voice" of justice in the work of the employees. Only through the "voice" of the employees you can get into their relations. That marks a clear and revealed communication, which through the voice of the employees will lead to trust, trust between the employees themselves on one hand and trust in the organization on the other. Or as Steven Kovy says: "...trust is the bond of life". It supports and connects the organizations, the cultures and the relations in a whole.

ORGANISATIONAL TRUST AND HUMAN RESOURCES MANAGEMENT

Kennett Blanchard and his collaborators in their book "The story of trust" re-

2 Lawrence R.P., Nohria N.(2002) DRIVEN – How Human Nature Shapes Our Choices. John Wiley & Sons
3 Хофстеде, Х.,(2001), Култури и организации – Софтуер на ума. Класика и Стил, С.

present the concept of trust in contemporary organizations and in the personal relations⁴. According to them: "...trust is something delicate...today we talk about trust more and more and even more about its lack..."⁵ Organizational trust is the essential element of organizational behavior and in wider context of human resources management. It is also an essential element of the organizational culture, which reflects the values, psychological necessities and problems, leadership, the processes of taking solutions. To add something-trust itself is a fundamental value in the system of organizational values. It makes them understandable the set goals and creates a motivation for their accomplishment. Trust creates culture of shared values and a behavior towards the development and the success of the organization. It makes the set goals understandable and creates a motivation for development and success in the organization. Organizational trust is also a basic element of the effective groups and teams in the organization, because without it there cannot be groups, teams, collectives in other way said a set of people. It is an element of "all the aspects of human relations, which optimize the activity"⁶.

The increasing expectations of the citizens and the business imply elaborating of a new integrated strategy for the development of the officials in the administration, including the relation with the development of human resources management and motivation.

As a fundament, lays the question of the good efficiency of the officials. It is related with the activity of the motivation of the employees and building new work relations.⁷ The question about trust in the organization can't be discussed out of the context of a good organizational culture for achieving the wanted results. According that, the motivation of the officials as a set of instruments for increasing the production includes building trust and giving acceptable values by all the members of the organization.⁸

Human resources policies, which allow to measure and increase the degree of commitment or motivation of the employees, after all that become unclearly expressed, with an exception of the one, which implies to the officials whose competences have strategic character, rarely encountered and due to the big potential⁹. We honestly believe in Steve Kovy's words "You have to focus on the thing that looks easy. Do those things you are extremely good at and the things you love the most. To love you own career is also important, when you use your talents, which leads me to the category of passion...Never undermine passion. It's the thing that fulfills you with pleasure"¹⁰.

Changing either one of these variables from one degree to another reflects on the trust in the organization. We support Foster's and Kroitz's thesis that "...the smaller the control over your own activity and the smaller the space for taking solutions is, the bigger the stress is and its consequences for the health are. The opposite conclusion states: "Freedom is not stressful! Whoever spreads his whole potential will not feel bad, but better!"¹¹

The basic factors of the creation, the development and the support of personal

4 Бланчард, К, С.Олмстед, М. Лорънс, (2015), Доверието върши работа, Класика и стил, С.

5 Цитиран източник

6 Панайотов, Д, Организационно поведение, НБУ, С., стр. 147

7 Bloisi, W.,(2007), An introduction of Human Resource management, McGraw-Hill.

8 Perry, J., A. Hondeghem.(2008), Motivation in Public Management - The Call of Public Service, Oxford University Press.

9 Публичен стратегически мениджмънт, (2009) Туининг проект, Министерски съвет, стр. 98

10 Кови, Ст, Дж. Колосимо, (2011), Супер работа, супер кариера, Кибиа, С., стр. 51

11 Цитиран източник, стр. 145 и следващи

trust are:

- » sincerity, determined as honesty and loyalty;
- » competence, determined as expert and personal knowledge and abilities, determined and demanded from the given work position;
- » continuity, defined as reliability, foresight and excellent solutions in overcoming the given situations;
- » loyalty, determined as desirable motives, desires, aim to protect and keep the relations with someone;
- » clarity, as a personal attitude and desire to share the ideas and information's freely;

Deal Carnegy on the other hand, determines trust as the "fourth factor" in effective managing, sorting it out to perfection, interaction and collegiality.¹²

The supporting or the managing of trust requires personal rules or order:

- » The existence of an innovative system of stimulations, which will direct the high levels of trust, and it will upgrade the behavior related to trust and punish distrust.
- » Organizational structure which will support trustful environment
- » The career development programs and the evaluation systems should be comprehensive and well thought
- » Viewing of approaches and research methods of the motivational climate
- » Elaboration and giving of management instruments with a special accent of the pro-social behavior, emotional intelligence etc.
- » Implementation of programs for leadership skills

CONCLUSION

We support the thesis that "the transition of the model of a traditional state official, directed towards consideration of the lawfulness, towards the one of a public manager, proactive and responsible at the same time, obsessed with the obligations for achieving results is an essential mark of the contemporary public administration"¹³. To achieve this level of work relations, according to us, it is necessary to cross-over to a new level in efficiency in human resources management. A level, which peacefully and confidentially can refer to how and how much the organizations of the public sphere provide the abilities of the employees to reach the maximum of their abilities.

As Robin Stewart-Kotze and Chris Dann imply "The best people don't come out of the shell fully formed as the goddess Aphrodite". First it is important for them to know how The Best is defined and how to express this behavior. But, there is no simple collection of best behaviors which suits everyone¹⁴. In that relationship the seeking of inventive approach and methods in human resource management, comes the unique challenge before the researchers, scientists and practicans. A challenge, which will reflect to the development of society as a whole in a dynamic world filled with challenges!

12 Дейл Карнеги & Associates,(2012), Как да градим пълноценни отношения, Колибри, С.,стр. 60-61

13 Цитиран източник

14 Робин Стюарт-Котце, К. Дън, (2011)Кои са вашите най-добри хора?, изд. Анхира, С., стр.62

BIBLIOGRAPHY:

1. Bloisi, W.,(2007) An introduction of Human Resource management, McGraw-Hill.
2. Hondeghem, A., Perry. (2008) Motivation in Public Management - The Call of Public Service, Oxford University Press.
3. Efremovski, I., Vasilev, V. ORGANIZATIONAL CULTURE AND MOTIVATION IN PUBLIC ADMINISTRATION – A RELATION OF THE FUTURE IN THE PUBLIC MANAGEMENT , Journal of Process Management – New Technologies , (JPMNT) , The International Scientific Conference “ Knowledge - Capital of the Future”(held in Bansko, 27 - 30 November 2014 г., 101-106.;
4. Lawrence R.P., Nohria N.(2002) DRIVEN – How Human Nature Shapes Our Choices. John Wiley & Sons.
5. Shein, E.(2004), Organizational Culture and Leadership. Published by Josse-Bass.
6. Армстронг, М.(1993), Наръчник за управление на човешките ресурси, Делфин Пресс,Б.
7. Белова-Ганева, Г., (2013), Актуални тенденции в защитата на правата на човека, Класик, С.
8. Бланчард, К, С.Олмстед, М.Лорънс,(2015) Доверието върши работа, Класика и стил, С.
9. Дън, К., Робин Стюърт-Котце, (2011) Кои са вашите най-добри хора?, изд. Анхира, С., стр.62
10. Карнеги Дейл & Associates,(2012) Как да градим пълноценни отношения, Колибри, С, стр. 60-61
11. Кроиц, П. Фърстер, А.(2009) Следи вместо пепел – Как да работим с смисъл, Еастра Холдинг Груп, С.
12. Кови, Ст, Дж. Колосимо, (2011) Супер работа, супер кариера, Кибее, С., стр. 51
13. Марин, Н., (2011) Юрисдикция на Съда на Европейския съюз в пространството на свобода, сигурност и правосъдие. България: Университетско издателство "Неофит Рилски".
14. Панайотов, Д, Организационно поведение, НБУ, С., стр. 147
15. Публичен стратегически мениджмънт, (2009) Туининг проект,Министерски съвет, стр. 98.
16. Рибарска,Е., Василев,В.,(2009) Публичен мениджмънт,БОН-Благоевград.
17. Станин,М.,(2009)Обекти на правната действителност, ЮЗУ Н.Рилски, Благоевград.
18. Хикман, Р., Г.,Силва, А.,М.,(1991) Търсене на съвършенството,Народна култура, С.
19. Хофстеде, Х.,(2001) Култури и организации – Софтуер на ума. Класика и Стил, С.

35.07:005.21

Chief Assist. Prof. Gergana Kresnaliyska, PhD
Faculty of Law and History, South-West University "Neofit Rilski",
Blagoevgrad, Bulgaria
Assoc. Prof. Ivan Efremovski, Ph.D.
International Slavic University "G.R.Derzavin",
Sent Nikole, Republic of Macedonia

СТРАТЕГИЧЕСКО УПРАВЛЕНИЕ В ПУБЛИЧНАТА СФЕРА И ОРГАНИЗАЦИОННАТА КУЛТУРА

STRATEGIC MANAGEMENT IN THE PUBLIC SPHERE AND THE ORGANIZATIONAL CULTURE

Резюме: Статията представя стратегическото управление в публичната сфера като най-високото ниво на управленска дейност, както и ролята на организационната култура във формирането и реализирането на организационната стратегия. Разглежда се стратегическото планиране като един от най-важните компоненти на публичния стратегически мениджмънт. Организационната култура чрез собствените функции се изразява в планирането и реализирането на организационната стратегия. Организационната култура и организационната стратегия е необходимо да бъдат в синхрон.

Ключови думи: стратегия, стратегическо управление, стратегическо планиране, организационна култура

Abstract: In this article is reviewed the strategic management in the public sphere as the highest level of managing activities, and the role of the organizational culture in the formation and implementation of the organizational strategy. The strategic planning is reviewed as one of the most important components on public strategic management. The organizational culture through her personal functions is expressed in the planning and the realization on the organizational structure. The organizational culture and the organizational strategy need to be synchronized.

Key words: strategy, strategic management, strategic planning, organizational culture.

THE BASICS OF THE TERM "STRATEGY"

The term strategy¹ dates from the ancient Greek civilization. The term strategy is re-introduced and adapted towards the contemporary civilization in XIX century from the famous German military theoretician Karl Von Klauzevic. The concept of the strategy is taken from the military sphere and adapted towards the sphere of politics, business, and later in the sphere of public managing.

There isn't only one definition of the term strategy, which is due to the multi-component character of the strategical process. One of the most common definition of the term strategy is: the strategy is detailed multi and complex plan, with the basic purpose to provide accomplishing the mission of the organization and realization of its goals.

Strategy connects the public organization with the external social environment, after the external possibilities (chances) and threats (risks) are connected with the internal resources and the potential of the organization.

The strategy of the public organization is a result of:

- » analysis of the mission and vision of the public organization, also the goals of the public organization;
- » analysis of the internal condition of the public organization;
- » analysis of the possible influences of the external environment;
- » prognosis of the alternatives for the organization's development;

Strategy is the way, the direction of moving towards one essential goal for the public organization. The strategy is for the public organization's "tomorrow", not for "today" or "yesterday".

STRATEGIC MANAGING IN THE PUBLIC SPHERE

The strategical managing in the public sphere² is the highest level of the managing activities. It provides following the basic direction of the organization. The strategical managing represents managing the process of accomplishing the desired strategic change in the public organization through: forming a strategy, implementation of strategy and evaluation of the accomplished results.

There are multiple definitions for the strategic management, same as there is not a single determination for its content. The strategical managing includes the making of strategic decisions and implementation of strategical activities for accomplishing the prospective goals of the public organization. There are two levels-strategical thinking and strategical planning.

The strategical managing of the public sphere's organizations demands: determination of the future orientation of the organization, grading the existent potential of the organization, determining the main priorities of the organization, distribution of the resources in the organization etc.

The basic functions of the strategical managing are: strategical planning, strategical motivation and strategical control.

The strategical management provides the needed adaptation of the organiza-

1 Василев, В., В. Александрова, Г. Кресналийска, М. Чешмеджиева (2011), Терминологичен речник по публичноправни науки и управление на публичната дейност, „Фенея“, С., с. 243.

2 Василев, В. Г. Кресналийска, О. Чорбаджийска, Ефективен публичен мениджмънт (2011), ЮЗУ „Неофит Рилски“, Бл., с. 27-29.

tion towards the conditions of the environment. That provides the environment the possibility to actively determine the orientation of future development.

The basic phases of the process of strategical management of the public sphere are:

- » establishing of a problematic situation;
- » forming of the problem, which demands coming up with a strategical solution;
- » defining of the interested sides (persons)
- » forming of the general strategical goal, according to the public interests, the mission and the vision of the public organization;
- » strategical analysis and diagnose of the public environment ;
- » elaboration the tree of goals and its setting according to the needed resources, the dead lines of the execution and the group of performers;
- » developing the strategical alternatives, such as the backup strategies;
- » choosing of the public strategies and its adequate politics;
- » implementation of the public sphere;
- » analysis and evaluation of the accomplished results.

STRATEGIC PLANNING IN THE PUBLIC SPHERE

The strategical planning in the public sphere³ represents a choice of activities and solutions which are taken by the management and lead to the development of specific strategies which are meant for accomplishing the goals of public administration.

The strategical planning is one of the most relevant components of public strategical managing. The strategical planning does not mean that it is planning of everything in the public organization, it means that it directs the attempts for resolving the main results and the key factors for success.

The process of strategical planning in the public sphere includes:

- » defining the mission on the public organization;
- » defining the goals on the public organization;
- » analysis and grade of the external environment;
- » analysis of the strong and weak sides (internal environment) on the public organization;
- » analysis on the strategical alternatives;
- » choosing of the public strategy;
- » realization of the public strategy;
- » managing the realization and controlling over the implementation on the public strategy;
- » defining the grade of public strategy.

MEANING AND ATTITUDE OF THE ORGANIZATIONAL CULTURE TOWARDS THE ORGANIZATIONAL STRATEGY

If we have understood what the demands of the strategical management of the organizations from the public sector are, then the question of the meaning and the role of the organizational culture towards the organization's strategy is set. The organizational culture, through its own functions, is expressed in the planning and the realization of the organizational strategy. Understanding of the external problems for the survival of the internal integration and the set assumptions, enable for the organization's culture to be understood, and with that to determine if it is adequate for the strategy that is planned, and if the planned strategy is adequate for the environment in which the organization is set. The harmony in one organisation which is in rhythm with the melody of one organisational strategy composed from the cultural notes which emphasize on soft management approaches, create a sense of belonging, merging, identifying and achieving higher results in work tasks performance.⁴

Caplan and Norton (2006) imply that strategy determines the culture, but Cooper (1990) says that culture is never neutral-it needs to support the strategy and if culture is part of the solution it is probably part of the problem. Considering the fact that strategies formed by the managing team of the organization, during forming they stick to the system of values and certain practices. The values, the system of values, re-

³ Василев, В. Г. Кресналийска, О. Чорбаджийска, Ефективен публичен мениджмънт (2011), ЮЗУ „Неофит Рилски“, Бл., с. 29-31.

⁴ Efremovski, I., Vasilev, V. ORGANIZATIONAL CULTURE AND MOTIVATION IN PUBLIC ADMINISTRATION-A RELATION OF THE FUTURE IN THE PUBLIC MANAGEMENT. Journal of Process Management – New Technologies, (JPMNT), The International Scientific Conference "Knowledge - Capital of the Future" (held in Bansko, 27 - 30 November 2014 г., 101-106.;

present the nucleus of every organization's culture. Every organization is characterized with taking of values by the employees, because they are chosen paths, understandings which unite the creator's ideas expressed through vision, mission and strategy.

Strategical planning as Sapienza says (1985 in Ilieva, 2006) can be observed not only as a process long-term decision making, but as a way of interpreting of past events and as a signal that the future is meaningful for the organization. Ilieva (2006) says that strategy is in a lead, if it demands, after it is conducted, certain changes in the available culture, but the process of finding the solutions is defined by the values and the managers beliefs.

The organizational culture and strategy should be in a continuous synchronization. Certain authors highlight "the process of ellision of the strategy and the culture" as a condition for achieving perfection, also highlighting the fact that "however good and genius a strategy is, if the culture it is not possible to perform in practice, it will probably fail".

To join the organization means to realize in it, and to exchange goals and values with it-to accept it's as ours and to try to incorporate our own-that is how we get to an organizational culture. The vision of the organization represents an ideal in which are reflected the mutual values for which the organization aims, paints the organization's future, defines the direction of the activity and helps in the realization of the organizational culture. The mission, on the other hand, should represent a true motive for all the members of the organization. She must be the motive in which the employees can believe, because it is the only thing dignified to represent trust among people and the only thing that can connect them permanently, and make them faithful until the end, to commit to their effort, abilities, passion and all their strengths.

The Public goal is defined as a specific, well-known, wanted result of what, how much and when the public organization will achieve fulfillment of its mission and vision. The organization's purposes should be "SMART". The author of the "SMART" concept is unknown, but in the 1950s Peter Dracker used a similar classification.

It can be accepted, the combination of terms which define one goal as a "good SMART goal" is: S (specific)-the goal should be specific, concrete for the suitable organization. M (measurable)- the goal should be measurable; A (acceptable)-the goal should be accepted by the interested sides and the citizens; R (realistic)-the goal should be realistic, to match the possibilities of the organization; T(time-bound)- the goal should be time-oriented, with a deadline. The execution of this five criteria, means that the principles of "managing of goals" is completed.

To conclude, we can say that the organizational culture has a significant role in the formation and realization of the organizational strategy. The organizational culture is one of the basic factors for the efficiency of the organizations in the public sphere.

BIBLIOGRAPHY:

1. Kresnaliyska, G., Monitoring of Public Policies - A Modern Tool of Good Governance, American International Journal of Contemporary Research, Center for Promoting Ideas, USA, Vol. 5, No. 5; October 2015, pp. 43-47.
2. Василев, В., В. Александрова, Г. Кресналияска, М. Чешмеджиева (2011), Терминологичен речник по публичноправни науки и управление на публичната дейност, „Фенея“, С.
3. Василев, В. Г. Кресналияска, О. Чорбаджийска, (2011), Ефективен публичен мениджмънт, ЮЗУ „Неофит Рилски“, Бл.
4. Efremovski, Iv., Vasilev, V. ORGANIZATIONAL CULTURE AND MOTIVATION IN PUBLIC ADMINISTRATION – A RELATION OF THE FUTURE IN THE PUBLIC MANAGEMENT , Journal of Process Management – New Technologies , (JPMNT) , The International Scientific Conference “ Knowledge - Capital of the Future”(held in Bansko, 27 - 30 November 2014 г., 101-106.
5. Илиева, С. (2006), Организационна култура: Същност, функция, Промяна. УИ „Св. Климент Охридски“, С.
6. Каплан, С. Р., Нортън, П. Дейвид (2006), Стратегически карти – Да превърнем нематериалните активи в осезаеми резултати, „Класика и Стил“, С.
7. Кроиц, П. Фърстер, А. (2009), Следи вместо пепел – Как да работим с мисъл, Еастра Холдинг Груп, С.
8. Хикман, Р., Г., Силва, А., М., (1991), Търсене на съвършенството, Народна култура, С.
9. Cooper, M. (1990) Managing corporate culture to achieve growth and renewal. In: Rock, M., Rock, R. (eds). Corporate restructuring: A guide to creating the premium-valued company. N.Y.: McGraw-Hill.
10. Shein, E. (2004), Organizational Culture and Leadership. Published by Jossey-Bass.

- ¹ Асс.М-р Елена Златева- Факултет за правни науки
МСУ „Г.Р. Державин“ - Свети Николе, Република Македонија
elena.zlateva@msu.edu.mk
- ² Доц.Д-р Александар Илиевски – Факултет за правни науки
МСУ „Г.Р. Державин“ - Свети Николе, Република Македонија
Aleksandar.ilievski@msu.edu.mk
- ³ Доц.Др.Иван Ефремовски – Факултет за правни науки
МСУ „Г.Р. Державин“ - Свети Николе, Република Македонија
ivan.efremovski@msu.edu.mk

ПРИЧИНИТЕ И ФЕНОМЕНОТ НА ПЕРЕЊЕ ПАРИ

REASONS AND PHENOMENON OF MONEY LAUNDERING

Апстракт: Целта на овој труд е да се согледа што претставува овој феномен на перење пари за да ги откриеме причините зошто луѓето перат пари. Овој комплексен процес го разработуваме низ неговите три фази на пласман, прикривање и интеграција и на крајот во заклучокот даваме насоки преку обуки на луѓето кои работаат со оваа проблематика да го детектираат проблемот и да го навремено спречат.

Клучни зборови: Право, пари, Перење пари, криминал, фази

Abstract: The purpose of this paper is to see which is the phenomenon of money laundering in order to discover the reasons why people launder money. This complex process we elaborate through its three phases of placement, concealment and integration end at the end at the conclusion we give directions through training people who work in this area to detect the problem and timely prevented.

Keywords: law, money, money laundering, criminal, phases

1. ВОВЕД

Потребата од прикривање на нелегалните финансиски трансакции се јавува во услови кога криминалот е на високо ниво, па така слободното движење на капитал, стоки, услуги, луѓе и идеи доведува до појава на така наречените црни и сиви економии кои се секојдневен проблем како на национално така и на меѓународно ниво.

Користење на нелегалните финансиските трансакции има цел сокривање на идентитетот, изворот и/или дестинацијата на парите. Перењето пари е една од основните активности кои се карактеристични за сивата економија. Перењето пари се дефинира како: концентрирање на пари или други средства остварени од нелегални активности преку легитимни финансиски институции и бизниси за да се скрие изворот на средствата.¹

Во минатото, терминот „перење пари“ се однесувал само на финансиските трансакции коишто биле поврзани со организираниот криминал, но денес оваа дефиниција е проширена и ги вклучува и оние финансиски трансакции кои генерираат одреден профит како резултат на одредена нелегална активност (даночно затајување, двојно водење на сметководствената евиденција и сл.). Перење пари како нелегална активна дејност можат да го вршат поединци, помали или поголеми трговски друштва, корумпирани државни службеници, па дури и цели држави преку системот на прекуморски (offshore) банки. Прикриена, софистицирана и профитабилна криминална активност претставува феноменот перење на пари, а лицата кои се вклучени во нејзиното извршување се сметаат за ислучиво интелигентни и секогаш на чекор пред службите задолжени за нивно откривање. Меѓународните организации имаат точно определено кои земји претставуваат т.н. даночен рај, па како такви ги привлекуваат субјектите коишто се занимаваат со перење пари. Во оваа прикриена активност на перење пари се вклучени професионалци кои знаат како да го избегнат ризикот од нивно разоткривање користејќи најразлични методи и техники за префрлање на криминално стекнатите пари од една во друга земја.

Почетната загриженост во врска со перење пари започна со почетокот на нејзината врска со нелегалната трговија на наркотични супстанции (дроги). Целта на трговците со дрога им била да конвертираат обично мали апоени на валута во легални банкарски сметки, финансиски инструменти, или други средства. Денес, нелегално стекнатиот имот е произведен од страна на широк спектар на криминални активности, меѓу кои и политичката корупција, нелегална продажба на оружје и недозволена трговија со и експлоатација на човечките суштества. Без оглед на криминалот, перачите на пари да се впуштат во пласман, прикривање, и интеграција во процесот на претворање на нелегални приходи во очигледно легални пари или стока.²

Овој комплексен процес, перачите на пари го постигнуваат користејќи најразлични техники и благодарение на флексибилноста и приспособливоста на дејствијата, користењето на најновите технолошки достигнувања, генијалноста на превземените дејствија и секогаш доволниот број на ресурси .

¹ Fraud and money laundering Topic Gateway Series No. 31, The Chartered Institute of Management Accountants, 2006, str.3

² Paul Allan Schott, Reference Guide to Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism, Second Edition and Supplement on Special Recommendation IX, The World Bank, 2006, стр.1/7

2. ПОТРЕБАТА ОД ПЕРЕЊЕ ПАРИ

Потребата од перењето пари како мотив го има профитот кој се наоѓа во срцето на тој организиран криминал. Денес со сигурност може да кажеме дека парите се онаму каде што ќе кажат компјутерите. Главниот компјутер на една банка може да е во секоја држава и и да ги префрлува парите од еден во друг дел на компјутерот, и тогаш парите практично се на друго место.

Постојат неколку причини зошто луѓето перат пари. Во тие причини се вклучуваат:³

- » • криење на богатство : криминалците можат да го сокријат бесправно акумулираното богатство за да избегнат заплена од страна на властите
- » • избегнување на обвинение: криминалците може да избегнат гонење преку дистанцирање се себеси од незаконските средства
- » • избегнување даноци: криминалците можат да ги одбегнуваат даноците што ќе им се изречат на приходите од средствата
- » • зголемување на профитот: криминалците може да го зголемат профитот преку реинвестирање на нелегални средства во бизнисот
- » • да стане легитимен: криминалците можат да ги користат испраните средства за изградба на бизнис и да обезбеди легитимитет на овој бизнис

3. ФАЗИ НА ПЕРЕЊЕ НА ПАРИ

Со употреба на различни инструменти и различни методи во извршувањето на овој процес, сепак широко е прифатено прикажувањето на перењето на пари е трофазен процес: фаза на пласман (продажба на валканите пари), фаза на (филување) прикривање и фаза на интеграција (инвестирање на валканите пари во некоја легална активност).⁴

Фаза на Пласман - Почетната фаза на процесот вклучува поставување на незаконски добиени средства во финансискиот систем, обично преку финансиска институција. Ова може да се оствари со полагање готови пари во банкарска сметка. Големи суми на пари се поделени во помали, размена на една валута во друга, како и реализација на помали забелешки во поголеми вредности, можат да се случат во оваа фаза. Покрај тоа, нелегални средства може да се конвертираат во финансиски инструменти, како што се уплатници или чекови, и измешани со легитимни средства за да се пренасочи сомневањето. Исто така, пласманот може да се постигне од страна на купување готови пари на обезбедување или форма на договорот за осигурување.

Фаза на Прикривање - Втората фаза на перење пари се случува откако нелегално стекнатиот имот влегол во финансискиот систем, на која точка средствата, хартии од вредност или договори за осигурување се претвораат или да се пренесуваат на други институции, што дополнително ги одвојува од нивните криминални извори. Таквите средства тогаш може да се употребат за купување на други хартии од вредност, на договорите за осигурување или други лесно преносливи инвестиции и потоа се продаваат низ уште една институција. Средствата може да се пренесат и од каков било вид преносливи инструменти,

³ http://www.austrac.gov.au/elearning/pdf/intro_amlctf_money_laundering.pdf

⁴ Paul Allan Schott, Reference Guide to Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism, Second Edition and Supplement on Special Recommendation IX, The World Bank, 2006, ctp. I/7-1/9

како што се чек,уплатница, или обврзници, или може да се пренесуваат по електронски пат на други сметки во различни јурисдикции.

Фаза на Интеграција - Третата фаза ја вклучува интеграцијата на средства во законската економија.Ова е постигнато преку купување на средства, како што се недвижности, хартии од вредност или други финансиски средства, или луксузни стоки.

4.ЗАКЛУЧОК

Самиот феномен на перење пари и неговото спречување претставува комплексно прашање на кое мора да му се посвети големо внимание.Продирањето на оваа појава се чувствува не само на национално туку и на меѓународно ниво. Иако перењето пари како процес е доста динамичен и постојано се развива и бара нова форма на манифестација сепак,следењето на трансакциите е еден од најважните сегменти на процесот на спречување на перење пари.

Како мултигеографски и мултиделовен предизвик ,решението на проблемот во перењето на пари не може да се гледа на ниво на одредена организациска единица во финансиската институција или на ниво на одреден географски регион туку, треба да се разгледува во пошироки рамки.На сето ова допринесува и недоволната размена на податоци и информации кој претставува системска слабост кој треба да се надмине во иднината.За да се спречи перењето на пари, никаква технологија не може да помогне доколку лицата кои го спроведуваат целиот тој процес не се соодветно обучени.Во иднината, треба да се дава се поголемо значење на ефикасноста на обуките , односно потребата лицата на различни позиции да имаат различни обуки адекватни на нивните работни обврски.

КОНСУЛТИРАНА ЛИТЕРАТУРА:

1. Fraud and money laundering Topic Gateway Series No. 31, The Chartered Institute of Management Accountants,2006
2. Paul Allan Schott,Reference Guide to Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism, Second Edition and Supplement on Special Recommendation IX, The World Bank,2006
3. http://www.austrac.gov.au/elearning/pdf/intro_amlctf_money_laundering.pdf

351.941.076(497.7)

Доц.д-р Васко Стамевски,
 МСУ Г.Р.Державин, Св.Николе - Битола
 Доц.д-р Елизабета Стамевска,
 Европски Универзитет Р.Македонија

ВОНИНСТИТУЦИОНАЛНИ МЕХАНИЗМИ ЗА НАДЗОР И КОНТРОЛА ВРЗ СПРОВЕДУВАЊЕТО НА ЗАКОНИТЕ – НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ

Апстракт

Покрај тоа што институциите на државата, секоја на свој начин, вршат определен надзор и контрола врз спроведувањето на законите и другите акти, во Република Македонија се формирани определени тела, кои вршат контрола врз спроведување на правото и правните норми. Така, со закон се формирани неколку тела и комисии, кои во рамките на нивниот воспоставен делокруг на работа, ги вршат активностите, поврзани со контрола врз управата.

Таква е функцијата Народен правобранител, пред кого граѓаните ги доставуваат своите поплаки и жалби, поврзани со нивното незадоволство од функционирањето на органите на државната управа, кои ги прекршиле основните права и слободи на граѓаните.

Клучни зборови: надзор, контрола, правни норми, жалби, права и слободи.

NON-INSTITUTIONAL MECHANISMS FOR SUPERVISION AND CONTROL OVER THE IMPLEMENTATION OF LAWS - OMBUDSMAN

Abstract

Besides state institutions, each in its own way, performing certain oversight and control over the implementation of laws and other acts in the Republic of Macedonia have been established specific bodies that exercise control over law enforcement and legal norms. Thus, a law established several bodies and commissions, within their established scope of work, perform activities associated with the control of management.

Such is the function of the Ombudsman to whom citizens to submit their complaints and grievances related to their dissatisfaction with the functioning of the state governments, which violated the basic rights and freedoms.

Keywords: surveillance, control, legal norms, claims, rights and freedoms.

НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ

Народен правобранител претставува специјализирана институција, која врши посебен вид на вонсобраниска и вонсудска контрола врз администрацијата и ги штити слободите и правата на граѓаните, во однос на злоупотребите на власта на административната институција. Како независна, самостојна, професионална и стручна институција, во извршувањето на функциите и надлежностите, пред се, ги почитува принципите на објективност, непристрасност, одговорност, чесност, совесност, ажурност, итност, експедитивност, партиска неприпадност и еднаквост во заштитата на правата и слободите на граѓаните, без разлика на пол, боја, раса, вера и слично.

Народниот правобранител, познат во светот под името Омбудсман, како нова институција во правниот систем на нашата држава, е востановен со Уставот на Република Македонија¹. Со Законот за народниот правобранител² уврдена е надлежноста за заштита на уставните и законските права на граѓаните, кога истите се повредени од органите на државната управа, како и од други органи и организации, кои што имаат јавни овластувања.

Работите од својата надлежност Народниот правобранител ги врши врз основа и во рамките на Уставот и Законот, како и меѓународните правни акти за човековите слободи и права. Тој претставува „контролор на законитоста во работата на јавната управа, кој на овој начин се јавува како заштитник на правата на граѓаните, во нивните секодневни односи со овие органи“³. Ова е предвидено и во член 77, од Уставот на Република Македонија.

Народниот правобранител е орган кој ги штити „уставните и законските права на граѓаните и на сите други лица, кога истите им се повредени, со акти, дејствија и пропуштања на дејствија, од страна на органите на државната управа и од други органи и организации што имаат јавни овластувања и кој презема дејствија и мерки за заштита на начелата на недискриминација и соодветна и правична застапеност на припадниците на заедниците, во органите на државната власт, органите на единиците на локалната самоуправа и јавните установи и служби“.⁴

Помош и интервенција од Народниот правобранител може да побара секој граѓанин на Република Македонија и странец (лично или преку свој полномошник), кога ќе оцени дека некое негово уставно и законско право му е повредено, со акти или дејства на органи на државната управа и други органи и организации што имаат јавни овластувања. Заштита на правото пред Народниот правобранител може да се бара, откако, претходно, граѓанинот се обратил (поднел барање, молба, побарал помош, интервенција или друго дејство) до надлежниот орган или организација, а притоа тој орган или организација донел или не донел акт, презел, односно не презел соодветно дејство, при што, од страна на граѓаните се иницира постапка пред Народниот правобранител, со поднесување претставка (поплака, жалба), која може да се достави лично во канцеларијата на Народниот правобранител, по пошта, усно на записник кај Народниот правобранител, по телефакс или по електронска пошта.

За илустрација: „Народниот правобранител, во 2011 година, постапил по

1 Устав на Република Македонија, Службен весник на РМ, бр. 52/91, бр. 1/92, бр. 31/98 и бр. 91/01.

2 Законот за народниот правобранител, Службен весник на РМ бр. 60/03.

3 Павловска-Данева, Ана, Омбудсман, Скопје, 2000, стр. 11.

4 Закон за народниот правобранител, Сл. Весник на Р. Македонија, бр. 60/03 од 22.09.2003 год.

вкупно 5074 претставки, а истата година биле поднесени 4256 претставки, од 4711 граѓани. Најголем број од претставките биле поднесени од областа на правосудството или вкупно 732 (17,2%). Од областа на заштитата на правата, при полициски постапки, се поднесени 170, односно 4,21% итн. Карактеристично е тоа што во 2011 година бројот на поднесени преставки бил за 5,27 % поголем од предходната година⁵.

Народниот правобранител може да покрене постапка и по сопствена иницијатива.⁶ Така, „од вкупно 5074 преставки, по кои Народниот правобранител постапувал, во 2011 година, во 39 случаи покренал постапка по сопствена иницијатива“, но треба да се нагласи дека за продолжување на постапката потребна е согласност од граѓанинот, кому му е повредено уставното или законското право.

Работите што спаѓаат во надлежност на Народниот правобранител и по кои тој постапува, се поделени во четири на области:

- » Граѓанските слободи и права и права на припадниците на заедниците;
- » Права на социјална заштита и социјална сигурност;
- » Економски права и уредување и хуманизација на простор; и
- » Права на работа, еколошки права и права на корисниците на услуги⁷.

Во Извештајот на Европската комисија од 2011, беа дадени констатации за работата на Народниот правобранител, каде се вели: „Канцеларијата на народниот правобранител примила 4043 жалби, за 2010 година, што е зголемување од 11%, споредено со 2009 година, а констатирани се прекршоци во 20% од случаите на кои се работело (987 од вкупно 4828 случаи). Препораките на Народниот правобранител се прифатени во 791 случај, при што забележано е зголемување од 71 % во однос на 2009 година. Најголем број на прекршоци се регистрирани во областа на правата на сопственост (19%), потоа во правата на потрошувачите (12,4%), и на крајот во судството (10%). Комисиите на Владата во втор степен и понатаму најмалку одговориле на упатствата на Народниот правобранител“.⁸

Покрај другите работи, Народниот правобранител, во рамките на својата надлежност, преку вршење посети и увиди во органите на државната управа и други органи и организации кои имаат јавни овластувања, ги следи состојбите во однос на обезбедувањето, почитувањето и заштитата на уставните и законските права на граѓаните и почитување на начелата на недискриминација, како и соодветна и правична застапеност на припадниците на заедниците.

Народниот правобранител е „парламентарен претставник, должен да постапува по претставките на граѓаните, како и по сопствена иницијатива, секогаш кога ќе забележи незаконитост или нецелисходност во работењето на органите на администрацијата (во некои земји и судовите), кога е сторена повреда на основните човекови права и слободи и се исцрпени сите правни средства за нивната заштита“.⁹

Народниот правобранител претставува институција која не е во состојба непосредно и директно да одлучува, односно да носи мериторни одлуки за определени права на граѓаните. Исто така, тој не е овластен да донесува задолжителни одлуки, да ги менува актите кои се донесени во некоја

5 Годишен извештај од Народниот правобранител за 2011 год

6 Исто.

7 Види повеќе: Деловник на Народниот правобранител, член 8.

8 Европска комисија: Работен документ на службите на комисијата, Извештај за напредокот на Република Македонија, 2011 год, Брисел, 12.10.2011 год.

9 Гризо, Наум и др., Јавна администрација, Скопје, 2008, стр. 307 (цитирано дело: Павловска-Данева, 2000).

административна постапка, да поднесува жалби против тие акти, нема право да покрене управен спор, итн. Одлуки, кои ги донесува во одредена постапка, се од советодавен карактер.

Суштината на неговата работа е на адекватен начин да истражи, да ја запознае јавноста со истрагата и резултатите, доколку ги има, а сето тоа да е поткрепено со неговиот авторитет и тежина на неговите изјави. Тој може да дава препораки, а за определени потешки повреди на законитоста и неправилност при извршувањето на законите, на одговорните работници, може да им изрече опомени.

Во случаи кога Народниот правобранител ќе констатира дека се повредени уставните и законските права на подносителот на претставката, утврдени со закон, „може да даде препораки, предлози, мислења и укажувања, за начинот на отстранување на констатираните повреди“¹⁰. Препорака дава кога со сигурност е утврдено дека станува збор за повреда на правата со конкретен акт или дејствие, а мислење кога ќе оцени дека е потребна измена или дополнување на општ акт на органот или организацијата). Укажувања се упатуваат во случаи кога од фактичката состојба произлегува дека со продолжувањето на одредено однесување на органот или организацијата, би се повредиле правата на подносителот на претставката

Народниот правобранител, меѓудругото, може да:

- » Предложи повторно спроведување на определена постапка, во согласност со закон, ако се исполнети законските услови за повторување или обнова на постапката, по барање на странката или ако има основ за промена на управниот акт, по службена должност;
- » Покрене иницијатива за поведување дисциплинска постапка, против службено или одговорно лице, ако оцени дека со неговото постапување, односно непостапување, има основ за сомнение дека ја прекршило работната или службената должност;
- » Поднесе барање до надлежниот јавен обвинител, за утврдување казнена одговорност, доколку се оцени дека постои основано сомение за сторен прекршок или кривично дело предвидени со закон;
- » Побара времено одложување на извршувањето на управниот акт, до одлуката на второстепениот орган или до донесување одлука од надлежен суд, ако констатира повреда на правата, а извршувањето на управниот акт би предизвикало ненадоместлива штета за некоја од странките во спорот.¹¹

Според извештајот на Народниот правобранител, во 2011 година, „од вкупно 5074 претставки, поднесени до него, постапката била завршена за само 4200 или 82,77%, што не значи и дека било позитивно решено по нив. Исходот, за таа година, бил таков што за 1938 случаи или 46,14%, постапката е запрена, за 738 или 22,33% постапката воопшто не е покрената, а за 1066 или 25,38%, постапено е по констатација на Народниот правобранител за повреди на уставните и законските права“.¹²

Едно од покарактеристичните овластувања кои ги има Народниот правобранител е правото да поднесува предлози до Собранието на РМ, за определени реформи во законодавството, кои се детеминирани од основната

10 Закон за народниот правобранител, член 32.

11 Види повеќе: Закон за народниот правобранител „Сл. весник на Р Македонија“ бр.60/03 од 22.09.2003 год.

12 Годишен извештај на Народниот правобранител за 2011 год.

улога на Народниот правобранител - следење и грижа за законитоста и целисходноста на работата на државните органи. При извршувањето на својата функција, тој секогаш се наоѓа во ситуација да „...суди за постојните закони и за нивните недостатоци“¹³. Самото негово функционирање не треба да го остави индиферентен, кон определени постапки на државните органи, кои се во согласност со постоечката законска регулатива, па од тие причини народниот правобранител „мора да биде овластен, во својот извештај, да ја изнесе потребата од менување на законот, па и да предложи конкретна промена“.¹⁴

Иако, една од темелните вредности на уставниот поредок на Република Македонија е почитувањето на демократските принципи и човековите права, членот 9, од Уставот на Република Македонија, претставува показател дека дискриминацијата сеуште постои. Според извештајот на Народниот правобранител, „нееднаквиот третман на граѓаните, делбите и исклучувањата, по разни основи, остануваат забележителни појави, правосудниот систем сеуште е со долготрајни постапки, додека социјалниот ризик на граѓаните, како потрошувачи, е се’ поизразен, поради некавалитетните услуги и производи со високи цени“.¹⁵ Народниот правобранител е должен соодветно да реагира, со цел органите на власта да преземат адекватни мерки, преку донесување на закон, кој ќе ја гарантира еднаквоста на граѓаните.

За степенот на обезбедувањето, почитување, унапредување и заштита на уставните и законските права на граѓаните, почитувањето на начелата на недискриминација и соодветна и правична застапеност на припадниците на заедниците, од страна на органите на државната управа и други органи и организации, кои имаат јавни овластувања, Народниот правобранител го информира Собранието на Република Македонија, со годишен извештај. „Извештајот се разгледува на седница на Собранието, на која задолжително присуствуваат членови на Владата на Република Македонија, односно нејзини претставници“.¹⁶

Освен препораки, предлози, мислења и укажувања, за определени потешки повреди на законитоста и неправилноста при извршувањето на законите, доколку оцени дека постои основано сомение за сторен прекршок или кривично дело или некој друг облик на злоупотреба на власта¹⁷, Народниот правобранител може да поднесе барање до надлежниот јавен обвинител за утврдување казнена одговорност.

„Народниот правобранител, покрај другите иницијативи, во 2011 година, до Јавниот обвинител, поднесол и 2 иницијативи за покренување на постапка заради утврдување на казнена одговорност, како и еден предлог за покренување на дисциплинска постапка против одговорни или службени лица, во органите и организациите“.¹⁸

Во вакви ситуации Народниот правобранител не може ништо повеќе да направи и целата одговорност паѓа врз органите на државната и јавната управа,

13 Гризо, Наум и др., Јавна администрација, Скопје, 2008, стр. 323-324.

14 Исто, стр. 324.

15 http://ombudsman.mk/ombudsman/MK/novosti_i_nastani/1122/narodniot_pravobranitel_go_objavi_i_do_sobranieto_go_dostavi_godishniot_izveshtaj_za_2011_godina.aspx.

16 Види: Закон за народниот правобранител, Сл. весник на Р Македонија, бр.60/03 од 22.09.2003 година, член 36.

17 Овде може да се спомене примената на дискреционите овластувања од страна на јавен службеник, при што со нив, според граѓаните, им се прекршени некои од основните права и слободи.

18 Годишен извештај на Народниот правобранител за 2011, стр. 30.

кои пак се задолжени за преземање на натамошни мерки, по повод неговите барања и иницијативи.

ЗАКЛУЧОК

Иако, за заштита на своите права, граѓаните ги имаат на располагање Законот за постапување по претставки и предлози и институтот Народен правобранител, сепак, тие реагираат само во ситуации кога се засегнати нивните лични права, а посебно доколку тоа се случува во рамките на одредени административни постапки. Поради обемот на овластувања на Народниот правобранител и бавното постапување на релевантните институции, изречени се мал број на санкции и примената на овие одредби е ефикасна во многу мала мера. Со други зборови, сериозно е загрозувана целисходноста на процедурата за поплаки, затоа што дури и кога Народен правобранител пријавува повреди граѓаните немаат никаква корист од тоа и нивните права остануваат незаштитени. Истото се однесува и на инспекциските органи, затоа што граѓаните поднесуваат поплаки и пријави до надлежните органи, но никој не постапува по нив.

Сите овие состојби можат сериозно да влијаат врз функционирањето на правниот систем и почитувањето на основните човекови слободи и права. Но, доколку активностите на Народниот правобранител се правилно насочени, а од другите органи и правилно прифатени, со право може да се очекува успешност и оправданост на неговата функција, во насока на заштита на правата на човекот и граѓанинот, од злоупотребите на власта.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА:

1. Гризо, Наум и др., Јавна администрација, Скопје, 2008
2. Устав на Република Македонија, Службен весник на РМ, бр. 52/91, бр. 1/92, бр. 31/98 и бр. 91/0
3. Закон за народниот правобранител, Сл. весник на Р Македонија, бр.60/03 од 22.09.2003
4. Годишен извештај на Народниот правобранител за 2011
5. Европска комисија: Работен документ на службите на комисијата, Извештај за напредокот на Република Македонија, 2011 год, Брисел, 12.10.2011
6. Деловник на Народниот правобранител,

343.91-053.6:343.85(497.7)

Доц.д-р Васко Стамевски,
 МСУ Г.Р.Державин, Св.Николе - Битола
 Доц.д-р Даниел Павловски,
 МСУ Г.Р.Державин, Св.Николе - Битола

КОНЦЕПТОТ „ПРАВДА ЗА ДЕЦАТА“ ВО СПРАВУВАЊЕ СО ПОЈАВАТА НА ДЕТСКО ПРЕСТАПНИШТВО

Апстракт

Со цел успешна превенција и справување со детското престапништво неопходно е вложување на максимални напори од страна на сите релевантни субјекти во државата, но и креирање на систем кој ќе овозможи навремено, ефикасно и соодветно постапување во секој одделен случај. Од тие причини, овој труд е насочен кон објаснување на основните карактеристики на концептот „Правда за децата“, како и на казнено правните аспекти на детското престапништво.

Клучни зборови: детско престапништво и правда за децата.

THE CONCEPT „JUSTICE FOR CHILDREN“ IN DEALING WITH JUVENILE DELINQUENCY

Abstract

In order to have a successfully prevention and to deal with juvenile delinquency, it is necessary all stakeholders in the country to make strong efforts, but also to create a system which will provide timely, effective and an appropriate action in each case.

For these reasons, this paper is aimed at explaining the main characteristics of the concept of "Justice for Children", as well as the criminal law aspects of juvenile delinquency.

Keywords: juvenile delinquency and justice for children.

ВОВЕД

Во најширока смисла, под поимот детско престапништво се подразбира однесување со кое се кршат правните и моралните норми во одредено општество и кое предизвикува општествена реакција која е насочена кон заштита на индивидуалните и општествените добра и вредности. Ова значи дека малолетникот доаѓа во судир со општеството, односно неговите норми, вредности и закони.

Во минатото голем дел од терминологијата која се употребуваше во рамки на детското престапништво вршеше стигматизација на малолетникот и неговата личност. За разлика од тоа, современиот пристап, меѓу другото, подразбира користење термини кои не го етикетаат и стигматизираат малолетникот.

Детското престапништво претставува термин кој во Република Македонија се употребува од понов датум, односно за прв пат се среќава во измените и дополнувањата на Законот за малолетничка правда кој подоцна прерасна во Закон за правда за децата (Службен весник бр.148/13). На овој начин Република Македонија концепциски и терминологски се доближи до меѓународните препораки и документи кои се ратификувани од страна на државата, особено со препораките кои произлегуваат од Конвенцијата за правата на децата.

КОНЦЕПТОТ ПРАВДА ЗА ДЕЦАТА

Детското престапништво претставува исклучително комплексна појава која не смее да се третира на ист начин како и престапничкото однесување кај возрасните лица. Кривично-правните системи најчесто се фокусирани кон казнување на сторителот, додека многу малку прават за да ги утврдат или надоместат направените штети од стореното дело. Исто така, овие системи често не успеваат да ги идентификуваат проблемите и ситациите кои го навеле сторителот да го стори конкретното дело.

Имајќи во предвид дека станува збор за мултидимензионална појава која наметнува изнаоѓање на современи методи и пристапи за нејзино превенирање и/или успешно справување, во се поголем број земји, вклучително и во Република Македонија, се промовира и имплементира концептот „Правда за децата“.

Концептот на „Правда за децата“ ги опфаќа:

- » децата кои дошле во судир со законот (односно, деца кои биле посочени, обвинети или препознаени како прекршители на кривичниот закон);
- » децата кои се нашле во улога на жртви или сведоци на криминал;
- » како и децата во ризик од вклучување во кривично-правниот систем (дали поради социјалната положба или бидејќи направиле дело кое би се сметало за криминал доколку би биле на возраст на кривична одговорност).

Станува збор за сеопфатен концепт кој е насочен кон најдобрите интереси на сите деца кои дошле во контакт со правниот и останатите релевантни системи. Концептот на „правда за децата“ суштински се разликува од оној за „малолетничка правда“, затоа што не се однесува само на децата кои дошле во судир со законот, туку на сите деца кои се нашле во допир со законот, на пример децата жртви и децата сведоци.

Сите мерки кои се преземаат во рамки на концептот правда за децата го имаат во предвид најдобриот интерес на детето. Притоа, водејќи сметка да не бидат нарушени правата на други лица, без оглед дали станува збор за деца или возрасни. Заради ранливоста на децата се настојува да се има проактивен пристап преку користење соодветни мерки и активности за обезбедување заштита и здрав развој на децата.

Имајќи во предвид дека во концептот правда за децата се вклучени голем број на стручни лица, државни тела и институции, но и организации од граѓанскиот сектор, истиот настојува да се обезбеди ефикасна и ефективна нивна меѓусебна соработка. Ова е особено важно со цел децата да бидат ослободени од повеќекратни проценки, но и несоодветни интервенции и постапки. Притоа водејќи сметка за доверливоста на постапката и информациите кои се однесуваат на децата.

Овој концепт е насочен кон решавање на конфликтот, но и надоместување на предизвиканата штета. Во текот на постапката се работи на поттикнување на оние кои ја предизвикале штетата, да ги сфатат и прифатат ефектите кои ги предизвикале со стореното дело, притоа давајќи им можност да ги надоместат предизвиканите последици. Исто така, особено внимание им се посветува и на жртвите, што не беше случај во минатото. На жртвите им се дава можност да се утврдат претрпените штети и повреди, како резултат на што ќе остварат соодветно надоместување на претрпената штета. Значи, им се дава можност на децата активно да учествуваат и да ги изразат сопствените ставови и мислења.

Во текот на постапката се работи во насока на поттикнување на лицата кои се засегнати од извршеното дело, и жртвата и сторителот да дојдат до заеднички договор во врска со соодветно разрешување на ситуацијата. Односно одредување на најсоодветна санкција, како и начин за надоместување на направената штета. Иако санкционирањето преставува еден од важните аспекти, сепак акцентот се става врз соодветно надоместување на штетите и повредите предизвикани со делото, заздравување на жртвата или заедницата и обезбедување целосна реинтеграција на сторителот.

За успешен исход од исклучителна важност е да се работи во насока сторителот да преземе одговорност за она што го има сторено. Да му се укаже дека таквото однесување е неприфатливо и казниво, но во исто време и да ги сфатат последиците кои ги претрпеле жртвата и заедницата. Во овој контекст, на жртвите треба да им се даде можност активно да партиципираат во процесот на одредување најсоодветниот начин на кој сторителот ќе ја надомести предизвиканата штета.

Во работата со малолетни престапници од исклучителна важност е секогаш кога за тоа постојат услови да се разгледаат сите можности кои стојат на располагање за избегнување на контакт со формалниот судски систем. Имајќи во предвид дека станува збор за малолетни лица кои сеуште се во фаза на раст и развој, како и фактот дека дел од престапничките дела се прават од непромисленост или невнимание, вклучувањето во судска постапка и изрекувањето на строги санкции често не ги даваат посакуваните резултати, а во одредени случаи може да имаат и спротивен ефект. Од тие причини, современиот пристап кој е базиран на научни сознанија и практични искуства, препорачува употреба на мерки за пренасочување.

Најчесто применувани форми на пренасочување се неинтервенирање, опомена и формални предупредувања, упатување во сервис во заедницата и медијација. Која форма на пренасочување ќе се употреби зависи од видот, сериозноста и спецификите на стореното дело, како и од индивидуалните карактеристики на малолетникот и состојбата во неговото семејство.

Пренасочувањето се применува само кога се има цврсти докази дека малолетникот го има извршено конкретното дело, но и самиот малолетник без примена на сила, притисок, заплашување или закана, превзема одговорност за стореното дело. За да се примени некоја форма на пренасочување, неопходно е да се добие согласност од малолетникот или неговиот родител/старател. Притоа, малолетникот треба да биде информиран за своите права, како и за сите судски и вонсудски постапки во кои е вклучен или може да биде вклучен.

Од теоретски аспект пренасочувањето може да се примени за различни престапи, сепак во праксата најчесто се користи за престапи кои се извршени

првпат и истото може да се употреби во различни фази од постапката. Неговата цел е да го пренасочи малолетникот подалеку од формалниот кривично-правен систем, притоа создавајќи услови за позитивно воспитно влијание врз неговата личност.

КАЗНЕНО ПРАВНИ АСПЕКТИ НА ДЕТСКОТО ПРЕСТАПНИШТВО

Со законот за правда за децата¹ уредено е постапувањето со деца кои се наоѓаат во ризик, како и малолетни сторители на дејствија што со закон се определени како кривични дела и прекршоци. Исто така, со овој закон определени се и услови преку кои ќе се овозможи примена на мерките на помош, грижа и заштита, воспитни и алтернативни мерки и за казнување на малолетниците, положбата, улогата и надлежноста на органите што учествуваат во постапувањето со деца во ризик и малолетни сторители на дејствија што со закон се определени како кривични дела и прекршоци и извршувањето на воспитните и алтернативните мерки и казни.²

Примената на мерките и санкциите како и постапувањето со малолетниците, е во насока и се подредени на нивните интереси за заштита, воспитување, превоспитување и правилен развој.

Исто така, при примената на мерките и санкциите и во постапките определени со законот на малолетникот можат да му бидат одземени или ограничени определени права. Одземањето или ограничувањето на тие права мора да е во мера што одговара на достигнатиот степен на развој, на неговата личност и на неговата потреба за отстранување на состојбите што влијаат тој да врши кривични дела или прекршоци.

Оттука, мерката или санкцијата која треба да му биде изречена на малолетникот, мора да одговара на неговата личност, понатаму, тежината на кривичното дело или прекршокот и неговите последици, потребата од негово воспитување, превоспитување, образование и развој, заради обезбедување и заштита на најдобриот интерес за малолетникот

Санкциите кои се изрекуваат спрема малолетници се движат од воспитни мерки, алтернативни мерки, прекршочни санкции, мерки на безбедност, до конфискацијата на имот и имотна корист и предмети прибавени со кривични дела и прекршоци

ВИДОВИ ВОСПИТНИ МЕРКИ

Согласно законот, на малолетен сторител на кривично дело може да му се изречат неколку воспитни мерки: дисциплински мерки укор или упатување во дисциплински центар за малолетници; мерки на засилен надзор од страна на родителите или старателот, згрижувачко семејство или од страна на центарот и заводски мерки упатување во воспитна установа или во воспитно - поправен дом.

Укорот се изрекува ако е доволно и само прекорување на малолетникот за стореното кривично дело. Ова значи дека не е нанесена голема штета и притоа на малолетникот ќе му се укаже на штетноста од неговата постапка и ќе се предупреди дека во случај на повторно извршување кривично дело спрема него

¹ Закон за правда за децата „Службен весник на Република Македонија“ бр. 148 од 20 октомври 2013 година.

² Исто член 1, став, 1

може да биде изречена друга кривична санкција.

Мерката, упатување во дисциплински центар за малолетници, судот ќе ја изрече на малолетник кога е потребно со соодветни краткотрајни мерки да се изврши влијание врз личноста и поведението на малолетникот.

Засилен надзор од страна на родителите или старателот, судот ќе изрече тогаш кога од страна на родителите или старателот е пропуштено, а истите се во можност, да вршат надзор над малолетникот. Доколку, родителите или старателот на малолетникот не се во можност да вршат надзор над него или ако тоа основано не може да се очекува од нив, тогаш малолетникот ќе биде предаден на друго семејство кое изразило желба да го прими и кое има можност да врши засилен надзор над него. Од друга страна, ако родителите или старателот не се во можност да вршат засилен надзор над малолетникот, а не постојат услови за предавање на малолетникот на згрижувачко семејство заради вршење ваков надзор, тогаш малолетникот ќе биде ставен под надзор на центарот за социјална работа.

Упатување во воспитна установа врши судот кога треба да се обезбеди постојан надзор од страна на стручни лица (со стручна и школска подготовка за воспитувачи) врз малолетникот заради воспитување, превоспитување и правилен развој.

Од друга страна упатување во воспитно-поправен дом се врши тогаш кога спрема малолетникот треба да се применат потрајни и засилени мерки за воспитување и превоспитување и негово целосно одвојување од дотогашната средина.

КАЗНУВАЊЕ НА МАЛОЛЕТНИЦИ

Постојат неколку казни кои може да се изречат врз малолетниците односно врз постарите малолетници. Законот пропишува дека може да се казни само кривично одговорен постар малолетник, ако поради тешките последици од кривичното дело и високиот степен на кривичната одговорност не би било оправдано да се изрече воспитна мерка. Оттука, на постар малолетник можат да му се изречат следните казни:

- » малолетнички затвор;
- » парична казна;
- » забрана на управување со моторно возило од определен вид или категорија и
- » протерување на странец од земјата.

Малолетнички затвор може да се изрече на кривично одговорен постар малолетник кој сторил кривично дело за кое е пропишана казна затвор од пет години или потешка казна. Овде законот пропишува квалификторна околност која се однесува на тоа, делото да е сторено под особено отежнувачки околности и при висок степен на кривична одговорност на сторителот и притоа не би било оправдано да се изрече воспитна мерка.

Парична казна на казна може да му се изрече на кривично одговорен постар малолетник кој од користољубие сторил кривично дело за кое е пропишана казна затвор од најмалку три години, при што, овде е важна тежината на стореното дело

Забрана на управување со моторно возило и протерување странец од земјата. Забраната на управување со моторно возило, возило од определен вид или категорија и протерување странец од земјата се изрекуваат под условите за

нивното изрекување определени во Кривичниот законик.

Алтернативни мерки. Со законот за предвидени и алтернативни мерки како замена за потешка казна и притоа, на кривично одговорен постар малолетник за стореното кривично дело можат да му се изречат следниве алтернативни мерки:

- » условна осуда со заштитен надзор;
- » условно прекинување на водење на постапка спрема малолетникот и
- » општокорисна работа.

Примена на мерки на безбедност се практикуваат и зависат од условите предвидени со Кривичниот законик, при што спрема малолетник, покрај, воспитната мерка или казната може да се изрече мерка на безбедност задолжително психијатриско лекување и чување во здравствена установа, или задолжително психијатриско лекување на слобода или задолжително лекување на алкохоличари и зависници од дрога и други психоактивни супстанции.

Санкции за прекршоци кои можат да му се изречат на помлад малолетник се: дисциплинска мерка укор или мерка на засилен надзор од страна на родителите или старателот или мерки на засилен надзор од страна на центарот за социјална работа.

ЗАКЛУЧОК:

Концептот „Правда за децата“ има проактивен пристап и ги става во активна позиција сите малолетници кои се нашле во допир со нормативниот систем, без оглед дали во улога на жртви, сведоци или сторители. Но, за негова успешна имплементација неопходно е да се обезбеди координација и активно учество од страна на сите релевантни субјекти во државата.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА:

1. Access to justice for children, Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights (2013).
2. Committee on the Rights of the Child (2013). General Comment No. 14 on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration, CRC/C/GC/14.
3. Hayes, H., McGee T. R., Punter H. and Cerruto M. J. (2014), Agreements in Restorative Justice Conferences: Exploring the Implications of Agreements for Post-Conference Offending Behaviour, The British Journal of Criminology, 54 (1): 109-127.
4. Phoenix, J. (2016), Against Youth Justice and Youth Governance, for Youth Penalty, The British Journal of Criminology, 56 (1): 123-140.
5. Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights (December 2013) 'Access to Justice for Children'.
6. Закон за правда за децата „Службен весник на Република Македонија“ бр. 148 од 20 октомври 2013 година.

35.076.7:340-13(497.7)„2006/2015“

М-р Сашко Милев,
 МСУ „Г.Р.Державин“, Свети Николе – Битола, Р. Македонија
 saskomilev@yahoo.mk
 Д-р. Анета Станчевска,
 МСУ „Г.Р.Державин“, Свети Николе – Битола, Р. Македонија
 anetastancevska@yahoo.com

КАРАКТЕРИСТИКИ НА ПРЕКРШОЧНАТА ПОСТАПКА ПРЕД ПРЕКРШОЧНИТЕ ОРГАНИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО ЗАКОНИТЕ ЗА ПРЕКРШОЦИТЕ ОД 2006 И 2015 ГОДИНА

FEATURES OF THE INFRINGEMENT PROCEEDING BEFORE THE INFRINGEMENT ORGANS IN REPUBLIC OF MACEDO- NIA IN THE INFRINGEMENT LAWS OF 2006 AND 2015

Апстракт: Трудот ја обработува улогата, поставеноста и карактеристиките на прекршочната постапка што ја водат прекршочните органи во Република Македонија, споредбено во Законот за прекршоци од 2006 година и Законот за прекршоци од 2015 година.

Во самостојна Република Македонија, за прв пат покрај Судовите е овозможено и Органите на управата преку прекршочните органи да водат прекршочна постапка и изрекуваат прекршочни санкции со донесувањето на Законот за прекршоците во 2006 година.

Со новиот Закон за прекршоците донесен во 2015 година, надлежноста за водење на прекршочна постапка, покрај судовите останува и на прекршочните органи, со нов квалитет и посуштинска улога изразена преку двостепеност на постапката, правните лекови и други нови елементи.

Клучни зборови: Прекршочни органи, прекршок, прекршочна постапка, прекршочни санкции, жалба, управен спор.

Abstrakt: The labor is reworking the role, the placement and the characteristics of the infringement proceedings which is led by the misdemeanor authorities in Republic of Macedonia, which is compared in the law for offences from 2006 and the law for offences from 2015.

In independent Republic of Macedonia, for the first time despite the courts it is enabled for the Organs of the management to lead infringement proceedings through the misdemeanor authorities and impose misdemeanor sanctions by adopting the law for offences in 2006.

With the new Law for offences which is brought in 2015, the jurisdiction for leading an infringement proceedings, despite the courts it also remains to the criminal authorities, with a new quality and even more crucial role, expressed through the two instances of the proceedings, the law drugs and new other elements.

Key words: misdemeanor authorities, offense, infringement proceedings, misdemeanor sanctions, complaint, administrative dispute.

ВОВЕД

Во повоената Југославија првиот закон што ја регулира прекршочната област е Основниот закон за прекршоци¹, донесен на 17.12.1947 година, во кој за прекршоците биле предвидени административни казни поради незначителната општествена опасност на истите. Постапката била административно казнена а ја воделе органите на управата, преку извршните одбори на околиските и градските народни одбори.

Основниот закон за прекршоци² бил изменет и дополонет на 26.11.1958 година, со кој прекршоците добиле на тежина и за нив покрај административните казни биле предвидени и заштитни мерки и тие веќе не се незначително општествено опасни. Прекршочната постапка ја воделе општински и околиски судија за прекршоци и второстепено Совет за прекршоци.

На 28.07.1965 година, од страна на Собранието на Социјалистичка Република Македонија е донесен Законот за органите за водење на постапката по прекршоците³ и единствени органи за водење на постапката се општинскиот судија за прекршоци и републичкиот совет за прекршоци, така што прекршочната постапка е исклучиво казнено судска.

Со новиот Закон за прекршоците⁴, донесен на 12.07.1973 година, од страна на Собранието на Социјалистичка Република Македонија, за прв пат се предвидуваат казни и заштитни мерки и се применува начелото на законитоста, прекршочната постапка ја водат

Судија за прекршоци и Републички совет за прекршоци, како второстепен орган, постапката е казнено-судска.

Со донесувањето на Законот за судовите⁵, од 08.03.1975 година се формираат специјализирани органи-Судови за прекршоци и Републички суд за прекршоци, за прв пат за судиите се бара да бидат дипломирани правници со положен правосуден испит.

Со донесувањето на Законот за прекршоци⁶ од 31.12.1984 година, за прв пат во прекршочната материја се употребува терминот прекршочни санкции.

Со донесувањето на Законот за прекршоците⁷ од 26.03.1997 година, радикално се менува прекршочната област, бидејќи прекршоците стануваат казниво неправо различни од кривичните дела само според тежината и квантитативните мерила, за прв пат постапката ја водат Основен суд и Апелационен суд и се употребува терминот обвинет, постапката е строго казниво судска постапка.

За прв пат во самостојна Република Македонија, освен судовите е овозможено и органите на управата да водат прекршочна постапка и изрекуваат прекршочни санкции, со донесувањето на Законот за прекршоците⁸ од 12.05.2006 година.

Поагајќи од бившата Југословенска држава, прекршочното право се менувало со развојот на општеството и државата така и прекршочната постапка,

1 Службен весник на ФНРЈ бр.107/47

2 Службен весник на СРМ бр.49/58

3 Службен весник на СРМ бр.28/65

4 Службен весник на СРМ бр.29/73

5 Службен весник на СРМ бр.6/75

6 Службен весник на СРМ бр.43/84

7 Службен весник на СРМ бр.14/97

8 Службен весник на РМ бр.62/06

во почетокот била административна казнена, судска казнена, потоа комбинирана управно-казнена, кој статус го има и со најновиот закон за прекршоците од 2015 година.

ПРЕКРШОЧНА ПОСТАПКА ПРЕД ПРЕКРШОЧЕН ОРГАН ВО ЗАКОНОТ ЗА ПРЕКРШОЦИТЕ ОД 2006 ГОДИНА

Прекршочната постапка пред прекршочните органи со Законот за прекршоците од 2006 година, е предвидена во глава тринаесетта и глава четиринаесетта со вкупно 11 членови, во кои се разработени главните карактеристики и позначајните елементи на истата, постапка ја води Комисија за одлучување по прекршоци, составена од овластени службени лица, со соодветен степен на стручна подготовка и работно искуство, а најмалку еден од членовите е дипломиран правник со положен правосуден испит.

Прекршочната постапка се поведува по службена должност, по барање на овластено службено лице или по барање на овластен орган-органите на државната управа, јавниот обвинител, органите на единиците на локалната самоуправа и други органи и организации. Прекршочниот орган по утврдувањето на условите за поведување на постапка, ќе прибави известувања и докази за прекршокот и по утврдувањето на законските услови, спроведува прекршочна постапка и донесува одлука за прекршок.

Предвидено е дека за прекршоците се одлучува во итна постапка, освен ако со прекршокот, настанала телесна повреда, покрај глобата за прекршокот е предвидена и санкција забрана за управување со моторно возило, забрана за вршење на професија, дејност или должност, ако е потребно да се одлучи за имотно барање и во случаи определени со закон. Прекршочниот орган, по службена должност ќе ги утврди доказите и фактичката состојба и пред донесувањето на одлуката за прекршок писмено ќе го извести сторителот дека во рок од три дена може писмено да се изјасни за фактите и доказите.

Одлуката за прекршок се состои од увод, диспозитив и образложение, значајно е тоа што одлуката за прекршок мора да има поука за правото на судска заштита. Прекршочниот орган наместо изрекување на глоба на сторителот на полесен прекршок може да му изрече опомена а при водењето на прекршочната постапка соодветно ги применува одредбите на Законот за општа управна постапка, освен ако со Законот за прекршоците и со законот со кој е пропишан прекршокот поинаку не е определено.

Против одлуката за прекршок што ја донел прекршочниот орган може да се поднесе тужба за поведување управен спор а истата може да ја поднесе лицето (физичко или правно) на кого му е изречена санкцијата, законскиот застапник, бранителот, оштетениот и неговиот застапник и сопственикот на одземените предмети, истата се поднесува до Управниот суд, причини за поднесување на тужба се: повредена материјална одредба на законот со кој е пропишан прекршокот, повредени одредбите на постапката, погрешно и нецелосно утврдена фактичка состојба, висината на изречената глоба и поради изречените санкции, одземање на предмети и трошоци на постапката.

ПРЕКРШОЧНА ПОСТАПКА ПРЕД ПРЕКРШОЧЕН ОРГАН ВО ЗАКОНОТ ЗА ПРЕКРШОЦИТЕ ОД 2015 ГОДИНА

Прекршочната постапка пред прекршочните органи со Законот за прекршоците⁹ од 2015 година, е предвидена во глава тринаесетта и глава четиринаесетта со вкупно 17 членови. Во делот на овластувањето за водење на постапката, поведувањето, одлуката, итноста на постапката, постапката пред прекршочниот орган, содржината на одлуката и соодветната примена на ЗОУП во постапката, нема промени во однос на претходниот закон за прекршоците.

Промени и нови решенија имаме во делот на скратена постапка а се применува кога во барањето за поведување на прекршочна постапка се содржани сите факти и докази, истото се заснова на јавни исправи издадени од надлежни органи и сторителот е затечен во извршување на прекршокот од овластеното службено лице, во постапката се одлучува без присуство на сторителот кога тој е уредно повикан.

Натаму во постапката пред прекршочниот орган, сторителот може да се повика и усно да се изјасни во рок од три дена, може да се пропише и подолг рок за изјаснување согласно Европските директиви, ако истиот јасно и целосно го признае сторувањето на прекршокот не се собираат други докази. За прекршоците за кои е предвидена глоба до 15.000 евра, постапката мора да заврши во рок од два месеца од денот на поднесувањето на барањето а со предвиденост на глоба над 15.000 евра, мора да заврши во рок од три месеци, а по исклучок за прекршоци во областа на конкуренцијата и електронските комуникации, за прекршоци со над 15.000 евра, постапката мора да заврши во рок од шест месеци.

Предвидена е можност за одржување на устен претрес, согласно одредбите за устен претрес пред судовите, со посебни одредби прецизирано е кога прекршочниот орган донесува решение за утврдување на одговорност, за ослободување на одговорност и за запирање на постапката, предвидени се трошоци во постапката, кои ги плаќа сторителот.

Суштинска и значајна новина во законот е дека против одлуката за прекршок што ја донел прекршочниот орган може да се поднесе жалба до Државната комисија за одлучување во втор степен во областа на инспекцискиот надзор и прекршочната постапка. Жалбата може да ја поднесе лицето (физичко или правно) на кого му е изречена санкцијата, законскиот застапник, бранителот, оштетениот и неговиот законски застапник, сопственикот на одземените предмети и подносителот на барањето. Ако прекршочниот орган што го донел решението оцени дека жалбата е основана а нема потреба од нова постапка, може да одлучи поинаку и со ново решение да го замени претходното, жалбата го одлага извршувањето на решението, освен кога е изјавена од странец.

Против одлуката за прекршок што ја донела Државната комисија може да се поднесе тужба за поведување управен спор а истата можа да ја поднесе лицето (физичко или правно) на кого му е изречена санкцијата, законскиот застапник, бранителот, оштетениот и неговиот застапник, сопственикот на одземените предмети и подносителот на барањето, истата се поднесува до Управниот суд и не го одлага извршувањето на одлуката, која е конечна и извршна. Решението на Државната комисија, може да се побива ако неправилно е применет законот, актот е донесен од страна на ненадлежен орган, во постапката која му претходела

9 Службен весник на РМ бр.124/15

на актот не се постапило според правилата или ако од утврдените факти е изведен неправилен заклучок.

ЗАКЛУЧОК

Од извршената анализа на одредбите на Законот за прекршоците, донесен во мај 2006 година и новиот Закон за прекршоците донесен во јули 2015 година, посебно во делот на прекршочните органи може да се заклучи дека во двата закони прекршочната постапка е комбинирана управно-казнена, бидејќи покрај судовите за одделени прекршоци предвидени со закон прекршочна постапка водат и органите на државната управа, преку прекршочните органи.

Со новиот закон за прекршоците од 2015 година, надлежноста и улогата на прекршочните органи е зацврстена, внесен е нов квалитет, бидејќи постапката е двостепена, со право на жалба до Државната комисија, право на жалба покрај другите има и подносителот на барањето, против одлуките на Државната комисија е предвидена судска заштита, со поведување на управен спор, покрај другите субјекти и подносителот на барањето, може да поднесе тужба за поведување на управен спор, нагласена улога има устниот претрес и предвидени се трошкови во постапката.

Со донесениот Закон за прекршоците од 2015 година, потврдена и зацврстена е улогата на прекршочните органи, оправдувајќи ја реформата во прекршочната област во Република Македонија направена со Уставните измени од 2005 година, со трансверот на надлежноста за водење на прекршочна постапка од судовите и на органите на управата.

ЛИТЕРАТУРА

1. Закон за прекршоците (2006) Службен весник на РМ, бр.62/06
2. Закон за прекршоците (2015) Службен весник на РМ, бр.124/15
3. Пеливанов, Т. Методологија на правните и политичките истражувања. Правен факултет „Јустинијан I“. Скопје
4. Устав на Република Македонија (1991) Службен весник на РМ, бр.52/91
5. www.pravda.gov.mk/download.asp?id=25

Проф. д-р Трајко Витанов
МСУ „Г. Р. Державин“ Св. Николе

ИНДИЦИИТЕ КАКО ДОКАЗНО СРЕДСТВО ВО КАЗНЕНАТА ПОСТАПКА

Апстракт : Утврдувањето на фактичката положба во кривичната постапка е најважната задача на кривичнопроцесните органи која мора да ја исполнат за донесување на законита и правилна одлука за еден казненоправен настан. Прашањето за индициите е едно од најинтересните и најважните прашања во кривичнопроцесната теорија на доказното право како и за кривичнопроцесните органи на неговата примена. Употребата на индициите како доказни средства заради утврдување на правнорелевантните факти од секогаш бил предмет на регулација било во обичајното било во законското право. Во кривичноправната теорија едно од најважните проблеми било прашањето за вредноста на одделни докази, посебно вредноста на индициите за утврдување на правнорелевантните факти. Но, треба да се има во предвид фактот дека, при оценката на доказот индиција важен фактор претставува интелигенцијата на судијата, кој при утврдувањето на фактичката положба мора да се користи со институтот “силанизам” врз основа на кој ќе се темели донесувањето на одлуката во конкретниот случај.

Клучни зборови: докази, индиции, правнорелевантни факти, суд, орган.

INDICATIONS AS EVIDENCE IN THE CRIMINAL PROCEDURE

Abstract: The determination of the actual position in criminal proceedings is the most important task of krivichnoprocesnite authorities that must be met for the adoption of a lawful and just decision on a criminal law event. The question of indications is one of the most interesting and important questions krivichnoprocesnata theory of evidentiary law and the krivichnoprocesnite authorities of its application. The use of indications as evidence for determining the relevant facts have always been subject to regulation or in practice in any legal right. In theory krivichnopravnata one of the major issues was the question of the value of certain evidence, particularly the value of the clues to determine the relevance of fakti. No should have vopredvid fact that, in assessing the evidence clue important factor is the intelligence of the judge, in determining which the actual position must be used to institute “syllogism” based on which will be based the decision in this case.

Keywords: evidence, clues, relevant facts, court authority.

Во римското право, во време на Републиканскиот Рим не постоеле никакви задолжителни правни правила за тоа на кој начин судот мора да решава некој казнено правен настан, во однос на докажувањето на фактичката положба. Судиите суделе врз основа на слободно уверување. Единствено било прифатено правилото да во случај на признание на обвинетиот мора судот да донесе осудителна пресуда (*konfessus pro judicato habetur*). Врз основа на индиции, како доказно средство, можело да се донесе пресуда како што тоа можело да се стори и кога судот е на располагање со непосредни докази. .

Прашањето за индициите е едно од најинтересните и најважното прашање како во теоријата на доказното право, така и во праксата на неговата примена.

Во историска перспектива, во процесната теорија, со прашањето на индициите, кои се истакнувани како *probatio levior* в однос на непосредните докази, се врзани низа проблеми во врска со учењето на доказите: проблемот за веродостојноста на она што претставува индицијата во доказното право; проблемот на односот на голема и мала премиса; проблемот на стекнување или хармонија на индицијата; проблемот на односот помеѓу индицијата и така наречените претпозитии; проблемот на квалитетот и значењето на индицијата како доказ во кривичната постапка и класификацијата на индициите.

Во временскиот период на инквизиционата казнена постапка тортурата била применувана како "правен" инструмент и тука неможело да стане збор за индицијата како доказ.

Средновековните италјански писатели биле на становиште дека не може да се примени индицијата како доказ при донесување на смртна пресуда. Меѓутоа, според германското реципирано право можно било да се донесе осуда врз основа на индиција и кога се работи за капитални деликти, но само со примена на поблага казна.

После рецепцијата на римското канонско доказно право, во казнената постапка на германските земји во XVI век се применува општа забрана на осуда врз основа на индиција во казнените судови на царот Карло V (*Constitutio criminalis carolina*, 1532).

Исто така, забраната на примена на индицијата како доказно средство се ограничува на тешки кривични дела и во германската доктрина. Така Benedict Carpsov во своето најзначајно дело " *Practica nova rerum criminalium imperialis saxonica*" 1635, истакнува дека за лесните деликти, какви што биле определени " *pro quibus poena arbitaria, carceris aut relegationis indiciture*" можно е обвинетиот да се осуди на основа на јаки и сигурни индиции, но осудатга може да гласи само на вонредна казна.

Во процесната теорија постои поделба на доказите, што е и оправдано, бидејќи преку неа се доаѓа до можноста суштината на учењето на доказите за нивното правилно разбирање и правилна примена на постапката. Во врска со прашањето какви видови на докази постојат, меѓу процесуалните теоретичари преовладува поделбата на доказите на три категории, што сметам дека е прифатливо и за нашето казненопроцесно право, и тоа: на директни и индиректни; оригинални и изведени и обвинителни и оправдителни. Поделбата на директни и индиректни е една од основните и најважна поделба, која во логична смисла се заснива на критериумот за видот на врската помеѓу изворот на сознанието и определени факти кои се предмет на докажување. Во процесна смисла, ваквата поделба се темели врз основа на самиот степен на доказниот кредибилитет на иоредени докази. Но, со прифаќањето на начелото слободна оценка на доказите, во современата казнена постапка индицијата како доказно средство има исто значење како и директните докази чии извор на сознание е непосреден.

Често непосредните докази се третираат како прави или релевантни докази, додека индицијата како основ на сомнение. Начелно се смета дека непосредните докази, односно директните докази имаат потребен висок степен на доказен кредибилитет во општа, односно апстрактна смисла.

Индиректните докази, како што рековме се нарекуваат уште и индиции. Имено, во процесната литература постојат многу различни дефиниции за определување на поимот “непосреден доказ” и на поимот “посреден доказ”. Основната причина за оваа разлика лежи во околноста што овие поими се дефинираат зависно од сфаќањето на основниот поим “доказ” кој различно се дефинира од одделни автори.

Со индициите, како основи на сомнение, прво се утврдуваат споредните факти т.е. кои не се правно релевантни и кои не влегуваат во предметот на докажувањето, меѓутоа поради тесната логична врска што тие факти ја имаат со решителните факти, по паст на заклучување, се доаѓа до утврдување на правно релевантните факти. Што значи, со индициите се утврдуваат факти кои укажуваат на основ на сомнение дека постои, односно дека не постои кривично дело, или кои укажуваат на блиска, односно на далека врска помеѓу тоа дело и некое лице. Според тоа, врз основа на такви факти се доаѓа до сомнение дека е извршено кривичното дело и дека определено лице е извршител или соучесник во извршувањето на тоа дело. Во таа смисла, индицијата не е правно релевантен факт, но на основа на нејзиното постоење се доаѓа до логична аргументација, односно до заклучокот за постоење на правно релевантен факт. Тие се извор на сознание за постоење на правно релевантен факт. Но, како и секој друг факт, индицијат мора прво да биде утврдена во постапка на докажување или со сопствено забележување на органот кој ја води кривичната постапка. Токму преку тоа објаснување може јасно да се заклучи дека индициите се користаат за утврдување на правно релевантните факти во случаевите кога тие факти не можат да се утврдат со непосредни докази. Но, кај индициите среќаваме уште една карактеристика. Имено, како и правно релевантните факти, индициите можат да се докажуваат со индиции.

Основна карактеристика на индициите се состои и во тоа што нивната доказна сила не е во самите нив, туку во заедница со другите факти, поради што при нивната примена најважно е да се утврди токму врската на едните факти со другите.¹

Заклучувањето врз основа на искуство, од еден факт кој не е правно релевантен за определен кривично правен настан, се доаѓа до утврдување на друг факт кој е решителен факт за утврдување на материјалната вистина за донесување на правилна и законита одлука. Меѓутоа, во тој случај мора овој факт да биде докажан и да е од таква природа за да може од него да се изведе доказ за вистинитоста на друг факт кој е предмет на докажување во кривичната постапка. Треба да се има во предвид фактот, што судската пракса го докажува, дека за секој предмет на докажување во кривичната постапка има мал или поголем број на индиции. Постоењето на индициите, односно основите на сомнение, од кои може да се заклучи дека е извршено кривично дело и кој е извршителот, потекнува од општата појава дека нема ниту една ствар која сама за себе да се смета автономна во апсолутна смисла на зборот, ниту било кој факт би можел да се смета сам за себе апсолутно независен од останата стварност. Индицијата е факт, која сама не спѓа во спорната фактичка положба која во кривичната постапка се утврдува, но ако се утврди дека таа постои, може со голема или со мала веројатност логично да се заклучи дека постои и определен факт кој спаѓа во спорната фактичка положба. Сепак следува заклучокот, дека една индиција сама по себе не може да создава

1 А.Ј Вишински, “Теорија судских доказа у совјетском праву” стр.207, Научна книга, Белград, 1948 год.,

голем степен на веројатност, но како што рековме погоре, тоа може да го стори и да има доказна сила само во заедница со други факти. Но, треба во тој смисол и да се забележи дека значењето на индицијата не е толку во нејзиниот квалитет, отколку во нејзината врска со дрфугите докази, бидејќи секој факт е последица на друг факт, а самикот за себе е секогаш причина на други бројни факти. Во тој однос, исто така една од важните задачи при користењето на индицијата претставува не само утврдувањето на нејзината основаност како правно важен факт, но истовремено и искалучување на верзиите кои се спротивни на она што треба да се добие од индицијата.

Често пати, индицијата се означува како составен доказ кој се добива врз основа на сомнение. Но, во праксата често се појавува како единствен доказ во предметот во кој случај нејзиното користење претставува единствен начин за откривање на кривичното дело и сторителот. Според тоа не случајно во процесуалната теорија многу познати процесуалисти посветуваат големо внимание на поимот индиција.

Во процесната литература, најмногу од прашањата, кои се во перманентна дискусија, имајќи го во предвид фактот дека во казнената постапка се утврдуваат разни видови на факти чијавредност не е подеднаква, е прашањето за улогата и доказната вредност на индициите. Не е спорно дека во легалната доказна теорија, односно теоријата на законската оценка на доказите, покрај класификацијата на индициите во самиот закон, определува во самиот закон и нивната можна сила, означувајќи ја за некои случаи како доказна сила од мала вредност во однос на други докази.² Во легалната доказна теорија директните докази во примената имале предимство, па според тоа во судската практика биле со оценка со поголема доказна вредност за разлика од индициите.

Меѓутоа, оценката на доказите, според теоријата за слободна оценка на доказите, заснована врз основа на слободното уверение, применето како основно начело во нашата казена постапка, доказната сила на индицијата оценува како доказна сила врз основа на секој друг доказ и тоа така како што е определено во член 399 ст.2 од ЗКП (" Секој доказ одделно и во врска со другите докази").

Според природата на работите еден единствен основ на сомненике, односно една индиција тешко може да биде доволен доказ, затоа во процесната литература предизвикува прашањето за бројот на индициите потребен за донесување на одлука, кога не постојат директни докази. Со други зборови, прашањето се однесува на фактот – дали врз основа на единствена индиција може да се донесе осудителна пресуда. Апстрактно гледано, индициите имаат некое предимство над другите докази доколку е поголем нивниот број, но останува како доказ, рамен на другите докази. Имено, за доаѓање до заклучок, кај индициите е присутна комплицираноста, која не се само состои со да од еден конкретен факт да се доаѓа до друг, од друг конкретен кон трет и т.н. додека не се дојде до основниот факт кој треба да се утврди како правно релевантен факт. Сепак сметаме дека, кога се работи за докажување на тешко кривично дело, тешко може само врз основа на една индиција да се донесе осудителна пресуда. Инаку, во процесната теорија има доста автори кои сметаат дека по исклучок може докажувањето на предметот на една инкримирана состојба да се утврдува и со една индиција. Но, иако не може ниту теоретски да се определува бројот на индициите кои се потребни за утврдување на правнорелевантните факти во процес на докажување, сепак сметаме дека индикативно е да бројот на индициите биде поголем во кој случај ќе се смета дека предимството на основите на сомнение е објективно во однос на другите докази. Оваа објективност (како што вели Foschini, нивна природност) би можело да важи само за индициите кои

2 Foschini: Gaetano Foschini: Sistema del diritto processuale penale. Vol I Milano, 1956, str. 193

се од материјална природа, како што се технички снимки, траги на предмети од сторено кривично дело и други материјални докази. Токму во тој случај силата на основот на сомнение, односно индицијата покажува сигурност на докажување за кривичноправниот настан, бидејќи нејзината врска со тој настан е израз на еден природен процес, кој е надвор од човечката волја. Многу е важно ваквите индиции да се добиваат во непроменета состојба, имајќи ги во предвид одредбите од член 273 и член 276 од ЗКП, со оглед што недостатокот на основот на сомнение е во неговата посредност. Во секој случај важна е критичката активност кај индициите за да се избегнат грешките, кои често се прават во нивната констатација отколку во толкувањето. Затоа, за да се избегнат грешките во оценката на индицијата, треба во определени случаи да се користи вештачењето како доказно средство во кривичната постапка.

Треба да се има во предвид фактот дека определени степени на сомненија, утврдени во текот на кривичната постапка, се во корелативна врска со доказите кои се изведуваат во постапката. Имено, од доказите кои се изведуваат во процесот на докажувањето произлегува не само извесноста и убедувањето за постоењето на основот на сомнение (индицијата) кај органот кој ја води постапката, туку и за веројатноста во определен степен на различните процесни облици на индицијата, во поглед на постоењето или непостоењето на факти од правнорелевантен карактер. Така во одредбите на член 16 ст.1 од нашиот ЗКП во кои се утврдува начелото на слободна оцена на доказите се говори не само за судот, но и за "државните органи кои учествуваат во постапката" дека имаат право да го оценуваат постоењето или непостоењето на фактите чии право не е врзано ниту ограничено со посебни доказни правила. Според логиката на работите оваа посебно се однесува за надлежноста и овлстувањата на јавниот обвинител како и за органите за внатрешни работи кои во низа ситуации во предкривичната постапка вршаат оценка дали расположивите докази укажуваат на определен кривично процесен релевантен степен на сомнение. Поточно, во предистражната постапка, според член 272 од ЗКП, јавниот обвинител и правосудната полиција за сторено кривично дело дознаваат со непосредно забележување, по допрен глас или по прием на кривична пријава. Според расположивите докази, кои можат да бидат непосредни, како што е со непосредното забележување, или посредни, а тоа се индициите, оценуваат за степенот на сомнението за стореното кривично дело или за сторителот. Јавниот обвинител по приемот на кривичната пријава или по добиеното известување од полицијата, самиот или преку правосудната полиција, односно други лица вработени во истражни центри на самото јавно обвинителство, ќе ги собере известувањата, потребни за одлучување по кривичната пријава, а по потреба тоа ќе го стори и преку полицијата или други органи надлежни за откривање. Определениот кривично процесен степен на сомнение во основа го оценуваат како јавниот обвинител така и органите за внатрешни работи. Така во член 282 од ЗКП се нагласува дека по приемот на кривичната пријава или добиеното сознание за постоење на основи на сомнение дека е сторено кривично дело за кое се гони по службена должност, полицијата, без одлагање по писмен пат го изветува јавниот обвинител. Но, ако постојат основи на сомнение за кривично дело за кое е пропишана казна затвор од најмалку четири години или постојат причини за итност, полицијата, односно правосудната полиција, известувањето на јавниот обвинител ќе му го даде веднаш по усмен пат. Што значи, органите за внатрешни работи во низа ситуации во предкривичната постапка проценуваат дали расположивите докази укажуваат на определен кривично процесен релевантен степен на сомнение, а тоа е постоењето на основи на сомнение, односно постоење на индиции. Меѓутоа,

јавниот обвинител ако оцени дека не постои основано сомнение дека пријавениот го сторил кривичното дело ќе ја отфрли кривичната пријава ако од самата пријава произлегува дека пријавеното кривично дело не е кривично дело за кое се гони по службена должност. За донесување на ваква одлука, јавниот обвинител стекнал цврсто убедување од расположивите докази дека не постои основано сомнение пријавениот да го сторил кривичното дело. Оваа убедување исто така нужно се заснива на слободна оценка на дотогаш изведени или прибавени докази, а на основа на слободно уверување. За постоење на основано сомнение одлучува и судот во своите различни функционални облици.

Слични термини се користаат и во други кривично процесни системи. Така во англосаксонското право за разумно сомнение.³ Законот за кривична постапка не го определува поимот основано сомнение, туку тоа е пропуштено на кривично процесната теорија и судската практика.

Но, треба да се има во предвид фактот дека како кривичнопроцесната теорија така и судската практика имаат различни стојалишта, поточно не се единствени и прецизни при определувањето на поимот основано сомнение. Имено, често во теоријата "основаното сомнение" се дефинира како поголем степен на извесност или висок степен на веројатност во однос на обичното сомнение, поточно во однос на фактите и податоците врз кои се базира, во споредба на "основите на сомневања" како услов органите за внатрешни работи да ги преземат потребните мерки предвидени во член 276 од ЗКП. Сето тоа се сведува на квалитативно разграничување на различните облици на сомнение, тргнувајќи од различни критериуми. Сметаме дека поголемата извесност треба да произлегува од извесни сумарни докази, повеќе или помалку проверени, а не да се засновува исклучиво на интуиција или врз непотребни претпоставки. Но, треба да се има во предвид дека не значи основаното сомнение со ваква поголема извесност од основот на сомнение дека и пред поведувањето на истрагата сите правно релевантни факти треба да бидат утврдени, а сите докази да се веќе прибрани. Но, сепак во теоријата основаното сомнение во однос на другите пониски облици на сомнение (основи на сомнение, обично сомнение) иако тешко може да се утврди врз основа на кои различни модалитети на сомнение тие се разликуваат, често за неговото објаснување се наведува дека тоа се заснива на соодветни докази со поголем квалитет.

Во науката на кривичното процесно право често се изразува ставот дека "основаното сомнение" произлегува од определени докази, кои говорат во прилог на него и кои се веродостојни на основите на сомнение кои се објаснуваат како веројатни или извесни. Но, сметаме дека и самите индиции како доказни средства се карактеристични за основите на сомнение, а додека материјалните докази се однесуваат на основаното сомнение. Меѓутоа, во судската праксата не е лесно да се направи јасна и апсолутна прецизна разлика помеѓу индиција и доказ. Судската пракса изградува стабилни критериуми врз основа на кои докази се утврдуваат правно релевантните факти за засновање на основаното сомнение, но сепак останува овој проблем и на кривичнопроцесната теорија.

3 D, Hall, Criminal Law and procedure, New York, 1992, стр. 19-20

316.43:364.662-78(100)

Силвия Павлова Николова¹Красимира Светославова Лалева²¹Медицински Университет "Проф.Д-р Параскев Стоянов" – Варна, България, silviya.p.nikolova@mu-varna.bg ,²Медицински Университет "Проф.Д-р Параскев Стоянов" – Варна, България, krasimiraleva@mu-varna.bg

РАЗВИТИЕТО, УВРЕЖДАНЕТО И БЕДНОСТТА В СЪВРЕМЕННИЯ СВЯТ: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ

DEVELOPMENT, DISABILITY AND POVERTY IN THE CON- TEMPORARY WORLD: COMPARATIVE PERSPECTIVES

Резюме: Социалните неравенства в световен мащаб нямат граници и хора от различни уязвими групи са изправени пред сходни предизвикателства. Бедността и увреждането са примери за такива глобални реалности подлагащи на изпитание живота и оцеляването на хора живеещи в развити и развиващи се страни. Анализирайки епидемиологията на уврежданията в три държави с различна социално-икономическа среда – САЩ, Мексико и България, настоящото проучване акцентира върху сходствата в неравенствата и нивото на социално развитие наблюдавани в трите страни. Това проучване добавя нови критични и регионално - базирани насоки при сравнителното изследване на уврежданията и обогатява досега познатите разбирания с факти отвъд хоризонта на Западната литература.

Ключови думи: Социално-икономическо развитие, увреждане, бедност, България, САЩ, Мексико

Abstract: Social inequalities around the globe have no boundaries and people from different vulnerable groups face similar problems. Poverty and disability are examples of such global realities, challenging the life and the survival of people living in developing and developed countries. Analyzing the epidemiological prevalence of disability in three different socioeconomic contexts – USA, Mexico, and Bulgaria, the study specifies on similarities in countries' welfare inconsistencies and levels of social development. This study adds new critical context – related dimensions to the comparative research on disability and re-examines the existing knowledge base on disability beyond the Western horizon of disability understandings.

Keywords: Socioeconomic development, disability, poverty, Bulgaria, USA, Mexico

Една от уязвимите и твърдо представени социални групи във всяко общество е тази на хората с увреждания. Според данни на Световната здравна организация (СЗО) общият брой на хората с увреждания в света е 650 милиона [приблизително 10% от населението на всяка държава] (СЗО, 2001), от които 80% живеят в развиващи се страни в условия на крайна бедност (World Report on Disability [WRD], 2011).

Неравномерното разпределение на живеещите с увреждане хора поставя научната общност пред предизвикателството да разглежда значимостта на техните проблеми на глобално, а не на локално ниво. Така например, много от социалните и здравни изследвания направени след въвеждането на първия в света закон за правата на хората с увреждания [Americans with Disability Act (ADA), САЩ, 1990] постепенно изместват научно-политическия фокус от ориентиран към развити страни от глобалния Север към бедните, неизследвани страни от глобалния Юг [Barnes & Sheldon, 2010; Grech, 2011]. Не остават незабелязани и фактите посочващи неравенствата между хора с увреждания и без увреждания живеещи в развити и развиващи се страни. Според данни от първия доклад за хора с увреждания в света, годините, които средно хора без увреждане прекарват в училище е 6.61, а за хора с увреждания обучителния период е по-малък - 5.4 години (WDR, 2011). Взаимосвързан с образованието е и факта, че хора с увреждания в богати и бедни държави изпитват затруднения при намиране на работа и често живеят на прага на бедността (WDR, 2011). Трудностите са различни при мъже и жени, тъй като увреждането допълнително утежнява социалната роля на жените в обществото като ги прави лесен обект за сексуално насилие (Harris & Enfield, 2003; Okkolin et al., 2010). Тази разлика е още по-видима в бедните държави, където неприлагането в практиката на закони гарантиращи правата на хората с увреждания, увеличава риска от социални неравенства и отпадане от обществото (WDR, 2011).

Независимо от съществуващите различия в нивото на социалната интеграция и развитие на хора с увреждания наблюдавани в развития и развиващия се свят, проблемите с които те трябва да се справят имат сходни причини и последици. Литературата често коментира невъзможността на хора в неравносечно положение да водят независим живот поради липса на умения за социализация и трудова интеграция или липса на възможности за такива (Cameron, 2006; Hartnett et al., 2010). Анализи дори показват, че законовата рамка, която осмисля правата на хората с увреждания и позволява те да бъдат "видими за обществото", не е достатъчен катализатор за тяхното социално развитие. Така например, възможностите за трудовата заетост не са пряко и задължително последствие от правата гарантирани от закона (Phillips, 2011). Здравното и социално покритие не осигуряват абсолютна защита на човек с увреждане, защото често рехабилитационните и пенсионни услуги изискват допълнително трудово покритие и определен социален стандарт, които от друга страна са обвързани с неразвити възможности като например възможността да работиш, учиш, да си мобилен и самостоятелен (Barnes & Mercer, 2005). От значение е и невъзможността на закона да ограничи стигмата и социалната дискриминация, на която често хората с увреждания са обект (Weber, 2009).

САЩ е първата държава в света, която през 1990 година въвежда закон за правата на хората с увреждания [Americans with Disabilities Act - ADA] и създава предпоставки за включването им в обществото. Въпреки изминалите две

десетилетия след приемането на ADA по време на които усилията за равноправие пред закона изместват практиките на институционална дискриминация, САЩ продължава да бъде част от общата дискриминационна статистика на хора с увреждания в света, поради нестихващия брой хора с увреждания, които живеят бедно и са ниско образовани, частично или напълно неосигурени и безработни.

По данни от последното преброяване от 2010 в САЩ само 28% от младите хора с увреждане (25 годишни) са завършили средно образование, а 13% имат висше. Младешите без увреждане на същата възраст имат двойно по голям процент на завършили висше (31%) и двойно по-малък процент със средно образование (12%) (Brault, 2012). Тази статистическа “дупка” отразява и друга бариера за хората с увреждане в САЩ, а именно непреодолимата безработица, свързана най-вече с тяхната ниска образователна квалификация, ограничаваща възможностите им за намиране на работа на пазара на труда. Изследване на Hartnett et al., (2010) посочва, че хора с увреждания са често заети почасово (4 часов работен ден) и предимно в сферата на услугите.

Мексико, подобно на САЩ е една от най-населените държави в света. За разлика от САЩ, където стремежа към прозрачност на проблемите на хора с увреждания датират още от началото на 90-те години на миналия век, в Мексико “въпросът” за “увредения човек” набира популярност едва след подписването на декларацията на ООН за правата на хора с увреждания (през 2006) и след създаването на първият закон за хора с увреждания в Мексико (2006). Времевата разлика в признаването на проблемите на тази група хора разбира се има своите последствия. Пример е статистиката на хора с увреждания в Мексико. Ако Световната Здравна Организация смята, че хората в неравностойно положение във всяка държава са средно около 10%, то Мексико през 2000 година отчита едва 1.8% от населението да има увреждане, а през 2010 – процентът е 5. Ръстът на определилите се с някакво увреждане се дължи на по-голямата разпознаваемост на проблема и на начините на измерване и отчитане на хората с увреждане в Мексико (INEGI, 2000; INEGI, 2010; Palmer & Harley, 2010).

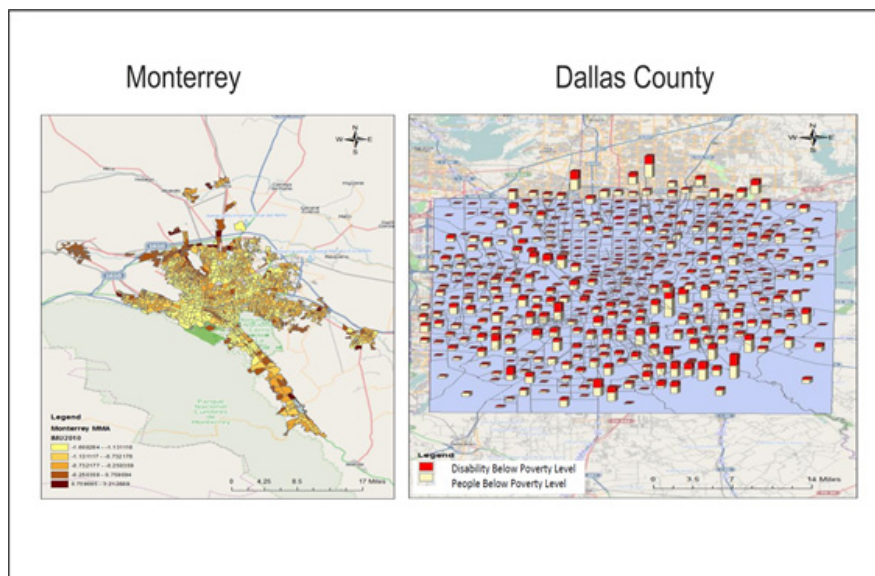
Основните трудности, които изпитват хората с увреждане в Мексико са дискриминация по-отношение правото на труд и образование. Според национално проучване на дискриминацията направено през 2010 година [CONAPRED, 2011], повече от половината хора в неравностойно положение в Мексико нямат достъп до образование, трудова заетост и здравни услуги. Резултатите регистрират и неравномерно разпределение на делът на работещите мъже и жени: работещите мъже с увреждания (43.9%) е два пъти по-висок от делът на работещите жени с увреждания (18,1%) (CONAPRED, 2011 г.). Освен това, според друго изследване на женската работна сила в Мексико, жените имат по-големи възможности за намиране на работа в градовете, отколкото в селските райони (Martinez & Acevedo, 2004). Проучването установява, че главни фактори при определяне на труда и възнаграждението на жените в Мексико са ниво на образование, семейно положение, брой деца, и социално-икономически статус (Martínez & Acevedo, 2004).

България като страна с преходна икономика прави усилен стъпки за развитие като демократична европейска държава. През 2012 е приета и подписана Конвенцията за правата на хора с увреждане към ООН, а през 2011 година за първи път България включва към общото преброяване и въпроси адресиращи статистическия национален преглед на уврежданията в страната. Според данни

от Националният статистически институт 3.3% от населението има някакво увреждане (474 267) , от които 9 039 са деца, а 465 228 са лицата на 16 и повече навършени години. Липсата на информация за вида на увреждането е основен проблем при определяне на политиките съобразени с тежестта на нарушението. Това е преграда за българските законодатели и защитници на правата на хората с увреждания, защото крайният ефект от усилията за подобряване на условията и възможностите за независим живот не могат да бъдат съобразени с магнитута и епидемиологията на увреждането.

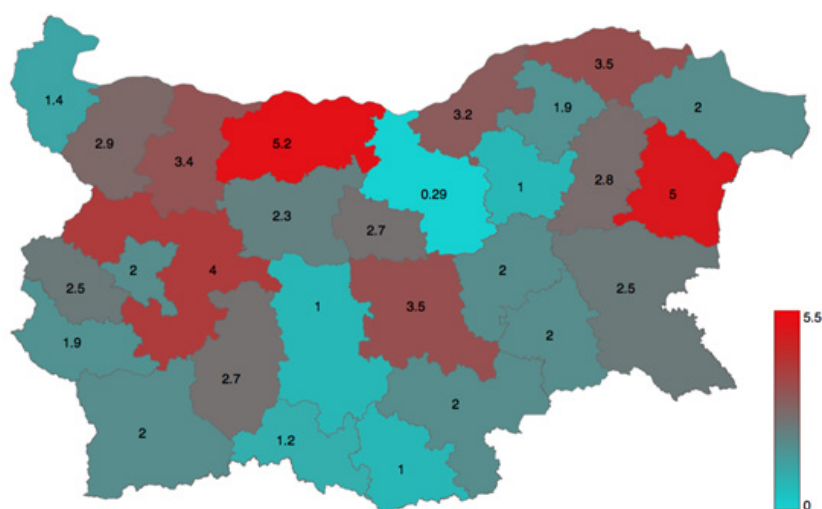
Подобно на Мексико, хората с увреждания в България живеят в условията на бедност. Причините затова са ниската икономическа активност и ниските социални пенсии, които те получават. Така например според данни на Агенцията по заетостта в България за 2009 г. 52,2% от активно търсещите работа безработни лица с увреждания са с основно или по-ниско образование, а 57,9% от тях не притежават професионална квалификация. Това ги поставя в особено неизгодна ситуация на пазара на труда във времена на висока безработица и спад на заетостта, тъй като те са принудени да се конкурират с нарастващия брой безработни без увреждания за все по-малко работни места. Сходни са и данните от Националния статистически институт в България според който, коефициентът на заетост на хора с увреждания е едва 22,5%. За сравнение, коефициентът на икономическа активност за съвкупното българско население за същия период е 65,2% а заетостта е 57,3%.

Съществуването на социално-икономически неравенства във всяка от анализирани държави води и до географски и регионални градиенти на увреждането и съответно съсредоточването му предимно в бедни и социално-слаби райони. Анализ от два града с население над 4 млн. души в Мексико (Монтерей) и САЩ (Далас), както и карта от регионалното разпределение на бедността сред хора с увреждания в България са показани на фигури 1 и 2.

Bulgaria

Фигура 2. Социално-икономически градиент на хора с увреждания в Българија
(изобразени с червено са местата с високи нива на хора с увреждане
съсредоточени в икономически бедни северни райони)

Бъдешите изследвания и интервенции на хора с увреждания трябва да отчитат съществуването на сегрегацијата и социалната агломерација на хората с увреждания и негативниот им ефект врху социалното им и здравно развие. Ако приеми сегрегираниот група за малцинствена на фона на останалото множество, то тогав Community Based Participatory Research (CBPR) подод би бил нај-доброто решение за адресирање на проблемите на хора с увреждания, зашто повољава активното им вклучвање во разрешавањето на сопствените им проблеми. CBPR вклучва учасие на хората с увреждания и техните семејства и предлага вклучвање на учасниците во проектирањето, анализата и представањето на изследвањето (Николаидис, и др., 2011). CBPR може да се използва како инструмент за создавање на информираност, разбирање и двустранното опознавање и разбирање на проблемот на увреждањето – како за опноста, така и за групата на хора с увреждане. Този тон на работа и комуникација на проблемот на опноста и на групите во неа ќе помогне за подобрување на социалната динамика и работата во мрежа межу облагодетелстваните и необлагодетелстваните групи од населението и би довело до создавањето на опни планове за дејствие, насочени към смекчавање на неравенствата во опноството.

Бъдещи научни изследвания могат да насърчават международни и мултидисциплинарни сътрудничества в сравнителното изследване на увреждањето чрез съвместни изследователски проекти и практики с цел подобрување на животот на хората с увреждания и техните семејства. Засилвање на хоризонтот на Световната програма за дејствие по отношение на хората с увреждания чрез мултидисциплинарни и многосекторни пододи би довело до вклучвањето на международни академични опности во опни изследователски проекти за социално-икономическо развие и мултикултурно разбирање на въпросите на хората с увреждания. И накрая, сравнявањето на проблемот чрез различни географски и геостатистически методи за анализ на увреждањата ќе даде възможност на научните изследвания за по-широко партньорство межу

изследователи и практики от различни академични области. По този начин, в контекста на по-голям план за съвместни научни изследвания, глобалните инициативи като Световната програма за действие по отношение на проблемите на хората с увреждания ще имат по-голямо въздействие и легитимност на правителствено и неправителствено ниво, както и по-широка база за общо действие с общи интереси.

Въпреки фундаменталните разлики в степента на социално развитие в Мексико, България и САЩ, увреждането еднакво резонира като тревожен символ на непостигната социална справедливост и социално включване. Това изследване показва, че хората с увреждания не са изолиран социален феномен, а дълбоко свързани и зависими от здравното, социално, териториално и културно измерение на средата. Като се има предвид разнопосочните и понякога противоречиви тенденции на практики и политики на хора с увреждания в среди с различна степен на икономическо развитие, трябва да се има предвид, че рамката на увреждане на Световната Здравна Организация е необходимо да бъде отново разгледана и дискутирана, за да могат да бъдат отчетени общи фактори на средата, които оказваха се важни и определящи за сходните социални поведения и политически решения в трите държави.

КОНСУЛТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- » Americans With Disabilities Act of 1990, Pub.L.No. 101-336, 104 Stat.328 (1990)
- » Americans with Disabilities Act of 2008, P.L. 110-325, 2(b) (5), 122 Stat.3553, 3554 (2008).
- » Barnes, C. And Sheldon A. (2010) Disability, Politics and Poverty in a Majority World Context. *Disability and Society*, 25(7), 771-782
- » Barnes, S. & Mercer, G. (2005) Disability, Work and Welfare: challenging the social exclusion of disabled people. *Work, Employment and Society*, 19(3), 527-545.
- » Cameron, A. (2006), Geographies of welfare and exclusion: social inclusion and exception. *Progress in Human Geography*, 30(3), 396-404.
- » Consejo Nacional para las Personas con Discapacidad. (2009). Programa Nacional para el Desarrollo de las Personas con Discapacidad 2009-2012. Mexico: CONAPRED
- » Harris, A. & Enfield, S (2003). Disability, Equality and Human Rights. A training manual for development and humanitarian organizations. Great Britain: Oxfam
- » Hartnett, H., Thurman, H & Cordingley, K. (2010). Individuals Perceptions of employment accommodations decisions and solutions: lessons for social workers. *Journal of Social Work and Disability Rehabilitation*, 9(1), 53-68.
- » INEGI, 2000; INEGI, 2010; Palmer & Harley, 2010
- » Martinez, I. & Acevedo, G (2004). La brecha salarial en Mexico con enfoque de genero: capital humano, discriminacion y seleccion muestral". *Ciencia UANL*, 8(1), 66-71.
- » Okkolin, M. Lehtomaki, E. & Bhalalusesa, E. P. (2010). The successful education sector development in Tanzania-comment on gender balance and inclusive education. *Gender and Development Journal*, 22(1), 63-73.
- » Phillips, S. (2011) Disability and mobile citizenship in post-socialist Ukraine. Bloomington: Indiana University Press.
- » Weber, M. (2009). Disability rights, disability discrimination, and social insurance. *Georgia State University Review*, 25, 575-605.
- » World Report on Disability (2011). International classification of functioning, disability and health (ICF). Geneva: WHO
- » Национален статистически институт . Заетост на хората с увреждания – Допълнителен модул към наблюдението на работната сила през 2011 година. (<http://www.nsi.bg/bg/content/4026/>)

Д-р Билјана Нацковска - Вељковиќ
nackovska@gmail.com

МЕЃУНАРОДНАТА СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА ВО ГЛОБАЛНИОТ СИСТЕМ

INTERNATIONAL SOCIAL CARE WITHIN THE GLOBAL SYSTEM

Резиме: Глобалните текови имаат директно влијание врз социјалната практика, социјалната администрација и креирањето на социјалната политика во рамките на државите. Под влијание на глобализацијата, се трансформираат и институциите на социјалната заштита. Оттука е неопходно социјалните работници да бидат запознаени со меѓународната социјална заштита и социјалната работа. Меѓународната социјална заштита е применето подрачје, кое не е во доволна мера развиено, а се занимава со промовирање на човековата благосостојба во меѓународен контекст. Човековата благосостојба, може да се дефинира како состојба или положба во која се разрешени социјалните проблеми, кога се задоволени човековите потреби и кога има социјални можности. Имено, човековата благосостојба може да се постигне кога индивидуите, семејствата, заедниците и општествата искусуваат задоволувачко ниво на социјална благосостојба. Овој труд има за цел да ја истакне потребата од примена на меѓународната социјална заштита реализирана од професионалници кои под влијание на новите светски трендови имаат стекнати нови знаења, вештини и ставови, ги познаваат и разбираат различни култури и потреби на народите.

Клучни зборови: глобализација, меѓународна социјална заштита, човекова благосостојба.

Abstract: Global changes have direct impact on the social practice, social administration and on the creation of social policy on national level. Influenced by the globalization, institutions of social care are due to transform. Therefore, it is of vital importance Social Workers to get introduction with the International Social Care and Social Work. The International Social Care is applicable area, not developed enough and deals with promoting human welfare on international level. The human welfare is defined as a condition or position where social problems are resolved and human needs are satisfied when social possibilities/opportunities are available. Namely, human welfare is achieved when individuals, families, communities and societies, experience satisfying level of social welfare. The goal of this paper is to emphasize the need of applying the International Social Care and been carried out implemented by professionals who are influenced by the new world's trends in their knowledge achievement, skills and attitude, who are familiar and who understand the diversity of cultures and nations' needs.

Key words: globalization, international social care, human welfare.

Светот, организиран како колективитет од автономни држави, се менува под влијание на силите на глобализацијата и се намалува значењето на националните држави. Наместо националната држава, светскиот систем сè повеќе е во фокусот на анализите и е основа за економската активност и социјалниот идентитет. И додека национализмот е свртен кон индивидуалните држави, интернационализмот делува во спротивна насока. Неговото влијание доаѓа до израз во создавањето на нови форми на меѓународна соработка, како што е примерот со различните програми на Обединетите нации, појавата на меѓународните спортски активности, меѓународните трговски договори, растот на меѓународните професионални асоцијации, Светската банка, Меѓународниот монетарен фонд, меѓународните професионални здруженија, а меѓу кои се и оние од областа на социјалната работа и социјалната заштита. Зголемената меѓународна соработка има подем во текот на минатиот век и продолжува понатаму. (Ајф, 2009; Миџли, 2012; Dominelli, 2001)

Под влијание на глобализацијата, се трансформираат и институциите на социјалната заштита. Ако активностите на социјалната заштита главно се одвивале на локално и национално ниво, при што на социјалната заштита се гледало како на нешто што е исклучиво под ингеренција на националната држава, под влијание на глобалните економски и политички промени се менуваат владините социјални програми. Социјалните проблеми како што се: сиромаштијата, лишувањето, гладта, нееднаквоста, миграцијата, конфликтите и други меѓународни настани, поради нивната големина и сериозност, бараат решенија и интервенции на глобално ниво. Глобалните текови имаат директно влијание врз социјалната практика, социјалната администрација и креирањето на социјалната политика во рамките на државите. Оттука е неопходно социјалните работници да бидат запознаени со меѓународната социјална заштита и социјалната работа. Од друга страна пак, тоа ја наметнува и потребата социјалните работници да ги познаваат и разбираат различни култури на народите, различниот контекст во кој тие живеат и нивните вредности. (Milosavlevič, 2006).

Меѓународната социјална заштита е применето подрачје, кое не е во доволна мера развиено, а се занимава со промовирање на човековата благосостојба во меѓународен контекст. Човековата благосостојба, може да се дефинира како состојба или положба во која се разрешени социјалните проблеми, кога се задоволени човековите потреби и кога има социјални можности (Миџли, 2012: 5). Поедниците, семејствата, заедниците и општествата имаат различни социјални проблеми коишто мора да се решаваат, а потребите мора да се задоволуваат, за да може луѓето да ја почувствуваат социјалната благосостојба, која е во основата на човековата благосостојба. Имено, човековата благосостојба може да се постигне кога индивидуите, семејствата, заедниците и општествата искусуваат задоволувачко ниво на социјална благосостојба. Општествата се разликуваат по степенот на решавањето на социјални проблеми, и оние општества коишто успеваат да се справат со овие проблеми имаат повисок степен на развиена социјална заштита. Социјалната заштита се остварува на различни нивоа. Во однос на потребите, социјалната заштита е насочена кон задоволување на основните физиолошки потреби - исхрана, чиста вода за пиење, засолништа и лична безбедност; потребите од адекватно образование, здравствена заштита, социјална инклузија и интеракција. (Миџли, 2012, Dominelli, 2001)

Социјалната благосостојба може да се однесува на поединци, семејства, асоцијации, организации, заедници, но и на општеството како целина, односно

на група земји, меѓународни региони, или на светот како целина. Спротивна на социјалната благосостојба е „социјалната неблагосостојба“, која исто така може да постои на различни нивоа, а која што Рицард Титмус ја нарекува „општествена болест“ (Миџли, 2012: 4). Социјалната благосостојба подразбира и постоење на социјални можности за луѓето, за да може тие да напредуваат и да ги искористат своите потенцијали. Можностите значително варираат помеѓу различни заедници и општества, а отсуството пак на можностите е главна причина за социјална неблагосостојба во општеството (Norton, Conway, Foster, 2001). Справувањето со социјалните проблеми, задоволувањето на потребите и унапредувањето на можностите – „комбинирани на комплексен начин“, се основата за постигнување на социјална благосостојба. Кога овие три компоненти се задоволени, „може да се тврди дека семејството, заедницата или општеството уживаат задоволително ниво на заштита“ (Миџли, 2012: 5-6). Условите за благосостојба не се создаваат сами по себе. За тоа се потребни целисходни напори од страна на поединците, семејствата, заедниците и владите. Многу луѓе живеат во услови на социјална неблагосостојба. Сиромаштијата и ограничените можности сè уште се широко распространети и покрај напорите за унапредување на условите за социјална заштита, преку формирање на институции на социјална заштита. Социјално заштитните институции се дефинирани како организирани, културно воспоставени начини за унапредување на човековата благосостојба (Миџли, 2012: 6). Тие претставуваат интегрален дел на социјалниот живот, а ги опфаќаат и неформалните заштитни институции (на пример, религиозната филантропија). Многукреатори на социјалната политика сметаат дека покрај државните социјални услуги треба да се развиваат и комбинирани социјални програми (државни, доброволни и комерцијални), кои ќе помагаат во унапредувањето на човековата благосостојба. Ваквиот приод е познат како плурална социјална заштита. (Миџли, 2012; Пејковски, 2008; Milosavljevič, 2003) Во САД и Британија во поново време се јавуваат и пазарно ориентирани претпријатија како обезбедувачи на социјално заштитни услуги. Тие функционираат на база на профит и се мотивирани од комерцијални цели, а не од алтруистички побуди, што пак поттикнува идеолошки полемики. (Dominelli, 2001) Друг начин којшто може да овозможи човекова благосостојба е социјалниот развој, пришто социјалните програми се поврзуваат со динамичниот процес на економскиот развој и се потенцира продуктивна социјална заштита, преку вработување, економско јакнење и зголемување на животниот стандард. (Пејковски, 2008) Социјалната заштита има широк опсег на дејствување. Фактот дека постојат повеќе начини и критериуми за одредување на човековата благосостојба, како што истакнуваат Енди Нортон, Тим Конвеи и Мик Фостер (Andy Norton, Tim Conway, Mick Foster) претставува дополнителна бариера во креирањето на политики за дејствување во областа на социјалната заштита. Затоа според нив, најголем предизвик е обезбедување на социјална заштита во најсиромашните држави во развој, па оттука развојот на социјалната заштита треба да се одвива во следниве насоки: (Norton, Conway, Foster, 2001: 14-15)

Борба против растечките нееднаквости и глобалните разлики;

Продолжување сомобилизација на глобален граѓански и политички притисок за одржливо намалување на сиромаштијата, вклучително и на превземање мерки за заедничко дејствување на сродни движења преку притисок за изградба на етички стандарди во глобалниот бизнис и трговија;

Воспоставување на глобални и регионални механизми за поддршка на

држави кои се наоѓаат во состојба на привремени кризи, а со цел обезбедување поддршка на локално ниво за заштита на долгорочните инвестиции во човечките и социјалните капацитети на засегнатите држави;

Продолжување на дејствувањето преку процеси и иницијативи како што е Светскиот самит за социјален развој (World Summit for Social Development) за градење на глобален консензус во врска со потребите, инструментите и стандардите за развој на политики за социјална заштита.

Анализа на ризиците поврзани со глобализациските процеси кои се очекува да продолжат да растат (на пример, намалено собирање на јавни приходи во сиромашните држави и нестабилни инвестициски текови) и превземање на акции за намалување на штетните ефекти, како и превенција од идни шокови и детериоризација.

Зајакнување на механизмите за глобално социјално управување во рамките на системот на Обединетите Нации, преку афирмирање на човековите права и на сиромашните, и преку зголемена отчетност во рамки на иницијативите какви што се Меѓународните развојни цели.

Во Република Македонија со Законот за социјална заштита од 2009 година се уредуваат системот и организацијата на социјалната заштита, правата од социјалната заштита, финансирањето и постапката на остварување на правата од социјалната заштита. Социјалната заштита е систем на мерки, активности и политики за спречување и надминување на основните социјални ризици на кои е изложен граѓанинот во текот на животот, за намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост и за јакнење на неговиот капацитет за сопствена заштита. Под социјални ризици, се подразбираат: ризици по здравјето (болест, повреда и инвалидност), ризици на старост и стареење, на еднородителско семејство, ризици од невработеност, губење на приход за издржување врз основа на работа, ризици од сиромаштија и од друг вид на социјална исклученост. Дејноста на социјалната заштита е од јавен интерес.

Врз основа на правата од социјалната заштита, а под услови утврдени со Законот за социјална заштита од 2009 година, се превземаат мерки преку кои се остварува социјална превенција, вонинституционална и институционална заштита и парична помош за социјална заштита. Системот и организацијата на социјалната заштита го сочинуваат установите, институциите, мерките, активностите и формите коишто се остваруваат во рамките на реализирањето на правата на граѓаните во доменот на социјалната заштита. Владата ја утврдува мрежата на јавните установи за социјална заштита. Социјалната заштита се остварува преку стручна работа во установите за социјална заштита, спроведување на развојни програми, стручно усовршување на работниците во зависност од потребите на корисниците и меѓународните стандарди, следење на појавите и планирање на работата, водење на евиденција, како и преку спроведување на надзор и истражувачка работа во оваа област.

Развојните трендови во модерната социјална работа се поврзани со формирањето на специјализирани служби за социјални дејности во кои се вработени голем број стручни лица од различни профили, како што се социјални работници, педагози, психолози, правници и други. Во Република Македонија, освен установите од затворен тип, наменети за одредени категории на корисници во зависност од возраста и социјалниот проблем, единствени установи од отворен тип кои функционираат во подрачјето на социјалната заштита се Центрите за

социјална работа. Социјалната работа има своја примена во различни подрачја, здравство, образование, производство, но кога зборуваме за социјалната работа во Република Македонија, најчесто се мисли на социјалната заштита, подрачје во кое е оформена социјалната работа и во кое има најстара традиција.

За меѓународната социјална работа во Република Македонија е задолжено Министерството за труд и социјална политика, и комуникацијата се остварува преку нив, со нивна дозвола. Затоа дел од експертите и анкетираниите, во спроведеното истражување¹, сметаат дека треба да се реорганизира начинот на работа и да се овозможи директна комуникација и размена на искуства на социјалните работници со меѓународните институции за социјална работа и социјална заштита. Според нив треба да се подобри и интензивира соработката преку заедничко креирање и имплементација на програми и проекти за работа со жртви на трговија со луѓе, со азиланти, меѓународното посвојување, итн. Во таа насока треба да се создадат механизми и инструменти за имплементација на националните политики кои ќе имаат директни ефекти врз лицата изложени на социјален ризик, а во согласност со позитивните законски норми и стандарди. Интервјуираните експерти сметаат дека Република Македонија ги следи европски вредности, трендови и принципи, меѓу кои е и Европска стратегија за одржлив раст и работни места, позната како „Европа 2020“ (усвоена на 3 март 2010 година). Како пример ја наведуваат Националната стратегија за намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост во Република Македонија 2010-2020, за која сметаат дека е усогласена со агендата на ЕУ. Во мрежата за намалување на сиромаштијата во сите земји членки и кандидатки на ЕУ, спаѓа и Република Македонија, но сепак е тешко да се усогласат сите стандарди. Политика на ЕУ е персонална асистенција - услугите да се индивидуализираат и да се оспособи лицето да биде одговорно само за себе. Во однос на промените диктирани од светските трендови, интервјуираните истакнуваат дека пред да се воведат промени, треба да се анализираат и испитаат сите можности за нивна примена, тие да се адаптираат според нашите општествени услови, согласно општествените капацитети, потреби и можности, па потоа да се имплементираат во законски рамки, а не обратно, како што се случува во последно време. Но, сепак позитивно го оценуваат напорот на Владата на Република Македонија за усогласување на социјалната заштита со стандардите на ЕУ, преку координација, споредување и имплементирање на добри практики. Меѓународната социјална заштита опфаќа опишување, анализирање, оценување и промовирање на човековата благосостојба во меѓународен контекст.

Меѓународната социјална заштита е резултат на глобализацијата, која бара нови знаења, вештини и ставови. Затоа, за да можат социјалните работници подобро да функционираат и на меѓународно ниво, односно поефективно да функционираат во „новиот светски систем“, тие треба да поседуваат знаења и вештини од областа на меѓународната социјална заштита. Меѓународната социјална заштита е поврзана со интернационализмот како политичка идеологија и се залага политичките активности да бидат насочени кон универзалните човечки

¹ Со цел да се утврди влијанието на современите трендови во социјалната работа врз етичкиот профил на социјалниот работник спроведено е истражување во 2014 година, интервјуирани се експерти од Министерството за труд и социјална политика, Заводот за социјални дејности и Институтот за социјална работа и социјална политика, и анкетирани се 100 социјални работници вработени во Центрите за социјална работа во Р.М. Истражувањето е спроведено во рамки на докторската дисертација „Етичкиот профил на социјалниот работник и современите трендови во социјалната работа“ на Билјана Нацковска - Вељковиќ, одбранета на 29.02.2016 година на Филозофски факултет при Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Скопје.

интереси. Сепак малкумина од социјалните работници се адекватно вклучени во меѓународните активности и малкумина поседуваат доволно информации за развојот на професијата во други делови на светот. Затоа социјалните работници треба да бидат повеќе вклучени во меѓународната социјална заштита и да ја усвојат глобалната перспектива. На тој начин социјалната работа, како една од клучните алки во унапредувањето на човековата благосостојба, ќе може подобро да се справи со решавањето на социјалните проблеми на меѓународно и на национално ниво. (Миџли, 2012; Norton, Conway, Foster, 2001)

КОНСУЛТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

1. Ајф, Џ. (2009) Човековите права и социјалната работа. Скопје: Академски печат.
2. Амицин, Г. (2004) Системот на социјална заштита во Република Македонија. Скопје:
3. Министерство за труд и социјална политика.
4. Dominelli, L., (2001) Globalizacija: mit ili stvarnost za socijalne radnike. Revija za socijalnu politiku, Vol.8,br. 3, str. 259-266.
5. Milosavljevič, M. (2006) Globalizacija i socijalni rad. Socijalna misao:časopis za teoriju i kritiku socijalnih ideja i prakse. Beograd:Socijalna misao 2,vol. 13, str. 11-41.
6. Milosavljevič, M. (2003) Proekat reforme socijalne politike u Srbiji.Socijalna misao:časopis za teoriju i kritiku socijalnih ideja i prakse. Beograd:Socijalna misao 2-3,vol.10, str. 29-44.
7. Миџли, Џ., (2012) Социјалната заштита во глобален контекст. Скопје: Арс ламина.
8. Нацковска - Вељковиќ, Б., (2016) Етичкиот профил на социјалниот работник и современите трендови во социјалната работа. (докторски труд одбранет на Филозофски факултет во Скопје)
9. Norton A., Conway T., Foster M., (2001) Social Protection concepts and approaches: implications for policy and practice in international development. London: Overseas Development Institute – Centre for Aid and Public Expenditure.
10. Pavičević, V., и група автори. (2003) Aspekti globalizacije. Beograd: BOŠ.
11. Pečujlik, M.,(2003) Globalizacija – dva lika sveta.Aspekti globalizacije sa pregledom osnovnih pojmova. Beograd: Beogradska otvorena škola.
12. Пејковски, Ј. (2008) Социјален развој. Скопје: Универзитет “Св. Кирил и Методиј” Филозофски факултет.
13. Закон за социјална заштита.(2009) Службен весник на РМ, 79/09. Скопје: Собрание на Р.Македонија.